

วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๙๙ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๔)
และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑)

ปริญญานิพนธ์

ของ

สุภา ทิวถนอม

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

สิงหาคม ๒๕๑๕

h 48180

วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๔๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐)
และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๐)

บทคัดย่อ

ของ

สุภา วัฒนอม

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

สิงหาคม ๒๕๑๕

ปริญาโทเรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะศึกษากันว่าสภาพต่าง ๆ ของกลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๕๕ - ๒๓๑๐) และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๔ - ๒๔๖๑) ว่าเกี่ยวกับ ความหมาย ประวัติ ลักษณะและโอกาสที่ใช้ รวมทั้งคุณค่า ตลอดจนวิวัฒนาการในด้านสำนวนและภาษา ลักษณะทางอันหลักขั้น, แนวการเขียน (Style) แนวความคิดในการแต่ง (Theme) และแนวโน้มของกลอนเพลงยาว การศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการทางเอกสาร ข้อมูลที่ให้มีทั้งเอกสารต้นฉบับ และชั้นรอง แล้วเสนอรายงานแบบพรรณาวิเคราะห์ (Analytical Description)

ผลของการศึกษาปรากฏว่า เพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น ในเรื่องความหมาย คือ เพลงยาวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ได้เป็นจดหมายรักอย่างเดียว แต่เพื่อประโยชน์อื่น ๆ ด้วย เช่น เป็นบันทึกเหตุการณ์, สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์, สั่งสอน, ด้อยเลียนหรือเสียดสีผู้อื่น เป็นต้น การที่เรียกว่า "เพลงยาว" น่าจะเกิดจากการที่ชายหญิงต้องกาาเขียนจดหมายแสดงความรักโต้ตอบกันยืดเยื้อ ไม่มีจำกัด ถ้าประพันธ์ได้เป็นกลอนสุภาพและกลอนหกกลอนบ้าง เนื่องจากกลอนเพลงยาวเป็นจดหมายรักจึงมีลักษณะพิเศษแก่ที่ปรากฏแก่ผู้เขียนแก่แก่การใช้คำง่าย, การซ้ำคำ ซ้ำความ และซ้ำวลี, ไว้คำเลียนเสียง, ลักษณะอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ, กริยานุโลม (Poetic License), ทักษะของกวี ซึ่งมีทั้งสัมพัทธ์ทัศนะ (Relative Vision) และวิสุทธิทัศนะ (Absolute Vision) นอกจากนี้ก็มีประติมากรรม (Invention) ใหม่ ๆ ในด้านเนื้อเรื่องและโวหาร

การเขียนเพลงยาวลงบนรัก กว่มีมักจะนิยมขึ้นกันด้วยการกร่ำกรวดถึงกว่า ๆ ถูกักข้อถือว่า, ราวั้นความในใจ หรือชมความงามของคนรัก และมักจะจบลงด้วยการวิงวอนให้คนรักตอบจดหมายแก่เพลงยาวที่เขียนเพื่อบันทึกเหตุการณ์, สรรเสริญพระเกียรติ และสั่งสอนนั้นวิธีเขียนจะแตกต่างกันไปตามเนื้อเรื่อง นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า เพลงยาวได้ถูกถ่ายทอดในก้นความรู้ และความบันเทิง และปรากฏว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพลงยาวเจริญขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งในด้านสำนวนกลอนและฉันทลักษณ์ เพราะว่าในสมัยนี้มีการเขียนเพลงยาวพลิกแพลงใช้เป็นกลอนหกและกลอนอักษรกัวย ในขณะเดียวกันนี้อาจกล่าวได้ว่ากลอนเพลงยาวก็ค่อย ๆ เปลี่ยน

สกาพจากจดหมายรักที่ชายหญิงัดดอบส่งให้แก่กันไปเป็นกลอนที่เขียนขึ้นตามความประสงค์
ของผู้แต่ง เป็นต้นว่า บันทึกรฤการณ, สังสอน, ด้อเลียน และไม่เก็บเป็นความลับอีก
ต่อไป ความมุ่งหมายของกลอนเพลงยาวจึงค่อย ๆ ถูกละทิ้งไปจากจดหมายแสดงความรัก
เป็นบทกลอนที่เขียนขึ้นเพื่ออ่านกันสนุก ๆ และไม่เรียกว่าเพลงยาวอีกต่อไป ๐

ANALYZING KLON PLENG YAO OF AYUTTHAYA (B.E. 2199 - 2310)
AND THE EARLY RATANAKOSIN PERIOD (B.E. 2325 - 2411)

AN ABSTRACT

BY

SUPHA THIWTHANOM

Present in partial fulfilment of the requirements
for the Master of Education Degree (Primary Education : Thai Language)
the College of Education

August 1972

Analyzing Klon Pleng Yao of Ayutthaya (B.E. 2109 - 2310)
and the Early Ratanakosin Period (B.E. 2325 - 2411)

The main purpose of this thesis was to study certain aspects of "The Klon Pleng Yao" or Thai amorous lyric written during Ayutthaya Period (1656 - 1767) and the early Ratanakosin Period (1782 - 1868). Those aspects studied were : the meaning, development, values, characteristics and its usage. This study also included its structure and wording, prosody aspect and style, together with theme and its trend. The data were collected from primary and secondary sources through documentary research technique and presented in an analytical descriptive form.

It was founded that "The Pleng Yao" during Ayutthaya Period somewhat differed from that of the early Ratanakosin Period. That of the latter placed emphasis not only on love affairs but also on other purposes - recording routine affairs, offering loyalty to the Throne, preaching, ridiculing as well as making sarcasm. The word "Pleng Yao" might be probably derived from the endlers nature of the love letters thus written. It was composed in the form of what is called "Klon Suphap" and others verse forms of the same nature. The prominent aspects of "The Klon Pleng Yao" as a love letter were . simplicity, repetition of word, meaning and phrase, imitative sound language, analogy or allegory and poetic license. The poet's viewpoints were both relative and absolute visions. In addition, there was also some invention on plot and literary style.

Writing a Klon Pleng Yao to his lady a poet usually started with bemoaning about the grief in his heart, then remonstrating, confessing admiring her and usually ending up by begging her for a reply. However "The Pleng Yao" was instructional as well as entertaining. It appeared that "The Pleng Yao" was more advanced in literary style and prosody especially during the reign of King Rama the Third. It was twisted from its conventional style and developed into "Kalabot" (กลบท) and "Kolaaaksorn" (กลฉันท) . During that period "The Pleng Yao" gradually underwent a change, that is, from a secret love letter to one of manifold purposes - recording events, preaching, ridiculing etc. As a result "The Pleng Yao" was no more a tool for a love affairs but one for entertaining purposes and was no more termed "Pleng - Yao."

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำวันสี่ท ได้พิจารณาปัญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาความหลักสูตร ปัญญาการศึกษามหาบัณฑิต ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา
ได้

ศาสตราจารย์ ดร.สุภาภรณ์ วัฒนไชย ประธาน
สภามหาวิทยาลัย กรรมการ

สิงหาคม ๒๕๑๕

ประกาศคุณประการ

บริณฺฑยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากอาจารย์
ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ เทือก กุสุมา ณ อุษยา และ
ท่านอาจารย์ ถัสสนา ศิริเจริญ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ได้กรุณาแนะนำ สนับสนุน และให้
กำลังใจแก่ผู้เขียนในการศึกษาจนกว่าจะยลตลอดมา ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่ได้กล่าว
นามมานี้เป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ กุหลาบ มัลลิกะมาส และอาจารย์
สุวคนธ์ จงตระกูล ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนเป็นอย่างดี และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่
หอสมุดแห่งชาติ ที่ได้กรุณาให้ความสะดวกในการศึกษาจนกว่าครั้งนี้ด้วย

อนึ่ง ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ของผู้เขียนที่เมตตาอุปการะด้วยดีตลอดมา
และขอขอบพระคุณ พี่ และเพื่อน ๆ ทุกคนที่ได้กรุณาช่วยเหลือและให้กำลังใจทำให้ผู้เขียนประสบความสำเร็จในครั้งนี้

สุภา ทิวทนอม

การใช้สำนวนที่เข้าใจง่าย	๗๕
การใช้คำเลียนเสียง (Onomatopoeia)	๘๓
ลักษณะที่เป็นอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ	๘๖
กวียานุโลม (Poetic License)	๙๕
ทัศนะกวี	๑๐๕
สัมพัทธ์ทัศนะ (Relative Vision)	๑๐๕
วิสุทธิทัศนะ (Absolute Vision)	๑๑๕
ประติษฐการ (Invention)	๑๑๖
ประติษฐการตามความคิดในการแต่ง	๑๑๘
ประติษฐการทางโวหาร	๑๒๔
ลีลาหรือท่วงท่าเขียน (Style)	๑๒๖
ลักษณะการขึ้นต้น	๑๒๘
การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง	๑๓๔
การเลือกใช้ถ้อยคำ	๑๓๔
การเลือกใช้สำนวน	๑๔๒
แนวความคิดในการแต่ง (Theme)	๑๔๕
การจบเพลงยาว	๑๔๘
ลีลาหรือท่วงท่าเขียน (Style) ของกลอนเพลงยาวธรรมดา	๑๕๐
ลักษณะการขึ้นต้น	๑๕๑
การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง	๑๕๒
แนวความคิดในการแต่ง (Theme)	๑๕๓
ลักษณะการจบ	๑๕๓

๔	คุณค่าและวิวัฒนาการของกลอนเพลงยาว	๑๕๔
	คุณค่าของกลอนเพลงยาว	๑๕๔
	คุณค่าทางความบันเทิง (Pleasure)	๑๕๔
	คุณค่าทางความรู้ (Knowledge)	๑๖๔
	ด้านคำศัพท์	๑๖๔
	ด้านประวัติศาสตร์	๑๗๑
	ด้านชีวิตและสังคม	๑๘๓
	วิวัฒนาการของกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	
	ตอนต้น	๑๘๗
	แนวโน้มของกลอนเพลงยาว	๒๐๓
๕	สรุป ข้อเสนอแนะ และบทขอ	๒๐๗
	บทสรุป	๒๐๗
	ข้อเสนอแนะ	๒๑๐
	บทขอ	

บรรณานุกรม

ประวัติย่อของผู้เขียน

บทที่ ๑

บทนำ

การศึกษาวรรณคดีในระดับอุดมศึกษานั้นจะแตกต่างจากการศึกษาวรรณคดีในระดับที่ต่ำกว่านั้น ได้แก่วระดับมัธยมศึกษาและระดับประถมศึกษา กล่าวคือ การศึกษาวรรณคดีในแต่ละระดับอาจจะมีจุดประสงค์ใกล้เคียงกัน เช่นมุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดี, มีความคิดสร้างสรรค์, เกิดวิจารณ์อย่างซาบซึ้งในสุนทรีย์ภาพของภาษา, และได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ฯลฯ แต่จุดประสงค์เหล่านั้นอาจลดหลั่นกันลงไปตามระดับพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ดังจะเห็นได้ว่าการเรียนวรรณคดีในระดับประถมศึกษานั้นกล่าวไว้ว่า "มุ่งให้ผู้เรียนได้รับความเพลิดเพลิน รู้สึกรสชาติของบทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะเรียนวรรณคดีต่อไป" ๑ ในระดับมัธยมศึกษาการเรียนวรรณคดีเพื่อให้เด็กเข้าใจศิลป วัฒนธรรมของชาติ, รู้จักความงามของภาษา, เข้าใจและซาบซึ้งในวรรณคดีอันเป็นสมบัติของมนุษยชาติ และปลูกฝังทักษะ ความรู้ ทักษะ ความสนุกสนานเพลิดเพลินในทางที่ไม่เสียหาย ให้เด็กมีจินตนาการ มีความเข้าใจ และมีเหตุผลนอกจากนี้ยังให้รู้จักสำรวจทัศนคติ ความคิดความอ่าน อารมณ์ มโนชนสัมพันธ์ ซึ่งปรากฏในวรรณคดี ๒

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาวรรณคดีในระดับประถมและมัธยมย่อมแตกต่างกันทั้งกล่าวข้างต้นนั้น ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าการศึกษาวรรณคดีในระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นระดับที่สูงกว่าระดับประถมและมัธยม ผู้เรียนน่าจะได้อะไรให้กว้างขวาง และลึกซึ้งกว่าในระดับต้น ๆ กล่าวคือนอกจากจะเรียนเพื่อให้เกิดความคิด ความรู้ ความเพลิดเพลิน ฯลฯ ดังกล่าวแล้วยังควรจะได้มีการวิเคราะห์

๑ กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย หน้า ๔.

๒ รองรัตน์ อิศรภักดี ตำราวิชาชุดक्रमมัธยมของครูสภา ภาษาไทยตอน ๑ วิธีสอน ภาษาไทยชั้นมัธยม หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓

หรือวิจับรรณคดีด้วยตัวเอง ทั้งนี้เพราะเหตุว่าวรรณคดีของแคว้นสยามมีคุณค่าควรแก่การศึกษา
 อย่างยิ่ง ดร. วิทย์ หิระศรียานนท์^๑ กล่าวว่า วรรณคดีเป็นเสมือนพยานหลักฐานว่าชาติมี
 ความเป็นอยู่ มีความคิดเห็นอย่างไรที่กว่าประวัติศาสตร์เสียอีก เพราะประวัติศาสตร์ได้บันทึก
 เหตุการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นแล้ว ส่วนวรรณคดีแสดงอำนาจสำคัญที่อยู่ในจิตใจของประชาชนชาติอันเป็น
 สมุฏฐานของ เหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอก

นอกจากนี้วรรณคดียังเป็นเสมือนหนังสือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ของแคว้นชาติ ชมเชยธรรมที่เป็น
 ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ของชนแต่ละชาติ วรรณคดีจะบันทึกความคิดที่ลึกซึ้งด้วยภาษาที่ไพเราะสะ
 สดว

ดังนั้นการศึกษาวรรณคดีจึงน่าจะให้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ด้วยเหตุที่ว่าวรรณคดีเปรียบ
 เสมือนแหล่งที่ให้ความรู้และความบันเทิงที่ยิ่งใหญ่ เดวิด ฮ. ดิกซันสัน^๒ (David H. Dickason)
 กล่าวว่า วรรณคดีก่อให้เกิดจินตนาการ และความึกสร้างสรรค์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญมาก
 ในโลกสมัยใหม่ เราได้เรียนรู้ความคิดที่ลึกที่สุด และคำกล่าวที่ลึกที่สุดในโลก ทำให้เราเข้าใจ
 ชาติต่าง ๆ มากขึ้น เราจะรู้จักและคุ้นเคยกับประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ
 ด้วย

นอกจากประโยชน์ดังกล่าวแล้ว เดวิด ฮ. ดิกซันสัน ยังกล่าวไว้อีกว่า "วรรณคดีให้
 ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ชีวิต ในยามว่างหนังสือจะเป็นเพื่อนที่หาง่ายที่สุด ในหนังสือนั้นจะมี
 ความคิดใหม่ ๆ และมักจะมีเรื่องที่ดีและน่าอ่านเสมอกราบที่เราสนใจอ่านหนังสืออยู่ อาจกล่าว
 ได้ว่า บุคคลที่อยู่ในโลกของหนังสือจะพบกับความสุขเสมอ"^๓

^๑ วิทย์ หิระศรียานนท์ "วรรณคดีและประชาชนชาติ" วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์
 หน้า ๒๒๒.

David, H. Dickason, Introduction to Literature in English for Thai Students, p. 4.

จากคำกล่าวนี้นี้จะเห็นว่าวรรณคดีไทยประพันธ์โดยผู้อ่านหลายประการ ซึ่งอาจจะกล่าวได้เป็น ๒ ประการ คือ

"ในค่านิยมบันเทิง (Pleasure) บทประพันธ์ที่จะเสนอความคิด (Ideas) ที่มีค่าแก่ผู้อ่าน เช่น ธรรมชาติของมนุษย์ ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม ความเชื่อ ปรัชญา นอกจากนี้เรายังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากสุนทรียะของภาษา ซึ่งทำให้เราเกิดจินตนาการ มีความรู้สึกเป็นสุข โกรธ หรือเสียใจได้"

ในค่านิยมความรู้ (Knowledge) เราอาจจะได้แนวทางในการดำเนินชีวิตจากวรรณคดี เพราะผู้อ่านได้มีโอกาสพิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ ในวรรณคดีด้วยสติปัญญาของตนเอง ทำให้มีความรู้กว้างขวางขึ้น การรู้เรื่องในอดีตอาจจะเป็นประโยชน์เพราะบางครั้งเราก็อาจจะต้องศึกษาเรื่องราวในอดีตเพื่อให้เข้าใจปัจจุบัน"

เนื่องจากวรรณคดีมีคุณค่าควรแก่การศึกษาอย่างกว้างขวางดังกล่าวนั้น ผู้เขียนจึงคิดว่าถ้าได้ศึกษาวรรณคดีอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ

วรรณคดีไทยเท่าที่ปรากฏหลักฐานเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้มีมากมายทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง โดยเฉพาะวรรณคดีประเภทร้อยกรองของไทยนั้น ยังแบ่งออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะฉันทลักษณ์ เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย เป็นต้น การที่จะนำเอาวรรณคดีทุกประเภทมาศึกษา นั้นย่อมไม่สามารถทำได้ในที่นี้ จึงน่าจะพิจารณาศึกษาเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง ผู้เขียนจึงเลือกศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่ผู้เขียนสนใจเท่านั้น ดังนั้นวรรณกรรมที่ผู้เขียนเลือกมาศึกษากครั้งนี้จึงได้แก่ วรรณกรรมประเภทกลอน ซึ่งมีชื่อโดยเฉพาะว่า "กลอนเพลงยาว"

การศึกษาวรรณกรรมประเภทกลอนในวิชาภาษาไทยนั้นเข้าใจว่าได้มีผู้ทำการศึกษาค้นคว้ากันบ้างแล้ว เช่น เกี่ยวกับประวัติและความหมายของกลอน แต่มักจะเป็นไปในทำนองสันนิษฐาน หรือให้ความเห็น ดังปรากฏในบันทึกของสมาคมวรรณคดีปี ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๖๔

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณวาทย์ "กลอนนั้นเห็นจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่ายใต้ คิดขึ้นมีกำหนดแต่เพียงว่ากลอนหนึ่งคือ มีสัมผัสรับกันครั้งหนึ่งไม่ให้อักษรเกินไปกว่า ๕ สองกลอนเป็นคำหนึ่ง" ๑

กลอนเพลงยาวจัดอยู่ในวรรณกรรมประเภทกลอนเท่าที่ปรากฏอาจจะมีผู้ได้ทำการศึกษาไว้บ้าง แต่เข้าใจว่ายังไม่มีการนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียด เป็นแต่เพียงการสันนิษฐานเสียเป็นส่วนใหญ่ เจื้อ สตะเวทิน^๒ กล่าวว่า "การเล่นเพลงยาวเป็นการเล่นที่เกี่ยวกับวรรณคดีอย่างหนึ่ง หนุ่มสาวมักเขียนเพลงยาวโต้ตอบกัน ประวัติดังการมีและการเล่นเพลงยาวเท่าที่รู้กันอย่างชาติสุดท้ายก็มาแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์" และเหตุใดจึงเรียกว่าเพลงยาว ชื่อนี้ยังหาพบอธิบายไม่^๓

นอกจากกลอนเพลงยาวยังไม่มีข้อมูลว่าประวัติเป็นอย่างไรแล้ว ในเรื่องความหมายของกลอนเพลงยาวก็ยังเปลี่ยนไปตามสมัยอีกด้วย เจื้อ สตะเวทิน^๔ กล่าวว่า แต่เดิมทีเดียวกลอนเพลงยาวมีความหมายกว้างไม่เฉพาะแต่กลอนที่เขียนโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงในเชิงเกี้ยวพาราสีเท่านั้น นิยายประโลมโลก นิราศและเพลงยาวสังวาสก็รวมเรียกว่า "เพลงยาว" หมด เพิ่งมาแยกเรียกชื่อใหม่ตอนกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ด้วยเหตุที่ความหมายของกลอนเพลงยาวเปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวดังนี้ จึงก่อให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับความหมายของกลอนเพลงยาว กล่าวคือ คนทั้งหลายมักเข้าใจกันไปว่าเป็นหนังสือทางสังวาส แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ หนังสือกลอนแปดที่ไม่แก่งเป็นกำหนดเรื่องตั้งนิทาน หรือกำหนดบทเช่นบทละคร บทดอกสร้อยสัทิวาแล้วเข้าไปในหมวดเพลงยาวทั้งนั้น เพลงยาวที่ว่าควยพยากรณ์ก็มี ว่าควยบันทึกก็มี เป็นแต่มีผู้ชอบแก่ง

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณวาทย์ "คำอธิบายตำนานโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน" บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๕ หน้า ๒๑.

๒ เจื้อ สตะเวทิน ทำรับแก่งกลอน หน้า ๓๓

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณวาทย์ น.ค.

๔ เจื้อ สตะเวทิน ทำรับแก่งกลอน หน้า ๓๔

กันในทางสังวาสมาก จึงพาให้เข้าใจกันไปว่า กลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับการสังวาส^๑

โดยเหตุที่กลอนเพลงยาวมีสิ่งที่ชวนให้ศึกษามากหลายประการ เช่น เกี่ยวกับประวัติ ความหมาย, ประเภท และประกอบกับกลอนเพลงยาวเป็นวรรณกรรมที่ผู้เขียนมีความรู้คุณค่าควรแก่การนำมาศึกษาเพราะมีความหมายรวมถึงกลอนอื่น ๆ ด้วยนอกจากกลอนที่ใช้ในการเกี่ยวพาราคันกล่าวแล้ว จึงทำให้ผู้เขียนเกิดความสนใจและปรารถนาที่จะนำเอาวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาวมาศึกษาอย่างละเอียด รวมทั้งการวิเคราะห์คุณค่าของกลอนเพลงยาว ซึ่งเข้าใจว่ายังไม่เคยใครกระทำไว้ และผลของการศึกษานี้ก็จะจะเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้สนใจในการศึกษาวรรณคดีได้ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมประเภทนี้ยิ่งขึ้น ตลอดจนเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งต่อไปอีกด้วย

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความหมาย และประเภทของกลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
๒. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะและโอกาสที่ไรของกลอนเพลงยาว
๓. เพื่อ วิเคราะห์คุณค่าของกลอนเพลงยาว
๔. เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการ ของกลอนเพลงยาวในคำภาษาและสำนวน ลักษณะทางฉันทลักษณ์ สติลา - ทำนองเขียน (Style) ความคิดในการแต่ง (Theme) และแนวโน้มที่จะทำไว้ เพลงยาวสันสกภาพ

^๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ราชานุภาพ ประชุมเพลงยาว หน้า ๓๖๕

สมมติฐานในการค้นคว้า

๑. กลอนเพลงยาวน่าจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๔๔ - ๒๒๓๑)
๒. กลอนเพลงยาวไม่เพียงแต่ให้คุณค่าทางด้านความบันเทิงใจอย่างเดียว แต่ให้คุณค่าทางด้านอื่นอีก เช่น ทางด้านประวัติศาสตร์ และสังคม
๓. ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กลอนเพลงยาวใช้กันกว้างขวางขึ้นกว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ผลของการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาวนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สอนและผู้ศึกษาวิชาวรรณคดีไทยในระดับอุดมศึกษา ทั้งยังทำให้นักศึกษาและผู้สนใจในการศึกษาวรรณคดีได้ตระหนักถึงความสำคัญของวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาว อันจะเป็นการส่งเสริมให้ผู้ศึกษาวรรณคดีในระดับสูงได้ศึกษาวรรณคดีอย่างมีวิจารณ์ญาณ และเกิดความสนใจที่จะทำการค้นคว้าศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป
๒. ผลจากการศึกษาค้นคว้านี้จะช่วยแก้ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับโอกาสที่ใช้ของกลอนเพลงยาวในข้อที่ว่า เพลงยาวใช้เป็นจดหมายรักโต้ตอบระหว่างชายหญิงแต่เพียงอย่างเดียว
๓. ผลจากการศึกษาค้นคว่ากลอนเพลงยาวจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาวิธีเขียนกลอนโดยทั่วไป เช่น จะทำให้เห็นลักษณะที่ผิดและข้อบกพร่องของการเขียนกลอนตลอดจนสำนวนภาษาที่กำกวม ทั้งยังจะเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ทำการศึกษาวรรณคดีประเภทอื่น ๆ ต่อไปอีกด้วย
๔. จากการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาวอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทำให้เข้าใจถึงสภาพและชีวิตความเป็นไปของบ้านเมืองในอดีตได้เป็นอย่างดี รวมทั้งทำให้เห็นประวัติชีวิตของกวีและบุคคลสำคัญ ๆ ได้กว้างขวางขึ้น

ขอบเขตของเรื่อง

เนื่องจากกลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีมากมายหลายร้อยสำนวน และกวีที่แต่งเพลงยาวก็มีมาก ทั้งแก่พระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์

เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ และสามัญชน ดังนั้นการนำเอาผลงานของกวีเหล่านี้มาศึกษาทั้งหมดย่อมเกินความสามารถของผู้เขียน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนได้คัดเลือกผลงานของกวีบางท่านที่มีชื่อเสียงและเป็นผู้ที่รู้จักกันในบรรดาผู้ศึกษาวรรณคดีมาศึกษาเป็นบางท่านทั้งที่ใคร่บรูายพระนามและรายนามไว้แล้ว

อีกประการหนึ่ง ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามีทั้งข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) ในกรณีที่ผู้เขียนไม่สามารถหาเอกสารชั้นต้นได้ จะใช้เอกสารชั้นรองแทน และถือว่าข้อมูลเหล่านั้นเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้

การกล่าวถึงประวัติของกลอนเพลงยาว จะกล่าวตามที่ผู้เขียนสามารถนำหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองมาเสนอไว้ในการศึกษาครั้งนี้เท่านั้น ประเด็นอื่น ๆ นอกเหนือจากหลักฐานที่ผู้เขียนเสนอไม่อยู่ในขอบเขตของการศึกษาครั้งนี้

ขอบเขตของการค้นคว้า

การที่ผู้เขียนวางขอบเขตในการศึกษากลอนเพลงยาวไว้เป็น ๒ สมัย คือสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็เพื่อความสะดวกในการศึกษาครั้งนี้ เพราะผู้เขียนได้ค้นพบว่ากลอนเพลงยาวมีมากมายหลายร้อยสำนวนและจัดพิมพ์อยู่ปะปนกัน ทำให้การศึกษาค้นคว้าทำได้ยาก และอีกประการหนึ่งผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาเปรียบเทียบกลอนเพลงยาวทั้งสองสมัยนี้ กล่าวก็คือ สมัยกรุงศรีอยุธยาอันเป็นสมัยที่กลอนเพลงยาวเริ่มมีขึ้น และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสมัยที่กลอนเพลงยาวเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจึงวางขอบเขตไว้ดังนี้

๑. กลอนเพลงยาวที่นำมาศึกษานี้แบ่งออกเป็น ๒ สมัยคือ

๑.๑ สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๔๔ - ๒๒๑๑) ถึงรัชกาลพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. ๒๓๑๐)

๑.๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๔ - ๒๔๑๑)

๒. จะศึกษากลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาเฉพาะสำนวนที่ปรากฏตัวผู้แต่ง ตัวเขียนในสมุดคำ ที่หอสมุดแห่งชาติ และฉบับตัวพิมพ์ซึ่งหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จักรวรรดิพิมพ์ไว้ ประมาณ ๒๐ สำนวน

๓. จะศึกษากลอนเพลงยาวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๑๑) สำนวนที่ปรากฏตัวผู้แต่งและไม่ปรากฏผู้แต่ง มีทั้งฉบับตัวเขียนและตัวพิมพ์ ประมาณ ๒๕ สำนวน

๔. กวีที่จะนำเอาผลงานมาศึกษาครั้งนี้มีดังนี้

๔.๑ สมัยกรุงศรีอยุธยา ประมาณ ๕ คน

๑. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
๒. เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร
๓. เจ้าฟ้าจืด
๔. นายจุฬินชาว
๕. ยายจันอุษา

๔.๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนต้น

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
๒. กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
๓. เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
๔. สุนทรภู่
๕. กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
๖. นายอินทรธิเบศร์ (อิน)
๗. พระยาตรัง
๘. นายภิมเสน
๙. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๐. กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์
๑๑. พระมหาพนครี (ทรัพย์)
๑๒. นายมี มหาคเล็ก

๑๓. สมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๔. กรมหมื่นสวัสดิวรางสวัสดิ์
๑๕. คุณสุวรรณ
๑๖. คุณพัฒน์
๑๗. พระองค์เจ้าอิเรฎาน
๑๘. พระยาไกรสรสรวุช (พญาไกรสรสรวุช : ฉบับแก้เขียน)
๑๙. ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง "เพลงยาวชนกระยาครีเพ็ง"

กำจังกักความของศัพท์เฉพาะ

กลอนเพลงยาว หมายถึงกลอนที่เขียนขึ้นเพื่อใช้เป็นจดหมายเกี่ยวพราสาสน์ระหว่างราชกับหญิง มีการรำพึงรำพันถึงความรักหรือความผิดหวังในเรื่องความรักอย่างยืดยาว โดยไม่จำกัดบท เรียกว่ากลอนสังวาสหรือกลอนเพลงยาวสังวาส นอกจากนั้นเท่าที่ปรากฏแก่ผู้เขียน กลอนเพลงยาวยังหมายถึงกลอนที่เขียนขึ้นตามความประสงค์ของผู้แต่ง เช่นบันทึกเหตุการณ์ สอนสรรเสริญพระเกียรติ ชมผู้อื่น ล้อเลียนหรือเลียดสี และพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ฯลฯ ประเภทยังนี้เรียกว่า เพลงยาว เช่นเดียวกัน

กลอนเพลงยาวมีลักษณะการแต่งดังนี้

๑. ใช้วรรคที่สองของบาทเอกเป็นวรรคขึ้นกัน วรรคต้นหรือวรรคสับแว่นไว้เฉย ๆ ที่เรียกว่า 'ขึ้น' ซึ่งปรากฏเช่นนี้เสมอไปในการเขียนกลอนเพลงยาว
๒. วรรคหนึ่งใช้คำได้ตั้งแต่ ๗ ถึง ๙ คำ มีลักษณะการสัมผัสเหมือนกลอนสุภาพ ดังนี้

(วรรคสับ)	(วรรครับ)
	○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○
(วรรครอง)	(วรรคส่ง)
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

๓. จะแต่งยาวเท่าไรไม่จำกัด แต่ต้องจบลงด้วยบาทโทเสมอและคำสุดท้ายของ บาทสุดท้ายจะต้องจบด้วยคำ 'เออ' เสมอ " ๑

สมัยกรุงศรีอยุธยา หมายถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนกระทั่งถึงกรุงศรีอยุธยา ตอนปลาย เสียกรุงครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. ๒๑๔๕ - ๒๓๑๐)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น หมายถึงระยะเวลาระหว่างปีแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็น ราชธานี คือ พ.ศ. ๒๓๒๕ จนถึงสิ้นรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พ.ศ. ๒๔๑๑

เพลงยาวกลบทกลอักษร หมายถึงเพลงยาวที่ผู้แต่งเจตนาแต่งพลิกแพลงให้แปลกไปจาก ขรรคมคา เพื่อแสดงความสามารถของผู้อ่านในการแต่ง

ลีลา - ทำนองเขียน (Style) หมายถึงท่วงท่าที่แสดงออกเป็นส่วนตัวหรือเป็นลักษณะ เฉพาะตัวของกวีในการแต่งบทประพันธ์ ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอ อุดมคติ ส่วนรวใจหา การระบายอารมณ์อันลึกซึ้ง รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ ที่กวีแสดงออกในบทประพันธ์ทั้งหมด

ความคิดในการแต่ง (Theme) หมายถึงลักษณะสำคัญอันเป็นลักษณะโดยส่วนรวมของ เนื้อ เรื่องซึ่งปรากฏอยู่ในบทประพันธ์นั้น ๆ

โอกาสที่ใช้ หมายถึงความประสงค์ของกวีในการที่จะใช้กลอนเพลงยาวเพื่อแสดงความ ในใจ เช่น แสดงความรักหรือความผิดหวังในเรื่องความรัก บันเทิงเหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมือง ทำนายนเหตุการณ์ สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ สั่งสอน ล้อเลียน หรือเสียดสีผู้อื่น ฯลฯ

ลักษณะ หมายถึง แบบทางฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาว เช่น แต่งเป็นกลอนสุภาพ กลอนกบฏ และกลอนกลอักษร

ลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาว หมายถึง ลักษณะอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากลักษณะทาง ฉันทลักษณ์ เช่น

— ลักษณะของการใช้ถ้อยคำซึ่งก่อให้เกิดความสะเทือนใจ ภาพพจน์ ข้อคิด หรือ อุดมคติ การใช้คำที่มีเสียงและกวาง หมายไพเราะพิเศษ การเอาคำ เล่นอักษร การกล่าวซ้ำคำ

ข่าวลือและข่าวความ

– กวีโวหาร คือการกล่าวให้ไพเราะมีความหมายกินใจ เช่น เริงอุปราอุบไมย
หรือเปรียบเทียบ การเลียบเคียงธรรมชาติในที่เหมาะสม ฯลฯ

คำว่า "เพลง" ในที่นี้หมายถึงการ เล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่ง มักจะนิยมเล่นกันในเทศกาล
ต่าง ๆ เช่นผ้าป่า กรฐิน หรือในฤดูเกี่ยวข้าว เป็นต้น หญิงสาวในภาคกลางจะกล่าวกลอนเกี้ยว
หรือว่าแกล้งและโต้ตอบกันด้วยถ้อยคำกลอนจึงยืดยาวไม่มีจำกัด

วิธีดำเนินการค้นคว้า

การดำเนินการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical
Research) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูล
ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า มีทั้งข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นหนึ่ง (Primary Source) และข้อมูล
เป็นแหล่งรอง (Secondary Source)

แหล่งของการศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ คือ

๑. หอสมุดแห่งชาติ
๒. หอสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
๓. แหล่งอื่น ๆ เช่น หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

๑. ข้อมูลที่ใช้หลักฐานประเภทหนึ่ง (Primary Source)

- ๑.๑ บันทึกเพลงยาวประเภทตัวเขียนสมัยกรุงศรีอยุธยา
- ๑.๒ บันทึกเพลงยาวประเภทตัวเขียนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๒. ข้อมูลที่ใช้หลักฐานชั้นรอง (Secondary Source)

- ๒.๑ ชุมชุมเพลงยาวสมัยโบราณ
- ๒.๒ ประชุมเพลงยาว
- ๒.๓ ศิลาวรรักษ์พระเชตุพนภาควรรณคดี
- ๒.๔ พระราชพงศาวดาร สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๒.๕. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

๒.๖ คำให้การชาวกรุงเก่า

๒.๗ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่า

๒.๘ การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์

๒.๙ ประชุมคำนำ ประมวลตำราภาคอนกานต์ โคลงฉันท

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้า

เกี่ยวกับความหมายของกลอนเพลงยาว

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นั้น ได้มีผู้ศึกษากันบ้างแล้ว เช่น ในเรื่องความหมาย ประวัติ ประเภทของกลอนเพลงยาว ซึ่ง จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้อย่างยิ่ง

เจือ สตะเวทิน^๑ เขียนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงความหมายของกลอนเพลงยาวว่า เติมกลอนเพลงยาวกินความหมายกว้าง นิยายประโลมโลก นิราศ และเพลงยาวสังวาส รวม เรียกว่าเพลงยาว เพิ่งมาแยกเรียกชื่อใหม่ตอนกรุงรัตนโกสินทร์

สมเด็จพระมหาปาจารย์ราชานุภาพ^๒ รับสั่งถึงเรื่องความเข้าใจผิดของกนทั้งหลายที่ เข้าใจผิดว่ากลอนเพลงยาวเขียนไปในทำนองสังวาสอย่างเดียว ข้อความนี้ปรากฏในภาคคำอธิบาย หนังสือประชุมเพลงยาว

คำของ วิมุกตะละพ^๓ ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "เพลงยาว" ไว้ใน วารสารวัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๒ - ๔๗ มิถุนายน ๒๕๑๒ ว่า เพลงยาวไม่ได้หมายความว่า เกี่ยวกับการร้อง หรือทำนองดนตรี แต่เป็นคำประพันธ์แบบหนึ่งมิได้ใช้ขับร้อง

^๑ เจือ สตะเวทิน "กลอนเพลงยาว" คำรับแต่งกลอน หน้า ๓๔

^๒ หอสมุดแห่งชาติ ประชุมเพลงยาว หน้า ๓๖๕

^๓ คำของ วิมุกตะละพ "เพลงยาว" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๒ - ๔๗ มิถุนายน ๒๕๑๒
หน้า ๔๒

เปลื้อง ณ นคร^๑ แสดงความคิดเห็นว่า เพลงยาวเป็นวรรณคดีแบบหนึ่ง ชาวเขียน
พรรณนาความรักให้หญิงทราบ ถ้าฝ่ายหญิงเขียนกลอนตอบไม่เป็น ก็วางหรือจ้างให้นักกลอนเขียนให้
ปรากฏในหนังสือวารสารวิทยาสาร ๓๐ : ๖๔ - ๗๐, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๔

เกี่ยวกับประวัติกลอนเพลงยาว

เกี่ยวกับประวัติการ เกิดหรือการ เล่นเพลงยาวที่ว่ามีกำเนิดมาจากอะไรนั้น มีผู้สันนิษฐาน
ไว้หลายประเด็น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๒ ทรงสันนิษฐานประวัติกลอนเพลงยาวไว้ในหนังสือ
บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕ ว่า เพลงยาวเกิดขึ้นภายหลัง
บทกลอนอื่น ๆ

หนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ ของ ศึกษานุมิตรสมาคม^๓ ภาคคำนำ อธิบาย
กำเนิดเพลงยาวว่ามีกำเนิดมาจากหนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน และลักลอบเขียนโต้ตอบกัน
เนื่องจากประเพณีไทยไม่นิยมให้ชายหนุ่มกับหญิงสาวพบกันโดยลำพัง

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ^๔ ได้ทรงสันนิษฐานถึงประวัติการ เรียบ
ชื่อเพลงยาวไว้ในหนังสือ บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕
หน้า ๒๑ ว่า มूलเดิมมาจากคำขับเกี่ยวพานการสังวาส ซึ่งคำขับเมื่อเก่าอยู่ในมณฑลอิสานเรียกว่า
แอ่ว เรียกว่า ฮอ ในมณฑลพายัพ และเรียกว่าเพลงในมณฑลไทรราชธานี

^๑ เปลื้อง ณ นคร "จิตรกรรมวรรณคดีเพลงยาว" ตำรา ณ เมืองโก (นามแฝง)
วิทยาสาร ๓๑ : ๖๔ - ๗๐, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๔ หน้า ๖๔

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ "กล่าวอธิบายตำนานโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน"
บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕ หน้า ๒๒ - ๒๓

^๓ ศึกษานุมิตรสมาคม ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ หน้า ๒

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ล.ก. หน้า ๒๑ - ๒๒

เจ้า สตะเวทิน^๑ ให้ความเห็นเกี่ยวกับประวัติการเรียกชื่อกลอนเพลงยาวไว้ในตำรับ
แต่งกลอนว่าเป็นเพราะเป็นการแต่งโต้ตอบกันระหว่างชายหญิงด้วยเรื่องรักกันเป็นพื้น เรื่องรักเป็น
เรื่องใหญ่ ต้องติดต่อกันนานกว่าจะตกลงหรือเลิกกัน จึงเรียกว่ากลอนเพลงยาว

เกี่ยวกับประเภทกลอนเพลงยาว

ลำยอง วิมุฑะลพ^๒ จัดประเภทกลอนเพลงยาวไว้ในวารสารวัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๒-
๔๙ มิถุนายน ๒๕๑๒ โดยแบ่งเพลงยาวเป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งแสดงอารมณ์เกี่ยวกับ
เรียกเพลงยาวสังวาส อีกประเภทหนึ่งเขียนว่าด้วยเรื่องต่าง ๆ ตามความมุ่งหมายของผู้เขียน
เช่น เยาะเย้ยหรือสรรเสริญผู้อื่น บันทึกเหตุการณ์ ระบายความรู้สึก ฯลฯ เป็นเพลงยาวธรรมดา
จากผลงานการศึกษาค้นคว้าของบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิ และเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวหาถึงถึง
ความหมาย ประวัติ และประเภทของกลอนเพลงยาวดังกล่าวแล้ว ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดทำการ
วิเคราะห์คุณค่าของกลอนเพลงยาว จึงทำให้ผู้เขียนเกิดความสนใจที่จะศึกษาคุณค่าของกลอนเพลงยาว
รวมทั้งความหมาย ประวัติ ประเภทของกลอนเพลงยาว ตลอดจนแนวโน้มที่ทำให้เพลงยาวสิ้นสภาพ
ดังที่ได้เสนอไว้แล้ว

^๑ เจ้า สตะเวทิน "กลอนเพลงยาว" ตำรับแต่งกลอน หน้า ๓๒

^๒ ลำยอง วิมุฑะลพ "เพลงยาว" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๒ - ๔๙ มิถุนายน
๒๕๑๒ หน้า ๔๓

ความหมาย และประวัติกลอนเพลงยาว

๑. ความหมายกลอนเพลงยาว

กลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอาจแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องความหมาย การศึกษาครั้งนี้จะเพ่งเล็งเฉพาะกลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๔๔ – พ.ศ. ๒๓๑๐) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕ – พ.ศ. ๒๔๑๑) เนื่องจากกลอนเพลงยาวน่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า "กลอน" ไปด้วย ดังนั้นก่อนที่จะกล่าวถึงความหมายของกลอนเพลงยาว จึงน่าจะได้อธิบายความหมายของกลอน เพื่อความเข้าใจในการที่จะกล่าวถึงความหมายของกลอนเพลงยาวต่อไป

๑.๑ ความหมายของกลอน

คำว่า "กลอน" ในสมัยโบราณมีความหมายกว้าง อาจจะมีความหมายคลุมไปถึงการแต่งร้อยกรองหลายชนิด เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน เป็นต้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์^๑ รับผิดชอบไว้ในหนังสือกลอนแล่นกกลอนว่า หนังสือที่กวีแต่งนั้น เมื่อพูดรวมทั้งในภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ ก็มีทั้งชนิดที่มีสัมผัสและไม่สัมผัส แต่ถ้าวัดเฉพาะภาษาไทยก็ย่อมจะมีสัมผัสรับกันเป็นกลอนเสมอ เพราะฉะนั้นหนังสือซึ่งกวีไทยแต่ง ถึงจะเรียกว่า ฉันท์ โคลง ร่าย หรืออะไรก็ตาม แต่ละอย่างก็เกราะเหตุเข้าว่าเป็นกลอนทั้งนั้น

ความหมายของกลอนตามที่พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ รับผิดชอบนั้นน่าจะกล่าวได้ว่า กลอนหมายถึงหนังสือร้อยกรองทุกชนิดในภาษาไทยที่มีสัมผัสรับกัน ซอนี้น่าจะเป็นความหมายของกลอนที่ใช้กันในสมัยโบราณ เพราะปรากฏหลักฐานว่า ในแบบเรียนจินตคามของพระโหราธิบดี ซึ่งเป็นแบบเรียนเล่มแรกของไทย เรียกชื่อกาพย์ฉมังว่า "ฉันทคำเนนกลอน ๔" ที่เรียกดังนี้ อาจเป็นเพราะว่า กาพย์ฉมังมี ๓ พรรค พรรคที่ ๑ มี ๖ คำ พรรคที่ ๒ มี ๔ คำ

^๑ พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ "กลอนแล่นกกลอน" สามเรื่องเอกของ
น.ม.ส. หน้า ๓๔๔ – ๓๔๕

วรรคที่ ๓ มี ๒ คำ ลักษณะสัมผัสของภาพย้ง คือ คำที่ ๒ ของวรรคที่ ๑ ไปสัมผัสกับคำที่ ๔ ของวรรคที่ ๒ ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้นเบ่งนั้นเขียวขาว หมอแก้วกินดาว
ครวนครวนอำชระอ้อมฝน

จินตามณี

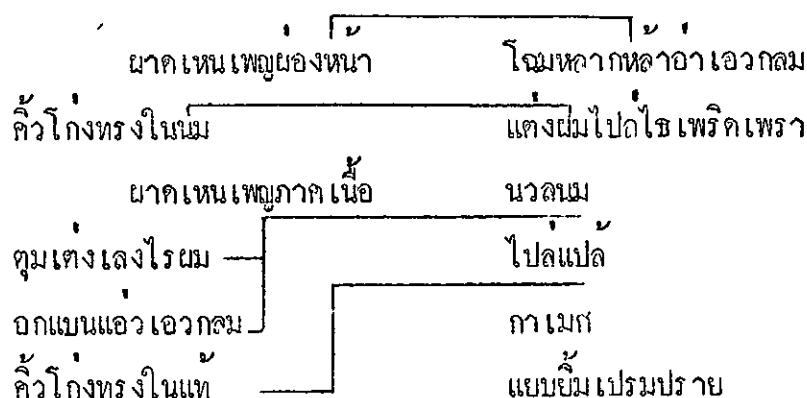
คำว่า "ขาว" ซึ่งเป็นคำที่ ๒ ในวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำว่า "ดาว" ซึ่งเป็นคำที่ ๔ ในวรรคที่ ๒

จากตัวอย่างในหนังสือแบบเรียน จินตามณี ใช้คำว่า "กลอน" เรียกชื่อ ภาพย้งก็อาจจะเป็นจริงดังที่พระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์รับสั่งไว้ และเนื่องจากภาพย้งมีลักษณะสัมผัสบังคับให้คล้องจองกัน ความหมายของกลอนที่พระโหราธิบดีใช้ว่า ฉันทก่าเนินกลอน ๔ จึงน่าจะสอดคล้องกับที่พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ รับสั่งไว้

นอกจากนี้ พระโหราธิบดี^๑ ยังใช้คำว่า "กลอน" อธิบายการแต่งภาพย้งโคลงไว้ว่า ภาพย้งโคลงมิได้กำหนดไม้เอก โท นิยมแต่กลอนให้ท่องกันดูบังคับ

คำว่า "คอง" ในที่นี้จะหมายความว่า การสัมผัสคล้องจองกันของภาพย้งโคลง ซึ่งประกอบด้วยภาพย้ง ๑๑ และโคลงสี่สุภาพ คำประพันธ์ภาพย้งโคลงเรื่องแรก หลังจาก^๒ที่พระโหราธิบดีบอกวิธีการแต่งไว้ในจินตามณี ได้แก่ ภาพย้งโคลงของพระศรีมโหสถ มีลักษณะสัมผัสดังนี้

^๑ กรมศิลปากร จินตามณี เล่ม ๑ - ๒ หน้า ๔๓

พระศรีมโหสถ

เมื่อพิจารณาตามคำอธิบายการแต่งกาพย์ห่อโคลง อาจกล่าวได้ว่า การแต่งคำประพันธ์กาพย์ห่อโคลงนั้นเน้นเรื่องสัมผัสเป็นสำคัญ เรื่องอื่น เช่น เอก โท ไม่ได้กำหนด ผู้เขียนจึงคิดว่าถ้าว่ากลอนน่าจะหมายถึงคำประพันธ์ร้อยกรองที่มีสัมผัสรับกัน ทั้งที่พระราชวรราชพงศาวดาร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์รับสั่งไว้

นอกจากนี้ ปรากฏว่าในสมัยโบราณ คำว่า "กลอน" มีความหมายกว้าง กวีมักใช้เรียกคำประพันธ์ร้อยกรองหลายชนิด เช่น ลิลิต โคลง ร่าย เป็นต้น ดังเช่นวรรณคดีเรื่องลิลิตยวนพ่าย ซึ่งสันนิษฐานกันว่าแต่งในราชวาระสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือ พระรามาธิบดีที่ ๒ (พ.ศ. ๒๐๓๔ - พ.ศ. ๒๐๓๒) กวีใช้คำว่า กลกานท์ ดังตัวอย่าง

สารสยามภาคพรอง	กลกานท์ นี้ฤา
คือคูมาลาสวรรค์	ชอชอย
เบญญาพิศาลแสดง	เดอมเกรยติ พระฤา
คือ ภูไทโสมแสงร่าย	กึ่งกลาง

ลิลิตยวนพ่าย

กานท์ พจนานุกรมแปลว่า บทกลอนในที่นี้ก็อาจหมายถึงคำประพันธ์ที่แต่งเป็นลิลิตประกอบด้วย ร่ายกัน และโคลงกัน

วรรณคดีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เช่น ทวาทศมาสโคลงสั้น มีข้อความตอนหนึ่งว่า

กานท์กลอนนี้ตั้งอาทิ	กวี — หนึ่งนา
เขาวราชสามนต์ไทร	แผนหลา
ขุนพรหมมนตรีศรี —	กวีราช
สารประเสริฐฐานา	ช่วยแกลง เกลากลอน

ลิลิตพระลอ

คำว่า "เกลากลอน" ก็น่าจะหมายถึงการแต่งร้อยกรอง แต่คำประพันธ์ที่กวีใช้ใน เรื่อง ทวาทศมาสเป็นโคลงสั้น จึงน่าจะกล่าวได้ว่าในสมัยโบราณ คำว่า "กลอน" นอกจากจะหมายถึงคำประพันธ์ประเภทลิลิตแล้ว ยังหมายถึงบทประพันธ์ที่เป็นโคลงสั้นอีกด้วย

อนึ่งปรากฏว่า ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กวีก็ใช้คำว่า "กลอน" ที่หมายถึงบทประพันธ์ประเภทลิลิต เพราะปรากฏว่าในวรรณคดีเรื่อง พระลอ กวีใช้คำว่า "กลอน" ถึง ๒ ครั้ง ดังตัวอย่าง

ธมมลักสรมเสศตรถวน	หญิงชาย
จักกล่าว <u>กลอน</u> พระลอ	เลิ่ญ
ไพเราะเรียบบรรยาย	เพราะยิ่ง เพราะนา
สนปู้เสียงรู้	ล่อเล้าโลมใจ
สรวลเสียงขับอ่านอ้าง	โคปาน
ฟังเสนาะไคขุน	เปรียบไค
<u>เกลากลอน</u> กล่าวกลการ	กลกลอน ใจนา
ถวายน่าเรอหาไท	ชिरาญญี่ญู

ลิลิตพระลอ

การที่ผู้เขียนกล่าวว่า ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กวีใช้คำว่ากลอนที่หมายถึง ลิลิต นั้น เพราะมีผู้สันนิษฐานว่า* ลิลิตพระลอ นั้นนักปราชญ์แต่งเป็นบทกลอนลิลิตขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนต้น รว พ.ศ. ๑๘๘๑ ถึง พ.ศ. ๒๐๓๒ ก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า^๑ ผู้เขียนไม่พบหลักฐานอื่นที่จะแสดงให้ทราบได้ว่าลิลิตพระลอแต่งเมื่อ พ.ศ.ใด แต่ผู้เขียนคิดว่าน่าจะแต่งก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังที่มีผู้สันนิษฐานไว้ เพราะปรากฏว่าหนังสือแบบเรียนจินตคามถึงพระโหราธิบดีแต่งในสมัยนี้ ได้ยกเอาโคลงลิลิตพระลอในบทที่ ๓๐ ไปใช้เป็นแบบอย่างในการแต่งโคลงสี่สุภาพ ดังตัวอย่าง

เสียงสือเสียงเล่าอ้าง	อันใด ที่เอย
เสียงบอมบอยกไกร	ทั่วหล้า
สองเชื้อพี่ลับไหล	ลึ่มทึน ฤาพี่
สองพี่คิดเองอา	อย่าไถถามเเมื่อ

จินตคามณี

โคลงสี่สุภาพพบเนื้ออยู่ในเรื่องพระลอตอนที่พระเพื่อนพระแพงได้ก่อกิจพิทักษ์ความงามของพระลอ ก็มาปรับทุกข์กับนางพี่เลี้ยง เป็นโคลงสี่สุภาพที่ถือว่าเป็นแบบอย่างของการแต่งโคลงสี่สุภาพในสมัยต่อ ๆ มา เพราะแต่งถูกต้องตามลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ พระโหราธิบดีจึงนำไปเป็นแบบในการแต่งโคลงสี่สุภาพในหนังสือแบบเรียนจินตคามณี ดังนั้นถึงแม้ว่าจะไม่สามารถบอกได้ว่าเรื่องพระลอ แต่งในปีใดก็น่าจะสันนิษฐานได้ว่าถ้าพระโหราธิบดียกเอาโคลงสี่สุภาพในลิลิตพระลอมาใช้ในจินตคามณี โดยที่ไม่มีผู้ใดแต่งเพิ่มขึ้นภายหลังแล้ว ลิลิตพระลอก็น่าจะแต่งก่อนจินตคามณี ซึ่งแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

* ไม่ปรากฏผู้สันนิษฐาน

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ เรื่องลิลิตพระลอ หน้า ๖.

ทวียเหตุที่ในวรรณคดี ลิลิตพระลอ มีคำว่ากลอนปรากฏอยู่ถึงสองแห่ง และคำว่ากลอนที่
กวีใช้ในลิลิตพระลอนั้นน่าจะหมายถึง บทประพันธ์ที่แต่งเป็นลิลิต ประกอบกับมีหลักฐานแสดงว่า
ลิลิตพระลอแต่งก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังกล่าวแล้ว ผู้เขียนจึงสันนิษฐานตามหลักฐาน
ที่ปรากฏว่า ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คำว่ากลอนน่าจะหมายถึงบทร่ายกรองที่เป็น
ลิลิตทวีย

นอกจากนี้ผู้เขียนยังพบว่า คำว่าที่เกี่ยวข้องกับการสงครามชื่อ "ตำราพิไชยสงครามคำกลอน"
คำว่าคำกลอนในที่นี้จะหมายถึงบทประพันธ์รอบกรองหลายชนิด เช่น กาพย์ฉิ่ง ๑๖ ร่าย
กาพย์ยานี ๑๑ เพราะเหตุว่าหนังสือตำราพิไชยสงครามคำกลอนมีบทประพันธ์หลายประเภท เช่น
กาพย์ยานี ๑๑ ดังตัวอย่าง

เมฆเคลื่อนวิฬาร

อุทริเทษอุ่มเร

ลาถึงทักขินเรี

เซากลุมเคลื่อนพระสุริยล

สิ้นแสงบงกชแสง

ไม่แจ่มแจ้งยังมัวมนต์

อวยบภพบุพผล

จะพลันแพะจะเสียดไสย

ตำราพิไชยสงครามคำกลอน

นอกจากจะมีคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉิ่ง ๑๖ แล้วคำประพันธ์ที่เป็น
รายอื่น แต่คำว่าเล่มนี้ใช้ชื่อว่า "คำกลอน" ทอทาย ดังนั้นผู้เขียนจึงคิดว่าคำกลอนที่ใช้เรียก
ตำราพิไชยสงครามนี้น่าจะหมายถึงการแต่งรอบกรองทั่วไป ไม่กำหนดแน่นอนว่าเป็นประเภทใด
ดังปรากฏหลักฐานในแบบเรียนจินตคามเล่ม ๒ ฉบับพระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒
กรมหลวงวงศาธิราชสนิท อธิบายว่า "อนึ่งถ้าคุณครูเรียนรู้ในพิธิอักษรสาม แลไม่ว้นไม่วาย
แล้วก็ให้พึงพิริยพิจารณาให้รู้ในพิธิจะกระทำ ซึ่งบทกลอน คือรายสุภาพ รายคั่น รายกาพย์

โคลงสอง โคลงสาม โคลงสุภาพ และโคลงจัตวาทั้งที่ ตรีวิภพวรรณ และโคลงคันวิวิธมาลีขาว กุญชร
และพิงตกแต่งกระทำให้งดงามตามโบราณคดี" ๑

จะเห็นว่าความหมายของคำว่า "กลอน" ที่ยกตัวอย่างมานั้นมีความหมายถึงคำประพันธ์
ร้อยกรองเกือบทุกชนิดทั้งที่พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ รับสั่งไว้ในหนังสือกลอนและนักกลอน
ว่า หนังสือซึ่งกวีไทยแต่งถึงจะเรียกว่า ฉันท์ โคลง ร่าย หรืออะไรก็ตาม แต่อย่างสงเคราะห์
เข้าว่าเป็นกลอนทั้งนั้น ๒

แต่ในปัจจุบันนี้ความหมายของกลอนแคบกว่าในสมัยโบราณ กล่าวคือหมายถึงคำประพันธ์
ร้อยกรองประเภทหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าคำประพันธ์ร้อยกรองทั้งหมดทั้งที่ในสมัยโบราณใช้

ประยงค์ อนันทวงศ์ ได้ให้ความหมายของกลอนในปัจจุบันไว้ว่า "ตามที่เรารู้จักกัน
ในปัจจุบันนี้ กลอนก็คือคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งที่ไม่มีระเบียบข้อบังคับจำกัดวรรค
เหมือนโคลง และไม่จำกัดครุ ลหุ เหมือนฉันท์ เพียงแต่จัดระเบียบเป็นวรรคเป็นตอน กำหนด
จำนวนตัวอักษรในวรรคละเท่าไร และให้มีสัมผัสต่อกาลังจองกันเป็นประมาณ" ๓

จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าความหมายของกลอนในปัจจุบันแคบเข้าเพราะหมายถึง
คำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งที่ไม่บังคับวรรค ครุ ลหุ แต่กำหนดจำนวนตัวอักษรในวรรค
ว่ามีวรรคละ ๖ คำบ้าง ๗ คำ, ๘ คำ บ้าง หรือบางทีก็มีถึง ๙ คำ และให้มีสัมผัส
คล้องจองกันตามบังคับคำประพันธ์ประเภทกลอนยังแบ่งออกเป็นหลายชนิด

๑ กรมศิลปากร จินกามณี เล่ม ๑ - ๒ หน้า ๕๔

๒ พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ "กลอนและนักกลอน" สามเรื่องเอก
ของ น.ม.ส. หน้า ๓๔๔ - ๓๔๕

๓ ประยงค์ อนันทวงศ์ "กลอน" กลอนและวิธีเขียนกลอน (ชนะประกวด)
ขอประยงค์ (นามแฝง) หน้า ๑

พระยาอุปกิตศิลปสาร ° แบ่งกลอนออกเป็นดังนี้

๑. กลอนบทละคร

๒. คำกลอนร้องส่งดนตรี ซึ่งมีบทคอกสร้อย บทสั้กว่า บทเสภา

๓. ประเภทกลอนสุภาพหรือกลอนตลาด บทกลอนจำพวกนี้เรียกกันทั่วไปว่า

"กลอนตลาด" น่าจะหมายความว่ามิใช่แต่งขายในตลาดทั่วไป เพราะกลอนชนิดนี้มีผู้แต่งเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ขยาย ที่เรียกว่าเรื่องประโลมโลก เช่นเรื่อง โคนุตร ลักษณะวงศ์ และพระอภัยมณีเป็นต้น ต่อมาท่านเรียกกลอนชนิดนี้ว่า "กลอนสุภาพ"

กลอนสุภาพนี้มีข้อบังคับบางอย่างเกี่ยวกับกลอนแปดทั้งนั้น เรื่องที่นิยมใช้แต่งเป็นกลอนสุภาพนั้นมักจะเป็นเรื่องอ่านฟังกันเล่นเพราะ ๆ เช่น เรื่องอ่านเล่นที่เรียกว่าเรื่องประโลมโลก เช่นเรื่อง โคนุตร เรื่องลักษณะวงศ์ เรื่องพระอภัยมณี เป็นต้น เรื่องนิราศต่าง ๆ เรื่องพาลีสอนน้อง สุภาพพิศอนหญิง เป็นต้น และเรื่องเพลงยาวเป็นทำนองจดหมาย ซึ่งชายหญิงมิใช่มาถึงกันก็ได้ หรือเล่าถึงกิจการต่าง ๆ สู้กันฟังก็ได้ ซึ่งทำเป็นกลอนสุภาพเรียบ ๆ ก็มี แต่งเล่นสลับต่าง ๆ หรือเล่นถ้อยคำเป็นเล่นกลต่าง ๆ ซึ่งเรียกกันว่ากลอนกลก็มี ๒

นอกจากกลอนประเภทต่าง ๆ ดังได้กล่าวแล้ว ยังมีกลอนอีกประเภทหนึ่ง คือ กลอนหก ซึ่งอุบัติขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ° คือปรากฏว่า พระราชวรพงศ์เชกร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงพระนิพนธ์เรื่องกนกนกร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ๔ ก็ทรงเริ่มใช้กลอนหก ดังตัวอย่าง

° พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยากรณ์ไทย ฉบับลักษณะ" หลักภาษาไทย หน้า ๒๔ - ๒๕

๒ ด.ค. หน้า ๒๕

๓ ลัดดา ทวีเจริญ ภาษาไทยตอน ๒ หลักภาษา หน้า ๓๒๒

๔ เจื้อ สดะเวทิน ประวัติวรรณคดี หน้า ๒๔๔

งานนำงานนางกลางชล	งามบุญพุดคนเหลื่อ
สะโรชนงรามงามเจือ	งามเรื่อลยน้ำอาไฟ
พิกรูปเพลินลักษณศักดิ์ศรี	งามฉวีก่อชวานาไกร
นวดนงองค์ดองของใบ	รูปโฉมโฉมมอมพรมเพรา

พระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

พระบาทูปกิตติปลสาร * อธิบายเกี่ยวกับกลอนหกไว้ว่า กลอนชนิดนี้ทำเน้นักประพันธ์ บดละครเป็นพื้น บางแห่งท่านตั้งใจให้เป็นวรรคละหกคำล้วน เรียกชื่อว่า "กลอน ๖" เมื่อเป็นเช่นนั้นจะต้องใช้คำยาวและหนักเป็นพื้น และสัมผัสในโดยมากก็ต้องใช้สัมผัสขิด และสัมผัสเชื่อม ก็ต้องร่นมาเพียงคำที่ ๔ และใช้คำที่ ๒ กับคำที่ ๔ มากที่สุด

อาจกล่าวได้ว่า กลอนมีหลายชนิด แต่ละชนิดก็แตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อยตามจำนวนคำในแต่ละวรรค และแตกต่างกันในเรื่องการใช้

นอกจากกลอนต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วนั้น ยังมีกลอนอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า กลอนกลบท กำนัย ทองหล่อ ๒ อธิบายเกี่ยวกับกลอนกลบทไว้ว่า คือกลอนสุภาพนั่นเอง แต่แต่งเพิ่มบังคับให้มีลักษณะไพจิตรพิสดารต่าง ๆ เช่น บังคับให้มีสัมผัสสระ สัมผัสอักษร คำเป็น คำตาย คำว่า คำสลับ คำเลียน และรูปวรรณยุกต์ ว่าจะต้องมีที่ตรงนั้นตรงนี้ แล้วตั้งชื่อแปลก ๆ กัน สุกแต่ผู้แต่งจะประคินรู้คิดขึ้น

กลอนกลบทเป็นกลอนที่ผู้แต่งได้แสดงความสามารถให้ปรากฏ เพราะกลอนกลบทแต่ละชนิด มีลักษณะฉันทลักษณ์บังคับตายตัว ดังตัวอย่างกลอนกลบทที่ประทับใจ และกลอนกลบทสะบัดสะบั้ง มีลักษณะฉันทลักษณ์แตกต่างกันดังนี้

* พระบาทูปกิตติปลสาร "ไวยากรณ์ไทยฉันทลักษณ์" ullaภาษาไทย หน้า ๒๓

๒ กำนัย ทองหล่อ ullaภาษาไทย หน้า ๒๒๓

ตัวอย่าง กลบทะเข็ญไต่ขอน

ระเหระหนกระวนกระวายระคายระคาย	ระทวยระทกลดลละชนิฐนาง
เพราะบดเพราะบินระบินระหัดสนักสนั่น	จะแรมจะร้างองค์อนาถนิราศนิรา
ระชุกระชัชรระระมระอมระอา	จะเกี้ยวจะกันก็สุดจะสอนจะวอนจะว่า
	จะไปจะมาระวาระเวียงตะเหลิงตะดูย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กลอนกลอักษร มีลักษณะพิเศษออกไป คือ กวีท่านตั้งตัวอักษรทำเป็นกลไว้ให้อ่านเอาเอง ได้ถูกต้องทำนองกลอน และเรียบคี่อย่าง ๆ กันออกไป เช่น กลอักษรคมในดึก กลอักษรรุกคืบทาง กลอักษรนกกางปีก เป็นต้น *

ตัวอย่างกลอักษรนกกางปีก

ฉนิโคจะไคชมชคชคชชชช	แสนรักร่อนรักหนักอกเอ๋ย
แต่ไคเห็นโถมงามงามโถมเฉลิม	ไม่ลืมเลยเลยลืมปริ่มอาลัย
สวาทแสนแสนสวาทเพียงชาติใจ	ก็พูนเพิ่มเพิ่มพูนจิตรพิสมัย
	จะคิดไฉนนี้ไฉนจะนอกกา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่าง กลอักษรถอยหลังเข้าคลอง

โพนมแจ่มจันทร์ เปรี๊ยะพดเทียบพัน	เจ้างามสรรพสารพางค์ดังนางสวรรค์
โถมชอนอัสพรทรงเสมอสมร	พันเทียบพด เปรี๊ยะจันทร์แจ่มโพนม
ฤทัยโหมโหมเศร้าประเฝ้าประโลม	สมร เสมอทรงอัสพรชอนโถม
	ประโลมประเฝ้าเศร้าโหมโหมฤทัย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อกล่าวถึงความหมายของกลอนในสมัยโบราณกับสมัยปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีความหมายแตกต่างกันมาก ปัจจุบันกลอนมีความหมายแคบ กล่าวคือ หมายถึงคำประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งที่ไม่บังคับวรรคกวี วรรค หุ เพียงแต่จัดระเบียบเป็นวรรคเป็นตอน และกำหนดจำนวนตัวอักษรในวรรคแต่ละวรรค กับกำหนดสัมผัสเท่านั้น ส่วนในสมัยโบราณกลอนอาจหมายถึงคำประพันธ์ร้อยกรองหลายชนิด หรือทุกชนิดได้ไม่จำกัดว่าเป็น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรือราย มักจะเรียกว่ากลอนหมก

กลอนเพลงยาวที่ผู้เขียนนำมาศึกษาครั้งนี้ จัดเป็นวรรณกรรมประเภทกลอนประเภทหนึ่ง และคำว่ากลอนที่ผู้เขียนจะใช้ในการศึกษาต่อไปนี้หมายถึงกลอนในความหมายปัจจุบัน และรวมถึงกลอนกลบท และกลอนกลอักษรด้วย

๑.๒ ความหมายของกลอนเพลงยาว

ความหมายของกลอนเพลงยาวแต่เดิมคือ เมื่อเริ่มมีการเขียนเพลงยาวกันกับสมัยหลังต่อมาได้แก่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพราะปัจจุบันนี้คนส่วนมากเข้าใจกันว่าเพลงยาวคือ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นจดหมายสื่อรักของชายหญิง หรือใช้เป็นหนังสือรำพันสวาท เนื้อเรื่องที่เขียนก็เกี่ยวกับความรักทั้งหมด เช่นพรรณนาความรู้สึกเกี่ยวกับความรักที่มีต่อคนรัก เกี่ยวกับพาราสี ตักพ้อ เป็นต้น แต่เพลงยาวที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องอื่น เช่น สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ พยากรณ์เหตุการณ์ สิ่งสอน เหล่านี้คนทั่วไปมักไม่ค่อยถือว่าเป็นเพลงยาว ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงเพลงยาวจึงทำให้นึกถึงความหมายที่เกี่ยวกับความรักไครมากกว่าความหมายอย่างอื่น เรื่องความเข้าใจผิดนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาธรรมราชานุภาพ ๑ รับสั่งไว้ว่า หนังสือจำพวกที่เรียกว่าเพลงยาว กันทั้งหลายมักเข้าใจกันไปว่าเป็นหนังสือแต่งทางสังวาส แท้ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ หนังสือกลอนแปดที่ไม่แต่งเป็นกำหนดเรื่องคันทานหรือกำหนดเช่นบทละคร บทกวีร้อย สักว่าแล้วเข้าในหมวดเพลงยาวทั้งนั้น เพลงยาวที่ว่าควยพยากรณ์ก็มี ว่าควยบันทิกก็มี เป็นแต่มีผู้ชอบแต่งกันในทางสังวาสมากจึงพาให้เข้าใจกันไปว่ากลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับการสังวาส

ตามที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพรับสั่งไว้ นั้น ทำให้เข้าใจว่าเพลงยาวนิยมเขียนเกี่ยวกับเรื่องความพิวาสของชายหญิงมากกว่าเรื่องอื่น จึงทำให้คนทั้งหลายเข้าใจกันไปว่าเพลงยาวใช้เขียนกันเฉพาะเรื่องนี้เท่านั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าน่าจะ使人ทั่วไปเข้าใจไปเช่นนั้นได้ เพราะเหตุว่า ความหมายของกลอนเพลงยาวในสมัยโบราณ * กับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ในสมัยโบราณกลอนเพลงยาวมักจะหมายถึงจดหมายรักของชายหญิงที่เขียนโต้ตอบกัน ทนุสาวในสมัยนั้นจะเขียนเพลงยาวแสดงความในใจ ความรัก ความคิดถึงที่มีต่อกัน เจ้าตัวอาจจะเขียนเองหรือจ้างวานใครเขียนก็ได้ หรืออาจจะเขียนขึ้นเพื่อแสดงความสามารถของตนในเชิงกลอน ไม่ได้ใช้เป็นจดหมายรักจริง ๆ ก็อาจเป็นได้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ เปื้อง ณ นคร ^๑ กล่าวว่า ตามที่รู้กันอยู่ทั่วไปนั้นถือว่า เพลงยาวเป็นวรรณคดีแบบหนึ่ง มักเขียนเป็นกลอนสุภาพ ชายเขียนถึงหญิงพรรณนาความรักของเขาให้หญิงทราบ ฝ่ายหญิงก็จะตอบ ถึงตัวจะเขียนกลอนไม่เป็นก็วานหรือจ้างให้นักกลอนเขียนให้ เพลงยาวที่เขียนโต้ตอบกันในชีวิตจริงก็คงจะมีมาก แต่ว่าที่รวมในหนังสือชุมนุมเพลงยาวนั้น เป็นพวกที่เขียนอวดฝีปากมากกว่าที่เขียนส่งถึงกันจริง ๆ

จะเห็นได้ว่าในสมัยโบราณเพลงยาวหมายถึงกลอนที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องพิวาสกันเป็นส่วนใหญ่ การเขียนเกี่ยวกับเรื่องอื่น เช่น บันทึกเหตุการณ์ สรรเสริญพระเกียรติ สั่งสอน หรือล้อเลียนผู้อื่นน้อยมาก ผู้เขียนพบเพลงยาวที่เขียนเป็นทำนองจดหมายเหตุ บันทึกเหตุการณ์สำคัญ ๆ เพียงฉบับเดียวในสมัยนี้ จากข้อมูลที่นำมาศึกษาประมาณ ๒๐ ส่วนวน คือ "เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา" ^๒ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการทำนายสภาพของกรุงศรีอยุธยาว่าจะเกิด

* สมัยโบราณนี้ผู้เขียนหมายถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่างเวลาที่ผู้เขียนกำหนดขอบเขตในการทำการวิจัยครั้งนี้ และจะใช้คำนี้ในความหมายนี้เสมอ

^๑ เปื้อง ณ นคร "จิตรกรรมวรรณคดีเพลงยาว" ตำรา ณ เมืองใต้ (นามแฝง) วิทยาสาร ๓๑ : ๖๔ - ๗๐, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๔ หน้า ๖๔

^๒ กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๓ เรื่องกรุงเก่า พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พระเชษฐภคินี) ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๕ หน้า ๑๑๑

หน้าอักษรย ๑๖ ประการ บ้านเมืองจะเข้าสู่ยุคเจริญเพราะพระมหากษัตริย์ไม่ทรงอยู่ใน
ทศพิศราชธรรม ดังตัวอย่าง

ควยพระมหากษัตริย์ไครทศพิศราชธรรม	จึงเกิดเชิญเป็นมหัศจรรย์สืบทุกประการ
คือเคื่อนคาวคินฟ้าจะอาเพศ	อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกที่สถาน
มหาเมฆจะลูกเป็นเพลิงกาล	เกิดนิมิทรพิศดานทุกบ้านเมือง

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

ตอนสุดท้ายของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เป็นการแสดงความเสียดายกรุงศรีอยุธยา
ที่จะต้องเสื่อมสูญไปในที่สุด ดังคำกลอนว่า

กรุงศรีอยุธยา หมดสุข	แสนสนุกยิ่งล้ำเมืองสวรรค์
จะเป็นเมืองแพศยาอาธรรม	นับวันจะเสื่อมสูญเอ๋ย

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

จะเห็นว่าเนื้อเรื่องของกลอนเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยานั้นไม่เกี่ยวกับความรักเลย
แต่ก็เรียกว่าเพลงยาว ผู้เขียนไม่พบหลักฐานอื่นอีกนอกจากเพลงยาวฉบับนี้ อีกประมาณ ๑๔
สำนวนเป็นเพลงยาวที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องความรักทั้งสิ้น เช่น รำพันความรักของทนมที่มีภอหญิง
ที่รัก ดังตัวอย่างในหนังสือชุมนุมเพลงยาว ฉบับโบราณว่า

อ้างพิมาคสมานสุมาลย์สมร	อ้างพิมาคสมานสุมาลย์สมร
อันลอยพันอัมพรโพยมพราย	อันลอยพันอัมพรโพยมพราย
ถึงจะมากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย	ถึงจะมากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย
เมียงหมายรักมีพินานทอง	เมียงหมายรักมีพินานทอง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

การคร่ำครวญถึงความทุกข์เมื่อไม่สมหวังในหญิงคนรัก ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

นี้สุดหมายที่จะมากสู่มาลัยสมาน	สุดจะหาญที่จะเห็นเวหาสห้อง
สุดคิดที่จะเข้าเคียงประคอง	สุดสนองใจสนิทเสน่หกัน
โอ้แก่นันบิณฑิต์แต่เทศ	จะทองนองชลเนตร กันแสงสัลย์
จะแลลับเหมือนหนึ่งกับเค่อนตะวัน	เมื่อเลี้ยวเหลี่ยมสัทรณต์คนธร

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

นอกจากการคร่ำครวญถึงความทุกข์แล้วยังมีสำนวนตักพ้อ อาจจะทำให้ความน้อยใจที่ฝ่ายหญิง
ไม่สนใจรักถึงคำกลอน จากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

จะกระไรใจช่างไม่เมตตา	เป็นน้าแค้นหรือว่าหน้าไม่ควรครอง
มีแก้วเมียงหมายเมินสะเทิมมิตร	สุดฤทธิรกรวมอารมณ์สนอง
แท้มากหมายมาไม่วายแทนปอง	ไฉนน้องจึงมาทรวงเสน่หานาน

นายจวบพันขาว

เมื่อคัดพ้อต่อว่าแล้วจะมีการวิงวอนให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นใจความรัก เช่น

อันเเองคนี่เหมือนหลงควยลมลอย	ปรานีทนอยเบิดที่รักบำรุงชม
ถึงมีการอุญเหมือนที่ร่ำรัก	เพราะจะทำกัศมึควรรวมอารมณ์สม
อย่าอยู่ชราชาพลอยเปื่อยพร วรระทม	ทั้งความกรมยิ่งจะเกรียมทรวงโถม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

และในคอนจบเพลงยาวมักจะเป็นการเชิญชวนให้ตอบจดหมายรักนั้น การขอร้องให้ตอบ
จดหมายจะใช้ถ้อยคำอ่อนหวานและมีวิธีพูดต่าง ๆ กัน ดังปรากฏในชุมนุมเพลงยาวในสมัยโบราณว่า

จงรักงามเถิดอย่าขามเคืองฤทัย	จงตรึกไทรทูลให้ครนวลอนงค์
ขอเชิญน้องพรองค์บอบสาร์สนอง	เจ้าอย่าของเคืองคิดเป็นพิษสง

นายจวบพันขาว

บางครั้งก็ใช้คำออกก่อนเอาไว้ให้ขอบจดหมาย ดังคำกลอนว่า

เชิญเฉลยศุภสร รอยสรวนล่อง

ถึงมีมากก็สักสามคำควร

อย่าตัดคดอง ~~อันเป็นอันตราย~~

อย่าร่อนรวนเรื่องรักเสียเลยเอ๋ย

นายจุฬพันธ์

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้อาจกล่าวได้ว่าในสมัยโบราณเพลงยาวใช้เขียนเป็นจดหมายสื่อกันมากกว่าใช้เขียนเพื่อบันทึกเหตุการณ์ หรือสั่งสอน ฯลฯ คนทั้งหลายจึงรู้จักเพลงยาวในฐานะที่เป็นจดหมายว่าพันสวาทมากกว่าเป็นจดหมายเหตุ หรือเป็นหนังสือสั่งสอน หรือใช้เขียนล้อเลียนกัน

๐ ครั้นมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑) เพลงยาวมีความหมายกว้างออกไปกว่าสมัยโบราณ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความหมายของเพลงยาวนี้ เจื้อย สตะเวทิน^๑ กล่าวว่า กลอนเพลงยาวนั้นแต่เดิมกินความหมายกว้าง นิยายประโลมโลก นิราศและเพลงยาวสังวาส เดิมรวมเรียกว่า "เพลงยาว" หมด เพิ่งมาแยกเรียกชื่อใหม่ตอนกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง เช่น เพลงยาวเรื่องรบพม่าทำกินแดนของรัชกาลที่ ๑ เรียกเป็น "นิราศเพลงยาว" เรื่องอย่างพระอภัยมณีและโคบุตรของสุนทรภู่ เรียกใหม่ว่า "กลอนเรื่องหรือกลอนประโลมโลก" ที่คงเรียกว่าเพลงยาวก็เฉพาะกลอนที่ว่ากันเชิงเกี้ยวพาราสีระหว่างหญิงชายเท่านั้น

จากคำกล่าวของ เจื้อย สตะเวทิน^๒ ที่ว่าแต่เดิมเพลงยาวกินความหมายกว้าง ผู้เขียนไม่ทราบแน่ชัดว่า "เดิม" ในที่นี้หมายถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือไม่ แต่สันนิษฐานเอาตามคำกล่าวที่ว่า เพลงยาวเพิ่งมาแยกเรียกชื่อใหม่ตอนกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ผู้เขียนจึงคิดว่า คำว่า "เดิม" น่าจะหมายถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ถ้าเป็นดังกล่าวนั้น ในสมัยโบราณเพลงยาวน่าจะกินความหมายกว้างดังที่ เจื้อย สตะเวทินกล่าว เพราะเหตุว่าในสมัยโบราณผู้เขียนได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า เพลงยาวมีความหมายแคบ กล่าวคือจากหลักฐานที่นำมาศึกษาปรากฏว่าเพลงยาวใช้เขียนเมื่อ

เป็นจดหมายรักเสียเป็นส่วนใหญ่มี ๑๔ ส่วนวน จากข้อมูลที่น่ามาศึกษา ๒๐ ส่วนวน ที่เขียน
เพื่อบันทึกเหตุการณ์เพียงส่วนวนเดียวเท่านั้น

๑ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพลงยาวน่าจะกินความหมายกว้าง เพราะปรากฏ
หลักฐานทั้งเอกสารตัวเขียนในหอสมุดแห่งชาติ และเอกสารตัวพิมพ์ว่าในสมัยนี้เพลงยาวมีเนื้อ
เรื่องกว้างขวางมาก เช่นเขียนเป็นทำนองนิราศ จกหมายเหตุ พยากรณ์ สั่งสอนหรือเป็น
ภาษิต สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ กล่าวชมเชย เลียดสี ล้อเลียน ฯลฯ และเกี่ยว
พาราสี ที่เรียกว่าเพลงยาวสังวาส นอกจากเพลงยาวจะมีเนื้อเรื่องกว้างขวางดังกล่าวดัง
ในคานันหลักฐานกลอนเพลงยาวยังมีลักษณะรวมถึงกลอนกลบทและ กลอนกร้วย เรียกว่าเพลงยาว
กลบท และเพลงยาวกลอนกร้วย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ทูลและพระบรม
วงศ์านุวงศ์เขียนทักท้วงเสียดสีพระระบือของพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ทูลเหตุนี้ผู้เขียนจึงกล่าวว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพลงยาวน่าจะมีความหมายกว้าง
แม้จะแยกเรียกชื่อเป็นเพลงยาวนิราศ เช่น เพลงยาวนิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเสด็จ
ไปตีเมืองพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๖ ๑ เรียกเพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวถวายโอวาท
เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ เพลงยาวเล่นวาทความ เพลงยาวปลงสังขาร เพลงยาวชมพระยา
ศรีเพ็ญ เพลงยาวกลบทกลอนกร้วย ก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยนี้ความหมายของเพลงยาว
หมายรวมถึงกลอนที่แต่งมีเนื้อความแปลกออกไปกว่าในสมัยโบราณ เช่น เพลงยาวสรรเสริญ
พระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนายมี มหาเล็ก แต่งขึ้นนั้นก็มีเนื้อเรื่อง
ทำนองสรรเสริญพระเกียรติว่า

หนึ่งเสนาข้าหลวงทั้งปวงหมด
ทั้งไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทุกนาม
มิให้ใครอุกอาจราชศักดิ์
พระอัยการ ญัญญุทศกัมมิ

พยุบศเป็นสง่ากล่าสนาม
ก็มีความกรุณาทั้งธานี
ชมแห่งทักไพร่ฟ้าประชาธานี
ไว้ความที่พระกำหนดศกพิช

นายมี มหาเล็ก

เพลงยาวจดหมายเห่เรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประชาวร คุณสุวรรณเขียนเป็นทำนอง
จดหมายเห่กล่าวถึงเหตุการณ์ในการถวายการรักษากรมหมื่นอัปสรสุดาเทพพระเจ้าลูกเธอ ใน
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงคำกลอนในประชุมเพลงยาวว่า

จนล่วงเข้าหลายเดือนคอยเคลื่อนไหวคลาด	ฝ่าพระบาทนั้นคลายวายโศกศัลย์
แต่ยังไม่พ้นพระองค์เจนนอนนั้น	ทรงพระกรรหะอยู่ไม่รู่วาย

คุณสุวรรณ

นอกจากนี้เพลงยาวที่เขียนเป็นภาษิต หรือคำสอนก็มีเช่น เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ และ
เพลงยาวถวายโอวาท ซึ่งสุนทรภู่เขียนเพื่อถวายโอวาทแก่เจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว พระราช
โอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีเนื้อเรื่องเป็นทำนองสั่งสอน เช่น สอนให้ทำ
อะไรทำจริง

อันความคึกวิทยาเหมือนอาวุธ	ประเสริฐสุดก่อนได้เสียในรัก
สงวนคมสนึกใครอีกสัก	จึงคอยชักเชือกพันให้บรรลย์
จับใหม่คันให้หมายให้วายวอด	ช่วยให้อรกรักให้จิตพิสมัย
ตัดให้ขาดปรารภนาหาสิ่งใด	เพียรจงไต่ดั่งประสงคหัตถ์
	สุนทรภู่

พระองค์อิศรญาณเขียนเพลงยาวเจ้าอิศรญาณเป็นภาษิต เช่น

สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม	จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเบียดฝัก
	พระองค์เจ้าอิศรญาณ

จากตัวอย่างที่เขียนยกมานั้นน่าจะกล่าวได้ว่า ในสมัยโบราณเพลงยาวมีความหมาย
แคบ กล่าวคือ หมายถึงกลอนที่เขียนขึ้นเพื่อใช้เป็นจดหมายแสดงความรักของชายหญิงเท่านั้น
การเขียนเพื่อบันทึกเหตุการณ์มีจำนวนเคี้ยว แต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพลงยาวมีความหมาย

กว้างเพราะไม่ใช่นิเื่อเรื่องเกี่ยวกับความรักอย่างเดียว ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ^๑ รับสั่งไว้ว่า หนังสือกลอนแปดที่ไม่แต่งเป็นกำหนดเรื่องตั้งนิทานหรือกำหนด เช่น บทละคร บทคอกสรอย สักรวาลแล้วเข้าในหมวดเพลงยาวทั้งนั้น เพลงยาวที่ว่าด้วยพยากรณ์ก็มี ว่าด้วยบันทึกก็มี

นอกจากนี้ผู้เขียนยังสนับสนุนความคิดเห็นของ ล่ายอง วิมุกตะลพ^๒ ที่กล่าวว่า อันที่จริงนั้นเพลงยาวมิใช่เป็นแต่บทกลอนเกี่ยวพันอย่างเดียวเสมอไป หากมีความหมายกว้างออกไปถึงกลอนที่แต่ง เพื่อความมุ่งหมายอย่างอื่นอีก

๒. ประวัติของกลอนเพลงยาว

๒.๑ ประวัติของคำว่า "กลอน"

การแต่งร่ายกรองประเภทกลอน ได้มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านยังสงสัยกันว่าเป็นคำประพันธ์ของไทยเราคิดขึ้นเอง หรือคัดแปลงมาจากชาติอื่น คือ คัดแปลงมาจากคำประพันธ์ประเภทหนึ่งของอินเดียโบราณ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ^๓ ทรงสันนิษฐานว่า กลอนนั้นเห็นจะเป็นของพวกไทยข้างฝ่ายใต้คิดขึ้น มีกำหนดแต่เพียงว่ากลอนหนึ่งคือมีสัมผัสรับกันครั้งหนึ่ง ไม่ให้มีอักษรเกินไปกว่า ๕ สองกลอนนับเป็นคำหนึ่ง นิยมแต่งเป็นคำขวัญร้องล่านำสำหรับแต่งกลอนปากกลลาค ไม่สมควรจะไขแต่งเรื่องสำคัญชั้นสูง

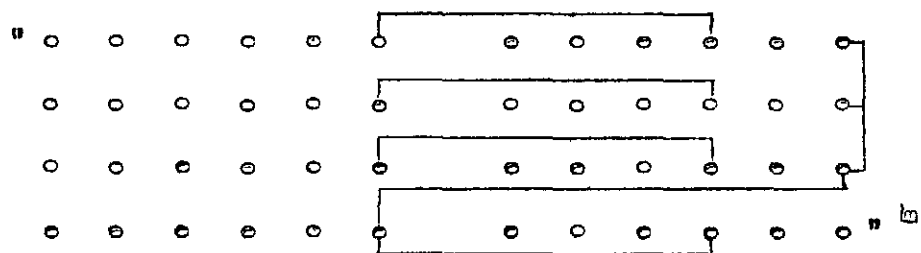
^๑ หอสมุดแห่งชาติ ประชุมเพลงยาว หน้า ๓๖๕

^๒ ล่ายอง วิมุกตะลพ "เพลงยาว" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๒ - ๔๓ มิถุนายน ๒๕๑๒ หน้า ๔๖

^๓ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "คำอธิบายตำนาน โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน" บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๕

ตามที่สมเด็จพระปราชญ์วราชนาฎพวงสันนิษฐานไว้ว่า กลอนเป็นของพวกไทยฝ่ายใต้ คิดขึ้นนั้น น่าจะหมายถึงไทยภาคกลางมากกว่าไทยภาคอื่น ดังที่ ประยงค์ อนันทวงศ์^๑ อธิบาย คำสันนิษฐานของสมเด็จพระปราชญ์วราชนาฎพวงไว้ในหนังสือกลอนและวิธีเขียนกลอนว่า กลอนเดิมเป็นของไทยฝ่ายใต้ คือไทยภาคกลางปัจจุบัน ผู้เขียนก็มีความเห็นว่าน่าจะเป็นไทยภาคกลาง และคำประพันธ์ประเภทกลอนนี้ผู้เขียนได้แกสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นของไทยเราคิดขึ้น ไม่ได้คัดแปลงมาจากชาวกู้อื่น เพราะเหตุว่าในภาคกลางไทยเราก็มียกกลอนร้องเป็นเพลงพื้นเมืองกันมานานแล้ว ก่อนที่จะมีการเขียนลงเป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า "กลอนเพลง" เช่น ในกฎเกี่ยวข้าว เรามีเพลงเกี่ยวข้าว กฎนี้มากเราเล่นเพลงเรือ นอกจากนี้ก็มีเพลงที่ไซ้ร้องว่าแก่กันเพื่อความสนุกสนาน ใต้แก่ เพลงพื้นฐาน เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เพลงขับไก่ เป็นต้น ลักษณะกลอนเพลงของไทยภาคกลางก็คล้ายกับกลอนสุภาพ เพราะจัดเป็นบทประพันธ์ประเภทกลอนเหมือนกัน แต่กลอนเพลงมีลักษณะแตกต่างไปจากกลอนสุภาพตรงที่จำนวนคำในแต่ละวรรก และการบังคับสัมผัสต่างกันเล็กน้อย แต่ไม่บังคับ ครุद्ध และ เอก โท เช่นเดียวกัน และกลอนเพลงแต่ละชนิดก็ยังบังคับสัมผัสและจำนวนคำต่างกันอีกด้วย ดังตัวอย่าง

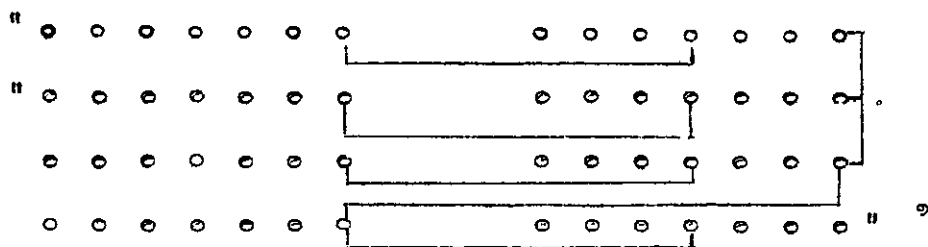
เพลงเกี่ยวข้าว

^๑ ประยงค์ อนันทวงศ์ "ความเป็นมาของกลอน" กลอนและวิธีเขียนกลอน
(ชนะการประกวด) ขอประยงค์ (นามแฝง) หน้า ๖

^๒ กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย หน้า ๕๕๖

เพลงเรือ

นอกจากกลอนเพลงแล้วในภาคกลางเรายังมีบทกลอนอีกประเภทหนึ่ง คือ คอกสร้อย
สักรวา หนังสือประชุมบทสักรวาเล่นถวายเป็นรัชกาลที่ ๕ กล่าวว่า

" คอกสร้อยสักรวา เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของผู้ที่มาตั้งแถวกรุงเทพฯ เกือบ ๑๑
เดือน ๑๒ เวลาฤดูหนาวมากเป็นเทศกาลทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แลเที่ยวทุ่ง ผู้มีบรรดาศักดิ์
ตั้งแต่เจ้านายเป็นต้น มักพาบริวาร ซึ่งเป็นนักร้องทั้งคนบทและลูกคู่ มีโขน ทั้บรรับจึงพร้อม
สำหรับ ลงเรือไปเที่ยวบางลำก็เป็นนักร้องผู้ชาย บางลำนักร้องก็เป็นผู้หญิง เมื่อไปพบปะประชุม
กันเป็นการสโมสรในท้องทุ่ง เจ้าของก็คิดบทให้นักร้องวงของตนร้องลำนำ บุคคลอื่นเป็นทาง
ส่งวาสบาง เป็นเรื่องบาง ลำอื่นก็ร้องลำนำโต้ตอบกันไปมาเป็นอย่างมหรสพสำหรับการราศรีสโมสร
ของไทยมีมาแต่โบราณดังนี้ " ๒

จากการอธิบายเรื่องคอกสร้อยสักรวา ทำให้เข้าใจว่าไทยเรามีบทกลอนร้องเล่นกันมานาน
แล้ว ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า และในประชุมบทสักรวา เล่นถวายเป็นรัชกาลที่ ๕ นี้กล่าวถึงลักษณะการ
เล่นคอกสร้อย สักรวาไว้ว่า "ความสนุกอยู่ที่คิดบท เพราะต้องคิดเป็นกลอนสกาให้ทันกับร้อง
และต้องโต้ตอบให้ถึงกับถ้อยคำที่วงอื่นเขาวางมา ถ้าเจ้าของวงสักรวาเป็นกวี คิดบทได้เองกับออกเอง
ถ้าไม่เป็นกวีก็ต้องหากวีมาไว้ในวงสักรวาเป็นผู้คิดบท เรียกว่า คนนอกบทสักรวา" ๓

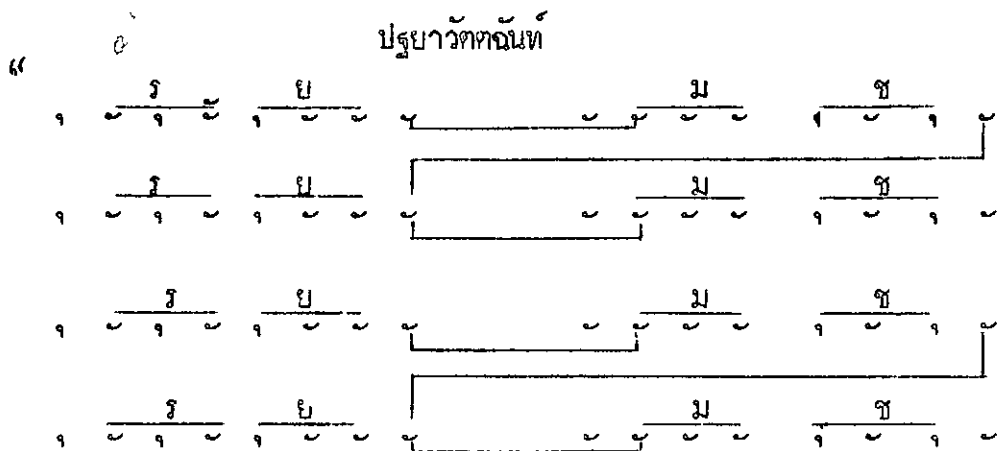
๑ คำทับ ทองหล่อ หลักฐานไทย หน้า ๕๕๐

๒ กรมศิลปากร ประชุมบทสักรวา เล่นถวายเป็นรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ อามาศย์โท พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปภาสรา) ๓๐ ตุลาคม ๒๕๐๕ หน้า ๐

๓ ล.ด. หน้า ๒

จากตัวอย่างที่อ้างถึงนี้ อาจกล่าวได้ว่า กลอนที่เล่นตลกสรวล สัก ราวกันนั้นเป็นกลอนที่คิดกันขึ้นสด ๆ โดยใช้ปฏิภาณของผู้บอกสักราวว่าจะคิดกลอนใดตอบได้สนุกสนานเพียงใด ดังนั้น ผู้เขียนจึงสันนิษฐานความหลักฐานที่ปรากฏนี้ว่า คำประพันธ์ประเภทกลอนน่าจะเป็นของไทยเราเอง เพราะเหตุที่เราใช้คำประพันธ์ประเภทนี้ร้องเล่นกันด้วยปากเปล่ามาเป็นเวลานานก่อนที่จะมีการเขียนกันขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากลักษณะของกลอนก็ง่ายเหมาะที่จะใช้ร้องและคิดขึ้นได้ในเวลาสั้น และรวดเร็ว ไม่ต้องคำนึงถึง ทรุ ลหุ และ เอก โท มีแต่สัมผัสให้คล้องจองกันเท่านั้น

นอกจากมีผู้สันนิษฐานว่า กลอนน่าจะเป็นของไทยเราคิดขึ้นเองแล้ว ยังมีผู้สันนิษฐานว่า เราแปลมาจากฉันทปรัยวาทร์ในหมู่ชนทั่วไปสมพฤติ หรือฉันทเวทาศิยชาติ ซึ่งเป็นฉันทมาตราพฤติ^๑ ผู้เขียนได้ศึกษาลักษณะทางฉันทลักษณ์ของฉันททั้งสองชนิด ดังปรากฏ ดังนี้

๐ ชะเลงละเบงบุบผาณัฐ
ระเบียบนิปายธิบายสำแดง
รจิตรผจงพิจารณาจำโนทัย
ฉับระบอบประกอบอาจีน

ปรัยวาทฉันทพันธแถลง
จงแจ้งแห่งคำประจำระบิล
ปราโมทย์มุ่งเพียรระเมียรถวิล
อย่าหมิ่นพางคิระอิตรระอา ” ๒

^๑ นิรันดร์ นวมารค ประวัติกวีรณคดี หน้า ๔๐

^๒ รองอำมาตย์เอกหลวงธรรมารักษ์ (เด็ก จิตรกถึก) ประชุมลำนำ หน้า ๔๔

ปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิ

"บาทละ ๔ อักษร เสมอกันทั้ง ๔ บาท มีอักษรลอยอยู่ บาท และ ปลายบาท
๑ อักษร ไม่นิยมควย ครุ แลหุ แลให้มีสระอะอยู่ แเทหน้า ๔ อักษร ใน ปฐมบาท กับให้มีสระอะ
อยู่ แเทหน้า ๔ อักษร ใน ทุติยบาท เบื้องหน้า แเทปฐมอักษร อย่าให้มีสระอะ และนะ อะนอกนั้น
ไม่บังคับ ตะติยะบาท เหมือนควย ปฐมบาท จตุตถบาท เหมือนควย ทุติยบาท" ๑

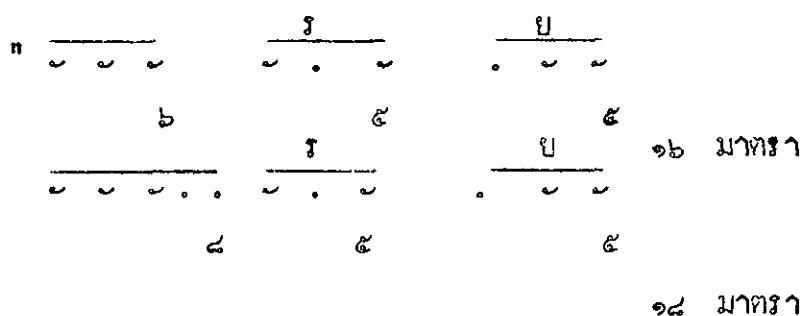
จะเห็นว่า ลักษณะอันหลักของปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิ บังคับอะและจำนวนคำ แต่ไม่บังคับ
สัมผัสและเป็นที่น่าสังเกตว่า ปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิการสัมผัสคล้ายกับกลอนสุภาพมาก ผิดกันแต่
คำสุดท้ายของบาทที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๒ ของบาทที่ ๒, บาทที่ ๓ และบาทที่ ๔ ก็เป็น
ทำนองเดียวกัน ส่วนกลอนสุภาพ คำสุดท้ายของวรรคที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๓ - ๕ ของวรรค
ที่ ๒ วรรคที่ ๓ และที่ ๔ ก็เช่นเดียวกัน นอกนั้นปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิการสัมผัสเหมือนกลอน
สุภาพ

ผู้เขียนคิดว่ากลอนของไทยไม่น่าจะได้แบบอย่างมาจากฉันทนิพนธ์นี้ เพราะลักษณะบังคับของ
ฉันทบังคับอะไม่บังคับสัมผัส แต่กลอนของไทยเรายังบังคับสัมผัส ไม่บังคับ ครุ หุ หรืออะแ่อย่างใด
เพียงแต่กำหนดคำโดยประมาณ เช่น ๓ - ๕ หรือ ๖, ๘ คำในวรรคหนึ่ง ๆ เท่านั้น ดังนั้นกลอน
จึงไม่น่าจะมาจากฉันทที่เรียก ปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิ อาจจะเป็นการบังเอิญที่กลอนของไทยไม่มีลักษณะ
สัมผัสใกล้เคียงกับปฐยวาทคณัทมิกฏกัณฐิก็เป็นได้

ฉันทอีกประเภทหนึ่งที่มีผู้สันนิษฐานว่า เราอาจดัดแปลงมาเป็นกลอนของไทย คือ
เวทาศิลาฉันทนิพนธ์ เป็นฉันทในอนุมาตราพฤติ "ซึ่งกำหนดด้วยมาตราคือวางจังหวะสั้นยาวของ
มาตราเสียงเป็นสำคัญ นับหุเป็น ๑ มาตรา คำครุเป็น ๒ มาตรา ไม่กำหนดด้วยอักษร
เหมือนอย่างวรรณพฤติ" ๒ การกำหนดมาตราซึ่งเป็นลักษณะของ เวทาศิลาฉันทนิพนธ์นี้

๑ ร่องอำมาตย์เอกหลวงขรรฆมาภิรมย์ (ถึก จิตรถึก) ประชุมลำน้า หน้า ๔๓

๒ กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย หน้า ๖๑๔

มีทั้งกับว่าบาท ๓ มีมาตรา ๖ กับระยะและยะนับเป็น ๑๖ มาตราดูกัน

บาท ๕ มีมาตรา ๘ กับระยะและยะนับเป็น ๑๘ มาตรา"

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะต้นลักษณะของเวทียัชชาคัมภีร์แล้ว ผู้เขียนไม่คิดว่าไทยเราจะนำมากัดแปลงเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน เพราะว่าเวทียัชชาคัมภีร์ เป็นฉันทลักษณ์ในหมู่มาตราพद्य ซึ่งกำหนดมาตราแทนที่จะกำหนดอักษร การกำหนดมาตราโดยมีข้อกำหนดว่า คำสุดท้ายเป็น ๑ มาตรา คำครุ คือเป็น ๒ มาตรา นี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าเป็นการยากแก่การแต่ง กล่าวคือ จำนวนมาตรากับจังหวะของคำอาจไม่พอดีกัน เนื่องจากกำหนดคลุเป็น ๑ มาตรา ครุเป็น ๒ มาตรา ลักษณะเช่นนี้คนไทยอาจจะไม่เคยชิน จะเห็นได้ว่า ฉันทมาตราพद्यไทยเรายังไม่นิยมนำมาแต่งฉันทเพราะเราไม่เคยชินกับการกำหนดมาตราเหมือนกับการกำหนดอักษร ซึ่งได้แก่นักร้องร่ายพद्य เรานำมาแต่งเป็นฉันทหลายชนิด เช่น วสันตสิริฉันท, ภูษณศุภยาฉันท, โศภณฉันท มาลีฉันท ฯลฯ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า เวทียัชชาคัมภีร์จึงไม่น่าจะดัดแปลงมาเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนของไทย เนื่องจากลักษณะทางฉันทลักษณะนั้นน่าจะยากเกินกว่าที่เราจะสนใจนำมาดัดแปลง แม้แต่นำมาแต่งเป็นฉันทไทยเรายังไม่นิยมอาจจะเนื่องด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน ดังนั้นผู้เขียนจึงสันนิษฐานตามหลักฐานที่กล่าวถึงแล้วนั้นว่า กลอนน่าจะเป็นของคนไทย คิดขึ้นเองไม่ได้นำมาจากชาตินอื่น

๒.๒ คำว่า "เพลงยาว" มีกำเนิดมาจากอะไร

เพลงยาวตามความเข้าใจของคนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นจดหมายสื่อกของชายหญิง หรือเป็นหนังสือบทกลอนที่เขียนเกี่ยวกับเรื่องความรักชาติ เพราะแต่เดิมคงมีผู้นิยมแต่งกันแต่ในเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ นี้เอง จึงทำให้คนทั่วไปเข้าใจผิดว่า กลอนเพลงยาวแต่งเพื่อใช้เป็นจดหมายรักเท่านั้น ดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบภาพ^๑ รับสั่งไว้ เป็นเหตุผู้ชอบแต่งกันในทางสังวาสมาก จึงทำให้เข้าใจกันไปว่ากลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับการสังวาส

การที่คนทั้งหลายเข้าใจผิดเช่นนี้ อาจจะสันนิษฐานได้ว่า เพลงยาวคงจะมีกำเนิดมาจากการที่ชายหญิงเขียนจดหมายแสดงความรักต่อกัน และต่อมาการเขียนกลอนเพลงยาวเจริญขึ้น จึงมีผู้เขียนเพลงยาวเพื่อใช้ในโอกาสอื่น ๆ อีกมาก เช่น บันทึกเหตุการณ์ สังสน สรรเสริญ พระเกียรติพระมหากษัตริย์ ล้อเลียน หรือเสียดสี ฯลฯ เป็นต้น แต่ที่เรียกว่าเพลงยาวนั้นในระยะแรกน่าจะมีกำเนิดมาจากเรื่องความรัก ดังที่ลลนา กิริยเจริญ^๒ กล่าวว่า ที่เรียกว่าเพลงยาวนั้นเพราะในสมัยโบราณใช้เป็นเสมือนจดหมายรักของชายหญิงเขียนโต้ตอบกันยืดยาว และจะเขียนโต้ตอบกันไปมาไม่รู้จักสิ้นสุด และอาจจะจบลงเมื่อทั้งคู่แต่งงานกัน

นอกจากนี้ หนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณมากำนันกล่าวถึงกำเนิดของกลอนเพลงยาวไว้ว่า

"คำกลอนเพลงยาวมีกำเนิดมาจากหนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน และโดยเหตุที่ประเพณีของไทยแต่เดิมมาไม่ยอมให้ชายหนุ่มมาพบกับหญิงสาวโดยลำพังได้ ดังนั้นหนุ่มกับสาวจึงต้องใช้วิธีลักลอบแต่งสารโต้ตอบกันไปมา โดยปิดบังมิให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองรู้ ใจความในสารนั้นก็เป็ถ้อยคำชมโฉมหญิงสาวที่ตนรักบ้าง และแสดงการฝากรักหรือแสดงการเกรงำไศก ที่ไม่สมหวังบ้าง " ^๓

^๑ หอสมุดแห่งชาติ ประชุมเพลงยาว หน้า ๓๖๕

^๒ ลลนา กิริยเจริญ ภาษาไทยตอน ๒ หลักภาษา หน้า ๓๑๕

^๓ กึกกานันท์สมาคม ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ หน้า ๒

จากคำกล่าวทั้งหมดนี้ แสดงว่ากลอนเพลงยาวกำเนิดมาจากหนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน และเนื่องจากไม่มีโอกาสได้พบกันตามลำพัง จึงต้องเขียนหนังสือลักลอบส่งให้แก่กัน ดังนั้น ใจความในจดหมายรักนั้นจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องความรักโดยตลอด อาจจะเป็นความสมหวัง ความผิดหวังในเรื่องความรักก็ได้ การที่มีผู้เข้าใจผิดว่าเพลงยาวใช้เขียนแต่ในเรื่องความพิวาสของชายหญิงนั้นก็น่าจะเข้าใจเช่นนั้นได้ และสาเหตุที่เข้าใจผิดก็อาจจะเนื่องมาจาก เพลงยาวมีคำเนิ่นมาว่า **ทูลสาว** แสดงความรักต่อกัน และใช้เพลงยาวเป็นจดหมายสื่อรักมาตั้งแต่เริ่มแรก คนทั่วไปจึงรู้จักเพลงยาวในฐานะที่เป็นจดหมายรักมาก่อน ครั้นต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพลงยาวมีความหมายกว้างรวมไปถึงกลอนที่เขียนเพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เป็นจดหมายเหตุ สั่งสอนเยาะเย้ยหรือเสียดสีผู้อื่น ฯลฯ และยังเขียนเกี่ยวกับเรื่องความพิวาสด้วย อาจจะไม่ได้นำให้หญิงหรือชายคนรักอ่านจริง ๆ ทั้งหมด แต่คนทั่วไปก็ยังเข้าใจว่าเพลงยาวคือจดหมายรัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเกมที่เคี่ยวเพลงยาวใช้เป็นจดหมายรักของชายหญิงจริง ๆ ก็อาจเป็นไปได้

เกี่ยวกับเรื่องนี้ผู้เขียนพบหลักฐานว่าในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีคำว่า "เพลงยาวสื่อสาวท" ใช้ เมอติเออร์ เคอลาดูแบร์ ฝรั่งเศสเข้ามาอยู่ในเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความสามารถของชาวสยามในการกว้าไว้ว่า

"ข้าพเจ้าหาความประพันธ์ของชาวสยามที่แปลก ๆ ไม่ได้สักฉบับเดียว ด้วยทางความคิดของชาวสยามแยกกันมากกับความคิดของเรา (ฝรั่ง) กระนั้นข้าพเจ้ายังได้เห็นรูปภาพกวีบางเน่ก ตัวอย่างประหนึ่งรูปสอนซึ่งรับมณฑลราชบุรุษก็เชื่อเจ้าสาวออกเล่นหาโหมหา แต่ นอกจากเพลงยาวสื่อสาวทชาวสยามยังมีกาพย์กลอนเป็นพงศาวดาร และเป็นธรรมะสุภาษิตสมกันต่าง ๆ อีกต่างหาก"

คำกล่าวของลาดูแบร์นี้อาจจะกล่าวได้ว่า เพลงยาวมีต้นกำเนิดมาจากเรื่องความพิวาสของหนุ่มสาว เพราะสันนิษฐานจากคำ "เพลงยาวสื่อสาวท" ว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชอาจจะมีกาพย์กลอนเพลงยาวกันขึ้นแล้ว และเพลงยาวที่เขียนนั้นก็น่าจะเกี่ยวกับเรื่อง

ความรักเป็นพื้น มิฉะนั้น คาถาแรกก็ไม่น่าจะใช้คำว่า "เพลงยาวสื่อสวาท"

คำสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดของกลอนเพลงยาวที่มีผู้สันนิษฐานว่ามีกำเนิดมาจากหนุ่มสาว
ต้องการแสดงความรัก ต่อกัน จึงเขียนเป็นจดหมายรักกลั่นกลองส่งให้กันอ่านนั้นน่าจะมีมูลเหตุให้
สันนิษฐานได้ โดยการพิจารณาคำว่า "เพลง" กล่าวคือ คำว่า "เพลง" พจนานุกรมฉบับ
ราชบัณฑิตยสถานแปลว่า "ลำนำ, ทำนอง, คำขับร้อง, ทำนองดนตรี, กระบวนวิธีรำคาบ
รำทวน ชื่อการร้องแกกัน มีชื่อต่าง ๆ เช่น เพลงประโกล่ง เพลงฉ่อย" ๑

ความหมายของเพลงที่ว่าเป็นชื่อการร้องแกกัน เช่น เพลงประโกล่ง เพลงฉ่อย ฯ นั้นจะ
เป็นคำมูลของการเขียนกลอนเพลงยาว เพราะว่าเพลงต่าง ๆ ที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน
เอ่ยชื่อนั้นเป็นชื่อเพลงพื้นเมืองของไทย ใ้ร้องโต้ตอบกัน ที่เรียก กลอนเพลงปี่พาทย์ เป็น
กลอนที่ใ้ว่าแกกันเป็นทำนองที่เป่าโกล่งการมบาย เกี่ยวพาราสีบ้าง เสียงสัศยอชิฐฐานบ้าง
โดยมากเป็นกลอนสั้น ๆ นับว่าเป็นสมบัติของชาติไทยโดยแท้ เพราะแพร่หลายในหมู่คนไทยทั่วไป
แม้ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาก็สามารถว่าได้ และว่าเป็นกลอนสละสลวย" ๒ เพลงปี่พาทย์ที่
กล่าวถึงนี้มีหลายชนิด เช่น

"เพลงฉ่อย	เพลงแห่นาค
เพลงโคราชหรือเพลงกะวันออก	เพลงพื้ฐาน
เพลงเรือ	เพลงเกี่ยวข้าว
เพลงชาวไร่	เพลงประโกล่ง
เพลงชาวนา	เพลงพวงมาลัย " ๓ าลา

๑ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๓ หน้า ๖๖๘

๒ กำชัย ทองหล่อ หลักภาษาไทย หน้า ๕๘๘

๓ ก. หน้า ๕๗๖ - ๕๗๖

เพลงที่ใคร่จะมีเนื้อความไปในทำนองเกี่ยวพาราสีผาทรัก ชมความงาม เช่น เพลงฉ่อย
อาจจะร้องว่า

พี่ไ้มาพบประสบพัศตร์	ในอารมณ์รักนักใคร่
โอว่าตัวน้องแม่ทองคำ	น่าชมกมลข้านี้กระไร
เชิญสนทนารวมพาที่	จะขอฝากไมตรีนางใน
อย่ามัวสะเพินเมินหนี	ขอจงฟังคำพี่กล่าวไซ
โอแม่ฝรั่งชาวไร่	แม่จะสุกคาชั่วคอยใคร

“ไม่ปรากฏชื่อ”

ในฤดูเกี่ยวข้าว มีเพลงเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นเพลงพื้นเมือง สำหรับร้องกันในขณะลงแขก
เกี่ยวข้าว เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน คลายความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าในการทำงาน และเชื่อม
สามัคคีระหว่างเพื่อนบ้านในอาชีพเดียวกัน เนื้อหาเรื่องร้องมักจะเป็นการไต่ถามถึงการทำนาและ
เกี่ยวพาราสีกันบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ๑ เมื่อฝ่ายชายร้องเกี่ยว ฝ่ายหญิงก็จะร้องโต้ตอบมา
ดังตัวอย่าง

บทชาย

แม่สร้อยระย้าพี่มาพบเจ้า	ในวันเกี่ยวข้าวในนา
พี่หวังฝากกายถวายหมายจะซิด	แม่ยอดชีวิตแม่จันทิรา
แม่อายอาบเอียงอย่าเลี้ยงอย่าหลบ	พี่หวังจะคบกับแม่แก้วตา
ขอเชิญปราศรัยด้วยไมตรีจิต	จะไ้ช่วยคิดทำนา
อย่ามัวว่าไรจงไขว่หา	เสียเถิดแม่หนานวลเอ๋ย

“ไม่ปรากฏชื่อ”

บทหญิง

ไต่พังคำขามมาชวนสนธิ
ผู้ชายหลายล้นมักปลิ้นมักปล่อน
ถึงกร วาจะคบประจบประแจง
คำหวานเป็นลมคำขมเป็นยา
อย่ามากอกรวนจะชวนให้อาย

ตัวน้องให้คิดเอียงอาย
ไม่แนไม่อนมักกลับมักกลาย
น้องให้ระแวงไม่วาย
ไม่เชื่อว่าจากผู้ชาย
ฉันเกลียดผู้ชายจริงเอย

"ไม่ปรากฏชื่อ"

ลักษณะของเพลงพื้นเมืองไทยส่วนใหญ่ที่มีการร้องโต้ตอบทำนองเกี้ยวพาราสีกันนี้ ในชั้นแรกคงจะร้องกันด้วยปากเปล่า คิดกันเป็นกลอนสกลแล้วร้องแก่กัน ครั้นต่อมาจึงมีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้น มีฉะนั้น อนุชนรุ่นหลังนี้คงไม่มีโอกาสได้ศึกษาเพลงประเภทนี้จากตัวหนังสือใด และด้วยเหตุที่เวลานี้เขียนจึงสันนิษฐานว่า การเขียนเพลงยาวน่าจะมีความเดิมมาจากกาพย์ที่หนุ่มสาวนุ่งเอวความคิดในการเกี้ยวพาราสีจากเพลงพื้นเมืองที่ร้องโต้ตอบกันในเชิงเกี้ยวพาราสี - ไปเขียนเป็นจดหมายรักส่งให้แก่กันแทนที่จะร้องโต้ตอบกันเหมือนเดิม และการเขียนเป็นกลอนเกี้ยวส่งให้ครูรักของตนนั้น คงจะเขียนกันในสมัยที่ประชาชนได้รับการศึกษาคือพอสมควรที่จะเขียนกลอนได้ หรืออาจจะเขียนกันในหมู่คนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาคือในสมัยนั้น เรื่องนี้สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานความเห็นไว้ว่า

"ก็กระบวนแต่งกลอนสำหรับขับเกี้ยวพาราสีการสังวาสนั้นในสมัยเมื่อยังไม่ใช้จดลงเป็นหนังสือ คนที่เขยวชาญก็คิดกลอนสกล คนที่ไม่ชำนาญก็ท่องอาขยิแต่งท่องจำ จึงแต่งเป็นบทสั้น ๆ เช่น ชนาคคอกสรอย สักวา เพราะถ้ายาวนักก็เหลือที่จะจำได้ ครั้นมาถึงสมัยเมื่อชอบใช้เขียนหนังสือ พวกกวีที่เป็นเจ้าชู้เอาคติอันเคยแต่งกลอนเป็นเพลงขับเกี้ยวพาราสีมาแต่งเป็นหนังสือกลอนเกี้ยวส่งไปให้กัน หนังสือเช่นนั้นจึงเรียกกันว่า 'เพลงยาว' เพราะเอาอย่างเพลงเกี้ยวมาแต่งกล่าวความยืดยาวออกไป ไซ้แทนคำขับ ด้วยมูลเหตุเป็นดังว่า 'เพลงยาว' จึงมักแต่งกันแต่สำหรับเกี้ยวพาราสีการสังวาสเป็นพื้น" ๑

๑ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ "คำอธิบายตำนาน โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน" บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๕ หน้า ๒๒

ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้ออภิปราย ของสมเด็จพระปรมัยยิกายะราชานุภาพ เกี่ยวกับเรื่อง ที่
การเขียนกลอนเพลงยาวได้ความคิดมาจากกลอนที่ร้องเกี่ยวกับพราสสิกกัน แต่ผู้เขียนเพลงยาวส่ง
ให้ครูของท่านอาจารย์จริง ๆ นั้นอาจจะไม่ท้อมีความสามารถถึงขั้นเป็นกวี แต่มีความรู้เกี่ยวกับการ
เขียนกลอนและมีแรงบันดาลใจก็สามารถเขียนเพลงยาวได้ การที่เข้าใจว่ากวีแต่งเพลงยาวนั้นก็
เพราะเหตุว่า กวีอาจจะมีความสันทัดในการเขียนกลอนอยู่แล้วประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง
อาจจะใช้จินตนาการเขียนเป็นเพลงยาวขึ้นโดยไม่ต้องมีหญิง ที่ตนรักจริง ๆ ก็อาจเป็นไปได้ หรือกวี
อาจจะแต่งขึ้นเพื่อแสดงความสามารถในเชิงกลอน เป็ดทอง ณ นคร ๑ กล่าวถึงกวีจะเขียน
ไม่เป็นกวีหรืออาจให้นักกลอนเขียนให้ แสดงว่ากวีอาจจะรับจ้างหรือเขียนเพลงยาวใหญ่ที่เขียน
ไม่เป็นกวี ด้วยเหตุนี้กล่าวแล้วจึงอาจจะทำให้เข้าใจว่ากวีเท่านั้นที่เขียนเพลงยาว ผู้เขียนก็คิดว่า
ผู้ที่ไม่ใช่กวีแต่มีความสามารถเขียนกลอนได้ก็เขียนเพลงยาวได้เช่นเดียวกับกวี

การเขียนเพลงยาวในระยะแรกที่ใช้ส่งเป็นจดหมายรักกันจริง ๆ นั้น อาจจะไม่นิยมให้
เปิดเผย เพราะเป็นเรื่องชู้สาว ซึ่งอาจจะถือเป็นเรื่องน่าอับอายในสมัยโบราณ ดังปรากฏใน
ตอนท้ายของเพลงยาวเจ้าฟ้าจิด สมัยกรุงศรีอยุธยาเขียนไว้ว่า

" ถ้าแนบขอบเขตุดอนสาราเรื่อง ให้ประเทืองความทุกข์ระทม
จะสบนามความรักควมรักดี ในความลับอย่าให้ใครรู้เอย " ๒

มูลเหตุของเพลงยาวจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่ามาจากชายหญิงเขียนจดหมายแสดงความรัก
ต่อกัน โดยนำเอาความคิดในการเกี่ยวกับพราสสิกมาจากเพลงพื้นเมืองที่มีการร้องเกี่ยวกับมาเขียน
กลอนเกี่ยวกับกัน อันชื่อของเพลงพื้นเมืองอาจจะเป็นเกามูลของคำว่า "เพลงยาว"

เพราะพิจารณาจากความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า
"เพลง" ไว้ประการหนึ่งว่า ชื่อการร้องแกกัน มีหรือต่าง ๆ เช่น เพลงปรบไก่ เพลงฉ่อย ๓

๑ เป็ดทอง ณ นคร "จิตรกรรมวรรณคดี เพลงยาว" ตำรา ณ เมืองไท่ (นามแฝง)
วิทยาสาร ๓๑ : ๖๔ - ๗๐, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๔ หน้า ๖๔

๒ ศึกษานุกรมสมาคม ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ หน้า ๑๕

๓ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ หน้า ๖๖๔

คำว่า "เพลง" ที่ใช้กับเพลงยาว อาจจะได้มาจากเพลงประเภทร้องว่าแก้กัน หรือเกี้ยวพาราสี แต่คัดแปลงเอาคำว่า "เพลง" ไปใช้กับกลอนที่เขียนเป็นจดหมายรัก เรียกว่า "เพลงยาว"

นอกจากนี้ความหมายของคำว่าเพลงที่พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน "แปลว่า คำนำ ทำนอง คำขบร้อง ทำนองดนตรี กระบวนวิธีรำคาบราทำนอง" ๑ ความหมายเหล่านี้จะไม่กล่าวถึงเพราะผู้เขียนมีความเห็นว่ากลอนเพลงยาวแม้จะใช้คำว่า "เพลง" ก็ไม่ใช่ขบร้องเป็โน้มนำ หรือทำนองดนตรีแต่อย่างใด แต่ใช้เขียนเป็นจดหมายรักของชายหญิงในสมัยโบราณ โดยการเขียนโต้ตอบกันไปมาไม่มีจำกัด ลักษณะของการเขียนเพลงยาวโต้ตอบกันนั้นยังเหลือเค้ามูลเดิมอยู่จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานเป็นเอกสารหัวเขียนจารึกควยควรง ที่หอสมุดแห่งชาติเรียกว่า "เพลงยาวปฏิพากย์สังวาส" มีสำนวนถามและสำนวนตอบดังตัวอย่าง

สำนวนถาม

จำลองใจมาในราวประคิพัทธ์
ควยแสนระทมกรรมทรวงวงแสน
ปองวิมลคนโฉมเป็นนิรันดร์

คู่สร้อยสำเนากล่อนอักษรสวัสดิ์
พูนสวัสดิ์เจียมทรสนิทกัน
แต่หมายเพทอดรักหักกระสัน
ไม่วายวันที่จะมุ่งสวาสเมิน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำนวนตอบ

ยลอักษรแล้วประวิงกริ่งระแวง
เป็นน้าเชื้อเหลือเพราะเสนาะพจน์

สลับสารหวานชมลมแสง
จึ่งสำแดงโดยสำนวนสำเนาใน
อย่าให้ช้อลือเลยเหมือนเคยกัน
"ไม่ปรากฏชื่อ"

หลักฐานอีกประการหนึ่งที่แสดงว่าเพลงยาวไม่ใช้ในการขับร้องก็คือ ในตอนท้ายของการเขียนเพลงยาวจะมีถ้อยคำที่เชิญชวน หรือวิงวอนให้ตอบจดหมายรักนั้น ผู้เขียนพบหลักฐานส่วนมากจะเป็นเพลงยาวที่เขียนในเชิงกึ่งพารา วลี ดังตัวอย่าง จากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถ้าแผนชอบเชิญตอบสารฯ เรื่อง
จะสงวนตามรักด้วยภักดี

ให้ประเทืองความทุกข์ธุระพี่
ในความลับอย่าให้มีใครรู้เอย

เจ้าฟ้าจึก

เพลงยาวของนายจุกพันขาวก็เขียนในตอนท้ายของเพลงยาวเชิญให้ตอบสารว่า

เชิญเฉลยสุภสารฯ อดสง
ถึงมีมากก็สักสามคำควร

อย่าคัดกลองเล่นพิพิทวิหวน
อย่าร่อนรวนเรื่องรักก็เสียเลยเอย

นายจุกพันขาว

นอกจากจะเชิญชวนและวิงวอนให้ตอบแล้ว บางครั้งจะใช้สำนวนคล้ายกับข้อร้องแถมบังคับ ดังตัวอย่าง

ไม่รักแล้วก็เร่งสืบสารสนอง
ถ้านิ่งนานไม่สืบสารโดยกระทรวง

ให้ซัดของใจพี่ที่แทนหวง
จะว่าคงสมรพี่ปรานีเรียม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พระยาตรังนิยมใช้สำนวนอ่อนหวาน ชวนให้ฝ่ายหญิงเห็นใจ เช่น กลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถ้าปรานีแล้วอย่าเนิ่นนานสนอง
จะนับบาทมาคณานาฬิกา

ประคองสวาสคืออย่าให้ขาดปรารภนา
จะตั้งตาคอยสารสมานเอย

พระยาตรัง

จากตัวอย่างที่กล่าวถึงนั้นอาจจะกล่าวได้ว่ากลอนเพลงยาวไม่ได้ใช้ขั้มร้อง หรือร้องลำนนำอย่างกลอนเพลงที่ร้องว่าแก่นัน หรือกลอนคอกสร้อยลักรว่า ซึ่งจักเป็นการ เล่นที่ร้องแก่นันควยปากเปล่า แก่กลอนเพลงยาวไว้เขียนส่งให้กันอ่านเสมือนเป็นจดหมายสื่อรัก ดังนั้นความหมายของคำว่า "เพลง" ที่แปลว่า ลำนนำ ทำนอง คำขั้มร้อง ทำนองดนตรี กระบวนวิธีรำคาบรำทวน จึงไม่น่าจะเกี่ยวกับคำว่า "เพลงยาว" แต่ประการใด

๒.๓ วรรณกรรมประเภทกลอนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (๒๑๔๔ - ๒๒๓๑)

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช นับเป็นสมัยรุ่งเรืองยิ่งสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติไทย นักรบ นักการทูต ข่างก่อสร้างและช่างฝีมือต่าง ๆ ได้ทำงานอันเป็นเกียรติประวัติไว้เป็นอันมาก ปราสาทราชมนเฑียรและพระตำหนักซึ่งยังคงเหลือซากอยู่ในเมืองลพบุรีทุกวันนี้เป็นพยานแห่งความรุ่งเรืองของลพบุรีในสมัยนั้น^๑

นอกจากความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองดังกล่าวแล้ว ทางวรรณคดีก็เห็นว่าเจริญรุ่งเรืองอย่างกว้างขวาง จนได้ชื่อว่าในยุคทองของวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา วรรณคดีสมัยนี้เกี่ยวกับศาสนา ขอพระเกียรติ และมีวรรณคดีใหม่ ๆ เกิดขึ้นหลายชนิด เช่น พระมหาราชครูนำเอาคำฉันท์มาแต่งเป็นเรื่อง ได้แก่อะโศกคำฉันท์ จัดเป็นคำฉันท์เรื่องแรกที่แต่งแบบเล่าเรื่อง พระศรีมโหสถเขียนกาพย์ห่อโคลงเรื่องแรก วรรณคดีประเภทกาพย์ขับไม้ โคลงนิราศ ก็เกิดขึ้นในสมัยนี้ วรรณคดีคำฉันท์ เจริญรุ่งเรืองและนับว่ามีหลายเรื่อง เช่น อะโศกคำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์ คำฉันท์คุณหญิงสงวนกล่อมช้างของขุนเทพกวี

ในสมัยนี้มีแบบเรียนจินตคามณี เกิดขึ้นเป็นเล่มแรก สอนทั้งแก่การหัดอ่านจนถึงการหัดแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน นอกจากพระโหราธิบดีจะแต่งแบบเรียนจินตคามณีแล้วยังมีหนังสืออีกเรื่องหนึ่งคือ "พระราชพงศาวดาร (ซึ่งหอพระสมุดฯ สมมติชื่อเรียกว่า "ฉบับหลวงประเสริฐ" นั้น) ในบานแผนกขางคนว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงโปรดฯ ให้พระโหราธิบดีแต่งทั้งหนังสือจินตคามณี และหนังสือพระราชพงศาวดาร" ๒

^๑ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า ๔๗

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยสุนทร บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๕ หน้า ๒๔

อาจกล่าวได้ว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช วรรณคดีเจริญรุ่งเรืองเกือบทุกชนิด กล่าวคือ โคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน^๑ เกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทกลอนได้มีผู้สันนิษฐาน วรรณกรรมประเภทนี้ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า

"..... บทกลอนเก่าแก่ที่สุดที่เหลืออยู่ในเวลานี้ คือ กลอนเพลงยาว (จดหมายรำพัน สวาทสมัยโบราณ) ที่กล่าวกันว่า สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระราชนิพนธ์ มีผู้เขียนลงแผ่น กระดาษลอกจากที่พระที่นั่งจันทร์พิศาล ณ เมืองลพบุรี ขึ้นต้นว่า "โหมหมอมหมเหิร เวหาหวล แท้ไผ่ หามิไค้เวนทิวากรวญ" ๒

กลอนเพลงยาวที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์ และเป็นบทกลอนที่เก่าแก่ที่สุดที่เหลืออยู่นั้น คำกล่าวเช่นนี้ไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นผู้กล่าว อาจจะกล่าวกันต่อ ๆ มาเช่นนั้น ก็เป็นได้ และการที่มีผู้สันนิษฐานว่า กลอนเพลงยาวฉบับนี้เป็นบทกลอนที่เก่าแก่ที่สุดก็คงสันนิษฐาน จากคำกล่าวที่ว่าเป็นบทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งผู้เขียนคิดว่าไม่น่าจะเป็นเช่นนั้นได้

เมื่อพิจารณาวรรณคดีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์แล้ว ไม่ปรากฏวรรณคดีใดแห่งเป็น กลอน อยู่อีกเลยนอกจากบทที่กล่าวถึงนี้ วรรณคดีสมัยนี้เท่าที่ปรากฏได้แก่ สมุทโฆษคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ อนิรุทธคำฉันท์ คำฉันท์ขุนภูสังเวทกล่อมช้าง กาพย์ห่อโคลงนิราศ โคลงนิราศ นครสวรรค์ โคลงทำสรวลศรีปราชญ์ โคลงพาสสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ โคลงทวาทศมาส โคลงอักษรสามหมื่น โคลงนิราศทริภุญชัย^๓ ราชพิลาปคำฉันท์* พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ จินตมานี

^๑ สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีราชูปถัมภ์ บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑ มิถุนายน ๒๕๓๕ หน้า ๒๔

^๒ นิรันดร์ นวมารค "กลอน" ประวัติวรรณคดีเล่ม ๑ หน้า ๓๔

^๓ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษ หน้า ๑๓๔

* เปลื้อง ณ นคร อธิบายว่าเป็นหนังสือคำฉันท์ขึ้นเก่า ประมวลว่าเป็นสมัยเดียวกับ สมุทโฆษคำฉันท์ เรื่องจินตมานีที่พระโหราธิบดีแต่งก็มีอาจชื่อคำฉันท์เรื่องนี้ และได้นำบทประพันธ์ บางตอนใน ราชพิลาปคำฉันท์มาเป็นตัวอย่างอีกด้วย

ในเมื่อวรรณคดีในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ก็ไม่ปรากฏว่ามีวรรณกรรมประเภทกลอนอยู่เลย และหากถือตามคำกล่าวที่ว่า กลอนเพลงยาวฉบับที่ขึ้นต้นว่า "โหมหอมหอมเหิร เวหาหวด" เป็นบทพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์จริงแล้ว วรรณกรรมประเภทกลอนก็คงมีปรากฏอยู่เพียงฉบับเดียวในสมัยนั้น แม้บทพระนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์ ก็มีแต่ โคลง กับฉันท์ หาได้มีกลอนปรากฏอยู่ไม่ นอกจากคำกล่าวอ้างนั้น เมื่อไม่มีวรรณกรรมประเภทกลอนหลงเหลืออยู่เช่นนั้น จึงน่าจะกล่าววาทกลอนเพลงยาวที่อ้างถึงนั้นเป็นบทพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์ และเป็นบทกลอนที่เก่าที่สุด ด้วยเหตุผลที่ว่า กลอนเพลงยาวในสมัยสมเด็จพระนารายณ์อาจจะมีผู้เริ่มเขียนเป็นจดหมายรักส่งให้หญิงหรือชายคนรักอ่านกันบ้างแล้ว เพราะปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตูลาลูแบร์ เล่ม ๑ ว่า มีคำ "เพลงยาวสื่อสวาท" ๑ ไซ้แล้ว อนึ่งในสมัยเดียวกันนี้ปรากฏหลักฐานว่ามีกลอนบทละครใช้เช่นเดียวกัน ดังที่ ลาลูแบร์ เขียนเรื่องมหรสพสยามที่เล่นในโรงอธิบายการเล่นละครว่า "การละเล่นที่ชาวสยามเรียกว่าละครนั้นเป็นกลอนแถมกับคำเจรจา" ๒ แต่เมื่อไม่ปรากฏว่ามีบทละครเหล่านั้นเหลืออยู่ก็เป็นแนวทางให้สันนิษฐานได้ว่า กลอนที่กล่าวถึงนั้นตัวละครอาจร้องควงปากเปล่า โดยใช้ปฏิภาณของตนเอง สันเกตจากคำอธิบายวิธีเล่นละครของลาลูแบร์ กล่าวว่า "..... มีตัวละครร้องเป็นหลายคน บรรดาที่ออกออกมาอยู่กลางโรงแล้วเมื่อถึงบทใดใครคนนั้นก็ร้อง ก็ละครตัวหนึ่งร้องเล่าเรื่องพงศาวดาร และตัวละครนอกนั้นใครเป็นตัวไหน ถึงบทตัวนั้นพูดจึงร้อง" ๓ กลอนบทละครในสมัยนั้นจึงไม่อาจมีการเขียนกันเป็นแบบแผนจนีชรองละครกัน หรืออาจมีการเขียนบทละครเป็นลายลักษณ์อักษร ก็คงสูญหายหมดแล้ว เพราะในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์หาราชไม่มีวรรณกรรมที่เป็นกลอนบทละครเหลืออยู่เลย กลอนเพลงยาวก็อาจจะกล่าวได้ว่าการเขียนกลอนเกี่ยวส่งให้ภรรยาของตนอ่าน แต่ในระยะเริ่มเขียนนั้นอาจจะเป็นความลับ ด้วยเกรงจะเป็นเรื่องเสียหยา เพราะเกี่ยวกับ เรื่องชู้สาวหรืออาจกลัวพ่อแม่มองปองจับได้ จึงพยายามปกปิดเป็นความลับ เมื่อมีจุดประสงค์จะปิดกันเป็น

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ประพันธ์พงศ์ จดหมายเหตุลาลูแบร์ เล่ม ๑
หน้า ๒๖๖

๒ ก. หน้า ๒๑๐

๓ ก.

ความลับแล้ว การสูญหายย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย อาจจะมีการทำลายทิ้งเสียก็อาจจะเป็นได้ กลอน
เพลงยาวฉบับที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นจึงไม่น่าจะเป็นบท
✓ กลอนส่วนที่เก่าแก่ที่สุด เพราะเพลงยาวฉบับนั้นเป็นที่เปิดเผยกันทั่วไป อย่างเก่าที่สุดน่าจะเป็น
บทกลอนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย คือรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^๑ (พ.ศ. ๒๓๗๕-๒๓๐๑)^๑
เพราะเหตุว่าสำนวนกลอนเมื่อเทียบกับเพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
ตอนปลายแล้วดูเหมือนว่าสำนวนน่าจะเป็นสมัยเดียวกัน กล่าวคือ

๑. ส่วนที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ในค่าน
ฉันทลักษณ์จำพวกคำกึ่งของตามข้อบังคับของกลอนเป็นส่วนใหญ่ เช่น จังหวะของกลอนเท่าที่ผู้เขียนพบ
และนำตัวอย่างมาแสดงนี้ถูกของตามลักษณะของกลอน กล่าวคือ "ถ้าวรรคหนึ่งมีเจ็ดคำ จะมีการ
แบ่งจังหวะดังนี้

๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐

วรรคหนึ่งมีแปดคำแบ่งหวงจังหวะดังนี้ ๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐
วรรคหนึ่งมีเก้าคำแบ่งหวงจังหวะดังนี้ ๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐" ๒

สำนวนของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นจำนวนคำที่ใช้นั้นวรรคมีตั้งแต่เจ็ดถึงเก้าคำ
การวางจังหวะของคำถูกของเป็นส่วนใหญ่ เช่น

วรรคละเจ็ดคำ จังหวะ ๒ / ๒ / ๓
๓ / ๒ / ๒

^๑ เบล็อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า ๑๕๔

^๒ ลิลลนา ศิริเจริญ ภาษาไทยตอน ๒ หลักภาษา หน้า ๓๑๖

ตัวอย่าง

โถม / โหม / เหม

มารยา / มารยา / มารยา

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

วรรคละแปดคำ จังหวะ ๓ / ๒ / ๓

ตัวอย่าง

งามสง่า / เงามสง่า / เงามสง่า

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

วรรคละเก้าคำ จังหวะ ๓ / ๓ / ๓

ตัวอย่าง

แต่โหด / มีไฉน / ทิศาครวญ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ส่วนหนึ่งของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรหนึ่งวรรคมีจำนวนคำตั้งแต่ ๘ - ๑๐ คำ การวาง
จังหวะของคำส่วนใหญ่จะถูกกำหนดตามลักษณะฉันทลักษณ์

วรรคละเจ็ดคำ จังหวะ ๒ / ๒ / ๓

ตัวอย่าง

รัก / นอน / อาลัยไกล

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรคละแปดคำ จังหวะ ๓ / ๒ / ๓

ตัวอย่าง

แม่ / เคน / ในเวหา

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรคละเก้าคำ จังหวะ ๓ / ๓ / ๓

ตัวอย่าง

มีไ้ข้ม / กี่พอไ้ / คำเนินชาย

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ลักษณะการวางจังหวะของคำที่ผิดไปจากแบบของกลอนนั้น ทั้งส่วนของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและส่วนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร มีลักษณะคล้ายกัน คือ

จังหวะของคำมักจะเป็น ๓ / ๒ + ๔

๒ / ๓ / ๗ และ

๓ / ๓ / ๔ หรือ ๔ / ๓ / ๓

ตัวอย่าง ส่วนสมเด็จพระนารายณ์

จังหวะ ๓ / ๒ / ๔

จะแปรเป็น / ราศี / อัยการจงน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จังหวะ ๒ / ๓ / ๓

มาทแนบ / ณแนบ / ภูวคค

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จังหวะ ๔ / ๓ / ๓

เหมือนมยุร / พมายเมฆา / ทิพากาศ

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ส่วนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร การวางจังหวะที่ผิดไปจากแบบของกลอนมีดังนี้

จังหวะ ๓ / ๒ / ๔

ปางพื้มาค / สมาน / สุมาลย์สมอ

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

จังหวะ ๒ / ๓ / ๓

เมียงหมาย / รัศมี / พิมานทอง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

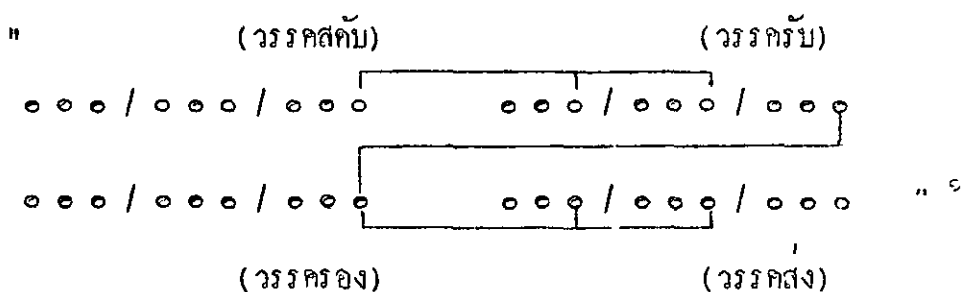
จังหวะ ๒ / ๓ / ๓

นี้สุดหมาย / ที่จักมาก / สุมาลัยสมาน

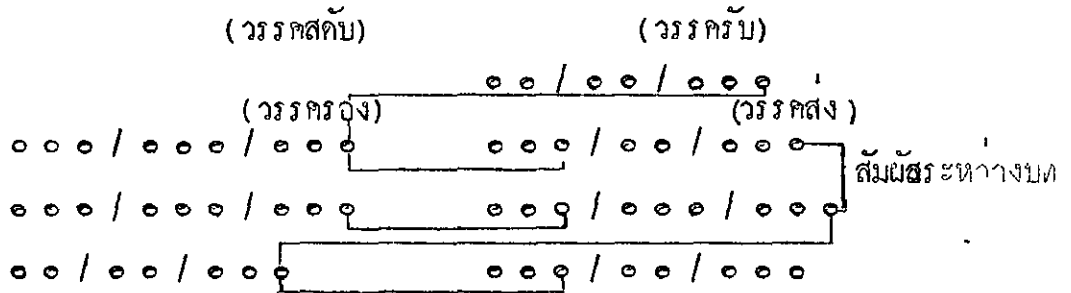
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นว่าลักษณะการวางจังหวะของกลอนเพลงยาว ส่วนหนึ่งที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นใกล้เคียงกับส่วนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมาก และน่าจะเป็นหลักฐานประการหนึ่งที่แสดงว่าเพลงยาวสองส่วนนี้เกิดในสมัยเดียวกัน

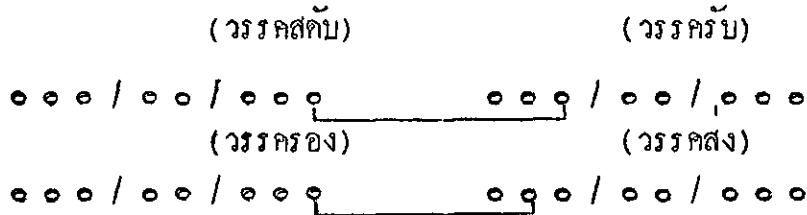
๒. สัมผัสบังคับกับกลอนเพลงยาวส่วนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนับได้ว่าถูกต้องตามลักษณะบังคับของกลอนเป็นส่วนใหญ่ ถ้าวรรคหนึ่งมี ๕ คำ คำสุดท้ายของวรรคองจะสัมผัสกับคำที่สามหรือหกของวรรคส่ง และคำสุดท้ายของวรรครับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคอง

ส่วนเพลงยาวที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ปรากฏอยู่เขียนนั้นถูกต้องตามแบบของกลอนดังตัวอย่าง

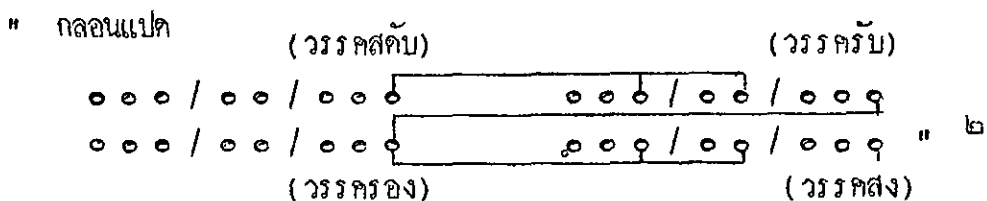
ลักษณะสัมผัสบังคับกลอนเพลงยาวสำนวนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่ถือว่าไม่ไพเราะใดแก่การส่งสัมผัสระหว่างวรรค เพราะกลอนแบบนั้น คำต้นวรรคต่อไปตั้งแต่คำที่หนึ่งถึงคำที่ห้า ไซ้รับเป็นสัมผัสเชื่อมได้ทุกคำ แต่คำที่สามถือว่าเป็นเพราะและไ้มากที่สุดของลงมา ก็คำที่ห้า ส่วนคำอื่น ๆ ไม่สู้เหมาะจึงมีน้อย^๑ แต่ลักษณะสัมผัสกลอนเพลงยาวสำนวนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นดังนี้

จะเห็นว่า คำสุดท้ายของวรรคองส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๒ ของวรรคส่ง แทนที่จะส่งสัมผัสไปยังคำที่สามหรือที่ห้าดังลักษณะที่ถือว่าเพราะไพเราะ

สำนวนเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เหาที่ผู้เขียนพบลักษณะฉันทลักษณ์ถูกต้องตามแบบบังคับเป็นส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน ดังจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

แบบบังคับสัมผัสกลอนแปดมีดังนี้

^๑ พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยากรณ์ไทยฉันทลักษณ์" หลักภาษาไทย หน้า ๑๕

กลอนเพลงยาวเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ส่วนใหญ่จะใช้จำนวนคำแปดหรือเก้าคำในวรรคหนึ่ง ๆ และมักจะส่งสัมผัสโคกถูกทอง ลักษณะที่ถือว่าไม่เพราะ ก็มีคล้ายกับสำนวนของสมเด็จพระนารายณ์ ดังตัวอย่าง

(วรรคศัป)	(วรรครับ)
๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐	๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐
(วรรครอง)	(วรรคส่ง)

ลักษณะการส่งสัมผัสที่ไม่ค่อยใช้ คือ คำสุดท้ายของวรรคศัปส่งสัมผัสไปยังคำที่สองของวรรครับแทนที่จะส่งสัมผัสไปยังคำที่สามหรือคำที่ห้าตามที่นิยมกันว่าเพราะ

บางครั้งคำสุดท้ายของวรรคศัปก็ส่งสัมผัสไปยังคำที่หนึ่งของวรรครับ ซึ่งเป็นการส่งสัมผัสที่ถือว่าไม่เพราะดังตัวอย่าง

(วรรคศัป)	(วรรครับ)
๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ ๐
(วรรครอง)	(วรรคส่ง)

จากตัวอย่างที่อ้างถึงนี้อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะสัมผัสบังคับคือสัมผัสนอกของกลอนเพลงยาว สำนวนพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์กับพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือส่วนใหญ่จะถูกทองตามแบบบังคับสัมผัส จะมีคลาดเคลื่อนไปบ้างก็เป็นเพียงการส่งสัมผัสระหว่างวรรค แต่การส่งสัมผัสระหว่างบทยังไม่พบว่ามีคแบบบังคับของกลอนเลยทั้งสองสำนวน จากหลักฐานนี้ทำให้เข้าใจว่ากลอนเพลงยาวที่มีผู้อ้างกันมาว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์ และเป็นบทกลอนที่เก่าแก่ที่สุดนั้นไม่น่าจะเป็นไปได้

๑. ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ สำนวนกลอนเพลงยาวพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นสำนวนกลอนที่ไพเราะ สละสลวย เพราะมีสัมผัสในทั้งสัมผัสสระ และพยัญชนะ มีการเล่นคำ และประกอบคำสำนวนเปรียบเทียบกับคมคาย เช่น

ลักษณะที่มีสัมผัสในประเภทสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่าง

แต่ไทร ^๑ หามีไค ^๒ เว้น ^๓ ทิวา ^๔ ครวญ	โฌม ^๑ หอม ^๒ หอม ^๓ เหิ ^๔ ร ^๕ เว ^๖ หา ^๗ หาล
-----	-----
ค ^๑ อก ^๒ เคี้ยว ^๓ ค ^๔ ่น ^๕ ควง ^๖ พื ^๗ โคร ^๘ โฌม	ล ^๑ ม ^๒ โบ ^๓ ก ^๔ โช ^๕ ย ^๖ กลี ^๗ น ^๘ ช ^๙ จร ^{๑๐} เส ^{๑๑} า

สัมผัสในประเภทสัมผัสสระ มักจะมีเป็นส่วนใหญ่อย่างน้อยวรรคละ ๑ แห่ง ดังตัวอย่าง

ไม่^๑คว^๒ร^๓ไ^๔กล / ไ^๑ร^๒ร^๓ส / นิ^๑ร^๒า^๓ห^๔ร^๕ว^๖ม

ง^๑า^๒ม^๓ไ^๔จ / ไ^๑จ^๒เจ^๓ียน / เจ^๑ียน^๒แ^๓น^๔เพ^๕ชร

ณ^๑ล^๒ิม^๓ห^๔น^๕า / ส^๑า^๒ช^๓ม / ค^๑ว^๒ย^๓ล^๔ม^๕ช^๖ว^๗ย

ค^๑ิ^๒จ^๓จะ^๔ไ^๕จ^๖ม / โ^๑ฌ^๒ม^๓ถ^๔า / ล^๑ง^๒ท^๓า^๔จ^๕ับ

ถึง^๑ณ^๒น^๓อม / อ^๑อม^๒ไ^๓ว^๔ / ก^๑ั^๒น^๓ย^๔เป^๕ล^๖า

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จะเห็นว่านอกจากมีสัมผัสสระแล้วในวรรคเดียวกัน จะมีสัมผัสพยัญชนะด้วย ทำให้สำนวนกลอนไพเราะขึ้นเป็นอันมาก ลักษณะสัมผัสพยัญชนะและสระนี้นับเป็นการแสดงความสามารถของกวีให้ปรากฏเพราะไม่ใช่เป็นลักษณะบังคับ กวีคิดต่อเติมขึ้นเพื่อสไพเราะของกลอน ลักษณะเช่นนี้ ผู้เขียนคิดว่าบทกลอนในระยะแรก ๆ ที่เริ่มแต่งไม่น่าจะแต่งได้ไพเราะสมบูรณ์แบบกลอนกวีมีสัมผัส ในทั้งสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ ตลอดจนมีลักษณะถูกต้องตามแบบฉันทลักษณ์ ผู้เขียนเข้าใจว่า น่าจะเป็นบทกลอนสมัยหลังคือสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย อย่างเร็วที่สุดคงจะเป็นสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งเป็นสมัยที่มีการเล่นเพลงยาวกันชุกชุม สมเด็จพระนารายณ์ ๑ ประทานคำอธิบายไว้ว่า เพลงยาวอาจจะเริ่มแต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เพราะชอบเล่นกันแพร่หลายต่อเมื่อในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ เพลงยาวสมเด็จพระนารายณ์ก็มีลักษณะกลอนไพเราะ คือมีสัมผัสในทั้งสัมผัสพยัญชนะ และสัมผัสสระคล้ายกับกลอนเพลงยาวพระ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ดังตัวอย่าง

ลักษณะสัมผัสในประเภทสัมผัสพยัญชนะ

ปางพี่มากสูมามสูมัลย์สูม

คึงหมายคึงหมายเถื่อนการการ

ยามค่ำเนินเดินกันอาศูรโดย

ก่นแต่ไถ่ยกอบทุกข์มาทับกาย

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

ลักษณะสัมผัสในที่ เป็นสัมผัสสระก็มีมาก ดังปรากฏในกลอนว่า

เห็นจรีต / บิดเบือน / ทำเชื่อนเฉย

ทั้งฉิวหน้า / ฟ่ำทับ / จับหมองมอม

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

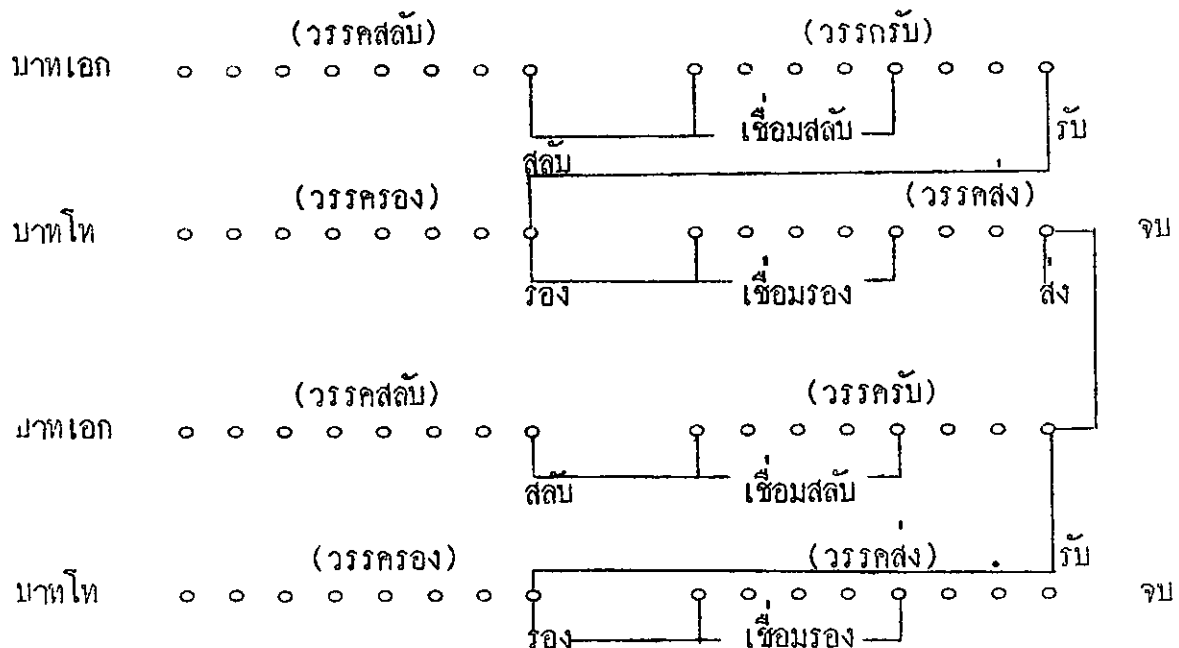
ด้วยเหตุผลที่ว่า กลอนเพลงยาวที่กล่าวว่าเป็นพระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระนารายณ์ มีลักษณะฉันทลักษณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีลักษณะสัมผัสใน ตลอดจนส่วนวนการเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน กลอนเพลงยาว ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จึงน่าจะเป็นหลักฐานให้สันนิษฐานได้ว่ากลอนเพลงยาวส่วนหนึ่งที่ขึ้นต้นว่า "โคมหอมหอม เหิรเวหาหวล" ไม่น่าจะเป็นบทกลอนที่เก่าที่สุด ผู้เขียนเข้าใจว่าน่าจะเป็นบทกลอนสมัยหลัง ก่อสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพราะมีหลักฐานปรากฏให้สันนิษฐานได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับเพลงยาว ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ซึ่งเป็นกวีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายดังกล่าวแล้ว

วิเคราะห์ลักษณะกลอนเพลงยาว

๑. ลักษณะต้นทลัษณ์ของกลอนเพลงยาว

กลอนเพลงยาวจัดอยู่ในประเภทกลอนสุภาพและมีข้อบังคับอย่างเดียวกับกลอนแปดทั้งนี้ แยกจำนวนที่นับว่ากวีได้เขียน ไค่แยกจำนวนของทวนสุนทรภู่เป็นกวีเลิศในทางนี้ และ เรื่องที่นิยมใช้ แต่ง เป็นกลอนสุภาพนั้น มักจะเป็นเรื่องอ่านฟังกันเล่นเพราะ ๆ เช่น เรื่องอ่านเล่นที่เรียกว่า เรื่องประโลมโลก เช่น เรื่องโคบุตร, เรื่องลักษณวงศ์, เรื่องพระอภัยมณี เป็นต้น เรื่องนิราศ กาง ๆ เรื่องภาษีกาง ๆ ที่ผู้แต่งถูกเป็นกลอนเพื่อให้ฟังเพราะและจำง่าย เช่น พาล์สอนน้อง สุภาพสอนหญิง เป็นต้น และเรื่องเพลงยาวเป็นทำนองจกหมาย ซึ่งชายหญิงมีไปมาถึงกันก็ได้ หรือเล่าถึงกิจการต่าง ๆ สักนึ่งก็ได ซึ่งทำเป็นกลอนสุภาพเรียบ ๆ ก็มี แต่งเล่นสนับสาง ๆ หรือเล่นตอคำเป็นเสกสกลาง ๆ ซึ่งเรียกกันวากกลอนกลกมี

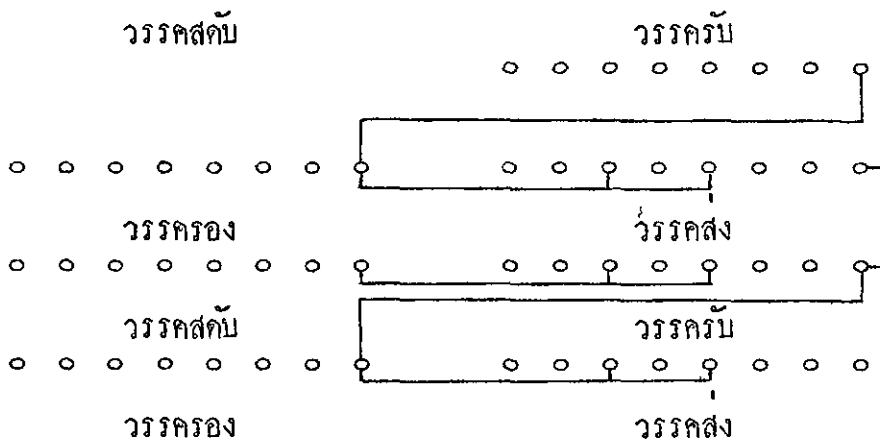
ผู้เขียนจึงจักกลอนเพลงยาวเข้าในประเภทกลอนสุภาพ ซึ่งมีข้อบังคับเช่นเดียวกับ กลอนแปด ดังแผนผัง

อธิบายแผนผัง

ในบาทหนึ่ง ๆ จักเป็นสองวรรค เรียกวรรคสลับ วรรครับ (ในบาทเอก) และ
วรรครอง และวรรคส่ง (ในบาทโท) และในวรรคหนึ่ง ๆ นั้น บรรจุคำตั้งแต่หกคำถึงเก้าคำ
เป็นอย่างมาก กลอนคำรองมักใช้ หก ถึงเจ็ด หรือแปดคำเป็นพื้น และกลอนอ่านเล่นเช่นกลอน
สุภาพหรือกลอนเสภา มักใช้ แปดคำ หรือ เก้าคำเป็นพื้น โดยมากนิยมแปดคำเป็นเกณฑ์ จึง
เรียกว่ากลอนแปด ถ้าเป็นคำดหุจะใช้สองพยางค์เป็นคำหนึ่งก็ได้ หรืออาจเป็นคำอักษรนำจะนับ
เป็นสองคำก็ได้ หรือรวมใช้เป็นคำเดียวก็ได้^๑

การแต่งกลอนเพลงยาวนี้สองวรรคเป็นหนึ่งคำกลอน เช่นเดียวกันนิยมขึ้นต้นด้วยวรรครับ
ดังแผนผัง

สำหรับกลอนแปด คำต้นวรรคต่อไปตั้งแต่คำที่หนึ่งถึงคำที่ห้า ไซ้รับเป็นสัมผัสเชื่อมได้
ทุกคำ แต่คำที่สามเป็นเพราะ และใช้มากที่สุด รองลงมากคำที่ ๕ ส่วนคำอื่น ๆ ไม่สู้เหมาะจึง
มีใช้น้อย^๒

^๑ พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยากรณ์ไทย ฉบับลัทธิ" หลักภาษาไทย หน้า ๑๔.

^๒ ลัทธิ สิริเจริญ ภาษาไทยตอน ๒ หลักภาษา หน้า ๓๑๕.

^๓ พระยาอุปกิตศิลปสาร "ไวยากรณ์ไทย ฉบับลัทธิ" หลักภาษาไทย หน้า ๑๕.

กลอนเพลงยาวที่ผู้เขียนนำมาศึกษาลักษณะฉันทลักษณ์นั้น จะศึกษาเฉพาะลักษณะสัมผัสนอก ซึ่งเป็นลักษณะบังคับของกลอน และจำนวนคำในแต่ละวรรค ลักษณะอื่นนอกจากนี้จะไม่กล่าวถึง ในขณะนี้ ลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวจะแบ่งออกเป็นสองสมัย คือสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนต้น

๑.๑ ลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๕๕ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐)

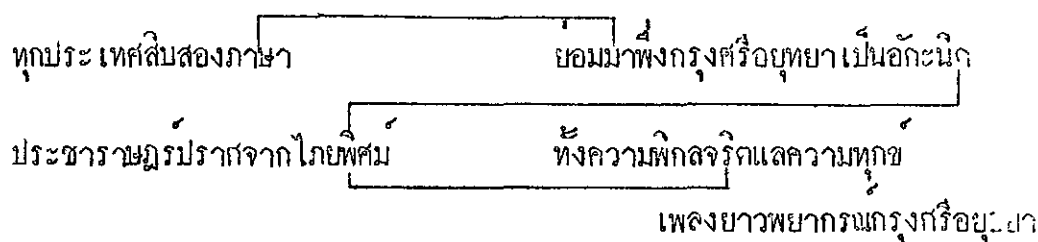
จำนวนคำในแต่ละวรรคมีตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๓ คำ แต่ที่พบบ่อยที่สุดจะมี เจ็ดถึงเก้าคำ ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ประหนึ่ง / พึงพบปะ / กันประเปรย	เห็นจรีต / บิดเบือน / ทำเชือนเฉย
	ถาที่เคย / ยั้งมิคุ่น / ก็ควรเป็น
	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

เป็นกรุง / รัตนราช / พระศาสนา	จะกล่าวถึง / กรุงศรี / อยุธยา
	มหา / อภิเษก / อันเลิศสน
	เพลงยาวพยากธกรกรุงศรีอยุธยา

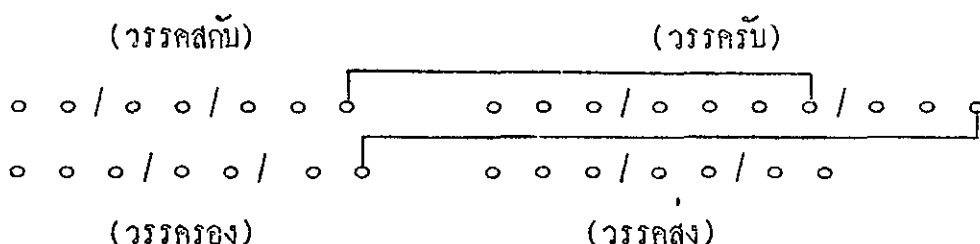
จะเห็นว่าจำนวนคำในแต่ละวรรค มีตั้งแต่ ๗, ๘, ๙, ๑๐ และ ๑๓ ซึ่งการปฏิบัติกลอนสุภาพมักใช้แปดคำหรือเก้าคำเป็นต้น โดยมากมักนิยมแปดคำเป็นเกณฑ์ ลักษณะสัมผัสบังคับกับ

สัมผัสบังคับมีทั้งที่ตรงตามแบบบังคับ และถือว่าเพราะ และลักษณะ ไม่นิยมใช้ดังตัวอย่าง

การส่งสัมผัสไปยังคำที่สองและคำที่หกไม่ถือว่าเพราะ

กลอนเพลงยาวที่มีวรรคละ ๑๐ คำ จะส่งสัมผัสระหว่างวรรคดังนี้

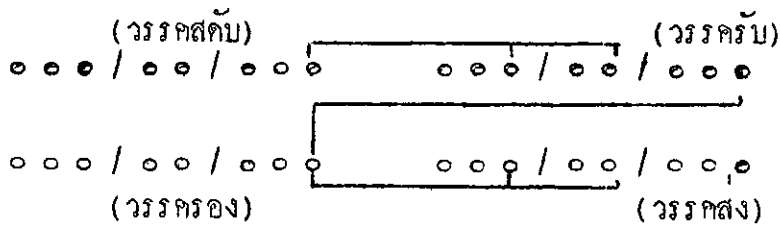

คำสุดท้ายของวรรคสลับส่งสัมผัสไปยังคำที่เจ็ดของวรรครับ ลักษณะนี้ก็ไม่ควรจะถือว่า เพราะ ทั้งจำนวนคำก็เกินกำหนด คือวรรคละ ๑๐ คำ

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาลักษณะสัมผัสบังคับส่วนใหญ่จะเขียนถูกต้องตาม ลักษณะต้นทลัษณ และเขาในลักษณะที่ถือว่าเพราะ ก็มีเป็นส่วนใหญ่ที่มีจำนวนคำเกินในแง่ละ วรรค คือ ๑๐ ถึง ๑๓ คำ พบว่าการส่งสัมผัสที่ถือว่าไม่เพราะก็มีบ้างแต่เป็นส่วนใหญ่และมักจะพบในกลอนที่มีจำนวนคำเกินควย การส่งสัมผัสระหว่างบทเขียนไม่พบว่าผิดแบบต้นทลัษณแต่ประการใด

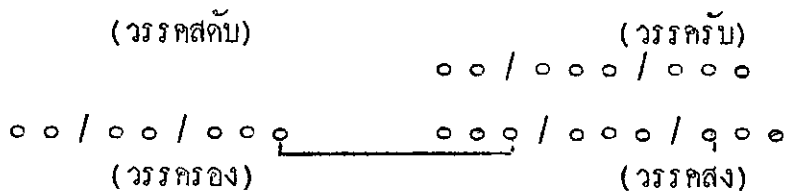
* ๒.๒ ลักษณะต้นทลัษณของกลอนเพลงยาวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - พ.ศ. ๒๔๑๑)

ลักษณะทางต้นทลัษณของกลอนเพลงยาวในสมัยนี้ เท่าที่ปรากฏแก่ผู้เขียน คือ จำนวนคำในแต่ละวรรคมีตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๐ คำ อาจกล่าวได้ว่าถูกต้องตามลักษณะบังคับทางต้นทลัษณของกลอนมากกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา และส่วนใหญ่จำนวนคำที่นิยมเขียนในแต่ละวรรค คือ แปด และ เก้า คำ ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ในบทที่สอง คำสุดท้ายของวรรคคืบส่งสัมพันธ์ไปยังคำที่สองของวรรคคืบ ซึ่งตรงกับลักษณะบังคับของกลอน คือคำสุดท้ายของวรรคคืบจะส่งสัมพันธ์ไปยังคำที่หนึ่ง , สอง, สาม, สี่, ห้า แต่ถือว่าไพเราะนั้นจะต้องส่งไปยังคำที่สามของวรรคต่อไป

นอกจากนี้ยังมีลักษณะการส่งสัมพันธ์ที่นับได้ว่าไพเราะและไม่ไพเราะ ดังตัวอย่างกลอนเพลงยาวของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

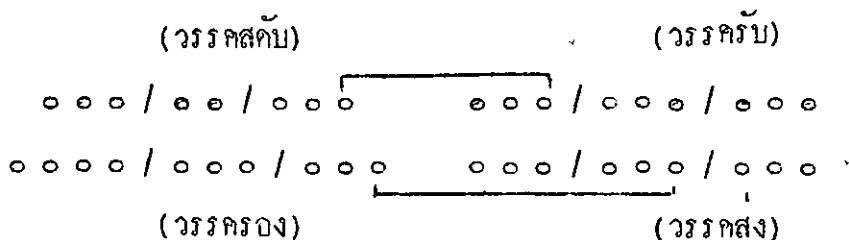

ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

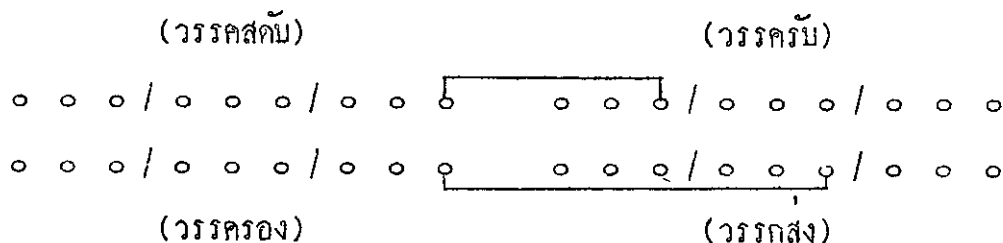
ซังใจ / ที่ไม่เจียม / ใจสงวน
 ซังหน้า / ที่หน้า / มาหมองนวล / ออกก็คว / หรือมารี / ให้เร่งตรอม
 พระบาทวัง

คำสุดท้ายวรรครองส่งสัมพันธ์ไปยังคำที่สามของวรรคส่ง ซึ่งถือว่าไพเราะ

ในรัชกาลที่ ๒, ๓ และ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่า การส่งสัมพันธ์ระหว่างวรรคของกลอนแปด เป็นดังนี้

คำสุดท้ายของวรรคส่งสัมผัสไปยังคำที่สามของวรรครับเป็นลักษณะที่ถือว่าไพเราะ
 และคำสุดท้ายของวรรครองส่งสัมผัสไปยังคำที่หกของวรรคส่งซึ่งไม่ถือว่าไพเราะ
 นอกจากนี้ในวรรคสับยังนิยมส่งสัมผัสทอดไปยังคำที่หกของวรรครับดังตัวอย่าง

ดังนี้อาจสรุปได้ว่ากลอนเพลงยาวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่จะลงสัมผัส
 ถูกต้องตามลักษณะบังคับทางฉันทลักษณ์ ซึ่งถือว่าไพเราะและนิยมส่งสัมผัสทอดออกไปยังคำที่หก ซึ่ง
 ไม่ก่อเหนยมิใช่กัน การส่งสัมผัสระหว่างบทไม่พบว่าฉีกแบบของกลอนแต่อย่างใด อาจกล่าวได้ว่า
 ลักษณะฉันทลักษณ์สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การส่งสัมผัสส่วนใหญ่
 จะถูกต้องตามลักษณะบังคับ ซึ่งถือว่าไพเราะ และมีการส่งสัมผัสที่ไม่ก่อเหนย มิใช่กัน แต่
 จำนวนคำในแต่ละวรรคแตกต่างกันเล็กน้อย สมัยกรุงศรีอยุธยามี ๗ - ๑๓ คำ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
 ตอนต้น มี ๗ - ๑๐ คำ

๑.๓ ลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวกลบทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

กลอนกลบทมีลักษณะทางฉันทลักษณ์ต่างจากกลอนสุภาพ กล่าวคือ กลอนกลบท
 แต่ละบทมีลักษณะบังคับตายตัว การเขียนต้องดำเนินตามกฎที่บัญญัติไว้ กลอนบทหนึ่ง ๆ มีลักษณะ
 บังคับต่างกันและเรียกชื่อต่างกันด้วย เช่น

กลอนกลอักษรูกลิ้นหาง

กฏ ๑. "ในวรรคหนึ่ง ๆ ต้องให้มีสัมผัสซ้ำคำกันสามคู่ คือระหว่างสามคำหน้ากับสามคำ
 สุดท้ายของวรรค คือให้คำที่หนึ่งกับคำที่เจ็ด, คำที่สองกับคำที่แปด, และคำที่สาม

กับคำที่เกาสัมผัสซ้ำกัน เป็นคู่

๒. เมื่อจะทำเป็นกลอนอักษรรูปกลืนหาง ให้ตัดคำซ้ำสามคำซึ่งอยู่สุดท้ายของวรรคออกเสีย เหลือไว้แต่เพียงวรรคละหาคำบาง หกคำบาง สุดแถวในวรรคนั้น ๆ จะมีกี่คำ
๓. กลอนกลอนอักษรรูปกลืนหางให้อ่านไปจนจบวรรคแล้วย้อนกลับไปอ่านคำที่หนึ่งถึงคำที่สาม ในวรรคเดียวกันอีกครั้งหนึ่งจึงจะได้ความเต็มตามลักษณะของกลอน เพราะคำที่ตัดออกสามคำนั้น เป็นคำซ้ำกันสามคำ ขางต้นวรรคจึงต้องอ่านซ้ำแทนคำที่ตัดออก^๑

เพลงยาวกลอนอักษรรูปกลืนหางในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะตรงตามแบบมั้งกับ ดังตัวอย่าง

กระไรเคยระกำใจกระไรเลย

โอดเออแสนวิศกโอดเออ

จะจากไกลไม่เคยจะจากไกล

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กลอนกลอนอักษรนกกางปิก

กลอนกลอนอักษรนกกางปิกมีลักษณะฉันทลักษณ์เฉพาะตัวดังนี้

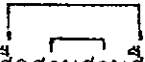
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

อาลา

- กฎ ๑. "ในวรรคหนึ่ง ๆ ต้องให้มีสัมผัสซ้ำคำกันลงคู่ จะอยกอนใดตอนหนึ่งก็ได้ ตามปรกติมีอยู่ระหว่างคำที่หนึ่งถึงคำที่ห้าหรือที่หก แต่ต้องเรียงติดกันสี่คำใหญ่ที่หนึ่งคร่อมคู่ที่สอง

๒. เมื่อจะกำ เป็นกลอักษรนกกางปีก ให้ตัดคำที่สองของแต่ละคู่ ออก เหลือไว้แต่กาหนา
วรรคหนึ่งคงมีหากำบาง หกคำบาง สุกแต่ว่าในวรรคนั้น ๆ จะมีกี่คำ
๓. ถอดนกลอักษรนกกางปีก ให้สังเกตความควาใดตัดคำอะไรออก และเหลือคำอะไร
ไว้ แล้วอ่านคำที่เหลือนั้นทวนกลับอีกครั้งหนึ่ง จึงจะไ้ความคือนั้นถ้อยหลังขึ้นไป
สามคำแล้วจึงอ่านทวน ' ๑

ถอดนกลอักษรนกกางปีกที่ผู้เขียนนำมาพิจารณา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นมีอักษร
ลูกของคามแบบนี้กับ คำตัวอย่าง

	
จะสื่อจวนส่วนสื่อที่พาหนะ	พาจะขอสู่สขอขอเขษฐา
ควยเคยคุนคุนเคยกันแถกอนมา	เกลือกจะวาวาจะ ไม่ควรคุเคียง
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากกลอนกลบทและกลอักษรมีลักษณะบังคับตายตัวตามแบบของกลกลอนชนิดนั้น ๆ
ถึงกล่าวแล้ว ดังนั้นกลอนเพลงยาวกลบทที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เท่าที่พบไม่ปรากฏว่า กลอนกลบทจะ
มีลักษณะบังคับข้อบังคับแต่ประการใด

๒. ลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาว

ลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาว อาจกล่าวได้ว่าไม่อยู่ในลักษณะบังคับของกลอน แต่ลักษณะ
ที่กวี หรือผู้แต่งเพลงยาวเพิ่มเติมขึ้น เพื่อให้เกิดความไพเราะน่าอ่านยิ่งขึ้น หรือเพื่อความประสงค์
อื่น ๆ ลักษณะเช่นนี้ได้แก่ การใช้ถ้อยคำ เพื่อก่อให้เกิดความสะเทือนใจ, ภาพพจน์, ขอคิด
หรืออุคมคติ กวีหรือผู้แต่งเพลงยาวจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวได้โดยวิธีต่าง ๆ เช่น
การซ้ำคำ หรือ ซ้ำวลี ใช้สำนวนที่เข้าใจง่ายสื่อความหมายได้ตรงตามที่ผู้แต่งต้องการ ใจกา

เลียนเสียง, ใช้สำนวนเปรียบเทียบ, หรือลักษณะที่เป็นอุปมาอุปไมย

กวียานุโลม (Poetic License) ซึ่งเปลื้อง ณ นคร ให้ความหมายว่า "คือการที่กวีมีสิทธิที่จะตัดคำเช่น อมนุษย์ เป็นมนุษย์ อภิรมย์ เป็นภิรมย์ หรือใช้คำซ้ำ เช่น คชสาร นรินทร์ปิ่นธเรศ" ^๑ นอกจากนี้ยังมีสิ่งต่าง ๆ ที่กวีสอดแทรกลงในบทประพันธ์ อาจจะเป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ได้ เช่น ความสวย ความงาม ความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ฯลฯ ซึ่งเรียกว่า "ทัศนคติ" ^๒ ลักษณะอีกประการหนึ่งที่ผู้เขียนจัดไว้เป็นลักษณะพิเศษ ได้แก่ ประติษฐกรรม คือ การประติษฐ์สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในทางวรรณกรรม (ทั้งกาพย์ กลอน และร้อยแก้ว) หมายถึงการสร้างฉาก สร้างตัวละคร สร้างพฤติกรรม สร้างโวหาร สร้างแนวคิด ที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนเลย นับเป็นประติษฐกรรมชั้นเยี่ยม ^๓

๒.๑ การใช้ถ้อยคำ

การเลือกใช้ถ้อยคำในการเขียนบทกลอนได้เหมาะสมกับความ คำที่นำมาใช้ ได้เลือกสรรแล้วเป็นอย่างดี เมื่ออ่านแล้วก่อให้เกิดอารมณ์คล้อยตามดังที่ผู้แต่งต้องการทำให้บทกลอนนั้นไม่น่าเบื่อ และคงอยู่เป็นสมบัติ ของชาติได้ ไม่มีวันดับสูญไปจากวรรณกรรม เกี่ยวกับเรื่องนี้ สมโรจน์ สุวัศสิกุล ณ อยุธยา ^๔ กล่าวว่า ทำไมกาพย์กลอนจึงมีคำที่ทำให้เกิดความประโลมใจ มีความยินดีไม่เบื่อหน่าย ทำไมบางบทอยู่ได้ บางบทสูญหายไป ทำไมบางบทจะนำมาอ่านอีกเมื่อไรก็เกิดความบันเทิงใจ ทั้งนี้เพราะกาพย์กลอนมีลักษณะพิเศษอยู่ดังนี้ กาพย์กลอนเป็นดนตรี กวีต้องเลือกคำเสียงต่ำเสียงสูงให้เหมาะตามลีลาของบทพิศอก (Peacock) กล่าวว่า กวีคือคนครึ่งป่า ซึ่งมาอยู่ในท่ามกลางสังคม บทกวีจึงเป็นมรดกของกนกป่าที่เหลืออยู่ บทกาพย์กลอน

^๑ เปลื้อง ณ นคร วิชาประวัติศาสตร์ว่าด้วยกาพย์กลอน (ฉบับที่ ๓) หน้า ๔๕

^๒ ๑. หน้า ๔๔

^๓ ๑. ก. หน้า ๔๑

^๔ สมโรจน์ สุวัศสิกุล ณ อยุธยา เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ ๑๐๐ คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม ๓ หน้า ๒๔๒

จึงต้องเลือกเสียงเหมือนนักดนตรี ซึ่งนำเสียงที่มีอยู่ในโลกแล้วมาเรียงให้เกิดประสมประสานกัน
อย่างไพเราะ เสียงที่นำมาเรียงกันต้องมีความหมายที่จะจับดวงความคิด จับอารมณ์ของผู้ที่ไต่บัน
ไต่พัง ไต่ถ่าน ก็จะต้องนำเอาถ้อยคำมาสร้างภาพ อาจเป็นภาพแจ่มใส ชัดเจน รัสสา ซึ่ง
 ฯลฯ

กลอนเพลงยาวเป็นบทกลอนประเภทหนึ่งที่ผู้แต่งหรือผู้เขียนเพลงยาวพยายามเลือกสรรความ
ถ้อยคำที่ใช้ได้อย่างประณีต บรรจง ไพเราะน่าฟัง อาจจะเป็นเพราะว่าต้องการให้คนรักได้รับ
ความเพลิดเพลินในการอ่าน และการใช้คำได้เหมาะสมกับความหมาย ประกอบกับศิลปะนี้อาจจะ
โน้มน้าวจิตใจอีกฝ่ายหนึ่งได้ง่ายขึ้น

ผู้เขียนศึกษาสำนวนเพลงยาวที่เขียนเกี่ยวกับการเกี่ยวพราศ์ ผาสุก หรือแสดงอารมณ์
รักระคนแค้น เรียกเพลงยาวประเภทนี้ว่า "เพลงยาวสังวาส" * เพลงยาวประเภทนี้เน้น
การใช้คำดังนี้

สมัยกรุงศรีอยุธยา

การซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำวลี

กวีหรือผู้เขียนเพลงยาวนิยมใช้การซ้ำคำเพื่อแสดงความรู้สึกที่ไม่สมหวัง เป็นทำนอง
คร่ำครวญ ดังปรากฏในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

นี่สุดหมายที่จะมากสมาลัยสมาน
สุดคิดที่จะเข้าเคียงประคอง

สุดจะหาญที่จะ เห็นเวหาสห้อง
สุดสนองใจสนิทเสน่หกัน

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

โอ้สุดคิดสุดฤทัยเห็นสุดรัก

เพราะคำพิศตรไม่มีศักดิ์เสมอเหมือน

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

การใช้คำซ้ำ ๆ กันทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เหมือนเป็นการเตือนให้
ผู้อ่านเขาถึงอารมณ์ของผู้แต่งได้ก็ ก็นั้นผู้เขียนเพลงยาวจึงนิยมใช้คำซ้ำ ๆ เพื่อแสดงความรู้สึก
ทำนองคร่ำครวญ หรือวิงวอน ให้ผู้รักของตนเห็นใจเสมอ ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ
ดังนี้

เมื่อไรจะได้เหมือนมาด

เมื่อไรเล่าจะได้มาเป็นมิตร

เมื่อไรหนอจะได้กรอกอกแก้ว

เมื่อไรจะได้สมอารมณ์เลย

เมื่อไรจะได้พาคพิงสนิท

เมื่อไรจะได้ชักชมเชย

สุกาเคียวดวงนี้เจ้าพี่เอย

เมื่อไรกรพี่จะ เกยขึ้นถึงกาย

เจ้าฟ้าจิต

ผู้แต่งใช้คำ "เมื่อไร" ซ้ำ ๆ กันแสดงการคร่ำครวญที่ต้องรอกอย

บางครั้งถ้าต้องการความเห็นใจจากผู้รักของตน ก็มักจะใช้คำซ้ำกันเสมอ

ไฉนจะทุกข์ทรมานด้วยนานเห็น

ไฉนจะทุกข์ที่ทุกข์ความหลังมา

ไฉนจะเอ็นดูที่เศร้าจะโหยหา

ไฉนจะโศกที่อาวรณ์ใจ

เจ้าฟ้าจิต

นอกจากจะนิยมการซ้ำคำซ้ำวลีเพื่อแสดงความรู้สึกที่โศกเศร้าไม่สมหวัง ขอร้อง วิงวอน
ให้เห็นใจแล้ว ในกรณีที่ต้องการให้คนรักมีความมั่นใจในความรักของตน นักเลงเพลงยาวจะกล่าว
ถ้อยคำเป็นเชิงให้ความมั่นใจแก่คนรัก โดยใช้การซ้ำคำเสมอ เข้าใจว่า การใช้คำซ้ำ ๆ กันกล่าว
นี้อาจจะทำให้คนรักเกิดความรู้สึกในคำพูดได้ดีกว่าใช้คำธรรมดา ดังปรากฏในชุมนุมเพลงยาว
สมัยโบราณว่า

พี่ไม่ล่อแต่พอโดยได้

พี่ไม่เวรร้างประเวณี

พี่ไม่เล่นคังเช่นชายชู้

พี่ไม่เกี้ยวเป็นกลกัลเมิด

พี่มิให้เจ้ามัวหมองศรี

พี่มิหลงใหลพี่เป็นเท็จ

พี่มิควงใจผู้อื่นเชิด

พี่มิเก็กเสียได้เหมือนทุกคน

การใช้คำซ้ำเมื่อต้องการกล่าวบรรยายความงามของหญิงคนรัก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
ปรากฏทั้งคำกลอน ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

งามสรรพสุนทรวิญญายวน

งามกระบวนเนตรน้าวเสน่ห์น้ำ

งามใจใจเจียนเขียนแผนเพชร

แต่จกกาลมาราบระคายซ้ำ

งามเงื่อนซางเขนแสงยมนงำ

งามค่างงามคึกคึกงาม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จะเห็นว่าการที่ผู้เขียนเพลงยาวใช้คำว่า "งาม" ซึ่งเป็นคำบอกลักษณะความงามซ้ำ ๆ กัน
จะทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพของหญิงที่กล่าวถึงเด่นชัดยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังนิยมคำกริยาคล้ายซ้ำกันเพื่อเน้นให้ผู้อ่านพิจารณาคุณลักษณะของหญิงที่กล่าวถึง
ดังตัวอย่าง ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พิศทรงทรงพากระบวนมิด

พิศจรีจรีตรักให้ชักถอย

พิศผิวสารพางค์เป็นริ้วรอย

พิศเนตรเนตรพลอยให้หนายนาง

พิศกรกรกวนให้เร่งเมิน

พิศทรวงทรวงเชิญให้เร่งหาง

พิศปรางปรางว่าอย่าเปรมปราง

พิศโอยธุโอยธุอ้างว่าอย่าพิศ

เจ้าฟ้าจืด

จากตัวอย่างที่ยกมานั้นใช้คำว่า "พิศ" เพื่อกล่าวถึงคุณลักษณะของหญิงคนหนึ่ง เกี่ยวกับ
รูปร่างหน้าตาและกิริยามารยาท แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่ใช้การชมความงาม ผู้เขียนเพลงยาว
ส่วนนี้อาจจะมีจุดประสงค์เพื่อล้อเลียน หรือเสียดสีผู้หญิงก็ได้ . แม้ได้ว่าเลือกใช้คำได้เหมาะสม
กับความ การใช้คำซ้ำ ๆ ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นภาพที่กวีบรรยายได้ดียิ่งขึ้น

การใช้คำซ้ำเพื่อแสดงการเปรียบเทียบ

นอกจากผู้เขียนเพลงยาวนิยมการใช้คำซ้ำเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึก และเน้นให้
ผู้อ่านเกิดภาพขึ้นในใจแล้วยังใช้คำซ้ำเพื่อแสดงการเปรียบเทียบความคึกของคนที่คนรักทราบความ

ในใจ ดังคำกลอนในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แต่โทษหาทุกทิววันคืน

เหมือนเมฆรุมหมายเมฆาพิพากาศ

เหมือนมัจฉาหมายเสียงฟัวร้อง

เหมือนผึ้งมิไ้สมอารมณ์มาก

คำรักถึงผลักพลิกแผ่นดิน

มิไ้ชื่นน่านักครีตริครอง

มิไ้รวมอารมณ์มากสนอง

คังหงส์ทองหมายมัจฉาอินทร

แสนสวาสก็มิไ้เว้นวายถวิล

ฤคิณจินตนาถนึ่งครอง

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จะเห็นว่าการใช้คำว่า "เหมือน" เป็นการแสดงการเปรียบเทียบความปรารถนาของผู้แต่ง การใช้คำว่า "มิไ้, มิไ้" ซ้ำ ๆ กันคู่กันไปนั้นเป็นการแสดงความรู้สึกที่ไม่สมหวัง การใช้คำซ้ำในกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้แต่ง ซึ่งเป็นอารมณ์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะใช้วิธีการเปรียบเทียบกับรูปธรรมที่เข้าใจง่าย ผู้เขียนมีความรู้สึกว่าการใช้คำซ้ำ ๆ ในการเปรียบเทียบนี้ยอมทำให้ผู้อ่านทราบความในใจของผู้แต่งว่ามีความปรารถนาสูงเพียงใด และสมปรารถนาหรือไม่เพียงใด

✓ อาจกล่าวได้ว่า การซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำวลี ในสมัยกรุงศรีอยุธยาผู้แต่งเพลงยาวนิยมใช้เมื่อต้องการแสดงความรู้สึก หรืออารมณ์ให้ผู้อ่านทราบ เช่น ความโศกเศร้า การรอกอย การวิงวอนขอร้องให้คนรักเห็นใจ เกิดความมั่นใจ และใช้เมื่อต้องการอธิบายคุณลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การซ้ำคำ ซ้ำความ หรือซ้ำวลี ผู้แต่งเลือกใช้ได้เหมาะสมกับความ ลักษณะดังกล่าวข้างต้นพบเฉพาะเพลงยาวที่เขียนในเชิงเกี่ยวพาราสีแสดงความรัก หรืออารมณ์หนึ่งเหง่เกิดแก่นันเกิดจากความรัก ที่เรียกว่า "เพลงยาวสังวาส"

✱ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๐)

การซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำวลี

การเขียนเพลงยาวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏว่านิยมการซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำวลีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพลงยาวที่จัดอยู่ในประเภทเพลงยาวสังวาส ซึ่งมีดังนี้

การใช้คำซ้ำ เพื่อแสดงความรู้สึกเสียดายและอาลัยหญิงคนรักที่เกยมีความบริสุทธิ์ และมีความ
ดี แต่จะต้องมามีรักที่หมองมัว ก็จะใช้การซ้ำคำ เป็นทำนองคร่ำครวญแสดงความรู้สึกเสียดาย
ดังปรากฏในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เสียดายเหลือ เนื่อหนุ่ม เคยอุ้มแอบ	ไ้ช่ายแถมเนื่อ เน้นกระ เล่นเหลว
วิไลลักษณ์พักรบอง เพียงทอง เปลว	ลงเล่นเควแล้วพักรบชัมกับอม
เคยหอมรื่นชื่นฉ่ำน้ำกุหลาบ	กลืนขับทราบซ้ำหลายคงหายหอม
เคยมียศยิ่งคุณถึงจุลจอม	ยศจะถอมถอยถกทิ้งยศเป็น
เคยชมชื่อสื่อฉลาดไม่ขาดขาว	ชื่อจะฉาวชาววังสิ้นสิ่งกระ เสริญ
เคยคบเพื่อน เรือนอื่นที่ชื่นเชิญ	คงหมั่นเมินหมางพักรบไม่ตกหาย
เคยทำคิบัติที่เคยแต่ เริ่มแรก	โอ้แต่นี้ก็แตกแตกสลาย
เคยเจียมตัวกลัวฉลาดไม่อาจอาย	กลับอดทน ากกล้าตายให้อายยิ่ง

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

ผู้แต่งใช้คำว่า "เคย" ซ้ำกันหลายครั้งทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงสภาพการณ์ และสถานะ
เดิมของผู้หญิงที่กล่าวถึงได้ดียิ่งขึ้นกว่าการกล่าวเพียงครั้งเดียวหรือสองสามครั้ง

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) และนายกิมเสน ใช้คำว่า "สุด" และคำว่า "ยาม"
คร่ำครวญถึงความรู้สึกที่ติดคนรักไว้ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แต่นั่งนับวันเฝ้าทุกเช้า เป็น	แต่ขึ้นเชิญเพิ่มเพทนา
สุดกิจสุดฤทธิ์สุดรอน	สุดนิ้วนสุดสวาสกีปรารณา
สุดไกลสุดใจเจทนา	โอ้แต่นี้จะนิลาแรมไกล

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ต้องนั่งรอนประหนึ่งเร เข้าเสียบจิต
 สุกเส็นหุสน้ำชาควยกำบัง
 สุกจะซัดสุกจะขอแล้วรอคิก
 สุกจะเพียรที่จะ เวียนมาแวคชวย

แต่เจ็บจุกจุกกิกพะวงหวัง
 สุกจะสั่งแสนยากลำบากกาย
 แด่ปวยปิตมาที่นานประมาณหมาย
 ไก่แก่กายหนานึกนั่งครวญ

นายภิมเสน

นอกจากนี้ยังนิยมการใช้คำซ้ำเพื่ออธิบายความรู้สึกที่มีต่อกรกว่ามีมาหมายเพียงใด ดังปรากฏในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ไทนจะทุกขไทนจะทนทรนร้อน
ยามกินกินทุครระคนเขา
ยามเดินเดินคุดจ้วงยัน

ยามนอนนอนเห็นไม้เว้นวัน
ยามนั่งนั่งนั่งเฝ้ากรรแสงกัณฑ์
ยามยืนยืนหันระหวายใจ

พระยาพระคลัง (หน)

นอกจากนี้การวิงวอนให้หญิงคนรักเห็นใจ มักจะใช้การซ้ำคำ อาจจะต้องการใหญ่อ่านเข้าใจและเห็นใจด้วยการกล่าวพิรีพโรยอยู่เสมอ ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อย่าถือยศเลยว่ายิ่งประยูรศักดิ์
อย่าแหยงรักเลยวาร์จะแรมราญ

อย่าถือศักดิ์เลยวัพักกรไม่เพียงสมาน
อย่านั่งนานหน่วงเสน่ห์ให้เนิ่นวัน

นายบรินทรชีเบทร์ (อิน)

จะเห็นว่าใช้คำว่า "อย่า" ซ้ำกันทุกวรรค เพื่อแสดงความหึงในเกียรติของตนเอง พระยากรังไชวีศรีซ้ำคำได้อย่างไพเราะชวนฟัง ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวในสมัยโบราณว่า

เชิญการมณัรมย์รัก

เชิญสมานการโดยกระบวนมรรพ

เชิญเปื้อนเกือกยาดือประยุบยศ

ขอเชิญองพรองใส่นทสวาทาย

เชิญสมักรหมายขวัญมอันมขวัญ

วานอย่าฉันทาเกียร้งเกียรจากย

เชิญประชมมุงมาคให้เหมือนหมาย

กวาจะวายท่าลายชีพลดปลง

พระยาทรง

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ การชมความงามของผู้หญิงยังนิยมการช้ำก่า กังคำกลอน
ประชุมเพลงยาววา

พิศพิศกร้งามพิศกร้งเพญจันทร์

พิศกรณกลกลีบประทุมาศ

พิศทรงดังทรงอัปสรสวรรค์

สารพันไผ่ฟ้าไม่วาคน

พิศชนงวงวิลาศดังกันศิลป์

กรมหมื่นสดิศวรารังสวัสด์

นอกจากการชมความงามเกี่ยวกับรูปร่างหน้าตาแล้ว การกล่าวชมผู้หญิงที่งามสมศักดิ์ศรี
มักจะใช้คำให้แตกต่างออกไป เช่น ก่ากลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

สมพิศกร้งวรอรคธิเรศ

สมวงศ้องค์เอณาริ

สมเศวตวรรฉัตรเฉลิมศรี

สมศรีสภาเพร้อมเพร่ากาย

นายภิมเสน

จากตัวอย่างนี้แสดงถึงความสามารถของผู้แต่งในการใช้ถ้อยคำ การจะใช้คำให้ซ้ำกัน
เพื่อให้เกิดภาพพจน์ และความรู้สึกต่างกันนั้นนับว่าเป็นศิลปะที่ละเอียดอ่อนมาก

บางกร้งผู้แต่งเพลงยาวต้องการจะให้คนรักมีความมั่นใจในความรักของตน ก็จะใช้คำซ้ำ
กันมาก เพื่อแสดงให้เห็นหญิงทราบดีว่าจะทำอะไรบ้าง ดังกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แมนเรื่องฤทธิ์เหมือนวิทยากร
 พันหัตถ์จะประชีวลีรอง
 แสนสงวนมิให้ทองละอองลม

จะเขจรแหวกเมฆไปเมี่ยงชม
 จะประคองชอนธุมาสู่สม
 จะวางชมบนพื้นสุมาลี

พระยาตรัง

ปรากฏว่าลักษณะกัณฑ์อย่างนี้ นายภิมเสน กวีในสมัยเดียวกันก็นิยมใช้การซ้ำคำที่มี
 เรื่องคล้ายกันทั้งปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เสนห์เจ้าเท่าฤทัยนัยเนตร
 จะเทิรเหาะไปจำเพาะนิลา
 จะทำแทนคู่กันสุวรรณาศ
 จะแลงมรกดวางให้นางนอน

แม่เม็เคชคังอสูรแคนหา
 จะแนบหน้าถนอมน้องประคองกร
 ที่ปูอาสนนั้นจะรองด้วยทองร่อน
 จะเผ่าวอเม็ให้หาคสวาทเมิน

นายภิมเสน

จากตัวอย่างที่อ้างถึง ทำให้ผู้เขียนเข้าใจว่าฝ่ายหญิงอาจจะชอบความสุขสบายในชีวิตการ
 ทำงานและต้องการมีความรักที่มั่นคง ฝ่ายชายจึงกล่าวเป็นเชิงเอาใจเขานั่น
 เมื่อผู้เขียนเพลงยาวของการแสดงความคิดเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ชัดเจน ก็จะใช้การ
 ซ้ำคำเป็นทำนองเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เหมือนหนึ่งทองแปคน้ำฟ้าคม
 แสงสุวรรณบรรเทาไม่เพราเพชร
 กังหงส์ทองไรถิ่นชลธี
 กังพาราไรคนก็เบือกเย็น

อันวงกลมกลับไรเรือนณดี
 ด้วยเรีสร้างเรือนพลอยแล้วถอยศรี
 กังวารไรปลาในสาคร
 เทวศვენวายความสโมสร

นายวินทวิช เบศวร์ (อิน)

จะเห็นว่ากวีต้องการแสดงความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่ไม่มีผู้ครองว่าจะมีสภาพอย่างไร จึงไม่
กล้าซ้ำ เพื่อเป็นการ เปรียบเทียบและ เน้นให้เห็นแนวความคิดชัดเจน

ลักษณะการซ้ำคำที่แตกต่างไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็คือ การใช้คำซ้ำ ๆ กัน เพื่อแสดง
ความในใจบางอย่าง เช่น แสดงความเสียกาย ตัดพ้อทอว่า ฝากรัก และให้พร เช่นตัวอย่าง
จากประชุมเพลงยาว

แสดงความเสียกาย

เสียกายจิตเจ้าสนิทเสนห์

ไม่ว่าที่แรงรักจะหักหาย

เสียกายองค์แอบอุณละมุนกาย

เสียกายโอรธอุภิปรายเสนานวล

ถึงแสนทุกข์กับร ทหาให้เศร้าสร่าง

เสียกายปรางปรุงพร รณสุคันฉ้วน

เสียกายเนตรงาม เบื้องชำเลื่องชวน

เสียกายกระบวนเปียงสะบักสัมผัสกร

กรมหมื่นสัทธิสารวงส์สวัสดิ์

การใช้ถ้อยคำอ่อนหวานเพื่อฝากรักหญิงคนรัก กวีก็นิยมใช้การซ้ำคำที่มีความหมายอ่อนน้อม
และชวนให้สนใจถึงปรากฏในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

ขอเชิญโอรธอุทอบโอรธอุจางเอมอร

ขอฝากกรตะกองชมโฉมสวรรค์

ขอฝากเนื้อแนบเนือนวลจันทร์

ขอฝากขวัญมอบขวัญ ยินนา

ขอเชิญ เนตร สบ เนตร สักหนอยบาง

ขอฝากปรางมาชมอนกับนาสา

ขอฝากใจร่วมใจจอมสุตา

ขอฝากชีวาไว้ เป็นคู่ชีวิตเดียว

นายวันนรินทร์ เบิร์ (อิน)

เมื่อฝ่ายชายไม่สามารถจะแต่งงานกับคู่รักของตน ก็ยังแสดงความเป็นสุภาพบุรุษด้วยการ
อวยพรให้หญิงที่รัก ประสบความสุขความเจริญดังคำกลอนในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณกล่าวไว้ว่า

จงเชิญครองหนะนะ เจ้าให้สมพักตร์
 จงสมจิตสมกิริยาท่าทาง
 วงแหวนแปรมสวาทอย่าขาดชื่น
 เราจรรีกกว่าจะสิ้นนัยคนคอน

ให้สมศักดิ์เกิดที่ศักดิ์มาปฏิสนธิ
 ตามนิพนธ์ที่ช่วยอ่านวยพร
 ทุกวันก่อนอย่าไค้คลายภิรมย์สม
 จนอัมรินทร์ถวายพร สุริยัน

พระยาทรง

✓ การเขียนเพลงยาวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า กวีหรือผู้เขียน เพลงยาวนิยมใช้การซ้ำคำ ซ้ำความ และซ้ำวลีคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ดูเหมือนว่าในระยะนี้ กว้างขวางกว่า กล่าวคือ นอกจากจะใช้การซ้ำคำ เพื่อแสดงอารมณ์ อธิบายคุณลักษณะต่าง ๆ แล้ว ยังใช้เพื่อต้องการการจะให้พร ตักพอกตอว่า และฝากรัก หญิงคนรักอีกด้วย คำที่ใช้ก็แตกต่างกัน ออกไป นิยมใช้คำที่แสดงความรู้สึก และแสดงคุณลักษณะที่ตรงกับความหมาย เช่น เมื่อแสดงความรู้สึกเสียสละก็ใช้คำว่า "เสียสละ" เมื่อต้องการฝากรัก ใช้คำว่า "ขอฝาก" หรือ "ขอเชิญ"

นอกจากเพลงยาวสังวาสที่เขียนเป็นทำนองเก็บพาราสีแล้ว เพลงยาวประเภทอื่นนอก จากนี้ เช่น เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์, เพลงยาวที่เขียน เพื่อสั่งสอน ฯลฯ เท่าที่ปรากฏอาจจะกล่าวได้ว่าไม่นิยมการใช้คำซ้ำเหมือนกับการเขียนเพลงยาว สังวาส

การใช้สำนวนที่เข้าใจง่าย

ลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาวอีกประการหนึ่งก็คือ การใช้สำนวนง่ายไม่นิยมใช้ ศัพท์ยาก อาจเป็นเพราะว่าต้องการที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้แจ่มแจ้งก็อาจเป็นไปได้ ถ้าใช้ ศัพท์สูง หรือยากอาจจะทำให้คนรักไม่เข้าใจก็ได้ อนึ่งการบันทึกเหตุการณ์ก็ดี การเขียนกลอนคำสั่งสอน หรือเขียนเป็นภาษิตก็ดี ผู้แต่งย่อมมีจุดประสงค์จะให้ผู้อ่านรู้หลัง หรือบุคคลทั่วไปอ่านได้ง่าย และจำ ได้ดีติดปาก จึงไม่นิยมใช้สำนวนยาก

ปรากฏว่า การเขียนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีลักษณะ กลายกัน กล่าวคือ นิยมใช้สำนวนที่เข้าใจง่าย แม้จะมีศัพท์บางก็เป็นคำที่พบบ่อยและพอเป็นที่เข้าใจ กันโดยทั่วไป เช่น โอรส, ปรากฏ, นิต, กร เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้สำนวนที่ง่ายเมื่อต้องการให้ผู้อื่นเข้าใจความรู้สึก ซึ่งปรากฏอยู่ในท่อน
เพลงยาวสมัยโบราณดังนี้

โสดที่สุดก็สุดทุกข์ เห็นสุดรัก	เพราะถ้าพิศตรไม่มีก็รักดีเสมอเหมือน
ใครจะช่วยบำรุงรักช่วยตกเตือน	โสนับเคือนก็จะลัดไปนับวัน

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

การเขียนกลอนเป็นทำนองภาษิต เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจผู้อ่าน ผู้แต่งมักใช้สำนวนง่าย
ไม่ซับซ้อน อาจจะเป็นเพราะลักษณะพิเศษนี้จึงทำให้คนทั่วไปมักจะจำกันได้คิดปาก เช่น ถ้ากลอน
ในหนังสือ เพลงยาวเจ้าอิศรญาณว่า

ชายขาวเปลือกหญิงขาวสารโบราณว่า	น้ำผึ้งเรือเสือฟังป่าอชันดาสัย
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ	รักกันไว้ก็กว่าชังระวังการ

พระองค์เจ้าอิศรญาณ

เพลงยาวที่เขียนเพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ของนายมี มหาดเล็ก ใช้สำนวน
ที่เข้าใจง่าย ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

ถึรรายภูรทุกซุ๊กเข็ญ เป็นวิบาก	เก็คน้ำมากไฟไหม้ในเกหา
ทั้งขาวยากหมากแพงฝนแล้งนา	ที่ตกกล้าแห้งไปไม่สำราญ
ให้อาวรรณรอนในพระทัยทวน	ไปทั่วเขตไพรฟ้าสุธาสถาน
จะออกอยากยากจนหนทรมาน	ให้เกณฑ์การทคนำปิคทำนบ

นายมี มหาดเล็ก

จะเห็นว่าสำนวนที่สรรเสริญพระเกียรตินั้น เมื่ออ่านแล้วเข้าใจง่าย เพราะใช้คำธรรมดา
ซึ่งเหมาะที่จะใช้เขียนให้คนทั่วไปอ่านโดยไม่จำกัดความรู้

นอกจากนี้เพลงยาวที่เขียนเป็นทำนองจดหมายเหตุ เช่น เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่อง
กรมหมื่นอัปสรสุภาเทพประจวร ของคุณสุวรรณ ก็นิยมใช้กันอย่าง ๗ ที่เรียกว่าสำนวนชาวบ้าน เวลา
 ใด, แดงหาย, เหนามอย ดังตัวอย่างในประชุมเพลงยาว

พอเครื่องตั้งบายกาบกราบหมิ่นแกง	คอยจึกแจงยอมกายถวายองค์
ทวนทรสับอันอันแสนหัว	บาย เบิกกลัวถวายน้ำท่าจกลง
เจื่อนำรอนณณน้ำเป็นนอคนเป็นาง	เทพสงทานก็ขวางทางสำคัญ
ทั้งสามคนร่นออกมาถึงหน้ามอย	ตัวเราพลอยแถมท้ายไค้หันกลับ
ควยอายคนที่เขานั่งอยู่ข้างนอก	ยิ้มไม่ออกกลากไกลอยู่ในจิต
ขอเป็นครูจึงหาอายคอยวายคึก	ควยสิ่งผิดเราไม่มีที่สำคัญ

คุณสุวรรณ

ตัวอย่างที่ยกมานั้นคุณสุวรรณต้องการ เล่าถึงเหตุการณ์ในการถวายการอุปัชฌาย์ กรมหมื่น
 อัปสรสุภาเทพ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวที่ทรงประจวร
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้กรมหมื่นอภัยการรักษายางแข็งขันควย เป็น
 พระเจ้าลูกเธอที่ทรงพระเมตตามาก * ลักษณะการใช้ถ้อยคำและสำนวนของคุณสุวรรณนั้นอาจ
 กล่าวได้ว่าใช้สำนวนธรรมดา เมื่ออ่านแล้วทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเสมือนว่าไ้ฟังเรื่องราวในสมัย
 นั้นอย่างสนุกสนานและเป็นกันเองกับผู้อ่าน

* *

บายกาบ หรือคุณกาบคนเดียวกับคุณเครื่องสมเด็จกรมพระยาคำรงราราษฎราภาพ ประทาน
 ก่าอธิบายว่า ชื่อคล้ายเป็นนายห้องเครื่องกรมหมื่นอัปสรสุภาเทพ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระ
 พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

**

บายเบิก คนเดียวกับคุณชำเบิกนั่นเอง

๐ หอสมุดแห่งชาติ "อธิบายเพลงยาวจดหมายเหตุของคุณสุวรรณ" ประชุมเพลงยาว หน้า ๕๑

เกี่ยวกับการใช้สำนวนที่เข้าใจง่ายนี้ อาจจะเป็นความนิยมของกวี หรือผู้เขียนเพลงยาว
ก็อาจเป็นได้ที่ไม่ประสงค์จะให้ผู้อ่านรู้สึกลำบากใจในเรื่อง การใช้คำศัพท์ยาก หรืออาจเป็น
ธรรมเนียมนิยมของกวีที่นิยมใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนเขียน เรื่องที่ไม่ยาก หรือเป็นเรื่องชั้น
สูงที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๑ ประทานความเห็นไว้ในเรื่อง คำอธิบายเรื่องโลกา
ฉันท กาพย์ กลอนว่ากวีชั้นสูงหากลงเนื้อเห็นกันว่า ฉันท เป็นแบบบทกลอนสำหรับแต่งภาษามก
เป็นต้น จะเอามาแต่งภาษาไทยไม่เพราะ ส่วนกาพย์และกลอนนั้นแต่งง่าย มักใช้แต่งคำขวัญร้อง
ลำนากันอยู่แล้วเห็นว่าเป็นของสำหรับแต่งกลอนปากตลาดไม่สมควรจะใช้แต่งเรื่องสำคัญชั้นสูง

ผู้เขียนคิดว่าตามที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพรับสั่งไว้ในข้อที่ว่า กาพย์กลอนแต่งง่ายมักใช้
แต่งขวัญร้องลำน่าอาจจะเป็นไปได้ เรื่องนี้มีหลักฐานให้เชื่อถือได้ เช่น กลอนคอกสร้อย สักรวา
หรือกลอนเพลงพื้นเมือง กลอนนิราศ กลอนเล่าเรื่องนิทาน เช่น พระอภัยมณี โกลบุตร เป็นต้น
แต่ข้อที่ว่ากาพย์กลอนไม่สมควรจะใช้แต่งเรื่องชั้นสูงนั้นผู้เขียนไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นเรื่อง
ประเภทใดหากหมายถึงเรื่องที่เกี่ยวข้อง พระมหากษัตริย์ หรือวรรณกรรมประเภทสรรเสริญพระเกียรติ
พระมหากษัตริย์แล้ว ปรากฏว่าเรื่องชั้นสูงประเภทนี้ กวีหรือผู้แต่งเพลงยาวก็นิยมใช้คำประพันธ์
ประเภทกลอน เช่น เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ
นายมีหาคเล็ก และของกุดชุม เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนั้นจะกล่าวได้แต่เพียงว่า คำประพันธ์
ประเภทกลอนใช้เพื่อต้องการเล่าเรื่อง หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ หรือเขียนแสดงความพอใจ
ของผู้แต่งหรือกวี เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายเข้า และการเขียนก็ใช้สำนวนที่ง่ายไม่ซับซ้อน

๑ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๐
มิถุนายน ๒๔๙๕ หน้า ๒๔ - ๒๕

การใช้คำเลียนเสียง (Onomatopoeia) °

บทกลอนที่ตีความไพเราะ หรือได้รับยกย่องว่าไพเราะนั้นมักจะใช้ถ้อยคำที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงสัตว์ หรือธรรมชาติอื่น ๆ ก็ได้ ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกเบื่อ เพราะมีความรู้สึกคล้ายกับว่าได้ฟังเสียงธรรมชาติอันไพเราะนอกจากได้รับรสไพเราะจากสัมผัสของกลอน จะเห็นว่าลักษณะที่กวีหรือผู้แต่งสามารถเลือกใช้คำเลียนเสียงได้นั้นจะจัดได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของบทกลอน เนื่องจากว่า กวี หรือผู้แต่งบางท่านเท่านั้นที่นิยมใช้คำเลียนเสียง และบทกลอนที่มีลักษณะพิเศษเช่นนี้มักจะได้รับยกย่องว่าไพเราะ นอกจากการแต่งถูกต้องตามลักษณะฉันทลักษณ์ และมีเนื้อเรื่องดีแล้ว เรื่องเสียงของกาพย์กลอนจึงจัดเป็นลักษณะพิเศษที่ช่วยให้กาพย์กลอนมีความไพเราะ สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ๒ กล่าวว่ กาพย์กลอนเป็นดนตรี กวีต้องเลือกคำเสียงต่ำเสียงสูงให้เหมาะสมตามลีลาของบท

✓ กลอนเพลงยาวที่นำมาศึกษาครั้งนี้ปรากฏว่า กวีหรือผู้แต่งเพลงยาวนิยมใช้คำเลียนเสียงกับเพลงยาวบางชนิด เช่น เพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติของนายมีมหาคเล็ก มีการใช้คำเลียนเสียงอยู่เล็กน้อย ดังปรากฏใน กลอนเพลงยาวนิราศเรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง ตอนที่ทรงบรรยายถึงการ เดินทางไปถึงวังนางตะเคียนก็ทรงพรรณนาธรรมชาติไว้ในหนังสือ ประชุมเพลงยาว

มีทอธารน้ำพุคุดัน
เป็นไปลงปล่องของชั้นมรรพา

ตลอดคลื่นไหลลงแต่ยอดนา
เข็นถ่วงสายสุหร่ายริน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

° เปลื้อง ณ นคร วิชาประวัติศาสตร์ว่าด้วยกาพย์กลอน (ฉบับที่ ๓) หน้า ๘๖

๒ สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา "ลักษณะบทประพันธ์ร้อยกรองในวรรณคดีไทย" เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๑๐๐ คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม ๓ หน้า ๒๔๒

พระองค์ทรงใช้คำเลียนเสียงน้ำพุที่ไหลลงมาจากที่สูงได้ใกล้เคียง ทำให้เห็นภาพได้ว่า
อาจจะไม่ใช่ น้ำพุที่ใหญ่โตอะไรนัก เพราะคำที่ใช้อธิบายลักษณะของเสียงน้ำไหลว่าเป็นเช่นนั้น
และ เมื่อเดินทางถึงไทรโยคก็ทรงบรรยายถึงเสียงสัตว์ในป่าร้อง ดังปรากฏในประชุม
เพลงยาวว่า

เสนาะเสียงจักระจันสนั่นไพร

เม้มายดองโนโนป่าระหง

เรไรร้องหึ่งหึ่งอยู่ริมพง

ส่งเสียงดังสำเนียงอนงค์นวล

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

นอกจากนี้กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ของนายมีมหาดเล็ก พรรณนาถึงพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น เมื่อตอนเสด็จไปคัมเพลิง ซึ่งกล่าวไว้
ในประชุมเพลงยาวว่า

กำลังไฟไคลมระคมไหม้

เสด็จไปมสงคไม้พัดเกลิง

ไฟก็เหือกเผือกแสงไม่แรงเริง

ก็สบเชิงกว่าชอกระตรอน้ำ

เจ้าอุชกรกักสาคอยู่ฉาดฉา

โยทกาแยงยุบอุปถัมภ์

นายมี มหาดเล็ก

จากตัวอย่างที่ยกมานั้นอาจกล่าวได้ว่า การที่กวีหรือผู้แต่งจะใช้คำเลียนเสียงใดนั้นจะต้อง
เลือกใช้ให้เหมาะกับเนื้อเรื่อง ถ้าเรื่องตอนที่มีการชมชมธรรมชาติ หรือเกี่ยวข้องกับธรรมชาติแล้วกวี
หรือผู้แต่งบทกลอนมักจะนิยมใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

กลอนเพลงยาวที่นำมาศึกษาร้านี้ ผลปรากฏว่ากลอนเพลงยาวประเภทที่แต่งเป็นนิราศ
และกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เท่านั้นที่กวีใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ
เพราะว่ามีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการชมชมธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมประเภทที่มีเนื้อเรื่อง
ทำนองนี้แล้ว กวีหรือผู้แต่งจะไม่ละโอกาสที่จะแสดงความสามารถในการใช้ถ้อยคำเลย มีหลักฐาน
ปรากฏในข้อที่กล่าวถึงนี้ คือ วรรณคดีประเภทนิราศของสุนทรภู่กวีเอกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย นิยมการเลียนเสียงธรรมชาติมาก เพราะว่าเนื้อเรื่องของนิราศมักจะ

เป็นการพรรณนาถึงการเดินทาง ระหว่างการเดินทางก็บรรยายชมธรรมชาติที่ไต่พบเห็น
พร้อมทั้งกล่าวถึงนางที่รักไปด้วย และการบรรยายธรรมชาติระหว่างทางนี้ สุนทรภู่มักนิยมการ
เลียนเสียงธรรมชาติ ดังตัวอย่างก่ากลอนในวรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่ว่า

ไอ้ นึก ๆ ตึกเงิบบะเยียบอก	เห็นแตกก่อกปรังเป็นพงไสว
ลัดดาวัดพันพุ่มช่อมิใบ	เรไรไฟเราะร่องมืองสำเนียง
เสียงกรอกกรือบเคียบคมเข้าชนเขี้ยว	เหมือนกรับเกี่ยวกรอกกรือจะหวัดเสียง
หึ่ง ๆ แห่มมายดองโนเรียง	แซสำเนียงหนาวโนใจรำจวน

สุนทรภู่

นอกจากนี้การเลียนเสียง นก ชะนี ลิง ค่าง สุนทรภู่ก็ทำได้ดี ดังปรากฏในนิราศ
เมืองเพชรว่า

เสียงนกร้องของแตรแตรกราง	ทั้งลิงก่างกรอกโครกตะโกลโอย
เสียงชะนีที่เหล่าเขายี่สาน	วิเวกวานหวิว ๆ ฼ว ๆ โหวย

สุนทรภู่

ในนิราศพระปฐมสุนทรภู่เลียนเสียง นก เสียงสัตว์ ได้ดี ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึก
ตามไปด้วย ดังปรากฏในหนังสือวรรณกรรมของสุนทรภู่ว่า

ส่งดเจียบเยียบเป็นทุกเส้นหญ้า	แต่สัตว์ป่าปี่ร้องก้องกระหึ่ม
ไม่เห็นพ่นพ่นไม้พระไทรคร้ม	เสียงงิม ๆ เงาไม้พระไทรคะนอง
ทั้งเปรตผีป่วนัวว ๆ หวิด	จึงหรีดกรือกรือกรือวเสียวสยอง
เสียงหึ่งหึ่งกึ่งไทร เรไรร้อง	แม่มายดองโนเพราะเสนาะโน

สุนทรภู่

การเลียนเสียงลม เสียงฟ้า สุนทรภู่ก็สามารถเลียนเสียงได้ใกล้เคียง เช่น

บนประหมลมน้อย เรือ เรือ รื่น
เสียชื่อหรือว่ายังคำไป

กระพริบหน้าปัดหวีหวีไหว
อนาถใจจนสะอื้นกลืนน้ำตา

สุนทรภู่

ฉันทน์นิภาพานาจิจาเอ๋ย
ให้ทองผ่านหน้าตาพุ่ม

กระไรเลยเมฆลาไม่มาอุ้ม
เสียงฟ้าคุ้งคังลั่นหวั่นวิญญาน

สุนทรภู่

จะเห็นว่า สุนทรภูมามีความสามารถและมีศิลปะในการ เลือกใช้ถ้อยคำ เลียนเสียงธรรมชาติ ได้ดีเยี่ยม และอาจกล่าวได้ว่านิมิตใช้กับวรรณกรรมที่มีการบรรยายถึงธรรมชาติ เช่นนิราศเป็นต้น ลักษณะที่เป็นอุปมาอุปไมยหรือ เปรียบเทียบ

การ เขียนกลอนเพลงยาวส่วนมากเป็นการ แสดงความในใจเกี่ยวกับความรักให้คนรัก ทราบ การที่จะให้คนรักเข้าใจความรู้สึกของตนได้นั้น กวีหรือผู้แต่งเพลงยาวจึงต้องมีวิธีพูดเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกับที่ตนต้องการ สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา กล่าวว่ กวีเก่า ๆ ถือว่าการแต่งคำประพันธ์ของสร้างภาพหรือมโนภาพซึ่งจะมีลักษณะโอ้อาไพเราะ แจ่มใส เสราดูร้ายสะดุ้งสะเทือน กวีเก่า ๆ มักสร้างภาพด้วยวิธีอุปมาอุปไมย เมื่อพูดถึงนามธรรมที่ไม่เข้าใจ

ปรากฏว่ากวีนิยมใช้วิธีการ เปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย เพื่อต้องการให้คนรักของตน ทราบความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความทุกข์ ความสุข ความรัก ความเสียใจ ความโกรธแค้น ฯลฯ เป็นต้น การ เปรียบเทียบที่ผู้เขียนรู้สึกว่กวีนิยมใช้มากที่สุดมักจะ เปรียบเทียบความรู้สึกของตน กับการกระทำของตัวละครในวรรณคดี ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อันทุกข์ทั้งตรีภพจบสกล

ก็ไม่เท่าทศทนต์สวาสักทิวาม

ไม่วางวายคลายทเวศสักกั้งยาม

ดังศรรามย์ทรวงสักแสนที

ถึงต้องศิลป์ทรงองค์นารายณ์วราฤทธิ

ไม่เจ็บจิตเท่าเจ้าเจื่อนอารมณ์หนี

แสนพุลพทนต์ทเวศไม่วายทวิ

ดังมณีชอก้าเหล็บบระหม

พระยาครัง

กวีเปรียบเทียบความรู้สึกเจ็บปวดเพราะคนรักเอาใจออกห่างว่า เหมือนกับต้องศรพระราม
 สักแสนเล่ม

วรรณคดีที่กวีนิพนธ์นำไปเปรียบเทียบอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องรามเกียรติ์ ดังตัวอย่างในหนังสือ
 ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถึงสีกาประจวบตาพระราเมศ

เจ็บแทบแตกกระเด็นไม่ช้านเสียว

อันเจ็บนี้เจ็บจริงจริงเจ็บ

ดังแหลมเหล็กเรียวร้อยในตาชาย

พระยาตรัง

จะเห็นว่ากวีจะแสดงความรู้สึกเมื่อสบตาคนรัก จึงยกเอาการกระทำของตัวละครใน
 วรรณคดีที่รู้จักดีมาเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านเข้าใจความรู้สึกของกวีได้ยิ่งขึ้น

บางครั้งกวีก็เปรียบเทียบการสบตากับคนรักเหมือนกับแสงแก้วของนางเมขลา และอำนาจ
 ของแสงแก้วทำให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ดังกล่าวกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถึงเมขลานายทามณีแหง

ชายเนตรจวบเนตรพิศรแสง

ก็ลดคองกลบยังเง้อมเมรุมาศ

ให้แสงทองอร่ามที่รानรอน

จะไล่โลมโถมนางกลางอัมพร

ปืมจะซำค้ำพวยควยดวงสมร

อันนิลเนตรนางส่องมาสบพิ

ก็อ่อนจิตไปด้วยฤทธิ์มนต์พราย

เมื่อวาววับจับดวงฤทัย

ยิ่งมณีนางเฝ้าที่จาดาย

ก็หมายชีพม้วยควยแสงนิล

พระยาตรัง

การพลัดพรากจากคนรักทำให้เกิดความทุกข์ กวีระบายความรู้สึกนี้ด้วยการคร่ำครวญ
 เป็นเชิงเปรียบเทียบว่า

ดังหนามเหน็บเจ็บขอกอยู่ในอก

ความวิตกกังอย่างกันกับบันหยี

เมื่อจำจากจินทราไปไร่

พระก็มีแต่กำสรวลสรคสลดใจ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความรู้สึกเกี่ยวกับความรักมักจะพูดให้เข้าใจได้ยาก กวีจึงนิยมเขียนแสดงความรู้สึก
โดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับตัวละครในเรื่อง อีเหนา ดังกล่าวตอนในประชุมเพลงยาวว่า

ความกระสันแสนโศกในทรวงพี่	โอ้ครั้งนี้ประหนึ่งเนื่องเรื่องอีเหนา
เสน่หุ้ขุนขบมาไม่บางเบา	ซ้ำไคตดวงน้องทาวเมื่อเสียงเทียบ
ครั้นนางเสร็จใจให้พระทองจำพราก	ถึงตัวจากกันไค้สับเปลี่ยน
มานานหนอยคอยคิดสนิทเนียน	ทำปากเพียรเผาเมืองแล้วลัถมา
แต่ตัวพี่ไรผู้จะคู่คี่	เมื่อน้ำท่วมปากปิดไม่อาจจำ
กรันจะแจ้งแพร่พรายหลายหุ้ตา	ส่งสารหมายนิษฐานจะพลอยอาย
	กรมพินสัดคิดร้างสวัสดิ์

บางครั้งก็ต้องการกล่าวตำหนิคนที่เอาใจออกห่าง กับผู้ชายหลายคน ก็ใช้วิธีกล่าว
เปรียบเทียบกับตัวละครที่มีพฤติกรรมเป็นที่รู้จักดี เช่น กากี ดังปรากฏในหนังสือประชุมเพลงยาวว่า

หรือใจหวังคังโถมอนงค์นาง	กากีศรีวิลาสเฒ่า
เมื่อน่ายในกรุงกษัตริย์ศักดิ์	จึงตามพญาเวนไทรไปนิมพลี
กรันไค้รู้รสถิรมย์สมสนิท	ก็เมื่อจิตจางรักในปักษี
พอเห็นนายนาฏกุเวนกียินดี	แสวงทำหีบยวนชักรวนเซย
ในเวลาทิววันคนธรรพสม	ปางประชุมยามครุทรรวมเรียงเสนย
ไม่จงใจในรสสังวาสเลย	นิจจาเอ่ยอ้างมาเหมือนนิทานเวณ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากจะเปรียบเทียบกับตัวละครในวรรณคดีแล้วยังเปรียบเทียบกับแม่น้ำใหญ่ที่รับน้ำ
หลายกระแส ดังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

ถ้าอุปมาก็เหมือนลำแม่น้ำใหญ่	ร่วมรับชลาลัยไค้หลายกระแส
เป็นที่จอกทอดสำเภาและเรือแพ	ออกแข็งแรงแขวักไค้ว้ทั้งไปมา
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อไม่สมหวังในความรัก เพราะตนเองกับคนรักต่างชั้นวรรณะกัน กวีก็จะใช้การ
เปรียบเทียบสิ่งที่ใกล้ตัว ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ก็ ดังตัวอย่างในประชันเพลงยาวว่า

แต่ตั้งแต่ไศกวิโยคใจ เหมือนหมายไม่สู้มือจะถือนม
จะเปรียบปรายกล้ายิเหนาขาวลัคน์ เมื่อแรมรักร่อนฤทัยจะไกรสม
แต่วันเห็นพระน้องนิกตริกันยม จะนั่งนอนร่อนอารมณ์ไม่สมฤที

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนึ่งกวีมักนิยมเปรียบเทียบคนรักกับสิ่งที่สูงส่งเสมอ เช่น กวีกลอนในชุมนุมเพลงยาว
สมัยโบราณว่า

แสนวิคกเหมือนกระต่ายที่ไผ่ผ่น แสงพระจันทร์งามจรเวหาสทอง
พระจันทร์อยู่สำราญวิมานทอง หรือจะปองใจหมายกระต่ายคง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

จะเห็นว่า เปรียบเทียบคนรักเป็นดวงจันทร์ และตัวเองเป็นกระต่ายที่อยู่ต่ำกว่า
นับเป็นส่วนน้อยเปรียบเทียบที่รู้จักกันดี

บางครั้งกวีก็เปรียบเทียบตนเป็นพื้นดิน คนรักเป็นเมฆ เป็นฟ้า เป็นพระจันทร์และ
ดวงดาวที่ไม่มีวันจะหล่นลงมามีดิน ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เหมือนเมฆมากับพื้นสุธาทอง สุกจะอ้างเงื่อมหมายประมาณไกล
สุริยันจันทราและคารก เรียกว่ากนกนั้นตกลงที่ไหน
เห็นแต่รอนอนแสงแล้วสูญไป เหมือนล่อใจจะให้หล้านี้อาคูร

ยายจันทูษา

นอกจากนี้ก็เปรียบเทียบคนรักเป็นเมฆ เป็นหงส์ ตนเองเป็นนกยูง ซึ่งไม่สามารถจะ
ไต่มาเป็นเจ้าของ ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เหมือนมยุราหมายเมฆาพิพากาศ
เหมือนมัจฉาหมายเสียงฟาร์ร้อง

มิได้ร่วมอารมณ์มาคั่นอง
คังหงษ์ทองหมายมัจฉาจันทร์อินทร์
สมเด็จพระนารายณ์

นายอินทรธิเบศร์ (อิน) กวีที่เขียนเพลงยาวได้ไพเราะก็นิยมเอื้อมเทียบคนรักไว้สูง
ส่ง ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พี่หมายน้องดุจปองปาริชาติ
หากนิเวศน์สุราลัยสืโกลกกัน

มณฑาทิเทพราชในสวนสวรรค์
จะไผ่ยืนคอกฟ้าสูมามาลัย
นายอินทรธิเบศร์ (อิน)

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ก็ทรงเปรียบเทียบคนรักกับสิ่งที่สูงส่ง เช่น พระจันทร์ ซึ่งปรากฏ
อยู่ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

คังหมายดวงหมายเดือนคารารากร

ปางเฝ้ามาคสมานสุมาลัยสมร
อันลอยคั่นอัมพรโพยมพราย
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์

นอกจากจะเปรียบเทียบคนรักเป็นดวงจันทร์ เป็นดอกไม้ในสวรรค์แล้วนายภิมเสนก็เปรียบ
เทียบคนรักเป็นแก้ว ที่มีค่าดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พี่หมายน้องเหมือนหนึ่งปองมณีรัตน์
แสงสว่างกระจ่างจับเนตร
เม้นเหมือนวิทยาธารากร

อันดูบิตอยู่ในยอกยุคนธร
แต่สังเกตนามก็สุดนุสรสมร
จะจรพามาสู่มนินวล
นายภิมเสน

การเปรียบเทียบเป็นหงส์กับก ซึ่งถือว่าเป็นสกุลต่างกัน หงส์เป็นสัตว์ตระกูลสูง กาเป็นสัตว์ตระกูลต่ำ กวีจึงนิยมนำมา เปรียบ เทียบ เมื่อต้องการจะอธิบายถึงศักดิ์ตระกูลที่ไม่เหมาะสมกับ ดังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

ประหนึ่งหงส์ลงเล่นขลุ่ย
เหี่ยวชอนจนจนกา เขากลมเกลียว
ก็ยังคงจะระดับคณลักษณ์
ถ้าใคร โยนเหยื่อตรงก็คงรับ

มัจฉาทรงระสรวนไม่คาลเฉลิย
ทั้งหมายเหมียวเกี่ยวชนหล่นหลุกยับ
จะงามวิไลกมลว่าคำสลับ
จึงจะนับแนวว่าหงส์วังกา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรง เปรียบเทียบการกระทำที่ไม่สมควร เพราะไม่คำนึงถึงศักดิ์ตระกูลไว้ในหนังสือประชุมเพลงยาวว่า

ตระกูลหงษ์ยอมลงแค้ใบกชเรศ
มีฐานาพวงมาลงแปลง

ตามเพกพิสัยที่โคยแสง
เข้าหลอมแหงแผงเด่นไม่เห็นรอย
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

นอกจากจะนิยมเปรียบเทียบเป็นกากับหงส์แล้วปรากฏว่า กวียังนิยมเปรียบเทียบเป็น หิงหอยกับแสงพระอาทิตย์ ดังกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แล้วเจียนทั่วควว่าควเหมือนหิงหอย
ก็เหมือนเน้งเมื่อยังไม่ออกไฟ

จะรื้อรอยไปแข่งพระสุริยไต้
หรือจะไปเชิดขี้ประชันงาน
เว้าไวก

✓ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ เปรียบเทียบผู้ที่มีบุญน้อยกับสิ่งห้อยไว้ในรุ่มรุ่ม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถึงจะไม่การุณยานุญน้อย
แต่อยู่เดียนั้นเห็นเปลี่ยนฤทัยทวี

ทั้งห้อยหรือจะแข่งพระสุริศรี
ก็ดูเหมือนกังมณีไร เรือนรอง

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

จากตัวอย่างที่ยกมาแสดงนั้นอาจกล่าวได้ว่ากวีมักจะใช้วิธีเปรียบเทียบ เมื่อต้องการบรรยายอารมณ์เป็นส่วนใหญ่ เท่าที่พบจะเป็นการบรรยายอารมณ์เกี่ยวกับความรักมากกว่าอย่างอื่น

อนึ่ง เมื่อจะชมความงามของคนรัก จะไม่กล่าวชมเป็นถ้อยคำธรรมดา แต่จะกล่าวชมด้วยการเปรียบเทียบทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความงามได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างในประชันเพลงยาวว่า

พิศพิศกรงามพิศตรัง ใญ่จันทร์
พิศกรรมกลกลีบ ประทุมมาศ
นาสิกยกลกลชอญุทริน

พิศทรงกังทรงอัปสร สวรรค์
สารพันไปป่าไม่รากิน
พิศขนงวงวิลาศคังคณกิลป์
งามเนตรประหนึ่งนิลที่เจียรระโน
กรมหมื่นสฤติภรณ์รังสวัสกี

✓ การเปรียบเทียบที่กวีนิยมอีกประการหนึ่งคือ
ที่ไม่ใช่อะไร เช่น

เหมือนพฤษาทรงผลวิมลรส
หิชากรสัจจมาจวบจวน
คังคกาเทพกาลบานระบัด
แล้วดวงหนอนบอนหล่นลงปนดิน

การเปรียบเทียบให้เห็นว่าหญิงที่ไม่มีคู่ครอง

โดยกำหนดครั้นไม่มีเจ้าของสงวน
บอมชักรวนพวงพากันมาเกิน
พระพายพัดคึกเสรจรก่ฉิน
แควรากิณนั้นจะคิดตามทัน

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

จะเห็นว่าวิถีการ เปรียบเทียบทำให้เข้าใจความคิดของกวีได้ดี ปรากฏว่าการเขียนกลอนเพลงยาวเป็นจดหมายสื่อรักของชายหญิงสมัยนั้น กวีนิยมเปรียบเทียบให้ผู้หญิงที่เป็นโสดเห็นว่าการอยู่ตัวคนเดียวนั้นไม่ดี มักจะมีคนนินทา และชมเชยเพราะไม่มีสามีคุ้มครอง ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

จะครองพรตอยู่เอก
เหมือนเมืองไร้จอมมโหฬาร
จะเป็นที่คนหยุกพักทำหัตถ์
ถ้ามีเสื่อรักนาก็ป่าขึ้น
ถึงพรานป่าล่าเนื้อก็เสื่อหาม

จะเป็นท่าผืนหม้ายแผยพาล
กังธวัธไร้เสื่อสิ่งสถาน
พรณไม้ไม้สอ้านสะอาดงาม
จะเค็ดผักหักพินก็เกรงขาม
ควยแจ่งความขาวเสื่อว่าเสื่อมี
เจ้าฟ้าจืด

นอกจากกวีจะ เปรียบ เทียบ เพื่อพรรณนาความรู้สึกความกึกและความงามดังกล่าวแล้วยังนิยมใช้วิธีเปรียบเทียบดังเช่น ชุณชุม แต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็กล่าวถึงการแต่งเพลงยาว ดังปรากฏในหนังสือประชุมเพลงยาวว่า

เหมือนมีผู้ชื่นชม
ก็แต่งตบยอพระ เกษแทนเทศน์ธรรม

วิเชียรรัตนวัชรฯ เลขาฯ
ควยถอยก่าคึกคึกกิจคุณ
ชุมชุม

นายมี มหาเด็กเขียนกลอนเพลงยาวสรร เสริญพระ เกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนหนึ่ง นายมีสรร เสริญพระ เกียรติในการบำเพ็ญพระราชกุศลไว้ในหนังสือประชุมเพลงยาวว่า

ทั้งไทรแพรแลผ้าศรัทธาถวาย
ตลกมาตรยามโกลัญญ์
พวงผ้าไทรในคลังตั้งแต่เพิ่ม
คังมหาวารีสีทันดร

ให้เพริศรายในเกณฑ์เนรพระสงฆ์
โค้วองค์ฟ้าสถาวร
พรองแล้ว เติมแต่งดอกไม้ทอดอน
ไม่หยุกหยอนไหลมาทั้งคาปี

นายมี มหาเด็ก

นอกจากนี้ปรากฏว่าในคอนเพลงยาวเจ้าพระนั้น นายนาคซึ่งเป็นผู้แต่งกลอนโต้ตอบกับเจ้าพระองค์ที่สามใช้สำนวนเปรียบเทียบ ดังตัวอย่างกลอนในหนังสือทูลาจารย์ กวีพระ เชิญพราภาควรรณคดีว่า

เปรียบกังพืชชาวปลูกที่หวานไว
ถึงรคนำพูนกินจนสิ้นมือ

ยังไม่ใคร่สี่เคื่อนจะออกหรือ
ก็คงซอสี่เคื่อนเหมือนประมาณ

นายนาค

การเขียนเพลงยาวเป็นทำนองสั่งสอนกนิมใช้การ เปรียบเทียบให้เข้าใจ ดังปรากฏในหนังสือเพลงยาวเจ้าอิศรญาณว่า

อันเสาหินแปดแอกตอกเป็นหลัก
จงฟังหูไว้หูคอยอยู่ไป

ไปมาดลัทยอยเข้าเสายังไหว
เขื่อนน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อยุ

พระองค์เจ้าอิศรญาณ

จากตัวอย่างดังกล่าวแล้ว อาจสรุปได้ว่ากวีนิมิตใช้สำนวนเปรียบเทียบในการเขียนเพลงยาวมาก และมักจะใช้การเปรียบเทียบเมื่อต้องการแสดงความรู้สึกและอารมณ์ให้คนรักทราบ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับความรัก นอกจากนี้ก็ใช้การเปรียบเทียบตามความต้องการของกวีไม่จำกัดว่าเรื่องใดอันหนึ่งการอธิบายให้เห็นภาพพจน์ ความสวย ความงาม หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความดี ความทุกข์ ความชั่ว กวีก็มักจะใช้การเปรียบเทียบทั้งสิ้น ระหว่างเพลงยาวที่เขียนเป็นจดหมายรักกับเพลงยาวชนิดอื่น ได้แก่ ประเภธนันทิกเหตูกาพย์ สรรเสริญพระเกียรติ สั่งสอน ปรากฏว่ากวีนิมิตใช้สำนวนเปรียบเทียบเมื่อเขียนเพลงยาวประเภทแรกมากกว่า อาจเป็นเพราะว่าเนื้อเรื่องเกี่ยวกับความรักกับการแสดงอารมณ์ความรู้สึกมาก การใช้วิธีเปรียบเทียบจะช่วยให้คนรักเข้าใจอารมณ์ของผู้แต่งได้ดียิ่งขึ้น

กวียานุโลม

กวียานุโลม ถือการที่กวีมีสิทธิ์ที่จะตัดคำ เช่น อนุช เป็น นุช อภิรมย์ เป็นภิรมย์ หรือใช้คำซ้ำ เช่น คชสาร นรินทร์ปิ่นเรศ *

การที่กวีต้องตัดคำให้สั้นเข้า หรือใช้คำที่มีความหมายซ้ำกันทำให้แลดูคำบืดยาว และบางทีก็แต่งคำฉันทันทีอาจจะต้องการให้เข้ากับจังหวะของกลอน หรือเพื่อรับสัมผัสกับวรรคอื่น หรือบทอื่น เป็นลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของการเขียนกลอน

กลอนเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา เท่าที่ผู้เขียนนำมาศึกษาประมาณ ๒๐ ส่วนพบว่า กวีหรือผู้เขียนกลอนเพลงยาวมักไม่นิยมการตัดคำ หรือใช้คำที่มีความหมายซ้ำกัน การแต่งคำกวีก็ไม่นิยมใช้มากเหมือนกลอนเพลงยาวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่า คำที่ออกเสียงให้ผิดไปคงปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ เช่น

แต่คอบถาปฏิญาณเป็นปานปี

เออกระไรนี้หรือจะเห็นว่าคำกร
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

กวีใช้คำปฏิญาณ แทนคำปณิญาณ ซึ่งหมายความว่าทำให้กำนันโดยสุจริตใจ ^๒
คำว่าปัจจุบัน ก็ใช้ว่า ประจุบัน เช่น

เห็นสิ้นบุญแล้วในเบื้องประจุบัน

ขอหมามัญ บุญ เบื้องบูรพา
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

* เปลื้อง ณ นคร วิชาประวัติศาสตร์ว่าด้วยกาพย์กลอน ฉบับที่ ๓ หน้า ๕๕

๒ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๕๕๔

จะเห็นว่า ความหมายของคำไม่เปลี่ยนไป แต่ออกเสียงผิดเพี้ยนไปเท่านั้น จากตัวอย่าง
ไม่ได้แสดงให้เห็นว่ามีจุดประสงค์อะไร ในการแปลงเสียงของคำให้เพี้ยนไปจากเดิม และไม่คัด
หรือเพิ่มพยางค์ควบ

การใช้คำซ้ำกันในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณดังนี้

จะทำแทนด้วยกุดันสุวรรณมาศ

ที่ปูอาสนั้นจะรองด้วยทองร้อน

เจ้าฟ้าจึก

เสียดาที่ก่าเน็ค เก็ดมา

เป็นนาคปลัดกษัตริย์

นายจุ้ยพันขาว

เท่าที่ค้นพบอาจสรุปได้ว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ยังไม่ค่อยนิยมการตัดคำ หรือใช้คำ
ที่มีความหมายซ้ำกัน มีการดัดแปลงเสียงของคำให้เพี้ยนไปจากเดิมแต่ความหมายยังคงเดิมอยู่
จำนวนคำที่ใช้จากกลาวไคว่มีจำนวนน้อย

๕ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

กวีหรือผู้เขียนกลอนในสมัยนี้อาจกล่าวได้ว่า นิยมกรมแลงคำ และใช้อักษรวิภินฉก
โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะมีการใช้คำถึงกล่าว
แล้ว ยังมีกรรมนำเอาคำภาษาอื่นเข้ามาใช้ปะปนกับบทกลอนอีกด้วย คำต่าง ๆ ที่ใช้ปรากฏในประมุข
เพลงยาวดังนี้

สังกระเสริญ, สังวรเสริญ

เคยชมซื้อดื้อฉลาดไม่ขาดขาว

ให้อารักมรูกษมธุลาอุลลยเดช

ชื่อจะฉาวชาววังสิ้นสังกระเสริญ

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ

แสดงเหตุโดยคงสังวรเสริญ

กุดชุม

คำ สั้กระเสริญ หรือ สั้รเสริญ นั้นได้แก่สรรเสริญ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ และคุณพุ่มใช้คำนี้คล้ายกันเข้าใจว่าต้องการเสียงสัมผัสใน คือ วัง กับ สั้ และ คัง กับ สั้ ปฏิสนธิ คังตัวอย่างจากชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณ ว่า

จงเชิญครองพระนะเจ้าให้สมพักตร์ ให้สมถักก็เกิดที่ศักดิ์มาปฏิสนธิ
พระยาตรัง

ปฏิมา คังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

ทรงบำรุงกรุงสยามอารามรัตน งามนิเวศน์เขตวัดปฏิมา
คุณพุ่ม

ถ้าปฏิมา ได้แก่คำ ปฏิมา สังเกตดูตามคำกลอนแสดงว่า กวีอาจจะแปลงเสียงพยางค์หน้าเพื่อต้องการให้สัมผัสกับคำว่า "วัด"

คำ ปฏิสนธิ คำนี้คล้ายกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ทราบว่ากวีแปลงเสียงพยางค์หน้าเพื่อจุดประสงค์อะไร เพราะจากตัวอย่างไม่ต้องการสัมผัสกับคำใด

การแปลงเสียงข้างหน้านั้นมีทำกันมาก ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เช่น

คัคฆ์ ไปเยี่ยมพระจอมเกล้าเจ้านิเวศน์ ในยามแรมกรุงกระษัตริย์ทรงคัคฆ์
คุณพุ่ม

คำว่า คัคฆ์ ออกเสียงพยางค์หน้าเป็น คัคฆ์ คำนี้พจนานุกรม^๑ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ว่าถัดมาจากชีวิคัคฆ์ * หมายความว่า การสิ้นชีวิต, ตาย ที่ใช้ "คัคฆ์" เพื่อให้คำว่า "คัค" รับสัมผัสกับ "กษัตริย์"

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๔๐๖

* ชีวิคัคฆ์ มาจาก ชีวิคัคฆ์ (สิ้นไป)

และเมื่อต้องการให้มีสัมผัสในก็จะแต่งพยางค์ท้ายให้มีเสียงเดียวกับคำที่จะมารับสัมผัส
เช่น ชลธิ์แดงเป็น ชลธิ์น เพื่อให้สัมผัสกับ สิ้นธุ์

การแปลงเสียงเพื่อให้รับสัมผัสไม่ว่าจะเป็นสัมผัสในหรือสัมผัสนอก ก็มักไม่คำนึงถึง
หลักเกณฑ์ทางหลักภาษาเท่าใดนัก แต่จะแต่งไปตามความสะดวกเพื่อให้ลงสัมผัสได้เท่านั้นเช่น

แต่งจากคำว่า เป็นนาเวศ เพื่อจะเพิ่มสัมผัสในคั่นตัวอย่างในประชุมเพลงยาว

ครั้นอรุณเรืองแสงระวี

ก็จรลี/นาเวศ/ทุเรศจร

๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก *

บางกรั้งก็นิยมยืมเสียงพยางค์หลังออกเพื่อที่จะส่งสัมผัสระหว่างวรรค เช่น

คำว่า สาโรช เป็น สาโรชา คั่นตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ฝ่ายโกเมทอยู่สระอะสรุระสรง

ไชยบัวงกช เกศในนาถา

พันผ่องระคนสาโรชา

ควยรวรินไถกเถลาเขาเวียนเวียน

พระยาตรัง

จรณี แต่งเป็น จรณินทร ทวารา เป็นทวาเรศ ดังกล่าวกลอนในหนังสือชุมนุมเพลงยาว
สมัยโบราณว่า

คั้งนอมฟ้าลงมายังจรณินทร

พิสมัยเกศาเวศาควร

จึงหยุดนั่งร้านริมทวาเรศ

ทุกเทวทศคณนฤทัยถอย

นายภิมเสน

กรมหมื่นสวัสดิวรางสวัสดิ์ทรงใช้การรวมคำเป็นรูป สนิธิ เพื่อต้องการให้มีสัมผัสในและ
สัมผัสระหว่างวรรค ดังกล่าวกลอนในประชุมเพลงยาวว่า

จะรวมสุข/ไปจนสิ้น/ชีวิตนทรีย์*

มิให้เมียอายหน้าประชาชน

นาสียกลกลของญชวิน

งามเนตรประหนึ่งนิตที่เจียรระโน

เหมือนหาญหักเอาด้วยจักรนารายณ์กำจร กายินทรีย์**/พี่ให้ว้าย/ชีวาเอย

กรมหมื่นสถิตยารังสวัสดิ

การใช้คำที่มีความหมายซ้ำกัน

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

นำเสียดายดวงบุหลันจันทร์กระจ่าง

มาเวีรร้างแรมริบพิบอื่น

ทวีปน้อยชรอขจักไม่ยี่ขิ้น

เห็นไม่กั้นกิดกดับคงดับลิบ

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

คำว่าบุหลัน กับจันทร์ มีความหมายทำนองเดียวกัน แรกก็กินชมเขียนติดกันไปทั้ง ๆ ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน อาจจะเป็นเพราะต้องการเสียงสัมผัสมากกว่าคำนึงถึงความหมาย ตัวอย่างอีกประการหนึ่งที่ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณคือ

โคมสุมาลัยทิพย์เกสร

เจ้างามวันเมื่อไปภูเรือภูคอน

กับนิกรกัลยานาริน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำว่ากัลยา กับนาริน มีความหมายว่า ผู้หญิง แก่แมลงนารี เป็นนาริน

* คำว่า ชีวิตนทรีย์ มาจาก ชีว กับอินทรีย์

** คำว่า กายินทรีย์ มาจาก กายกับอินทรีย์

การใช้คำผิดหรืออักษรวิบัติ

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏว่าวินยมิใช้คำที่ผิดไปจากปัจจุบัน บางครั้งก็ใช้สำนวนพหูพจน์ คำที่ผิดก็ผิดขึ้นใจเองบ้าง หรืออาจจะเผลออย่างก็รู้ก่อนบ้างก็อาจเป็นได้ คำเหล่านี้ ไก่แก พะเอน พิษฐาน ชะเล มุสิก (มุสิก, มุสลิก) ภอวนา ชีวงศ กรุณัง

คำว่า พะเอน น่าจะใช้คำว่าบังเอิญมากกว่า การที่เผลอพะเอน อาจเป็นเพราะต้องการให้เสียงสั้นเข้า กังท้วงอย่าง

ปลวกบนเนินอนเอนพะเอนเป็น

ฝันเห็นวิปสากประหลาดใจ

นายภิมเสน

ใช้คำ พิษฐาน แทนคำอธิฐาน เป็นการตัดและเปลี่ยนพยัญชนะต้น ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ฝ่ายน้องแนบนิ้วประนมกร

ถอนจิตแล้วก็พิษฐานพลัน

นายภิมเสน

ใช้คำว่า ชะเล ซึ่งอาจจะหมายถึงทะเล พิจารณากำกอนว่า

ถึงมีมากก็อย่าได้ประมาทน้อง

จงหมองมัวเหมือนนุชหรือพีเอย

สิ้นคำแล้วน้ำชะเลเอย

คงกาเกยขึ้นเข้าเขาเกยกอย

นายภิมเสน

คำว่า มุสิก, มุสิก หรือมุสลิก คำนี้นิยมใช้กันมาก สุนทรภู่ใช้คำนี้ในการเขียนนิราศของท่านเช่น ในนิราศภูเขาทองกล่าวว่า

จะสร้างพรตตสาค้างส่วนบุญถวาย

ประพาศฝ่ายสมณะทั้งวະชา

เป็นสิ่งที่ของฉลองคุณมุสิก

ขอเป็นข้าเกลียงบาททุกชาติไป

สุนทรภู่

ในนิราศพระบาท สุนทรภู์กล่าวถึงประวัติของท่านว่า

ก้วยเรียบรองมุลิกาเป็นข้าบาท

จำนรราย่างนุสรสุดสงสาร

ตามเสด็จโศภนแสนกันการ

นมัสการรอยพระบาทพระศาสดา

สุนทรภู์

จะเห็นว่าสุนทรภู์ก็นิยมใช้ก้านโน้นในนิราศของท่าน กล่าว ว่า มุลิกากร พจนานุกรม^๑ อธิบายว่า เป็นคำนามแปลว่าชาตูละของอุฐิพระบาท เรียกให้เต็มว่า บาทมุลิกากร การที่กวีมาใช้เป็น มุลิกา มุลิก หรือ มุลลิกา นั้นเข้าใจว่าต้องการทำให้สั้นเข้า เพราะเมื่อพิจารณา ดูแล้วมักไม่คำนึงตามความหมายที่พจนานุกรมบอกไว้ ดังตัวอย่างในหนังสือประชุมเพลงยาว

คุณสุวรรณกล่าวถึงความรู้สึกรักของประชาชนที่มีต่อกรมหมื่นอัปสรสุคาเทพ เมื่อคราวทรง ประชวร ไว้ในเพลงยาวจดหมายเหตุ เรื่องกรมหมื่นอัปสรสุคาเทพประชวรว่า

ไม่วิมุติสุจริตประคิณสุประคิณ

พระโรคกลับเร้งนั้นกูสับสน

บ้างโศกเศร้าเฝ้าหมองนองสุชด

บ้างนั่งบนเตียงพระคุณมุลิกา

คุณสุวรรณ

และใช้ก้านไว้ในเพลงยาวเรื่องเดียวกันอีกตอนหนึ่งว่า

ถามเรื่องกริ้วนี้ว่าประยอมจอมมงกุฎ

จนสิ้นสุกเรื่องหลังไม้กังขา

เรียงชื่อถวายบารายมุลิกา

เขาฟังมาเรามาเล่าให้เข้าใจ

คุณสุวรรณ

ในตอนท้ายของ เพลงยาวบทนี้ คุณสุวรรณกล่าวถึงความตั้งใจของตัวเองไว้ว่า

ข้าพเจ้าเอาจิตอุทิศทอด

จนม้วยมอควี่วังกับสังขาร

ไม่ว้อฉลถือพระคุณมุลิกา

จะรองฝ่าบาททุกกลอยจนตาย

คุณสุวรรณ

จากตัวอย่างนี้อาจกล่าวได้ว่า คำ มุลิกา ใช้ในความหมายตามที่พจนานุกรมบอกไว้
คือ ขำขลุ่ยของสุลหิพระบาท แต่ตัดคำให้สั้นเข้าเท่านั้น. คุณสุวรรณ กวีหญิงในรัชกาลที่ ๔ แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์นิยมใช้เช่นเดียวกับสุนทรภู่. คุณสุวรรณอาจจะได้แบบอย่างมาจากสุนทรภู่ก็อาจเป็นได้
นอกจากนี้ก็มีคำ กรุณฺง คุณหม่อมกวีในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใช้คำนี้ด้วย
ดังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

เทวคามาสดงแจ้งธุระ

ให้อารักษ์รุมล้อมอาคูลยเคช

ก็เพราะพระกรุณฺงจึงบังเอิญ

แสดงเหตุโดยดั่งสังสร เสริญ

คุณหม่อม

ในกลอนเพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ ก็ใช้คำ กรุณฺง เช่น

มีทุกข์ภัยเบียดเบียนกราบเรียนท่าน

ท่านว่ากล่าวแก้ไขไม่ให้เป็น

ช่วยผ่อนผันปลดเปลื้องที่เกื่องเขื่อง

เพราะได้เห็นพระคุณกรุณฺง

"ไม่ปรากฏชื่อ"

คำว่า กรุณฺง หรือ กรุณฺง นี้ ก็คำที่แผลงมาจาก กรุณา กวีใช้ กรุณฺง หรือ กรุณฺง
สุดแล้วแต่ความพอใจ

คำอื่น ๆ เช่น ชีวงศ์ และ ภอณา ก็อาจกล่าวได้ว่ากวีใช้ตามความพอใจ เพราะ
ไม่มีใครระวังหลักเกณฑ์ทางภาษาแต่อย่างใด บางครั้งกวีอาจใช้แนวเทียบเช่นคำว่า ชีวงศ์ อาจ
ได้แนวเทียบมาจากคำ ทิวคต ซึ่งมาจาก ทิว กับ คต ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

มณีนารถบาทมงชีวงศ์

มารบ้องคแล้วพระทรงเสียดมาลา

นั้นเทวราชเรื่องยศเอวธา

ในวงศ์เห็นทั่วทุกตัวกัน

คุณหม่อม

เหมือนสวทพระบาลีลิลิต

เอาบาตรตั้งนั่งแทนแทนน้ำมนต์

ปัจเจกพิภพพรตตันพิพัฒน์ผล

อ่านนิพนธ์แจ้งกอบเหมือนภอณา

คุณหม่อม

สรุปลักษณะที่กวีใช้คำที่เรียกว่ากวียานุโลม (Poetic License) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
อาจกล่าวได้ดังนี้

กวีหรือผู้เขียนเพลงยาวใช้วิธีแต่งคำให้แปลกไปจากคำเดิมด้วยวิธีต่าง ๆ กัน เช่น แปลง
เสียงข้างหน้า ไคแก สักระเสริญ หรือ สักรเสริญ ปฏิสนธิ ปฏิมา ตักชัย แปลงเสียงข้างา
หลัง ไคแก บารเมศ บารมิน บำเพ็ญ มลิน นาเวศ ชตชิน ทวาเรศ หรือบางครั้งก็เปลี่ยน
แนวทางท้ายของคำ เช่น สาโรชา ชรฉินทร นอกจากนั้นก็มีการรวมคำสองคำเข้าด้วยกัน ในรูปสนธิ
ในภาษาบาลี เช่น ธีวินทริย์ กายินทริย์ ญูชริน

การใจคำที่มีความหมายซ้ำกัน ไคแก บุษณจันทร์ กระจ่าง กัณยานาริน

การซ้ำคำผิด คือ ใช้คำที่ไม่นิยมใช้ในภาษาเขียน กวีอาจจะเกิดขึ้นใช้ตามความพอใจหรือ
เรหาคำสัมผัส เช่น

บังเอิญ	ไ้	พะเอิน
อธิษฐาน	ไ้	พิษฐาน
ทะเล	ไ้	ชะเล
มุลิกา	ไ้	มุลิกา, มุลิก , มุลลิกา
ภาวนา	ไ้	ภอวนา
กรุณา	ไ้	กรุณัง, การุณัง

และคำซึ่งกด

การที่กวีหรือผู้เขียนเพลงยาวใช้คำลักษณะดังกล่าวแล้วข้างต้น เท่าที่ปรากฏเพราะว่า
กวีต้องการให้รับสัมผัส หรือส่งสัมผัสซึ่งมีทั้งสัมผัสในและสัมผัสนอก บางครั้งก็ไม่มีจุดประสงค์อย่างใด
แต่ลักษณะนี้เพียงเล็กน้อย

๒.๒ ทักษะกวี

การที่กวีแต่งเรื่องใดชิ้นนั้น กวีอาจจะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้
ในเรื่องนั้นด้วย เมื่อเราศึกษางานของกวีอย่างลึกซึ้ง เราจะเห็นทักษะของกวีที่มีอยู่ในงานนั้นอย่าง

กว้างขวาง และด้วยความเป็นกวีนี้เองอาจจะทำให้ความคิดเห็นแตกต่างไปจากบุคคลธรรมดา กวีอาจมองสิ่งหนึ่งสิ่งใดแปลกไปจากคนธรรมดาก็ได้

ในทางกวีได้จัดไว้ ๒ ประเภท ดังที่ เปื้อง ณ นคร^๑ กล่าวว่า

๑. สัมพัทธ์ทัศนะ (Relative Vision) ถือตัวเองเป็นใหญ่ รวมทั้งถือคามโลกด้วย คุณลักษณะต่าง ๆ เช่น สวย ตี ขำ ไกล ไกล สุข ทุกข์ ซึ่งเป็นนามธรรมนั้น ต่างกันทางเห็นผิดกัน แล้วมาตรฐานะ นิสัย และผลประโยชน์ของตน ทัศนะอย่างนี้จึงไม่ใช่ว่าความจริงแท้

๒. วิสฤทธิทัศนะ (Absolute Vision) นี้คือทัศนะที่ถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาผลประโยชน์หรือความเข้างานตนเข้ามาเกี่ยวข้อง กวีใดแสดงวิสฤทธิทัศนะ กวีนั้นพึงได้รับความยกย่องว่าเป็นเยี่ยม และโดยประการฉะนี้บทกวีเยี่ยม ๆ จึงเป็นประหนึ่งกวีธรรม เพราะกวีนำความเป็นจริงในโลกมาสู่สายตาและดวงความคิดของเรา

กลอนเพลงยาวเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่ยังเขียนกันจะนำมาศึกษาเกี่ยวกับทัศนะของกวี เพราะกลอนเพลงยาวไม่ได้เกี่ยวกับเรื่องความรักอย่างแคบแค่งยังมีรูปอย่างอื่นเช่นทำนองบันทึกเหตุการณ์ เป็นภาษิต สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ล้อเลียน เบาะแหย่ หรือเขียนขึ้นตามความต้องการบางอย่างของผู้แต่ง เช่น อาจจะใช้เขียนโต้ตอบกันเพื่อเป็นการฝึกการเขียนกลอน ได้แก่ เพลงยาวเจ้าพระ หรือเขียนขึ้นเพื่อเล่นว่าความ เป็นการล้อเล่นเพื่อความสนุกสนาน ดังนั้นกวีหรือผู้เขียนเพลงยาวอาจจะแสดงทัศนะหรือความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวาง ในกลอนเพลงยาวนี้ เท่าที่ผู้เขียนได้ศึกษามาปรากฏผลดังนี้

สัมพัทธ์ทัศนะ

กวีจะแสดงทัศนะต่าง ๆ ที่เรียกว่า สัมพัทธ์ทัศนะเกี่ยวกับความสวย ความงาม ความดี ความชั่ว ความทุกข์ และความสุข ไว้ในกลอนเพลงยาวอย่างกว้างขวาง

^๑ เปื้อง ณ นคร "วิชาประพันธ์ศาสตร์ว่าด้วยกาพย์กลอน (ฉบับที่ ๓) คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง ของชุมนุมภาษาไทย หน้า ๔๔ - ๔๕

เกี่ยวกับความรัก ถือว่าการที่หญิงสาวรักจนดวงดวงตัวนั้นเป็นความรักประการหนึ่ง ดังตัวอย่าง
ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เมื่อเวรมาบ่าราภีให้ซาครัก
กิดเสี้ยนยมเจียมพัศตร์แก้พอกวร

สงวนศักดิ์ไว้ให้งามเถิดทรมสงวน
ใครสงวนไม่เท่านวลสงวนกาย
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

การทำประโยชน์ให้แก่สาธารณชน นับเป็นความดียอดเยี่ยมที่กันไปสากันสรร เสริญ
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดให้ปลูกคลองอำนวยความสะดวกแก่
ราษฎรที่ได้รับความลำบาก ในการครั้งนี้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต่างก็สรร เสริญพระเกียรติ ดังคำกลอน
ในประชุมเพลงยาวว่า

หวังประโยชน์โปรดราษฎรที่ขัดข้อง
ออกปากน้ำโยทกาเสนาเกณฑ์
พอแควคลองนองล้นอรณพ
ทั้งมนุษย์เทวาก็สาธุ

ให้ปลูกคลองลัดล้ามทางสามเสน
ทั่วถิ่นเจนจตุชนไปจนลู่
สื่อศลบหัวเมืองกระเคื่องปรุ
ออกกระบุญพระนามตามกัณหา
นายมี มหาดเล็ก

เกี่ยวกับความรัก

เรื่องนี้ปรากฏว่า กวีหรือผู้แต่งเพลงยาวต่างแสดงความเห็นเกี่ยวกับความรัก
ไว้อย่างกว้างขวาง อาจเป็นเพราะเพลงยาวเขียนเกี่ยวกับเรื่องความรักมีมาก จึงเป็นธรรมดา
ที่ผู้แต่งจะได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการครองคู่บ้าง เกี่ยวกับความประพฤติของผู้หญิงในเรื่อง
นี้บ้าง ตลอดจนทัศนะที่เกี่ยวกับความดีงาม หรือไม่ดีอย่างไรตามที่กวีมองเห็น ความเห็นของกวี
อาจจะขัดแย้งหรือคล้ายกับความเห็นของสังคมปัจจุบันก็ได้ เท่าที่ปรากฏ กวีแสดง
ทัศนะเกี่ยวกับความรักไว้ดังนี้

การมีภรรยาสองคนถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เป็นของต้องห้าม ดังคำกลอนจากประชุมเพลงยาว
ว่า

อกเอบเเคยเห็นเช่นประวัติกษ
กรันกึกคื่น คำสัจก็กักแปลง

อันรักของสองรักนี้มักแสดง
จึงแสดงรักอันไว้อ่อนใจ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความบริสุทธิ์ เป็นสิ่งที่หญิงสาวควรจะสงวนไว้ เพราะถือเป็นสิ่งที่มีค่าของหญิงสาว หญิง
ที่ผ่านมือชายแล้วมักจะคอยคุณค่าในสายตาของผู้ชาย ดังตัวอย่าง

เสียดายเหลือเนื้อนุ่ม เกยอุ่มแอบ

ให้ชายแนบเนื้อแน่นกระเด็นเหลว

วิไลลักษณ์พิศมอง เพียงทอง เปดว

ลงเล่นเลวจักตรัชมักมอม

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์

การที่จะแต่งงาน ร่วมชีวิตเดียวกันนั้นมักจะต้องเลือกคู่ให้เหมาะสมกับศักดิ์ตระกูล ไม่
เทียบเลือกคู่ครองที่ฐานะต่างกัน ดังคำกลอนจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ไม่รู้หรือว่าประยูรวิหคหงส์

ถวิลลงโฉมพิศนัทธิสถาน

ไม่รวมชาติจากตระกูลกาฬ

โอ้ประมาณเหมือนนอกรรกา

ทำศักดิ์หรือมารักวงศ์เทเวศ

ให้ผิดเพศขุนาหงษ์น้อยสัณหา

เหมือนนิเหนาเสาวภาคย์กับบุษบา

เออสาสึที่ใจไม่เจียมใจ

พระยาทรง

จากการศึกษากลอนเพลงยาวพบว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถือว่าหญิงสาวที่ไม่มี
ภูมทองอยู่ตัวคนเดียวนั้นไม่ดี อาจมีคนชมเหงะร้างแกล หรืออาจมีคนคิดฉ้อฉลโกงเอาไปง่าย แม้สตรี
ที่เป็นหม้ายก็ยังไม่พ้นคนนินทา ดังตัวอย่างคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ธรรมดาเป็นหม้ายไรสามี

ยากที่จะให้พ้นคนนินทา

ถึงจะดีไม่มีการวิวาห์

เพราะปากเขาลสาธยายจะชวนว่า

ใครจะดวงลอคฤไฉนอุรา

จะตั้งหน้าคอยรับแต่ข้อประมาณ

นายภิมเสน

หญิงสาวที่อยู่ตัวคนเดียวชีวิตจะไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร จะเปรียบได้กับเพชรพลอย แม้จะ
งามเพียงใดแต่ไม่มีเรือนมารองรับก็จะไม่งามอย่างแท้จริง เพชรพลอยจะแลดูงามมีค่ายิ่งถ้ามีเรือน
แหวนมาประกอบสตรีสาวก็เช่นเดียวกัน ควรจะมีสามีไว้เชิดชู ดังตัวอย่างจากประจักษ์เพลงยาว

อันโลกเดียวเราพลอยเปลี่ยนใจระทด ถึงปรากฏว่าเพชรนี้เสียงาม
แต่ไม่มีเรือนรับสัพพพันธุ์ ไม่น่าขึ้นที่จะชูออกสนาม
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประหนึ่งพลอยเพชรรัตนพร ทราย ไม่มีเรือนย่อมสลายเคื่อนระทม
ถึงถนอมอมไว้ก็ยับเปล่า ไม่งามเท่าที่ระบายลายยาถม
ถึงมีรั้วรั้วโดยนิม ช่างจะชราแก่เพชรไม่มีเรือน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สมัยกรุงศรีอยุธยาที่มีความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่ไม่แต่งงาน ไม่มีคู่ครองในตนเองเดียว
กัน ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อันบุปผาในพนมพนา เวศ ย่อมมีเหตุกลบอมแล้วหอมหวล
ที่ไม่มีเจ้าของประคองนวล ก็มักปรวนแปร เกวณัตริชาน
ถ้าบุปผาสพพบสบสำนัก จะสอยชักลักถึงควยไผาญ
ถ้าใกล้กับแมลงภู่และหมู่พาล ก็บรรดาวิ่งโรยลงรายดิน
จะเสียเสศเสียพรพรรณปนาชาติ ที่อุบัติมาไทมาคหมายฉวิค
จะแห้งเปล่าเสียเป็นเจ้าถมรรณิน ทั้งมคตินะปลดอมแปลกระกนปน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ก็แสดงความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงที่ไม่มีคู่ครองไว้อย่างแจ่มแจ้ง แต่พูดเป็นเชิงเปรียบเทียบ
จึงทำให้เข้าใจความคิดของกวีได้ดี

อาจกล่าวได้ว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ในสมัยกรุงศรีอยุธยาละกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความเห็นคล้ายกัน

เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในเรื่องความรัก

อาจกล่าวได้ว่าในสมัยก่อนผู้ชายนิยมให้ผู้หญิงมีสัตย์และจงรักภักดีต่อสามีคนเดียว ดังกล่าวเปรียบเทียบกับในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ขอให้ยังอยู่ในสิ่งสุจริตสัตย์
จงจำคำที่พร่ำไว้ทั้งปวง
ตกไปอยู่ในเงื้อมมือยักษ์
กรององค์ไว้ตรงต่อพระเจ้าจักรา

เป็นมรรหัตถ์ดุจดังพระเมรุหลวง
เหมือนสีดากวสมรกับรามา
ยังไม่กลายรักกรวญญูจวนหา
กรันสิ้นกรรมทำมาได้พบกัน
เจ้าฟ้าจิต

จะเห็นว่าผู้ชายชอบให้ภรรยาหรือคู่รักมีความมั่นคงในความรัก ซื่อสัตย์ต่อตน เหมือนกับเรื่องรามเกียรติ์ นางสีดาที่มีความจงรักภักดีต่อพระรามยิ่งนัก แม้ทศกัณฐ์จะลักพาไปแต่ด้วยอำนาจความซื่อสัตย์ต่อพระภักดาจึงทำให้รอดพ้นเงื้อมมือยักษ์ เรื่องนี้เป็นที่เลื่องลือกันมานาน แม้วิกิพีเดียเอามาเปรียบเทียบ เป็นการแนะ-ให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของกวีดีขึ้น

นอกจากนี้ผู้ชายยังมีความเห็นว่า ผู้หญิงควรจะมีสามีเดียว ดังกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อันสตรีทมิที่เสนาหา
ระวังงามความร้ายแปรปรวน

ประเพณีภักดาเดียวสงวน
ทั้งกันสรวลฉกทินและนินทา

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เกี่ยวกับความประพฤติ

ความประพฤติตามทัศนะของกวีถือว่าผู้หญิงที่นอกใจ ทรมานต่อความรักเป็นหญิงไม่ดี ดังกล่าวกลอนในประชุมเพลงยาวว่า

กระนั้นสิเจ้าจึงหน่ายเสนาทัพ
เราหักห้ามตามประสาขังอาวรณ์
เสียแรงเราหมายมุ่งบำรุงสวาท
ละ เล็งเหลือจิตกลางชะตาตัว

ทำท่วงที่เขร เชื่อนไม่เหมือนก่อน
แถมร เจ้าไมฟังกำลังมัว
ไม่รู้ เช่นเคยว่าชาติเช่นคนชั่ว
จนเห็น ทั่วสุดแต่ที่ไกรมีตา
กรมหมื่นสถิตข้าราชการสวัสดิ์

การ กระทำตัว เช่นนี้เป็นการ เสียชื่อเสียงตลอดไป จึงถึงวงศ์ตระกูลดังที่ว่า

เสียคายนามและตระกูลประยูรยศ
สตรีผู้มีไฉไลฉวีร กานต์

จะปรากฏไม่รู้สิ้นอาสาน
จึงรื้ออันกวนประมาทบังอาจองค์
กรมหมื่นสถิตข้าราชการสวัสดิ์

ในสมัยก่อนนี้มักไม่นิยมให้ชายหนุ่มหญิงสาวพบปะกันตามคำพัง หุ่นสาวจึงต้องใช้วิธีลักอบ
แฉ่งสารพัดตอบกันไปมา โดยบิดามักมีให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองรู้ และอาจเป็นด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้
ให้การพิชายหญิงลักอบเขียนเพลงยาวถึงกันนั้นจึงถือว่าเป็นเรื่องไม่ควรทำ และเป็นเรื่องไม่คิงงาม
โดยเฉพาะหญิงสาว ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พ้อยาแพร่งพรายความไม่งามพักตร์
ก็อย่าแจ้งแสดงเรื่องในสารา

ถึงมิตรรักและพันธุ์พงศ์วงศ์
จงเมตตาอย่าให้สูญสวาสวัสดิ์เอย

นายภิมเสน

การ เขียนเพลงยาว เป็นจดหมายรักส่งให้รู้รักกันนั้นถือว่าเป็นความลับระหว่างสองคน
มักไม่ให้ผู้อื่นรู้ เพราะถือเป็นเรื่องไม่คิงงาม ดังคำกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

อันฝ่ายพมอิมถ้อยคำพร้อง
แนบแจ้งประจักษ์พจมานในสารแสดง

เป็นความจริงซึ่งน้องอย่านึกแค้น
เจ้าอย่าแพร้งพรายความไม่งามพักตร์
เพราะบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นายภิมเสน กวีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนต้น
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

แสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือพิมพ์

ถ้าเจ้าเขื่อนมธุรสการุณาพ
จะรู้จักภูสงวนให้ควรความ

เจ้าอาทรามเสวนาด้วยยาขาม
จึงจะงามทั้งสองฝ่ายเออ

นายภิมเสน

เกี่ยวกับความงาม

กลอนเพลงยาวที่เขียนเป็นจดหมายรักของชายหญิง ปรากฏว่ามีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการคร่ำครวญความทุกข์ที่เกิดถึงนาง เสียดใจที่นางไม่รับรัก คัดลอกไว้ในโอกาสเดียวกันก็ชมความงามรูปโฉมของทนต์วัยในการชมความงามนั้นก็แสดงทัศนะเกี่ยวกับความงามไว้อย่างต่าง ๆ กัน ดังปรากฏในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

งามเงียมเอี่ยมอิมฉอนพักตร์
งามศักดิ์งามสรพสารพางค์
เมื่อยนยลกลวิศุกร รมวาค
เมื่อนั่งเจียนเมียนแมนอัสน์อินทร์
เมื่อเจ้าพรายพักตร์พริ้มยิ้มเกื้อน
งามศรพศุภทราวิญญูยาบวน
งามใจใจเจียนเขียนแผนเพชร
งามเงื่อนขางเขื่อนแสงเงียมง่า

เจริญรักมิรู้เอนนางชาง
คำเนิ่นนางอย่างเหมราชบิน
มารยาทหญิงเพริศเนคติน
ทำกินสิ้นเสียงสำเนียงนวล
เหมือนนวะเกื้อนให้ฟังวงงสงวน
งามกระบวนเนตรน้าวเสน่ห์น้ำ
แผ่เจ้าหาดมารรายระกายขำ
งามสำอางกึกก้องงาม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จะเห็นว่า ผู้หญิงที่จะงามไฉนนั้นควรจะงามทุกอย่าง คำว่าก็ งามทั้งรูปร่างหน้าตา งามด้วยกิริยามารยาท การเดินการนั่ง การยิ้ม กุสณงแสงยิ้ม งามน้ำใจ งามด้วยคำพูด งาม! พร้อมทั้งศักดิ์ฐานะกุล

กวีบางท่านก็แสดงทัศนะ เกี่ยวกับความงามไว้ ในประมุขเพลงยาวว่า

พิศพิศกรงามพิศพิศทั้ง เพ็ญจันทร์
พิศกร รณกลกลีบประทุมมาศ
นาสิกยลกลลขอญูธริน
งามสลดสวยสวยเส่นเกศาสร้าง
โอษฐ์เอี่ยมเรียบรอบเป็นขอบไร
พิศศอดุจเส่นสุวรรณวาค
อังษาสวมสุรียโสสไบทับ
ระหวายกรอดนนั้นนวลากอม
แต่เบื่องบนจนทั่วถึงบาทา

พิศทรงคังทรงอัสพรสวรรค์
สารพันไผ่ฟ้าไมราคิน
พิศนงวงวิลาศคังคันทิลป์
งามเนตรประหนึ่งนิตที่เจียรระโน
จรงปรางคันทรสสดีโส
เมื่อยิ้มแย้มแววไวทนต์ระยับ
สุกสะอาคพร้อมพรั่งทุกสิ่งสรรพ
วิไลรับมิกเม่นประทุมมา
ละมุนละนอมมารยาทหนักหนา
เห็นงามลยไต่ห่อไล่เทียมทาน
กรมหมื่นสถิตชำระสวัสดิ์

ความงามของผู้หญิงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นิยมผู้หญิงที่มีใบหน้างามเหมือนดวงจันทร์ ไม่มีไผ่ฟ้า หูงามเหมือนกลีบบัว คิ้วโก่งเหมือนคันทิลป์ จมูกงอเข้าใจว่าจมูกโค้งมากกว่า นัยตา งามเหมือนนิต งามตลอดไปจนถึงเส้นผม ปาก หัน กอ และตอ้งมีมารยาทงามด้วย สรุปแล้ว อาจกล่าวได้ว่าผู้หญิงที่งามนั้นมิใช่งามเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่จะต้องงามทั้งรูปร่างตั้งแต่เส้นผม ตลอดถึงเท้า และงามมารยาทด้วย จากตัวอย่างที่ยกมานี้ อาจกล่าวได้ว่าทัศนะของกวีเกี่ยวกับ ความงามของผู้หญิงในสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใกล้เคียงกันมาก

นอกจากนี้ก็จะแสดงทัศนะ เกี่ยวกับความดี ความรัก ความงาม ไว้ดังกล่าวแล้ว เกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ กวีได้แสดงสัมพันธทัศนะไว้อย่างนี้

เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน คนเราเกิดมาแล้วต้องพึ่งกัน ดังนั้นจึงควรที่จะรักกันไว้ดีกว่า
 คังกำกลอนในเพลงยาวเจ้าอิศรญาณว่า

ชายชาว เป่สือกหญิงชาวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่ารักษาภัย
 เราก็คิดคิดกูเล่าเขาก็ใจ รักกันไว้ดีกว่าชิงระว่างการ

พระองค์เจ้าอิศรญาณ

ความมีจิตใจมั่นคง ไม่หวั่นไหวเชื่อง่าย ตัวอย่าง จากเพลงยาวเจ้าอิศรญาณว่า

อันเสาทินแปดศอกตกเป็นหลัก ไปมาฉลักเข้าเสายังไหว
 จงพึงหวั่นไหวค้อยู่ไป เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อยุ
 พระองค์เจ้าอิศรญาณ

เกี่ยวกับเรื่องบุญกรรม เรื่องบุญกรรมจะเชื่อว่าบุญดีแล้วไม่ทำงานไม่ได้ จะต้องอาศัย
 ความศรัทธา คังกำกลอนว่า

ถึงบุญมีไม่ประกอบชอบไม่ดี ต้องอาศัยกิดกิดจึงมีผล
 บุญหาไม่แล้วอย่าไคทะนงตน บุญชนรักกับชังไม่ยั่งยืน
 พระองค์เจ้าอิศรญาณ

นอกจากนี้สุนทรภู่ยังได้แสดงทัศนะ เกี่ยวกับการพูดควาไว้ ในเพลงยาวถวายโอวาทว่า

อันอภัยทาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย
 เหม็นเจ็บอันหมิ่นแสนจะแคลนคลาย เจ็บจนตายนั้นเพราะ เหม็นให้เจ็บใจ
 สุนทรภู่

เกี่ยวกับเรื่องความรู้ สุนทรภู่เห็นว่า

อันความคิดวิทยาเหมือนอาวุธ

สงวนคมสมนึกทำฮักฮัก

ประเสริฐสุขซ่อนใส่เสียในฉัก

จึงคอยชักเชือกพันให้บรรลัย

สุนทรภู่

ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณผู้มั่ง แสงทศณะ
เรื่องความไม่แน่นอนของยศฐาบรรดาศักดิ์ว่า

อย่าทวนหวงทรวงครมระทมทศ

จนแล้วมีทีแล้วชั่วทั่วกันไป

วิสัยเยียมไม่เที่ยงสำเนียงไหน

แต่น้ำไหลเต็มฝั่งแล้วยังลด

คุณผู้มั่ง

เกี่ยวกับชาติกำเนิด ผู้ที่เกิดในตระกูลย่อมจะอยู่สูงโดยชาติกำเนิด ผู้ที่เกิดในตระกูลต่ำ
ไม่ควรจะเข้าไปปะปน เพราะเกิดมาในตระกูลต่างกัน ดังคำกลอน ในหนังสือประชุมเพลงยาวว่า

โกกิลอาจองทะนงตัว

ก็มารยาทชาติหงส์นัยเห็นง่าย

ถึงครูจะไม่แจ้งไม่แก่งประจาน

หากไม่รู้ก็เฝ้าซุทีไรเลิศ

เข้าแข่งเคียงเรียงราชเหมรา

ยกหัวเทียมหงส์อหังการ

อันการร้ายปลอมหงส์คงวิดการ

แต่สันดานมิไถ้สูญตระกูลกา

ระเห็ดระเหิดเกินสันนิวาสา

ทำปีกหางกางกาพาลล่าพอง

กรมหมื่นสถิตวิจารณ์สวัสดิ์

กวีพยายามอธิบายสิ่งที่รู้สึกซึ่งเป็นนามธรรม โดยใช้รูปธรรมสมมุติเป็นหงส์กับกา

อาจกล่าวได้ว่าทศณะกวีประเภทที่แสดงความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเอาตัวเองเข้า
เกี่ยวข้อง หรือที่เรียกว่า สัมพันธทศณะนั้นมีหลายแง่หลายมุม แล้วแต่กวีหรือผู้เขียนเพลงยาวจะ
ประสบการณ์มากน้อยต่างกันเพียงใด จะสังเกตได้ว่า ในกลอนเพลงยาวที่นำมาศึกษานี้ เรื่องที่
กวีแสดงทัศนะอย่างกว้างขวางคือ เรื่องความรัก อาจเป็นเพราะว่าเพลงยาวเขียนเกี่ยวกับความรัก
นั้นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนทศณะเกี่ยวกับเรื่องอื่นเท่าที่พบมีบ้างเล็กน้อย

*วิสุทธิทัศนะ (Absolute Vision) ทัศนะที่ถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่เอาความเห็นส่วนตัว
เข้าไปเกี่ยวข้อง ปรากฏว่าลักษณะเช่นนี้น้อยมากในกลอนเพลงยาวที่นำมาศึกษามีดังนี้
/เกี่ยวกับเรื่องกรรม เชื่อว่าการที่ต้องพลัดพรากจากคู่รักเป็นเพราะผลกรรมที่ได้ทำไว้
กึ่งตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ชรอยกรรมทำไว้แต่ไรมา	ผลเวรานั้นจึงมาตามทัน
จึงให้พลัดก่าจกกันทั้งนี้	แมนุญ เรายังมีมีอาสย
	เจ้าฟ้าจิต

โอดกเขยอนิจจนาสงสาร	แต่ก่อนกาลเราได้ทำกรรมโฉน
เคยพรากสั่วให้พลัดกันหรือฉนใด	จึงเป็นไปไต่ทั้งนี้เพื่อมีกรรม
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณผู้กล่าวถึง
ความไม่แน่นอนของรูป รส กลิ่น เสียง ไว้ในประชุมเพลงยาวว่า
เหมือนวียกโคกเศร้าเล่าไม่เที่ยง ในรูปเสียงกลิ่นรสที่สกลไส
บ้างที่ทุกข์สุขสบายแล้วหายไป เป็นวิสัยสั่วทั่วทุกตัวคน
คุณหม่อม

สุนทรภู่กล่าวถึงคำโบราณว่า
คำโบราณท่านว่าเหล็กแข็งกระด้าง เอาเงินง้างอ่อนตามความประสงค์
สุนทรภู่

เกี่ยวกับความทุกข์ เมื่อมีความรักมักจะมีทุกข์ ความทุกข์เกิดจากความรักไม่สมหวัง
เช่น ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณกล่าวว่า
พึงรูรสเจ็บรักนี้หนักเหลือ คึงหนามเหน็บเนตรเนื้อจะทำไฉน
สุดแสนหทัยระอาใจ แสนแคนประหนึ่งไขสัปปิปลาย
เจ้าฟ้าจิต

นายภิมเสนแสดงความคิดเกี่ยวกับความทุกข์ อันเกิดจากความร่ำว่ามีความรุนแรง
ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ

พิกับคนจรจนอนจิต	ที่โหนสนิทก็อุส่าห์เสาะสมาน
ก็ไม่สมอารมณ์กรมประมาณ	ถึงเพลิงกาลกองใหญ่ไว้ไกลกาย
ก็ไม่รอนแรมมากเหมือนรากเส้นห	จนทอดเทเหวศรวคไม่ยากหาย
เหลืออารมณ์ที่จะชมเอาความสบาย	ถึงจะตายไปด้วยทุกข์ทรม

นายภิมเสน

จะเห็นว่า กวีแสดงวิสุทธิทัศนะไว้น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับการแสดงสัมพันธทัศนะ
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการเขียนเพลงยาวเป็นเรื่องที่กวีหรือผู้แต่งต้องการระบายความในใจของตนเอง
นั่นเอง

ในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณพุ่มอ้างถึง
พุทธวจนะว่า

สมพุทธบัญญัติว่าโยสโ	อลาโกโลภาว่าที่เห็น
ชั่วแล้วก็มีมากแล้วยากเย็น	คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น
	คุณพุ่ม

ตัวอย่างดังกล่าวนี้แสดงวิสุทธิทัศนะของกวีไว้น้อยมาก แต่จะนิยมแสดงความคิดเห็นที่เป็น
ของตัวเองมากกว่าถือธรรมะเป็นใหญ่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเขียนเพลงยาวเป็นเรื่องที่กวี
หรือผู้แต่งต้องการระบายความในใจของตนเองนั่นเอง ทัศนะต่าง ๆ กวีจึงถือตัวเองเป็นใหญ่

๒.๓ ประสิทธิภาพ (Invention)

ประสิทธิภาพ คือการคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน กวีเปรียบเหมือนพรหมที่
สร้างสิ่งทั้งหลายขึ้น กวีใดสร้างบทกวีกลอนที่มีทำนองเรื่อง โวหาร หรือแบบฉันทลักษณ์

เหมือน ๆ กับที่กวีอื่น ๆ ได้ทำไว้แล้ว ได้ชื่อว่ากวีนั้นไม่มีประติษฐการ และจะพึงยกย่องว่าเป็นกวียิ่งใหญ่ไม่ได้^๑

การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นในกาพย์กลอนนั้นอาจกล่าวได้ว่าทำให้อะไรหลายประการด้วยกัน เช่นการสร้างฉก สร้างโวหาร สร้างตัวละคร แนวคิด เป็นต้น และลักษณะของการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ นี้ยังมีหลายลักษณะด้วยกัน ดังที่เปลื้อง ณ นคร^๒ ได้แบ่งลักษณะของประติษฐการไว้ดังนี้

๑. ประติษฐการเริ่มแรก คือการประติษฐ์สร้างสรรสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในทางวรรณกรรม (ทั้งกาพย์กลอนและร้อยแก้ว) หมายถึงการสร้างฉก สร้างตัวละคร สร้างพฤติกาวณ สร้างโวหาร สร้างแนวคิด ที่ไม่เคยมีปรากฏมาก่อนเลย นับเป็นประติษฐการขั้นเยี่ยมยอด เช่นสุนทรภู่ คิดเรื่องพระอภัยมณี ศรีปราชญ์คิดโวหารใหม่ ๆ และกวีผู้แต่งโคลงหริภุญไชยเป็นเชิงนิราศ

๒. ประติษฐการตามแบบ คือเอาความคิดที่มีอยู่แล้วมาตกแต่งเป็นรูปใหม่ อาจทำให้สวยขึ้น ให้เป็นที่นิยมขึ้น ให้อ่านขึ้น ให้ชัดเจนขึ้น อย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำเรื่องพระนลในวรรณคดีสันสกฤตมาแต่งเป็นกาพย์กลอนไทย เรื่องพระนลคำหลวง หรืออย่างท่านายมัญเฒ่าแต่งนิราศเกื่อน หรือนายนรินทรเลียนแบบโวหารของกวีเก่า ๆ

๓. ประติษฐการเชิงวิชา ได้แก่การค้นคว้ารวบรวมเรื่องราวที่มีอยู่แล้ว มาแต่งตั้งเป็นหลักวิชา หรือหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างเช่นประวัติวรรณคดีอยู่ในพวกประติษฐการเชิง

^๑ เปลื้อง ณ นคร "ประติษฐการและนฤมิตกรรม" คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทย ของครูสภา หน้า ๓๔

^๒ เปลื้อง ณ นคร "ประติษฐการและนฤมิตกรรม" คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทย ของครูสภา หน้า ๔๑

ลักษณะของประติษฐการที่ผู้เขียนค้นพบในกลอนเพลงยาว คือประติษฐการเริ่มแรก (Originative Invention) ได้แก่ ประติษฐการด้านความคิดในการแต่ง (theme) และ ประติษฐการทางโวหาร

ประติษฐการด้านความคิดในการแต่ง

เท่าที่ผู้เขียนได้ศึกษากลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏน้อยกว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กล่าวคือในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีผู้เขียนเพลงยาว เป็นท่านองพญากรณเนนุการณเป็นเรื่องแรก เพราะยังไม่ปรากฏหลักฐานว่าก่อนหน้านั้นมีผู้เขียน เพลงยาวในท่านองนี้ เพลงยาวส่วนนี้เท่าที่ปรากฏหลักฐานอาจกล่าวได้ว่า เป็นกลอนเพลงยาว ที่เก่าแก่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพราะในตอนท้ายของกลอนเพลงยาวฉบับนี้ข้อความปรากฏอยู่ว่า "จบเรื่องพระนารายณ์เป็นเจ้าหนพบุรีท่านายแต่เท่านั้น" ผู้แต่งกลอนเพลงยาวส่วนนี้ยังไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ตามหลักฐานที่ปรากฏน่าจะเป็นบทกลอนส่วนนเก่าครั้งกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นประติษฐการเริ่มแรกของผู้แต่งที่นำเอากลอนเพลงยาวไปแต่ง ให้มีเนื้อเรื่องเป็นเชิงท่านายเหตุการณ์โดยตลอด ไม่ได้เป็นจดหมายรักของชายหญิง แต่ผู้แต่งเพลงยาวพญากรณ กรุงศรีอยุธยา จะกล่าวถึงเหตุการณ์ของกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้นว่ามีความร่มเย็นเป็นสุข เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในทศพิษราชธรรม จนครบศักราชได้สองพันปีจึงจะเกิดยุคใหม่ และผู้แต่งได้ ท่านายเหตุการณ์อันน่าสะพึงกลัวไว้ ๑๖ ประการ ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวภาคที่ ๒๓ ว่า

เทวาศซึ่งรักษาพระศาสนา

จะรักษาแต่คนฝ่ายอกุศล

สัปบุรุษจะแพ้แก่พระชน

มิตรคนจะหาซึ่งความรัก

ภรรยาจะหาซึ่งคุณผิว

คนชั่วจะล้างผู้มีศักดิ์

ลูกศิษย์จะสู้ครูพัก

จะหาญหักผู้ใหญ่ให้เป็นน้อย

เพลงยาวพญากรณกรุงศรีอยุธยา

จะเห็นว่าวิไลนำเอากลอนเพลงยาวมาเขียนเป็นทำนองทำนายนเหตุการณ์ คล้ายกับจะ
เป็นการจดบันทึกเหตุการณ์ที่ผู้แต่งประทับใจไว้ให้คนรุ่นหลังทราบ นับได้ว่าเป็นประติษฐการเริ่มแรก

นอกจากนี้แล้วปรากฏว่า ได้มีผู้เขียนเพลงยาวที่เรียกว่า เพลงยาวสังวาส แต่มีลักษณะ
แตกต่างไปจากเพลงยาวที่ใช้เป็นจดหมายสื่อรัก กล่าวคือแทนที่จะเขียนชมความงาม และแสดง
ความรู้สึกเสน่หารักใคร่ในหญิงคนรัก กวีกลับใช้วิธีวิจารณ์เรื่องดังนี้

บทชมความงามปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พิศทรงทรงพากระบวนบิต	พิศจรีจรีตรักให้ชักถอย
พิศผิวสรวนพวงเป็นรวิรรอย	พิศเนตร เนตรพลอยให้หน้าย่นาง
พิศกรกรกวนให้เร่งเมิน	พิศทรวงทรวงเชิญให้เร่งห่าง
พิศปรางปรางว่าอย่าเปรมปราง	พิศโอรุโอรุอ้างว่าอย่าพิศ
พิศไหนก็ไรเสนาหา	ถึงช่างแต่งกิริยาประจจิด
ถึงชวนขึ้นก็ไม่น่าจะเซยชิต	ถึงจะเชิญให้เป็นมิตรก็ไม่หยา
	เจ้าฟ้าจิด

ตอนจบของเพลงยาวสังวาสปรกติมักจะเป็นการวิงวอนให้คนรักตอบจดหมาย โยโยให้ถอยคา
อ่อนหวาน แต่ผู้แต่งเพลงยาวบทนี้ เขียนว่า

อันนางนี้พี่เลือกหลักคัว	กัวยไม่มีที่ขั้วสงสาร
ทั้งของตัวต้องการก็วิการ	แต่ลวนรำคาญตาเอย
	เจ้าฟ้าจิด

จากตัวอย่างที่ยกมานั้นนับเป็นประติษฐการเริ่มแรกเกี่ยวกับความคิดในการแต่ง เพราะเท่าที่
ปรากฏแก่ผู้เขียนไม่พบว่ามิได้เขียนเพลงยาวทำนองนี้มาก่อน จากข้อมูลที่น่ามาศึกษาประมาณ
๕๐ ส่วน พบเพียงส่วนที่กล่าวถึงนี้เป็นเรื่องแรก

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
สุนทรภู่กวีเอกแห่งยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้สร้างประติษฐการ เกี่ยวกับความคิดในการแต่งขึ้น

คือ เขียนเพลงยาวถวายโอวาทเป็นทำนองสั่งสอนให้คติในการดำรงชีวิต จุดประสงค์ของสุนทรภู่
 คงจะแต่งเพลงยาวถวายโอวาทเพื่อการว่าลาและถวายโอวาทแก่ เจ้าฟ้ากลาง และเจ้าฟ้าบัว
 สุนทรภู่นั้นตนเพลงยาวทั้งปรากฏในเพลงยาวถวายโอวาทว่า

กวมิควรจวนจะพรางจากสถาน

จึงเขียนความตามใจอาลัยลาน ขอประทานโทษอาราคี

สุนทรภู์

เนื้อเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นการถวายโอวาทแก่เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ เช่น ในการเลือก
 คู่ครอง สุนทรภู์ถวายโอวาทว่า

สองพระองค์จงอุทิศสัพพายาม ประพฤติตามแต่บาทมาตุรงค์
 รักษาพระยศต่อสำหรับรักษาสัตย์ พูนสวัสดิ์สืบงามตามราชหงส์
 เห็นหทัยหนองคล่องน้อยอย่างลอยลง จะเสียทรงเสียทองละอองนวล

สุนทรภู์

เกี่ยวกับการ คบคนสุนทรภู์ถวายโอวาทว่า

สกุลกาสาธารณังพานพบ อย่าควงคบคิดรักก็กลัวสงวน
 เหมือนชายโฉมใดใคร่ไรที่ไม่ควร อย่าชักชวนจิตใจให้ไถ่ล่องค์

สุนทรภู์

นอกจากจะถวายโอวาทแล้วก็ถวายพระพรว่า

จงอยู่ดีศรีสวัสดิ์พิพัฒน์ผล ให้พระชนมยั่งยืนหมั่นพรพรนา
 ไคลีบวงศ์พวงศัมภูอยู่ชยา บำรุงราชภูริศาสดาถึงห้าพัน

สุนทรภู์

การที่สุนทรภู่เขียนเพลงยาวถวายโอวาท นับเป็นประติษฐการเริ่มแรกเกี่ยวกับความคิด
ในการแต่ง เพราะปรากฏว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น สุนทรภู่เป็นกวีคนแรกที่เขียนกลอน
เพลงยาวเป็นทำนองสั่งสอน หรือเป็นภาษิตสอนใจ ต่อมาพระองค์เจ้าอิศรญาณทรงนิพนธ์
เพลงยาวอิศรญาณ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า อิศรญาณภาษิต แต่เป็นภาษิตที่สอนคนทั่วไปไม่สอนเฉพาะ
เจาจะจงเหมือนกับเพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่ากวีได้สร้างประติษฐการใหม่ ๆ ขึ้นมาก
ในด้านความคิดในการแต่ง เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์
เพลงยาวกลบท กลอักษร เป็นแบบเพลงยาวสังดาส ซึ่งยังไม่มีใครแต่งมาก่อน ในสมัยกรุงศรีอยุธยา
หลวงศรีปริชา (เซ่ง) แต่งกลอนกลบทศรีวิบูลย์กิต เป็นทำนองเล่าเรื่องไม่เขียนเป็นกลอนเพลงยาว
จึงจัดได้ว่าการนำเอากลอนกลบทมาเขียนเป็นเพลงยาวนั้นเป็นประติษฐการเริ่มแรก ตัวอย่างเพลงยาว
กลบทไตรสามชั้น จากศิลาจารึกวัดพระเชตุพนภาควรรณคดีว่า

ครวญคนึงคนึงคนึงครวญ
เอ๋ยออกโอ้หวังวิคโอ้ออกเอ๋ย
ไกลสถานที่สถิตยสถานไกล

หรรสวาสดีโทยถวิลโดยสวาสดีหรร
ใจเศร้าโศกแสนกำสรวยโศกเศร้าใจ
ไฉนถ้านิจเจนนี้อาไฉน
แค่นใจเจ็บด้วยอาลัยเจ็บใจแค่น

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระมหามนตรี (ทวีป) เขียนกลอนเพลงยาวแต่งว่าจมนักราชามาตย์ (ทองปาน)

เป็นทำนองเยาะเย้ยว่า

แต่เห็นเห็นที่เขาเป็นขุนนางมา
ประกอบหมดยศศักดิ์และทวีปสิน
เมื่อชาก่อนได้พร ของหลวงซี

มิเสียที่ที่เขามิว่าสนา
ไม่เหมือนราชามาตย์ในชาคินี
เจ้าจันถลัดถวาราชาเกรณฐี
จึงมั่งมีคู่ยศจรรยัควัน

พระมหามนตรี (ทวีป)

ลักษณะกัณฑ์กล่าวน่าจะเป็นประติษฐการเริ่มแรก เพราะปรากฏว่า พระมหามนตรี (ทรัพย์) เป็นผู้ริเริ่มแต่ง เพลงยาวเรื่องนี้เป็นคนแรก

นอกจากนี้กวีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังนิยมแต่งกลอนเล่นโต้ตอบกันไปมา แต่ไม่เกี่ยวกับเรื่องความรัก เป็นเรื่องเล่นสนุกต่าง ๆ ตามความชอบใจของผู้เล่น เช่น เพลงยาวที่ชื่อว่า "เพลงยาวเล่นว่าความ" ซึ่งแต่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพิจารณาคล้ายกับกวีจะอวดฝีปากกันในเชิงกลอน เพราะมีกวีที่ร่วมกันแต่งหลายคน แต่งกลอนโต้ตอบกันตามเรื่องที่คิดขึ้น เกี่ยวกับผู้แต่งเพลงยาวบทนี้ สมเด็จพระยาราชพงศาวดาร ๑ ประทานคำอธิบายว่า กวีที่แต่งหนังสือเพลงยาวเรื่องนี้ เข้าใจว่าสมเด็จพระเจ้าฟักกรมหลวงพิทักษ์มนตรีมีรับสั่งให้แต่ง แต่ไม่ปรากฏว่าทรงแต่งเอง ผู้ที่แต่งนั้นคือ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ๑ พระยามหาอนุภาพ ๑ จมื่นไวยวรนาถ ๑ หลวงทรงพล ๑ ล้วนเป็นผู้มีชื่อเสียงในการแต่งกลอนครั้งนั้น

เนื้อเรื่องกวีอาจจะสมมุติขึ้นดังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

มายืนเจ้ากรมขุนพิทักษ์มนตรี	ขอให้การเป็นกลอนอักษรศรี
ด้วยข้าพเจ้าจมื่นไวยวรนาถ	ให้นำคดียุสสมเด็จพระนัคดา
กับหลวงทรงพลกรมม้า	หัวหมื่นมหาดเล็กเวรขวา
บัดนี้เจ้ากรมเกราะทองขวา	คุณเคยกันมาแต่ไรไร
หลวงเอากล่องสูบยาข้าพเจ้าไป	หามีความเมตตาข้าพเจ้าไม่
	จะให้เส้าทางม้าห้านั้น
	จมื่นไวยวรนาถ

สำนวนตอบ

มาถึงท่านเจ้ากรมอัคร
 กวญพหัวเจ้าท่านโกษา
 สั่งว่าจมนไวยวรรณานัน
 ยืนพ้องขุนพิทักษ์มนตรี

หมายหมั้นพจนารถอักษร
 บวรเกราะทองชาวชาญนกรจ
 ปรากรมโกษฐาไอศวรรย์
 มากล่าวโทษข้อชนเป็นหลายราย
 ให้เอาคดีมาทูลถวาย
 เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

การเขียนกลอนโต้ตอบกันในลักษณะนี้ไม่ปรากฏว่ามีใครทำมาก่อน มีแต่เขียนเป็นจดหมายรัก
 โต้ตอบกัน จึงน่าจะจัดเป็นประติษฐการเริ่มแรกได้

ประติษฐการของนายมีมหาดเล็ก คือการเขียนกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เรื่องเพลงยาวของนายมีมหาดเล็กนี้ ได้ความปรากฏอยู่ข้างท้ายว่า เติมนายมีเป็นมหาดเล็ก
 ข้างเขียน เกิดเบื่อหน่ายวิชาช่างเห็นว่าตัวชำนาญในทางบทกลอน จึงแต่งเพลงยาวนี้ทูลเกล้าฯ ถวาย
 ให้ทรงเห็นความสามารถในทางกวี เพื่อจะขอลาไปรับราชการเป็นอาลักษณ์ แต่จะสำเร็จจึง
 ความประสงค์หรือไม่นั้นหาปรากฏไม่^๖

ทั้งคำกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

สรวมชีพรจนาสามัคคี
 ไว้สำหรับกบิลปิ่นวันคร
 ขอคุณพระไกรรค์เป็นฉัตรแก้ว
 ให้พระจอมโลกาทรงปราณี

เฉลิมศักดิ์พิตรอดิศร
 ให้ถาวรพิพัฒน์สวัสดิ
 มาปักแฉ่วกันภัยในเกศ
 พอพนธ์ช่างเขียนเปลี่ยนวิชา
 นายมีมหาดเล็ก

แต่เนื้อเรื่อง เป็นการสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตลอด
ทั้งคำกลอนตอนหนึ่งว่า

ขอเฉลิมเพิ่มพูนพระเกียรติยศ	บุคลบทพิตรอติสร
ถวัลยราชราชย์ในนคร	ตั้งทึนกรแจ่มฟ้าทั่วชาติวิ
ลอยสว่างกลางสวรรค์ชั้นทวีป	ไต่ขึ้นชีพทั่วจังหวัดฝักรัศมี
ถวายพระเดชเกศโลกโนภราณี	ไม้มองมัวทั่วศรีอยุธยา
	นายมีมหาคเล็ก

การที่นายมี เขียนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เพื่อความประสงค์ดังกล่าวแล้วนั้น นับเป็นความคิดใหม่ อาจกล่าวได้ว่า เป็นประติษฐการเริ่มแรก
เนื่องจากในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ไม่ปรากฏว่ามีผู้เขียนเพลงยาวสรรเสริญพระมหากษัตริย์
ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ คุณพุ่มเขียนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์
เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ เพลงยาวปลงสังขารพิจารณา
ถึงสังขารที่ไม่เที่ยงแท้ว่า

นิจาเอ๋ยกระไรเลยโอ้เบญจฉันท	จะผูกพันตราตรึงไปถึงไหน
ยามนอนก็ได้นอนสักก็ใจ	ควรหรือไม่เห็นว่าชั้นชั้นนั้นมิคี่

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากตัวอย่างดังกล่าวแล้วอาจสรุปได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กวีมีประติษฐการ
เริ่มแรกเกี่ยวกับความคิดในการเขียนกลอน เพลงยาวอย่างกว้างขวางกว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ประติษฐการทางโวหาร

ปรากฏว่า กรมหมื่นสวัสดิวรางสวัสดิ์ทรงใช้โวหารรุนแรง เด็ดร้อน ในการดักพ้อว่า

เราเชื่อใจมิได้เจ้าน้ำจิตเจ้า
เหมือนหนึ่งสอนท่อนไม่มีโชคน

เฝ้าสั่งแล้วสอนเล่าสักร้อยหน
คำลงบนกันเหมือนบัวทั้งคาบิ
กรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์

เสียไม่ได้กลัวจะคำตองหน้าค่าน ทำปากหวานแก้ไขแต่ใจขม
ช่างลวงล่อให้เราหลงปลงอารมณ์ สนิทสนมมิได้แห่งแคลงมิโน
กรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์

บางครั้งใช้สำนวนที่เป็นภาษาพูดดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

มิเสียหิมีตาได้มาเห็น
น้ำส่ำวรสรวรสันต์ให้พันกระเด็น จะชี้ชวนเทียมเท่าที่เฒ่ามัว
กรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์

สำนวนคำพ้องนั้นว่าเป็นประติษฐการเริ่มแรกในค่านโวหาร เพราะผู้เขียนพบสำนวนคำพ้อง
ในกลอนเพลงยาวไม่รุนแรงถึงเช่น ส่วนของกรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์ การคำพ้องถือว่า ส่วนใหญ่
มักจะใช้โวหารทั้งปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ตระกูลหงษ์ยอมจงแค้บอกชเรศ ตามเพศนีสัยที่เคยแสวง
มีรูกาษาพวงษ์มาลงแปลง เซหุลอมแหล่งแผ่งเล่นไม่เห็นรอย
แต่ทราบเรื่องแสนเคื่องระคายอก ปิ่นน้ำตาจะตกลงฉดบ ๆ
ช่างเค็ดรักเสียได้ให้ชาคลอย หรือเป็นคลาดแล้วจึงค่อยสะเท็นที
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรคำพ้องด้วยโวหาร เปรียบเทียบและไม่ใช้สำนวนรุนแรงแต่ร่อนถึงเช่น
ของกรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์ จึงอาจกล่าวได้ว่ากรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์มีประติษฐการทางสำนวนโวหาร
นอกจากนี้การกล่าวถ้อยคำให้ความมั่นใจแก่คนรัก กวีหรือผู้เขียนเพลงยาวมักจะใช้สำนวนโวหาร
ที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นเชิงเชิญชวน ดังปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แมนเรื่องฤทธิ์เหมือนวิทยากร	จะเซจรแหวกเมฆไปเมี่ยงชม
<u>พันหัตถ์จะประชีส่าลือรอง</u>	จะประคองซ่อนชุนมาสู่สม
แสนสงวนมิให้ทองละอองลม	จะวางชมบนพื้นสุมาลี
พระยาตรัง	

สำนวนนี้ ปรากฏว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นายพิมพ์เสนใช้สำนวนโวหารแบบเดียวกัน ถึงตัวอย่างจาก ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แมนเหมือนวิทยากร	จะจรฟ้าม่าสู่ณินวล
<u>มือจะพันส่าลือประคองรับ</u>	ประจงจับดูบแก้วกำสงวน
มิให้หมองลอลองลอลนวล	จะมีควมามอบไว้เมี่ยงชม
นายพิมพ์เสน	

โวหาร ของกวีทั้งสองคนคล้ายกันมากกวีทำได้ไพเราะและมีความหมายดี เป็นโวหารที่ กวีกล่าวตามจินตนาการของคน นับเป็นประติมากรรมทางโวหารที่ผู้เขียนไม่เคยพบมาก่อนในการ ศึกษากลอนเพลงยาว

๓. ลีลา หรือทำนองเขียน

ลีลาหรือทำนองเขียน (Style) เรียกกันหลายอย่าง เจื้อ สตะเวทิน เรียก ลีลาหรือทำนองเขียน พระยาอนุমানราชชนเรียกว่า ท่วงท่าที่แสดงออก ผู้เขียนจะใช้ว่า ลีลาหรือทำนองเขียน คำนี้มีผู้อธิบายความหมายไว้หลายอย่าง

เจื้อ สตะเวทิน^๑ กล่าวว่า ลีลาหรือทำนองเขียนคือ การแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนเจตนาคติของนักเขียน ได้แก่ การระบายความลึกซึ้งทางจิตใจและอุปนิสัยใจคอของนักเขียน ออกมาด้วย

^๑เจื้อ สตะเวทิน "วิชาประพันธ์ศาสตร์ว่าด้วยร้อยแก้วลีลาและทำนองเขียน (เฉพาะบุคคล) ฉบับที่ ๑" คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชุมนุมภาษาไทยของครูสุภา หน้า ๘๒

สมโรจน์ สวัสดิกุล ๗ อยู่ชยา^๑ อธิบายว่า คือลักษณะพิเศษเฉพาะของผู้แต่งแต่ละคน ที่ปรากฏมาในเรื่องที่แต่ง การเลือกถ้อยคำใช้ในการแต่ง วิธีเปิดเรื่อง วิธีเลือกเหตุการณ์ใช้ในการสร้างโครงเรื่อง (Plot) วิธีสร้างตัวละครในเรื่อง และวิธีอธิบายถึงบุคคลเหล่านั้น วิธีเขียนบทสนทนา และวิธีจบเรื่อง

นอกจากนั้น ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน^๒ กล่าวว่า ท่วงท่าที่แสดงนั้นคือของ คนผู้นั้น (The Style is of the Man) หมายความว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมด ซึ่งกวีหรือศิลปิน มีอยู่ในตัวของตนเอง กล่าวคือปัญญารู้และความนึก มีมือทางเทคนิคและนิสัยใจคอของกวีหรือศิลปิน ที่ไหลเลื่อนเข้าไปสู่ในรูปซึ่งเป็นวรรณกรรมและศิลปกรรม โดยตนเองแทบจะไม่รู้สึกรู้สึว่านี่แหละคือท่วงท่าที่แสดงของกวีหรือศิลปินคนนั้น ท่วงท่าที่แสดงแปลไม่ได้ ใกล้เคียงกับว่าเป็นตัวของผู้นั้นเอง ก็อะไรเล่าที่ทำให้รู้ได้ว่าเป็นคนนั้นคนนี้ ก็อยู่ที่คุณสมบัติอันเป็นบุคลิกลักษณะของคนนั้นเอง

อนึ่งอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าท่วงท่าที่แสดงคือคนผนวกเข้ากับธรรมชาติ (Style is Man Added to Nature) หมายความว่าท่วงท่าที่แสดง คือตัวของผู้นั้นที่นำไปประกอบเข้ากับ สิ่งอื่นในธรรมชาติจึงเกิดเป็นวรรณกรรมหรือศิลปกรรมขึ้น^๓

ตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวนั้น ลีลาหรือท่วงท่าเขียนน่าจะหมายถึงท่วงท่าที่แสดงออก เป็นการเฉพาะตัวของกวีในการแต่ง ได้แก่ความรู้สึกนึกคิด นิสัยใจคอ อุดมคติ ส่วนนวนิยาย การบรรยายอารมณ์อันลึกซึ้ง รวมทั้งเทคนิคต่าง ๆ ที่กวีแสดงออกในบทประพันธ์ทั้งหมด

^๑ สมโรจน์ สวัสดิกุล ๗ อยู่ชยา เอกสารนิเทศการศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๑๐๐ คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม ๓ หน้า ๒๒๔

^๒ พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ หน้า ๑๒๔

^๓ ญ.

ลีลาหรือทำนองเขียนมีสองอย่าง คือ

๑. ลีลาหรือทำนองเขียนที่เป็นส่วนบุคคล (Personal Style)
๒. ลีลาหรือทำนองเขียนของส่วนรวม (Racial Style)

พระยาอนุมานราชธน^๑ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ท่วงท่าที่แสดงทั่วไป หรือสากล (General or Universal Style) ศิลปกรรมทุกชิ้นเป็นส่วนหนึ่งแห่งมูลฐานของชาติ เพราะเกี่ยวกับนิสัยใจคอและความประพฤติ ตลอดจนความรู้สึกของคนทั้งหมดในชาติ ไม่ว่าจะเป็นคิดอะไร ทำอะไร ก็มีลักษณะละม้ายคล้ายคลึงกัน ลักษณะที่กล่าวนี้เป็นของส่วนรวมไม่ใช่เป็นของใคร โดยเฉพาะตัวบุคคล แล้วลักษณะที่เป็นส่วนรวมนี้สำคัญและ สืบตกทอดกันมาจนถึงคนรุ่นหลังโดยไม่รู้สึกตัว เพราะแรงเร้นอยู่ในจิตใจ และค่อยเป็นค่อยไปทีละน้อยจะปรากฏเป็นผลให้รู้ได้คอบเมื่อภายหลัง จะแต่งหนังสือหรือสร้างศิลปกรรมอย่างใด ๆ ขึ้นก็ไม่หนีเป็นแบบเดียวกัน นี้แหละคือ ท่วงท่าที่แสดงทั่วไป หรือ (General Style) ซึ่งในที่นี้หมายถึงแบบก็ได้เพราะความหมายเดิมของ (Style) ก็แปลว่าแบบนั่นเอง ที่คำ (Style) กลายความหมายเป็นความรวมกว้าง ๆ เมื่อนำเอามาใช้เกี่ยวกับท่วงท่าที่แสดงของบุคคล ซึ่งในที่นี้หมายถึงคุณลักษณะอันเป็นพิเศษเฉพาะคน

ลีลาหรือทำนองเขียน (Style) ของเพลงยาวจะกล่าวแต่เฉพาะลีลาหรือทำนองเขียนที่เป็นของส่วนรวม (Racial Style) เท่านั้น จะไม่แสดงรายละเอียดลีลาหรือทำนองเขียนที่เป็นส่วนบุคคล (Personal Style) เพราะเหตุว่ากวีที่นำมาศึกษามีประมาณ ๒๕ ท่าน จึงไม่สามารถนามากล่าวได้หมด การกล่าวถึง ลีลาหรือทำนองเขียนที่เป็นส่วนรวมก็พิจารณาจาก ลีลาหรือทำนองเขียนส่วนตัวนั่นเอง อนึ่งผู้เขียนมีความประสงค์จะเปรียบเทียบลีลาหรือทำนองเขียน ส่วนรวมของกวีสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงได้เลือกกล่าวแต่เฉพาะลีลา หรือ ทำนองเขียนที่เป็นส่วนรวม

ลีลาหรือทำนองเขียน (Style) ของกลอนเพลงยาวปรากฏว่ามีไม่ครบตามที่กล่าวไว้
แต่มีดังนี้

ลักษณะการขึ้นต้น

การเลือกถ้อยคำ และสำนวนที่ใช้ในการแต่ง
แนวความคิดในการแต่ง (Theme)

การจบ

ลีลาหรือทำนองเขียนสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ลักษณะการขึ้นต้น

สมัยกรุงศรีอยุธยา การขึ้นต้นเพลงยาวสังวาลย์มักจะขึ้นต้นด้วยการคร่ำครวญถึงความทุกข์
เกี่ยวกับความรัก ดังปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

จะนั่งนอนก็ไทรย่นอารมณ์
กระยาหารพาลสิ้นคังกินยา
สุกใจสุกอาลัยที่อกคอม

โอระกายมิไถ่วายถวิลถึง
ตั้งตรึงทวยเกศตราจุมพรอม
สุนทรรูปเฝ้าระทมดม
จึงทนอมพจนามาพาที่
เจ้าฟ้าจิก

การคร่ำครวญก็จะพยายามแสดงให้คนรักสงสาร จึงใช้วิธีพูดต่าง ๆ กัน ดังตัวอย่าง
จากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แต่ก็น้ำตามากกว่าสามสี่เคียน

แสนทุกข์ทรมานนี้ไม่มีใครเสมอเหมือน
จนต้องเคียนตัวให้ตายไม่ว่าวัน
เจ้าฟ้าจิก

บางครั้งก็คร่ำครวญพรรณนาถึงกรรมเก่าว่า

ผลเวรไก่อสร่างแต่ปางปฐม

โอแสนเวทนาใจระทม
จึงนิยมตามสนองในครั้งนี้
นายจุบหันขาว

นอกจากนี้ยังขึ้นต้นด้วยการตัดพ้อต่อว่าคนรัก แล้วแฉว่าจะตัดพ้อเรื่องอะไร เช่น
เมื่อคนรักเอาใจออกห่าง หรือทำเฉยเมยไม่ตอบรัก เป็นต้น ตัวอย่างการขึ้นต้นกวีสำนวนคำ
กึ่งคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ไม่รักหน้าเลย ว่าหน้าจะหมองนวล
ไม่รักเนื้อ เชื้อ เซ่นว่าเป็นหญิง
ฟันหลัง เชื้อดมแก้มมลาย

ประหนึ่งฟังพบปะกันประเปรย

เมื่อคนรักไม่แสดงความรักตอบก็จะเกิดความน้อยใจต่อว่า คำกลอนในชุมนุมเพลงยาว
สมัยโบราณว่า

อนิจจาช่างไม่มีปราณีเลย

นอกจากจะขึ้นต้นเพลงยาวด้วยการคร่ำครวญ และตัดพ้อแล้วยังนิยมขึ้นต้นด้วยการชมความงาม
ของคนรักเสียก่อน แล้วจึงกล่าวถึงเรื่องอื่น เช่น คำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ว่างามจริงยิ่งนางในนิคม

สงวนรักหรือมาหักการมณฑวน
มาทำลวนล่อลึงให้ลมชาย
ช่างทิ้งสัจเสียกระไรน่าใจหาย
ไม่หมายเลยว่าจะทองแดง
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

เห็นจรีตบิกเบื่อนท่าเรือนเฉย
ถ้าที่เกยยังมีคุนก็ควรเป็น
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

แสนรักสุกรักแล้วอกเอ๋ย
เพราะหวังเซยหรือมาชำระดำใจ
นายจุฬารัตนขาว

สดับข่าวกล่าวทรงนองคสนม
ก็นึกชมโฉมน้องตอศิกใจ
เจ้าฟ้าจืด

โหมหมอมเหิร เวหาหวล
 ไท่ไทยหามีไคว่นทิวากรวญ
 งามเส้งยมเอี่ยมอ้มฉอนพักตร์
 งามสัคคังงามสรรพสารพางค์
 วรรสงวนเนตรทัศน์นาง
 เจริญรักนิริฐ เอื้อนอาจรนาง
 คำเนนนางอย่าง เหมราชบิน

ชมแก้จพระนารายณ์มหาราช

อาจกล่าวไควว่าการขึ้นต้นเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาที่พบมากที่สุดคือ การขึ้นต้นด้วยคำกรวญ, ตักพอกอวาและชมความงาม นอกเหนือจากนี้ไม่ค่อยนิยมใช้ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีขึ้นต้นการเขียนเพลงยาวถึงลักษณะที่กล่าวแล้วนั้น

✽ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ✽

การขึ้นต้นเพลงยาวสมัยนี้อาจกล่าวไควว่านิยมขึ้นต้นด้วยการตักพอกอวา, คำกรวญ, ชมความงาม และรำพันความในใจมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขึ้นต้นด้วยสำนวนตักพอกังคัอย่างจากประชุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อนิจจาน้อยฤาใจกระไรสมร
 ไม่มีเรื่องเคืองขัดถึงตักรอน
 ชึ่งแรกเริ่มรักกันนั้นไฉน
 แตกล้อมเกลี้ยงเลี้ยงน้องมานาน
 มามินตึงมึงบอนไม่เบิกบาน
 ยังมีไควกล่าวไหรวราน
 สิ่งสำราญอย่างไรมไโรบรา
 กรมหมื่นสัถิตำรงสวัสดิ์

นายภิมเสนเขียนขึ้นต้นด้วยสำนวนตักพอกังคัอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อนิจจาช่างไม่ปรานีถนอม
 แต่อีกเอื้อนอยู่ไม่เขื่อนอารมณ์ยอม
 หรือมาปลอมหน้าหน้านายเสนห์ก็
 นายภิมเสน

นอกจากการขึ้นต้นด้วยสำนวนศักดิ์พอ ก็ยังนิยมการกรำกรวดถึงความทุกข์ที่เกิดจากความรัก
ถึงปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เพราะเหตุเอ๋ย เพราะเหตุจ๋า เพราะพร้อมตรงของน้ำ
คิดต่อกิดไม่ผิดเลยกรรม เอ๋ยกรรม มาช้าช้าแต่กรักสลักทรง
กรมเดควงวู เนตรนรินทรฤทธิ

คำรักถูกขลุ่ยลั่นพลิกรณิน สารโศกสุกโศกแสนถวิล
ไม่วายจินตนาหนักที่ตรึงตรอม พระยาพระภักดิ์ (หน)

จะเห็นว่ากวีครำกรวดถึงความทุกข์ต่าง ๆ นานา มักจะเกิดจากการคิดถึงคนรัก หรือ
นึกหวังในเรื่องรักเป็นส่วนใหญ่

การชมความงามคนรัก หรือที่เรียกบทชมโฉมกวีก็ชอบขึ้นต้นเพลงยาวถึงปรากฏใน
ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ผิวเนื้อไซ้เซื่อระคนนวล โฉมจันทร์หรือขวัญพิสดอกสงวน
กระสวนทรงมาแต่งคัสสุรางค์โค พระยาตรัง

นายนรินทรธิเบศร์ (อิน) เป็นกวีที่เขียนเพลงยาวได้ไพเราะหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ก่อนต้น เขียนชมความงามคนรักไว้ตอนต้นของเพลงยาว ถึงตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาว
สมัยโบราณว่า

โฉมสุคนธ์ธารทิพย์ประทีนผอม หรือสาวสุรางค์แรมไผ่มาแปลงปลอม
หรือนางจอมไกรลาคจำแลงลง มาโลมโลกให้หลงลาญสวาส์
ประหลาดมากตาแลตะลึงหลง กวระแสร้งรอนวาคไฉนชมทรง
เกื้อกจะงจงจรรจากพิมานจันทน์
นายนรินทรธิเบศร์ (อิน)

การชมความงามของนายอิทธิเบศร์ (อิน) นับว่าไพเราะและแตกต่างจากกรมหมื่น
สถิตยารงสวัสดิ์ ทั้งคำกลอนในประชุมเพลงยาวว่า

พิศพิศกรงามพิศกรัง เพ็ญจันทร์	พิศทรงดังทรงอัปสร สวรรค์
พิศกร รณกลกลีบประทุมาก	สารพันไผ่ฟ้าไม่ราคิน
นาสิกยลกลลขอุณรริน	พิศนงวงวิลาสก้องคันทีลป
	งาม เนตรประหนึ่งนิลที่เจียรระไน
	กรมหมื่นสถิตยารงสวัสดิ์

ตัวอย่างเพียงมานั้นเป็นสำนวนชมความงามที่กวีเขียนตอนขึ้นต้นเพลงยาว เป็นวิธีเขียน
อีกอย่างหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก

อนึ่งปรากฏว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้กวีก็นิยมใช้วิธีว่าพันความในใจของคนรัก
ทราบตอนเริ่มต้นเขียนเพลงยาว ความในใจของกวีหรือผู้เขียนเพลงยาวมีหลายอย่าง เช่น
ความรักความกตัญญูที่มีต่อคนรัก ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แสนสวาสกิมิไฉหากิยาววาย	ชาวเหล็องเรื่องศรีวิเชียรฉาย
แสงสว่างกระจางแจ่มจันเนตร	เสนห์หมายวชิรทันองค์กมล
แมนเรื่องฤทธิเหมือนวิยาธร	ชั้นประเวเช่นวิบูลย์สิงขร
	จะเขจรแหวกเมฆไปเมียงวม
	พระบาทรัง

กวีจะบอกความในใจเกี่ยวกับความรักและความปรารถนาที่มีต่อคนรัก
นอกจากนี้กวียังนิยมว่าพันความรู้สึก เมื่อได้พบกับคนรักว่า

ที่เบื้องแดงดังพระแสงพระสีก	พอสบเนตร ทรเนตรอนงกสมร
อำนาจศัลปดินฟ้าสาค้าน	เมื่อทรงศรี เสนยวนาวประหารมาร
ตลอดจิตสุดพิณเปรี๊ยะปราน	ไม่เท่าวันที่พิทองศรีสมาน
	ก็หมายลาญฐิพมวบด้วยศรทรง
	นายภิมเสน

นายภูมิเสนจะรำพันความในใจกับคนรักเช่นเดียวกับพระยาตรัง ดังตัวอย่างในชุมนุม
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

พี่มายน้อง เหมือนหนึ่งปองมณีรัตน์	ชาวศรีสมุทรพูนสวัสดิ์
แสงสว่างกระจ่างจับ เนตร	อันดูก็อยู่ในยอดคุณนร
เม่นเหมือนวิหาขรกร	แต่สังเกตุมาที่สุกนุสร สมร
	จะจรรพามาสู่ณีนวล

นายภูมิเสน

จากตัวอย่างดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าลักษณะการขึ้นต้นเพลงยาวในสมัยกรุงศรีอยุธยา
และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นคล้ายกัน กล่าวคือ มักจะขึ้นต้นด้วยการรำคำขวัญ, ตักพ้อต่อว่าคนรัก
และชมความงาม เพียงแต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะนิยมการขึ้นต้นเพลงยาวด้วยการรำพัน
ความในใจให้คนรักทราบ เพิ่มขึ้นอีกแบบหนึ่งเท่านั้น และลักษณะการขึ้นต้นเพลงยาวทั้งสองสมัยนี้มักจะ
เป็นการระบายนาม และความรู้สึกลงใจให้คนรักทราบทั้งสิ้น อาจจะเป็นอารมณ์รัก อารมณ์โกรธ
เฉยใจ เสียใจก็ได้

การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง

การเขียนเพลงยาวเป็นการแสดงอารมณ์ ความรู้สึกให้คนรัก
ทราบว่าคุณมีความรู้สึก ชอบ, รัก,เกลียด หรือไม่พอใจอย่างไร เป็นเสมือนจดหมายที่เ
แทนตัวเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจของชายหญิง ดังนั้นการเขียนเพลงยาวจึงเกณฑ์ให้ผู้ใช้
ถ้อยคำที่ไพเราะสะดุดตา และแสดงความรู้สึกได้ใกล้เคียงกับที่ตนต้องการ การใช้สำนวนมักจะเป็น
โวหารที่ลึกซึ้ง ชวนให้คิด ไม่ควรเป็นสำนวนตลก ๆ จะทำให้น่าเบื่อ

๔ การเลือกใช้ถ้อยคำในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ ๔

การเลือกใช้ถ้อยคำในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่น่าสนใจและจะนำ
มากล่าวได้แก่ การใช้คำแทนชื่อผู้หญิง อาจจะเป็นคนรัก หรือเรียกผู้หญิงทั่วไปก็ได้ ควรมักจะใช้
ทั้งต่าง ๆ ที่ไพเราะแทนชื่อผู้หญิง เช่น

และเมื่อพบใจคนรัก ก็จะมีชุดคำไปเฝ้าเราเช่นเดียวกันว่า

เพื่อเวลามาหาเราสักที สงวนศักดิ์ไว้ให้งามเกิด ทรามสงวน

คิดเสียยมเจียนพักรกแพพดควร ไกรสงวนไมเพานวลสงวนกาย

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

บางครั้งเราอาจแสดงความรู้สึกไม่พอใจ ก็มักจะใช้คำขรรคมดาเรียดูดยุติลงคนนั้น

ឡើយ

กั๊งหึงเสียบกายค้ายขายไร

รู้ไหมก็จะโดนแก้ประมาณ

อินนางนพ ^{๒๔} ^๕ ^๖ ^๗ ^๘ ^๙ ^{๑๐} ^{๑๑} ^{๑๒} ^{๑๓} ^{๑๔} ^{๑๕} ^{๑๖} ^{๑๗} ^{๑๘} ^{๑๙} ^{๒๐} ^{๒๑} ^{๒๒} ^{๒๓} ^{๒๔} ^{๒๕} ^{๒๖} ^{๒๗} ^{๒๘} ^{๒๙} ^{๓๐} ^{๓๑} ^{๓๒} ^{๓๓} ^{๓๔} ^{๓๕} ^{๓๖} ^{๓๗} ^{๓๘} ^{๓๙} ^{๔๐} ^{๔๑} ^{๔๒} ^{๔๓} ^{๔๔} ^{๔๕} ^{๔๖} ^{๔๗} ^{๔๘} ^{๔๙} ^{๕๐} ^{๕๑} ^{๕๒} ^{๕๓} ^{๕๔} ^{๕๕} ^{๕๖} ^{๕๗} ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐}

ควยไม่มีทิวสงสาร

เจ้าฟ้าจิด

นอกจากจะใช้คำแทนชื่อหญิงคนรักแล้ว กวีก็ใช้คำแทนชื่อหญิงทั่ว ๆ ไป แต่มักเป็นคำสรรพนามไม่ค่อยมีนวลกังวานกับหญิงคนรัก เช่น

อันสกริทธิมัทสนะ

ประเพณีศักดาเคี้ยวสงวน

ระวังงามความร้ายแพร่ปรวน

ทั้งกันทร วลบลทินและนินทา

๒๒
เจ้าฟ้าจุฑา

จากตัวอย่างจะเห็นว่าวิถีค้าธรรมคา ไม่ประณีตสะดวกเหมือนโซ่แทนหิ้งกนรัก

การเลือกใช้ถ้อยคำบนสื่อผู้หญิงในสมัยกรุงศรีอยุธยา อาจกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัย
เลือกใช้คำที่ไพเราะสละสลวยมาใช้ในการเขียนเพลงยาว การใช้คำเรียกบนผู้หญิงมีทั้ง
คนรักและหญิงทั่วไป วิธีใช้คำใดเหมาะสมกับความกล่าวคือ เมื่อจะเรียกชื่อหญิงคนรัก
จะใช้นามนวลกว่าเรียกหญิงทั่ว ๆ ไป และพิจารณาใช้แตกต่างกันตามอารมณ์ของกวี
เมื่อมีอารมณ์รัก, สงสาร ใจอย่างหนึ่ง เมื่อมีอารมณ์ไม่พอใจ, โกรธ, รังเกียจ
จะใช้วิธีการหลอกลำพวย

* การเลือกใช้คำแทนชื่อผู้หญิงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาจกล่าวได้ว่าคล้ายกับ
สมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือมีการใช้คำประเภทเดียวกัน เช่น เจ้า นาง น้อง สมร
บุษ นวล นวลอนงค์ ชนิษฐ์ ดวงสมร แต่ว่าสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏว่า การใช้
คำเรียกชื่อผู้หญิงมากกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา คำที่ใช้เพิ่มขึ้นได้แก่ แก้วพี่ นวลทอง โฉมเพราวิ
บุพาพาด ขวัญ สุภา ขวัญเนตร ขวัญน้อง โฉมนาง วนิศา ชนิษฐา วิมล
อนงค์นาฏ พงางอน เจ้าดวงแก้ว พงางาม นุชนาฏ โฉมจันทร์ เป็นต้น

ตัวอย่างการเลือกใช้ถ้อยคำที่แตกต่างไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังตัวอย่างจากชุมนุม
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

มือเนื้อไข่เข้ระคนนวล

โฉมจันทร์หรือขวัญพี่สลดสงวน

กระสวนทรงมาแต่งคัสสุรางค์โก

พระยาตรัง

รักนึกเด็กช่วยชูชีวิตไว้

อย่าสูญเสียเลยนะเจ้าวิมลโฉม

ใช้จะลอลวงน้องประลองโฉม

เชิญแม่นมใจโฉมสาวสกลีเรียบ

พระยาตรัง

จะเห็นว่ากวีใช้คำ โฉมจันทร์ วิมล แทนหญิงคนรัก นอกจากนี้ก็ใช้คำอื่นถึงคำกลอน
ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

วนิดานี้ก็มีแต่มีผิด

ด้วยคามนิตรมิไถ้ใครใจเส่งยม

เพราะหลายใจจึงไม่จริงใจเจียม

รักเอี่ยมหมองอาจไปแอบชม

นายภิมเสน

ด้วยโฉมน้องทองนัยเนตรนัย

เจตนาสำนึกก็ไม่เกลื่อนคลาย

แต่สถานทีสถิตขนิษฐา

อันหน้าไหนจะไปมาคพิมานหมาย

กรมพินสัดพิชารังสวัสดิ์

นอกจากนี้ในเพลงยาวกลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงใช้คำเรียกชื่อคนรักอย่างไพเราะว่า

อวรวังหวังจะฝากไมตรีจิตร

จิตรจงจงมิตรสมัครสมร

สมรหมายหมายมุ่งพวงวอน

พวงวามงามอนไม่เอออวย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสียจิตรจิตรจงเจ้าจริงเจียว

จริงใจใจพี่เหนียวเสน่หานง

เสน่หาพวงวอน นึกแทน

แทนจิตรจิตรระแวงมะนัสหมอง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากตัวอย่าง เป็นที่น่าสังเกตว่า เพลงยาวกลบทจะใช้คำเรียกชื่อผู้หญิงที่วิจิตรบรรจงกว่ากลอน
เพลงยาวธรรมดา ยกเว้นสำนวนของกรมหมื่นสวัสดิมงคลที่ใช้สำนวนโลกโชน แม้แต่การ
เรียกชื่อผู้หญิงก็นิยมคำที่ไพเราะ ไม่ค่อยนิยมคำธรรมดา

คำแทนชื่อผู้หญิงทั่ว ๆ ไปไม่ได้หมายถึงคนรักดังปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ชรอยในปางก่อนได้หญิง

ให้จำทั้งกันทั้งจิตรที่พิสมัย

อุกศลผลนั้นมาถึงใจ

ให้จำไกลแล้วทั้งมิตรมาคิดรอน

พระยากรัง

อันนารีนี้เหมือนพุ่มประทุมมาลย์

ถ้านิ่งนานเนิ่นนักกวงจักโรย

ทำนองใจไปข้างหน้าควยคว้านึก

ต่อได้คิดจึงจะคอยละห้อยโหย

กรมหลวงภูวเนตรนรินทร ฤทธิ

คำว่า หญิง และ นารี แทนผู้หญิงทั่วไปไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นใคร

อาจสรุปได้ว่า การเลือกใช้คำแทนชื่อผู้หญิงทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนต้น กวีนิยมใช้ถ้อยคำที่ฉฉฉฉ ไพเราะ แทนหญิงคนรัก และคำธรรมดาแทนผู้หญิงทั่วไป

เป็นแถวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นการใช้คำกว้างขวางกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในสมัย

ดังกล่าวการเขียนเพลงยาวแพร่หลาย และเจริญรุ่งเรืองมากจะเห็นได้จากการที่มีผู้นำเอากลอน

กลบทมาแต่งเป็นเพลงยาวสังวาส แซ่ฉฉฉฉกันเป็นต้น

การใช้คำเพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำ

ผู้เขียนพบว่ากลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีคำที่แสดงอารมณ์ ความรู้สึกอยู่มาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกวีต้องการให้คนรักเข้าใจถึงอารมณ์อันลึกซึ้งของตนได้มากที่สุด จึงเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ได้เหมาะสม กล่าวคือ การคร่ำครวญถึงความทุกข์ ความคิดถึง อาลัยอาวรณ์คนรัก ก็จะใช้คำอย่างหนึ่ง เมื่อต้องการความเห็นใจก็ใช้คำเชิงวิงวอน วอร้อง เป็นต้น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

*การคร่ำครวญ ใช้คำว่า โอ้ ออกเอ๋ย สุต แสน อนิจจา สงสาร เสียกาย ดังตัวอย่าง

ใช้คำว่า "โอ้" และ "ออกเอ๋ย" เมื่อต้องการคร่ำครวญถึงความทุกข์ ดังคำกลอนในหนังสือชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

โอ้แท่นนี้หมิวไต่เทวศ

จะตองนองชลเนตรกรรแสงศิลป์

จะแลลับเหมือนหนึ่งฉับเกือบวัน

เมื่อเลี้ยวเหลี่ยมสักกัณฑ์ขุนทร

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

โอ้แท่นจะนานไม่มีขึ้น

ทิวาคืนจะทอดกฤตยถอน

จึงสอนใจว่าใจเอ๋ยอย่าอาวรณ์

จงฝันนอนฝันพักตร์อย่าพาพา

พระบาทรัง

คำว่า "โอ้" แสดงความรู้สึกไม่เป็นสุข กวีมักนิยมใช้มากในการ เขียนเพลงยาว

นอกจากนี้ใช้คำว่า "ออกเอ๋ย" คล้ายกับเป็นการรำพันคร่ำครวญถึงความทุกข์ดังตัวอย่าง

จากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

มาตแมนชีวิพิลาสน์

ไทนจะเห็นใจกันนะออกเอ๋ย

ต่างคนต่างอยู่ไม่รู้เลย

ออกเอ๋ยแสนยากลำบากมา

เจ้าฟ้าจืด

อกเอย เอย เชน เชน ประจักษ์
ครั้นก็คิดค้นคำสัจก็ดัดแปลง

อันรักน้องสองรักนี้มักแสดง
จึงแสดงรักร้อนไว้อ่อนใจ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ก็ยังใช้คำว่า "สุด" "แสน" เมื่อแสดงความรู้สึกโศกเศร้า หรือ
แสดงความในใจได้อย่างเหมาะสมดังตัวอย่างในฉันทนา เพลงยาวสมัยโบราณว่า

แก้วอยู่ไกลเหมือนไกล

สุดใจที่จะไถมาทันที

สุดอกที่จะบอกกล่าว

สุดปัญญาที่จะแจ้งในสารเฝ้า

สุดคิดควบเจ้าบิดไม่พาที

แต่ได้เห็นก็เป็นดีใจเอย

เจ้าฟ้าจืด

คำว่า สุดใจ, สุดอก, สุดปัญญา และสุดคิด แสดงถึงความในใจของผู้แต่งว่าไม่
ทราบว่าจะทำอย่างไร เพราะคนรักไม่พูดควบ

นายภิมเสนใช้คำว่า "สุด" คร่ำครวญ ความรู้สึกไว้ในฉันทนา เพลงยาวสมัยโบราณว่า

แถมทนทุกข์อยู่ทุกทีวรา

สุดตาที่จะถอนน้เต็มไกล

สุดรู้เห็นสุดฤทธิหนัก

สุดรักที่จะหวังไปถึงไหน

สุดสกลนควบพิพัฒมานะใจ

แสนแสนกังวลสัปดาห์ปลาย

สุดสนองจึงจำลอง เป็นลายลักษณ์

สุดหนักที่จะกล่าวไขขยาย

สุดเพียรที่จะเวียนมาแวควาย

แต่สายใจแผละจะยืดยาวมา

นายภิมเสน

อนึ่งปรากฏว่า กวีนิยมใช้คำว่า "แสน" เพื่อแสดงอารมณ์ ดังตัวอย่างจากฉันทนา
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

แสนทเวศเพทนาในครานี้

ดั่งมณีขวอกซ์แสนสลาย

ระบำใจมิได้เว้นวันวาย

เพราะระคาถาขาวเขาเจ้าสื่อ

พระยาพระคลัง (หน)

แสนวิตกเหมือนกระต่ายที่ไผ่ผ่น

พระจันทร์อยู่สำราญวิมานทอง

แสดงพระจันทร์งามจร เวหาสห้อง

หรือจะปองใจหมายกระตางตง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

* นอกจากใช้คำว่า "แสน" แสดงอารมณ์วิตก เป็นทุกข์แล้วยังใช้แสดงอารมณ์รักด้วย
ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แสนรักจะรวมเรือนเหมือนบุหร่ง

เมื่อเลี้ยวลับสี่กรินลงรอน ๆ

ที่พิทวงภาณุมาศปรีภัสสร

สุดอาวรณ์ทนทุกข์จะมุ่งปอง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

แสนสวาสคีมิไคชาศอารมณ์กรวญ

เกมสุขสุดสมภิรมย์สมาน

เป็นที่ชื่นชมชวนทุกกิริยา

เคยสำราญมิไคแรมนิราศ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก *

การใช้คำแสดงอาการ ขอร้อง วิงวอน หรือขอความเห็นใจ

การเขียนเพลงยาวเพื่อใช้เป็นจดหมายรัก ก็มักจะเลือกใช้คำที่มีความหมายเชิง
วิงวอน หรือขอร้อง เพื่อให้คนรักเห็นใจ สงสาร กำที่พบมากได้แก่คำว่า เอ็นดู, วาน,
เวิญ, ขอเวิญ, ปราถน่อย, ขอ ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ขอเวิญบุษдукแสนช่วยประนอม

จงช่วยเพิ่มเสริมสันนิวาสา

เอ็นดูคนที่ทุกข์คนึงนาน

แสนหนอมพร้อมจินตนาการ

อย่าเมินหน้ามานเมินหมางสมาน

เถิดอย่าร้ายรู้เรื่องรักให้โรยรวน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จะเจียมใจอยู่ที่สุดใจเจียม

วานอย่าเียงกระเบื้องร่อนรานราว

วานอย่าถือคำพาลมาพาลกัน

วานอย่าเลียมลบสารสมานกัน

วานอย่ากล่าวคำเกียดเกียดฉัน

อย่าชิงหมั้นอยู่ไม่ถอนใจเอย

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นอกจากนี้ก็จะใช้คำว่า "เอ็นดูควบ" และ "ปราณีหนอย" ในกรณีทั่วๆ ไปให้คนรักเห็นใจรัก รัก เช่นคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เอ็นดูควบอย่าไหวหวั่นไม่ตรีจิต
จะหมั่นเคื้อนก็เคื้อนถึงปีปอง

ที่ปล้ำคิดความจริงสิ่งสนอง
แต่เข้ากรองชูกชเวศอาพา
เจ้าฟ้าจิต

อันเองคนเหมือนหลงควบลมลอย
ถึงมีการดูเหมือนที่รัก

ปราณีหนอยเด็กที่รักบำรุงชม
เพราะคำกักก็ควรร่วมอารมณ์
เจ้าฟ้าจิต

พระยาตรังใช้คำว่า "เชิญ" เป็นทำนองเชิญชวนไว้ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เชิญสมานการโคจรระบอบบรรพ
เชิญสนองในคลองแสนหมีกร

วานอย่าฉันทาเถียงครั้งเถียงจน
คำนึงก็อยู่ในฤทัยสงวน
พระยาตรัง

อาจสรุปได้ว่าการใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกและอารมณ์นั้น กวีเลือกสรรคำเป็นพิเศษ เมื่อจะเขียนเพลงยาว ผู้เขียนคิดว่าคงเป็นเพราะการเขียนเพลงยาวมีจุดประสงค์จะระบายอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ให้คนรักทราบ ดังนั้นกวีจึงเพ่งเล็งการใช้คำที่จะแสดงอารมณ์และความรู้สึกของตนอย่างประณีต จัดเป็นลักษณะพิเศษในการใช้ถ้อยคำ

การเลือกใช้สำนวน

สำนวนที่กวีเลือกใช้ในการเขียนเพลงยาวมักเป็นสำนวนเปรียบเทียบ ซึ่งผู้เขียนชมมากในเพลงยาวสังวาส ลักษณะการเปรียบเทียบแสดงให้เห็นถึงอุดมคติของกวี ที่สอแทรกอยู่ในบทประพันธ์นั้น ได้แก่อุดมคติเกี่ยวกับความงามของผู้หญิง และอุดมคติในการครองเรือน เป็นต้น

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน อธิบายลักษณะที่เป็นอุดมคติว่า แท้จริงอุดมคติกับความนึกว่าสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติซึ่งดีเลิศในจำพวกหรือชนิดเดียวกัน เพราะฉะนั้นความนึกใดที่กำหนดอยู่ที่จะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามอารมณ์ และความนึกซึ่งไม่อยู่ความนึกนั้นเป็นอุดมคติ

ความหมายของอุดมคติ (Ideal) ได้เลื่อนมาเป็นอีกความหมายหนึ่ง คือหมายความว่า นึกตัวเต็ม ที่ดีเลิศ มันจะดีเลิศอย่างสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ก็ตามเรื่อง ถ้าคิดอย่างนี้ดีเลิศแบบก็ว่า เป็นอุดมคติทั้งนั้น เช่นคนว่า เจ้างามทนถัดถัดจึ่งเจียรระไบ ก็เป็นอุดมคติของคนหนึ่ง ในสมัยหนึ่ง ซึ่งเห็นว่ามีพันค่าเป็นเงางามดังเกิดที่เจียรระไนก็เป็นงามเลิศเป็นอุดมคติความงามของพัน คนสมัยโน้นถือว่า พันค่าเป็นมันงาม กวีเอาอุดมคติเติมลงไปเป็นพันงาม ว่าทองงามเหมือนนิลที่เจียรระไน นอกจากนี้กวีอาจพรรณนาความงามของหญิงคนนั้นไปในทำนองว่ามีจิตใจสูง และมีความประพฤติงาม ซึ่งความจริงผู้หญิงคนนั้นมิได้ไหนไม่เข้าใจด้วย แะกวีนี้ความงามของหญิงคนนั้นด้วยจริงใจและด้วยอารมณ์สะเทือนใจ สูงก็สามารถถอดเอาความนึกอันเป็นอุดมคติออกเป็นถ้อยคำตัวหนึ่งสื่อ^๒

สมัยกรุงศรีอยุธยา การใช้จำนวนเปรียบเทียบที่แสดงถึงอุดมคติของกวีได้แก่การชมความงามของผู้หญิง อาจกล่าวได้ว่าความงามของผู้หญิงตามความคิดของกวีนั้นเป็นความงามตามอุดมคติ กล่าวคือ กวีกล่าวถึงผู้หญิงทั้งงามพร้อมทั้งรูปร่าง และกิริยามารยาท ปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ หน้า ๑๐๔

๒ ๖
ก ๒๒๒ -

งามเส่งี่ยมเอี่ยมอ้อมอันพักตร์

เจริญรักมีรู้งอนนาง

งามหักค้ำงามสรพสารพางค์

ค้ำเนินนางอย่างเหมราชบิน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

นอกจากนี้ก็มีมารยาทของงามพร้อมหมด เช่น

เมื่อขึ้นยอกฉัตร รมวาส

มารยาทพริ้งเพริศเจดีย์

เมื่อนั่ง เจียนเมียนแน่นอัสน์อินทร์

ฟ้าดินสิ้นเสียงสำเนียงนวล

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ก็คิดเอาว่าผู้หญิงที่จะงามต้องมีจิตใจงามด้วย เช่น

งามใจใจเจียนเขียนแผ่นเพชร

เผด็จพาลมารร้ายระคายขำ

งามเงื่อนร่างเขียนเส่งี่ยมงำ

งามค้ำงามคึกคักงาม

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

จากตัวอย่างที่กล่าวนั้นเป็นความงามแบบ อุดมคติที่กวีก็กล่าวถึง และกวีบรรยายให้เห็น โดยไว้อ่านวนเปรียบเทียบ

* สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กวีไว้อ่านวนเปรียบเทียบชมความงามหญิงที่รักเช่นเกี่ยวกับ ความงามที่กล่าวถึงก็เป็นความงามแบบอุดมคติเพราะจะถือว่าสภาพไว้วางใจจะงดงามตั้งแต่หัวถึงเท้า กอดคอจนทรวงทรวงก็ของงามด้วย ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

จูใจรักราวกับเขียนเขียนแนบ

ด้วยรอยแทนนอยแนว เป็นแถวตอน

เรือนผกมลกลาเป็นเงาจน

กรรณสมรเม่นกลีบสุมาลย์

นายรินทรวิเบศร์ (วิน)

นอกจากนี้ กวีก็โยงแบบคันธนู แขนงงามดวงใส ใบหน้างาม ไม่มีไผ่ผ้า จมูกโค้ง เหมือนขอ ตาสวยเหมือนนิลที่เจียรระโน ริมฝีปากที่นิยมว่าสวยจะคงมีรอยหมากจับ พันซ์ค เป็นเงางาม ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

คือคอมมิวนิสต์

แตรมกักระเคดกักระการ

กวางพักรังามวิลาศเมื่อมาตนิ

นาสาตั้งแสงระหวลลจาลอง

ปีปากพริ้มริมรอยสลาจับ

เป็นวงวาดพิมพ์พรรณสัณฐาน

ละลานเท่คองเล่ห์ทาทิที่ทอง

หมคมลทินไม่ฝักราคีหมอง

เนตรน่องคังนิตจักเจียรระโน

พันระยับจักเงาเป็นแสงใส

นายณรินทรี เบตร์ (อิน)

เมื่อเวลาทุกเสียงเพราะ คอหึงวมนั้นต้องเป็นปล้อง ทรวงอกงาม นีพพรรณ
กิริยามารยาทงาม รูปร่างไม้อ้วนไม่แถม อากสลาว่า จามคังแต่เท่าถึงนม คังกลอนใน
ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

เสนาะเสียงจันทรจันสุทใจ

กักรังคณเอนงค์เป็นวงปล้อง

เมณางหวางทรวงหอสมกายน

ทรวงนางสารพางค์นาพิงพิศ

เห็นบางแบบแนบเนื้ออรชร

เบื่องหลังคังไบบานสุวรรณ

งามจรีจิตจันทรแจ่มเจียน

พิศทรวงสองสีไม่พินอม

โอษฐ์ละไมละมอมเอื้อเอภิปราย

คังสร้อยทองรองรับกับไหลฉาย

ชยายเภาเตงถันบีโชร

สละไบปมิดคณกาเกษร

อนนนวนจาคอมยอมเทียน

นิศพรรณเอวบางอย่างเขียน

เห็นแนบเนียนเนื้อเกลี้ยงกลิ้งกลม

จะพร้อมแสบาทจนถึงนม

นายณรินทรี เบตร์ (อิน)

จากตัวอย่างที่กล่าวแล้วนั้น คืออุดมคติของกวีเกี่ยวกับความงามของผู้หญิง ซึ่งกวีแสดง
ให้เห็นโดยวิธีสำนวนเปรียบเทียบ

แนวความคิดในการแต่ง (Theme)

แนวความคิดในการแต่งหมายถึง ลักษณะสำคัญอันเป็นลักษณะโดยส่วนรวมของ
เนื้อเรื่อง ซึ่งปรากฏอยู่ในบทประพันธ์

เพลงยาวสังวาสมักจะแสดงความในใจเกี่ยวกับความรัก ให้คนรักทราบ ดังนั้นใจความที่เขียนจึงเป็นถ้อยคำชมโสมพึงสวาทที่ตนรักบ้าง แสดงการฝากรัก หรือแสดงการเศร้าโศกที่ไม่สมหวังบ้าง

๙ อาวกล่าวไควในสมัยกรุงหรืออยุธยาและกรุงธนโกสินทร์ตอนต้น แนวความคิดในการแต่งเพลงยาวสังวาสคล้ายกัน กล่าวคือ มักกล่าวชมความงามคนรัก ตักทอตอบว่า คร่ำครวญถึงความทุกข์ และแสดงความในใจเช่น ขอฝากรักเป็นต้น ตอนท้ายของเพลงยาวจะเป็นการขอร้อง หรือวิงวอน เสนอชวนให้ตอบจดหมายรัก

ตัวอย่างการชมความงามในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

ว่างามจริงยิ่งนางในนิคม

สดับขาวกล่าวทรงอนงค์สมร

ก็นึกชมน้องตองกิดใจ

เจ้าฟ้าจิก

มิเห็นไช้เชื้อระคนนวล

โสมจันทร์หรือขวัญพิศอกสงวน

กระลวนทรงมาแดงก่สุรางค์โค

หรือแดงพักตร์ลักพักตร์ลักมี

มาลอบศรีโลกสง่างเมื่อปางไหน

แก่งกล่าวกลิ่นเสาวคนธ์ให้ป็นใจ

จะกรรไลในนวลซึ่งควรชม

พระบาทรัง

พระบาทสมเด็จพะพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพรรณนาความงามไว้ในหนังสือศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ภาควรรณคดีว่า

เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย

เจ้างามพักตร์แดงเพี้ยงนุหุลันฉาย

เจ้างามนาสายดั่งกลดอ

เจ้างามขนงงละม้ายคันศรทรง

เจ้างามกรรณกลกลิ่นบุษบง

เจ้างามศอเหมือนคอสุวรรณหงส์

เจ้างามวงวิลาดเรียบระเปียบไร

พระบาทสมเด็จพะพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเขียนเพลงยาวลงว่าสมักันยัมเขียนสำนวนกัศพอควาคนรัก ซึ่งพบมากทั้งในสมัย
กรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ประหนึ่งพึงพบปะกันประ เปรย	เห็นจริทบิกเป็นอนำเชื่อนเฉบ
	ถ้าที่เคยยังมีนั้นก็ควร เป็น
	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
มุ่งมาดคิดคิดมาดมุ่งมาดสงวน	ควรถนัดถนองถาคควรคิดทวนหัก
โยขาดเขื่อเขื่อขาดโยอาลัยนัก	ซัดเซงเขื่อนเขื่อนเซิงชักย้ายยักเพลง
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ก็กล่าวครวญถึงความทุกข์ให้คนรักทราบ ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แสนถวิลมิไคล่ในนอกอ้อม	แสนคิดสูกักก่าเงื่อนอม
แสนรักสูกหนักในทรวงแสน	มีแต่ครอมทุกข์ทเวศถวิลวัน
เสียดวาสกเหมือนศาสตราครัน	แต่ทอดเทอดคอดมณอมขวัญ
	เป็นนิรันดร์แทบทำลายใจ
	เจ้าฟ้าจืด

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีการคร่ำครวญ เช่นเคียวกันดังปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ
ภาควรรณคดีว่า

ก่าเขาทุกข์ใจรอนนอนจับใจ	ไขจับนอนรอนใจทุกข์เขาค่า
คณิงกรวญคร่ำถวิลกินระกำ	ระกำกินถวิลคร่ำกรวญคณิง
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเขียนเพลงยาว ผู้แต่งมักจะมีโอกาสได้แสดงถวายในใจกับคนรักได้เต็มที่ ดังตัวอย่าง
จากประชุมเพลงยาวว่า

ถวิลหวังหวังสวาสุพาพิน	สารศรีศรีสวัสดิ์อารมณถวิล
	ยุพินพิพินวินกนาวรรณ
	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

หรือบางทีก็ฝากรักเป็นเชิง เก็บยาวารส ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ทุกก้าวควร เลือกถวนศิริ สวัสดิ์

พิชอมองสิ่งสนิหประสิทธิ์มา

ขอฝากรักไว้รวมอารมณ์สมร

ประจักษ์ดังระบายนลายเลขา

ขอฝากหนาแนมหนาประคองนวล

ขอฝากกรมาตระกองประกองสงวน

เจ้าฟ้าจิด

จะเห็นว่าความคิดในการแต่ง เพลงยาวสองสมัยนี้คล้ายกันเฉพาะ เพลงยาวสัวาส
อนึ่ง เพลงยาวสัวาสกลบทกลอนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีลักษณะ
คล้ายกัน แตกต่างกันแต่ในเรื่องฉันทลักษณ์ซึ่งกล่าวไว้ในภาคฉันทลักษณ์

การจบเพลงยาว

ลักษณะการจบ เพลงยาวสัวาส เท่าที่ปรากฏในฎีเขียนมีดังนี้

บอกให้ทอจบจดหมาย ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ถ้าเม้นชอบ ชื่นชอบสาธารเรื่อง

จะสงงามตามรักควบักดี

ให้ประเพื่องความทุกข์ธุระพี่

ในความลับอย่าให้มีโกรธเย

เจ้าฟ้าจิด

ขอ เวียน้องพร้องตอบสารสนอง

ปรึกษากันตามฉาวติประยูรวงศ์

เจ้าอย่าของ เคืองกิดเป็นพิษสง

จงคงครองวังเวนหลังเอย

เจ้าฟ้าจิด

จะเห็นว่าผู้เขียน เพลงยาวมีจุดประสงค์จะให้ทอรับจดหมายและปิด เป็นความลับ
การโต้ตอบ เพลงยาวกันอาจจะไม่โต้ตอบด้วยตนเอง คงจะวานหรือจ้างผู้อื่นเขียน เพราะปรากฏ
ในตอนจบ เพลงยาวในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

เม้นกาณู เว้นที่เจียมพิศตร

แต่งส่งสารแล้วบาวานหลายคนไป

อย่าพลิกผกักกวายชัศฉัธาศรับ

เว้นดูใจอย่าทำสะเทินเอย

นายนิมเสน

เข้าใจว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไม่นิยมให้ชายหญิง เขียน เพลงยาวถึงกันเพราะถือเป็นเรื่องไม่งามทางความประพฤติ ปรากฏว่าตอนจบ เพลงยาวผู้แต่งจะ กำกับคนรักไม่ให้เปิดเผยเรื่องราวใหญ่ไคทราบ ปรากฏหลักฐานในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

พื่ออย่าแพร่พรายความไม่งามพักตร์	ถึงมิตรรักและพันธุ์พึงระวังศา
ก็อย่าแจ้งแสดงเรื่องในสารา	จงเมตตาอย่าให้สูญสวาสค์เอย
นายกิมเสน	

ถ้าเจ้าเบื่อเมฆจรสการุณภาพ	เจ้าอ่านทราบเสาวนาแล้วอย่าขาม
จะรู้จักรูสงวนให้ควรความ	จึงจะงามทั้งสองฝ่ายเอย
นายกิมเสน	

ลักษณะการจบอีกแบบหนึ่ง คือ บอกให้คนรักทราบ จะนับเวลาคอยการตอบจดหมาย ดังกล่าวตอนในชุมนุม เพลงยาวสมัยโบราณว่า

อย่านิ่งนอนมน้องมองฤทัย	จงอภัยอย่าให้ผิดคิครคน
จะนับหุ้มโมงทาสารารส	กำหนดไว้แต่ละวันสักพันหน
ไม่อย่ากเขาอย่ากคอบคคิคน	กว่าจะขยับสารสมานเอย
นายกรินทร์ธิเบศร์ (อิน)	

นายกิมเสนก็นิยมจบ เพลงยาวในลักษณะ เดียวกัน ดังตัวอย่างจากชุมนุม เพลงยาวสมัย โบราณว่า

เฝ้าปรานีก็อย่าเนิ่นนานสนอง	อย่าของสวาสค์อย่าให้ขาดปรารณา
จะนับบาทผาจดหมายนพิกา	ตั้งตาคอยสารสมานเอย
นายกิมเสน	

บางครั้งผู้เขียน เพลงยาวก็เชิญชวนให้คนรักแต่งงานโดยผูกเป็นทำนอง เปรียบเทียบไว้ใน ชุมชน เพลงยาวสมัยโบราณว่า

ศรีศิริบังอรมีคู่หา
 โบกขรรณียังมีสักตบรณ
 เฒ่นารมีภูมิมิรัก
 อันสตรีอยู่เคียวเปลี่ยวอาคูล

กีนรายังรวมสระสวรรค์
 ยอมกระสันสมงามตามประยูร
 จะสมถักก็สับสนไม่รู้อยู่
 หรือจะกลบศเพียงภิญโญเอ๋ย
 นายนรินทรธิเบศร์ (อิน)

จะเห็นว่ากวีเปรียบเทียบให้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เกิดมาคู่กันทั้งสิ้น แล้วสรุปว่าผู้หญิงที่มีคู่ครอง
 ย่อมจะมีความสุขซึ่งสตรีที่ไม่แต่งงานจะไม่มีโอกาสได้รับความสุข เรานั้นได้

สรุปแล้วการจบเพลงยาว ผู้แต่งต้องการให้คนรักตอบจดหมายหรือรับรัก กวีจะใช้วิธีพูด
 ต่าง ๆ กันเพื่อให้คนรักเห็นจริงว่าการแต่งงานจะมีความสุขกว่าอยู่ตัวคนเดียว พร้อมกับขอร้องไม่
 ให้เปิดเผยเรื่องราวในจดหมายให้ใครทราบ

การจบเพลงยาวกลบท กลอนอักษร

เพลงยาวสังวาสกลบทกลอนอักษร แตกต่างจากเพลงยาวที่เขียนเป็นกลอนสุภาพตรงที่
 การจบจะบอกชื่อกลบท หรือประเภทของกลบทนั้น เช่น

สองภริมย์ชมชิตประสิทธิสม
 กลบทบรรยายยายท่านอง

ประสิทธิชิตชมภริมย์สอง
ชื่อถ้อยหลัง เข้ากลองตรองอ่านเอ๋ย
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จะสังเกตเห็นว่า เพลงยาวกลบทจะจบด้วยการบอกชื่อกลบทเสมอ และบาทโททำสุดท้ายก็
 ลงท้ายด้วยคำว่า "เอ๋ย" เช่นเดียวกับกลอนเพลงยาวที่เขียนเป็นกลอนสุภาพ

ลีลาหรือท่านองเขียน (Style) ของกลอนเพลงยาววรรณคดี

กลอนเพลงยาวที่เขียนเพื่อบันทึกเหตุการณ์ สั่งสอน สรรเสริญพระเกียรติ พยากรณ์
 เยาวะเยบหรือเสียดสีเหล่านี้มีลีลาหรือท่านองเขียนที่แตกต่างจากเพลงยาวสังวาส กล่าวคือ

ลักษณะการขึ้นต้น

ขึ้นต้นด้วยวรรครับเช่นเดียวกับเพลงยาวสังวาส แล้วดำเนินเรื่องไปตามความประสงค์ของผู้แต่ง แล้วแต่จะแต่งเพื่ออะไร เช่น ถ้าแต่งเพื่อสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์มักจะขึ้นต้น ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

อันเป็นนิมิตนฤอุษยา

สมเด็จพระจอมโมเลศเทศนิกร

มังคมบรมนาถนาถา

บำรุงราชวรศาสนานัถาวร

นายมี มหาคเล็ก

กรมอมชอขอพระ เฑชม เฑศร

ละครคั่นเสถิตดุสิตา

ภูมพุม

ถ้าเป็นเพลงยาวพยากรณ์ขึ้นต้น ดังตัวอย่างจากประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ ว่า

เป็นกรุงรัตนราชพระศาสนา

จะกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา

มหาภิราถอันเลิศล้ำ

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

เพลงยาวถวายพยากรณ์ เมื่อเพลิงไหม้พระที่นั่งอินทราภิเษกมหาปราสาท พระที่นั่งเกษมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ขึ้นต้นด้วยการบอกวัน เดือน ปี ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

วันอาทิตย์ขึ้นคำหนึ่งฝนตก

เพลงยาวสามโมงกับหกบาท

เดือนเจ็ดปีระกา เอกศก

บกศกราชขึ้นต้นร้อยห้าสิบ เด็กปี

ลงปราสาทเพลิงฟ้าสุณิศรี

กรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท

เพลงยาวถวายโอวาท ซึ่งสุนทรภู่เขียนถวายโอวาทพระเจ้าลูกยาเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขึ้นต้นว่า

จงบ่มีควรจวนจะพรากจากสถาน
จงเขียนความตามใจอาลัยลาน
ขอประทาบทโหลยยาวราถ
สุนทรภู่

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้น อาจสรุปได้ว่าลักษณะการขึ้นต้นเพลงยาวประเภทนี้แตกต่างกันแล้วแต่ความประสงค์ของผู้แต่ง และแตกต่างจากลักษณะการขึ้นต้นเพลงยาวสังวาส ซึ่งมักจะขึ้นต้นด้วยการคร่ำครวญ หรือคัดพ้อทอว่า เป็นต้น

การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง

อาจกล่าวได้ว่าการเขียนเพลงยาวประเภทนี้ไม่พินิจพิเคราะห์เรื่องการใช้ถ้อยคำให้สละสลวยเหมือนกับเพลงยาวสังวาส ซึ่งก็มักจะใช้ถ้อยคำอย่างประณีต เช่นการเรียกชื่อผู้หญิง เป็นต้น ที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะการเขียนเพลงยาวประเภทที่ใช้พยากรณ์กิตี สรรเสริญพระเกียรติกิตี หรือสั่งสอนกิตี ผู้แต่งมุ่งจะให้ได้อรรถาความดีเด่นเป็นใหญ่ และอาจจะคำนึงถึงการใช้ถ้อยคำและสำนวนน้อยลง นอกจากลักษณะดังกล่าวแล้วปรากฏว่ายังมีการใช้คำภาษาต่างประเทศในการเขียนกลอนอีกด้วย ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

ทุกเขตแดนแสนสวาทบาทบพิตร	จนอังกฤษพระราชาสุชาสถาน
คือทวีปเข้้นทอรอบวิวาร	พรมแดนคานไคยนครอุครกา
โรที่เกียงเว่ยงวังฝรั่งเศส	พุทธเทศอเมรกันคัมภีร
รณพนาคำบลชลชลา	ขามสุชากรุงไทยไปไกลกรัน
	คุณพุ่ม

คุณพุ่มใช้คำภาษาต่างประเทศในการแต่งร้อยกรองด้วย อาจกล่าวได้ว่าการเขียนเพลงยาวของคุณพุ่มมุ่งจะเล่าเรื่อง หรือ เขียนบันทึกเหตุการณ์เป็นทำนองจดหมายเหตุมากกว่า นอกจากนั้นการใช้สำนวนก็ง่าย ๆ ไม่มุ่งแสดงอารมณ์หรือความรู้สึกเหมือนกับเพลงยาวสังวาส ดังตัวอย่างจากเพลงยาวถวายโอวาทว่า

อันคนที่มีศีลสัตย์สันตติ์เพียง
เอาไว้ใช้ใดลัทธิไม่คิดร้าย

ช่วยชุบเลี้ยงรัฐเชิดให้เจิดฉาย
เขารักตายถวายไฉนขวัญใจตรง
สุนทรภู่

แนวความคิดในการแต่ง (Theme)

ความคิดในการแต่งก็แตกต่างจากเพลงยาวสังวาส กล่าวคือเพลงยาวที่เขียน
สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ก็จะกล่าวสรรเสริญพระเกียรติในด้านต่าง ๆ กล่าวถึงพระรา-
กรณียกิจโดยตลอด ดังคำกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

หนึ่งเสนาข้าหลวงทั้งปวงหมด
ทั้งไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสิ้นทุกนาม

พยุบศเป็นสง่ากล่าสนาม
ก็มีความกรุณาทั้งธานี
นายวี มหาตเล็ก

ถ้าเขียนพยากรณ์เหตุการณ์ ก็จะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่น่าทายกังวลอย่างจากประชุมเพลงยาว
ว่า

เหตุเห็นเป็นอัศจรรย์การ
อันฟ้าลงในวังกรุงนี้
จะมีอาณภาพราบไป

ขอประทานพูลถวายทำนายไว้
จะเกิดสวัสดิภัยใหญ่
ในทิศทิศิมปรการ

กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าความคิดในการแต่ง (Theme) ของเพลงยาวประเภทนี้แตกต่าง
กันไปสุดแล้วแต่ผู้แต่งจะมีความประสงค์อย่างไร ซึ่งแตกต่างจากแนวความคิดในการแต่งเพลงยาว
สังวาสที่มีลักษณะคล้ายกัน คือ มักจะชมความงามคนรัก คร่ำครวญ หรือตัดพ้อต่อว่า

ลักษณะการจบ

การเขียนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ สั่งสอน ล้อเลียน หรือเสียดสี จะจบ
ลงด้วยบาทโทเสมอ และคำสุดท้ายของวรรกส์ใช้คำว่า "เอ๋ย" เช่นเดียวกับการเขียนเพลงยาว
สังวาส

คุณค่าและวิวัฒนาการของกลอนเพลงยาว

๑. คุณค่าของกลอนเพลงยาว

ก่อนที่จะกล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาว น่าจะได้นำเอาลักษณะหนังสือที่จัดว่าเป็นวรรณคดีมากล่าวไว้ เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยคุณค่าของกลอนเพลงยาวต่อไป

โมรี พิเศกกุล^๑ กล่าวว่า หนังสือชนิดใดก็ตาม เมื่อมีผู้ประพันธ์ขึ้นเป็นเรื่องราวแล้ว จะเป็นยุคไหนสมัยใดก็ตาม จะเรียงความเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรองก็ตาม ควรจะต้องมีลักษณะเด่นดังต่อไปนี้

๑. ในด้านเค้าโครงเรื่อง ศิลปะการลำดับความตามโครงเรื่องทำนองการเขียน

๒. ความแจ่มแจ้งในการบรรยายควยถ้อยคำ มีเสียงกลมกลืน เหมาะจะจะมีจังหวะได้สัดส่วนกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เกิดภาพพจน์ หรือในบางครั้งก่อให้เกิดสัมผัสและการเล่นอักษรเพื่อช่วยให้เสียงเสนาะยิ่งขึ้น เช่น

แกมชำชำไกรทอง	อันแกมเองชำเพราะชม
ปลาทุกทุกชอกกรม	เหมือนทุกขพทจากนาง
นำเงินคือเงินยวง	ชาวพรายขวงสีสำอาง
ไม่เหียนเปรียบโฉมนาง	งามเรื่องเรื่อเนื้อสองสี
	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

๕๖

บางครั้งอาจจะใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ ซึ่งเลียนได้เหมาะเจาะจนหูสร้างเสียง
ใจสร้างภาพคลอตามไปด้วย ดังปรากฏในกาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดงว่า

เสื่อโครงยงปีบเปี้ยว	สยงหัว
กัทธสำเนียงฟังกลัว	ทั่วแควน
รายยวดดงคเหราพั	คามุง
ลวงเล็บเลนแผนแพลน	โลกเลี้ยวโนนผาย

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ภาพพจน์ ที่สามารถกล่าวพรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ จะเป็นการกล่าวชมนาง ชมธรรมชาติ
หรือการอธิบายถึงสภาพที่และสิ่งต่าง ๆ ก็กล่าวเปรียบไ้กับความแจ่มแจ้ง จนผู้อ่านสามารถสร้างเป็น
มโนภาพได้ ดังตัวอย่างในบทละครเรื่องอิเหนาว่า

พระชมรุกขชาติที่ริมทาง	สูงสว่างแลระหงคงใหญ่
ร่มรื่นชื่นชฎารับคิโย	ลมพัดกิ่งไกวไปมา
อำพันหวานหอมพรมแซม	พิกุลแกมแก้ว เกดกฤษณา
บาง เหล็กคดพวงควงผกา	หลั่นกลาดคายดาพนาดี
กลอนกลีบขมิ้นมากลิ่นผล	เสียงพลกรัณครันกตันทน
อันมิ่งไม้บน เ็นเนินคีรี	ทวงที่คังคัตถ์อยู่อัครา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๓. มีสำนวนโวหารลึกลับซึ่งกินใจ จนจิตใจเมื่ออ่าน เกิดประโยชน์ทางเล่าโลมไว้
หรือเป็นคติสอนใจเกิดอารมณ์สะเทือนใจ เช่น

สิ่งใดในโลกล้วน	อนิจจัง
กงเตฆาปบุญยัง	เที่ยงแท้
คือเงาตึกชั่วคราว	ตรึงแน่น อยู่หนา
ตามแผนบุญบาปแล	ก่อเกิดรักษา

ลิลิตพระลอ

อาหารก็จนพลกัไว้
มันเผือกเผือกสประเทือง

โหยหิวจะหิวหอยเหียน
โหมหุดประดุจหุดพหลพาค

อุระไซระคายเคือง

จีระแพบหลาย ลาย

และพระเสียรก็ชมชาน

อุระเอยบเคยชาม

พระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ

๔. มีลักษณะถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์

๕. ความรู้และปฏิภาณของกวีในสิ่งที่เขียนลงไปในบทประพันธ์ การศึกษาวรรณคดี
จำเป็นต่อรู้ความหมายของศัพท์ และความหมายของข้อความในบทประพันธ์นั้น ๆ เพราะวรรณคดี
เป็นหนังสือชั้นสูง ถ้าเป็นหนังสือวรรณคดีโบราณของชาติ วรรณคดีบางเล่มก็เท่ากับเป็นเท่เก็บคำไทย
โบราณ ซึ่งบัดนี้ตายไปแล้ว หรือบางทีที่ยังมีใช้อยู่ความหมายอาจขยายที่ หรือแถบเข้าใจได้ ดังนั้น
การศึกษาวรรณคดีเท่ากับเป็นการช่วยเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องภาษาได้

ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะที่เด่นของหนังสือวรรณคดี ซึ่งมีอยู่หลายประการ
กวนเห่กวนการศึกษากลอนเพลงยาวซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ที่ผู้นิยมเขียนกันแพร่หลาย
ในสมัยโบราณนั้นจึงน่าจะให้คุณค่าเป็นอันมาก เพราะวรรณกรรมประเภทใดก็ตาม จะเป็นของชาติ
ใด ภาษาใด ย่อมมีคุณค่าควรแก่การศึกษทั้งสิ้น ^๑ ผู้ศึกษาวรรณคดีนอกจากจะได้รับคุณค่าทางด้าน
ความบันเทิงแล้วย่อมจะได้รับคุณค่าทางด้านอื่น ๆ อีกหลายประการ คือสะท้อนให้เห็นสภาพของชีวิต
ใบเรื่องที่แต่งไว้ เกี่ยวกับเรื่อง วิหิ วิหิ ศรีวิยานนท์ ^๒ กล่าวถึงคุณค่าของวรรณคดีไว้ว่า
วรรณคดีเป็นเสมือนพยานหลักฐานว่าชนชาติมีความเป็นอยู่ มีความคิดความเห็นเป็นอย่างไรดีกว่า
ประวัติศาสตร์เสียอีก เพราะประวัติศาสตร์ได้บันทึกเหตุการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นแล้ว ส่วนวรรณคดี
แสดงอำนาจสำคัญที่อยู่ในจิตใจของประชาชนอันเป็นสมุฐานที่ปรากฏออกมาภายนอก

อาจกล่าวได้ว่าวรรณคดีเป็นเครื่องบันทึกชีวิต และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เพราะ
วรรณคดีมักจะสร้างขึ้นจากชีวิตและชีวิตจริง ๆ เป็นหลัก วิหิ วิหิ ศรีวิยานนท์ ^๒ กล่าวถึง
วรรณคดีและชีวิตว่าวรรณคดีอย่างเดียวกันช่วยให้นมนุษย์ทอดสายตาไปไกลและกว้างที่สุด ที่ไม่เคยเคย
ส่วนหนึ่งส่วนใดของชีวิต

^๑ วิหิ วิหิ ศรีวิยานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า ๒๒๖

^๒ ก. หน้า ๒๐๕

ดังนั้น การศึกษาวรรณคดีจึงให้คุณค่าเป็นอันมากทั้งในด้านความรู้ (Knowledge) และความสนุกสนาน (Pleasure) เรื่องคุณค่าของวรรณคดีนี้ เจื้อ สดะเวทิน^๑ กล่าวว่า หนังสือที่จะนับเป็นวรรณคดีตามหลักวิชานั้นต้องประกอบไปด้วยคุณค่า สารประโยชน์ซึ่งประมวลได้เป็นส่วนใหญ่สามประการ คือ

๑. คุณค่าในทางความสะเทือนอารมณ์ (Emotional Value) หมายความว่า ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านรู้สึกอย่างไร ผู้อ่านก็มีอารมณ์เช่นนั้น เรื่อยกันว่า อารมณ์ร่วม เช่น อารมณ์แห่งความรักชาติ ความกล้าหาญ และความเสียสละ ดังนี้ เป็นต้น

๒. คุณค่าในทางปัญญา (Intellectual Value) หมายความว่า ผู้อ่าน ผู้ฟังจะได้ฉลาดขึ้นกว่าเดิม เป็นการก่อความคล่องความเห็นให้งอกงาม เพื่อจะได้มีชีวิตอยู่ด้วยความผาสุกในสังคมมนุษย์

๓. คุณค่าในทางศีลธรรม (Moral Value) หมายถึงว่าหนังสือเรื่องนั้น ๆ ต้องไม่ลบล้างศีลธรรมในด้านใดด้านหนึ่ง หนังสือเรื่องใดแม้จะสนุกสนานอ่านเพลิน แต่ขาดคุณค่าทางศีลธรรม ไม่ทำให้ผู้อ่านสูงขึ้น แต่กลับถึงให้ผู้อ่านต่ำงก็ไม่วักเข้าในประเภทหนังสือวรรณคดี เพราะขาดคุณค่าทางศีลธรรม

จะเห็นว่าวรรณคดีให้คุณค่าสามประการ ดังกล่าวแล้วนั้น แต่ในการศึกษาวรรณกรรมกลอนเพลงยาวครั้งนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงคุณค่าของเพลงยาวเพียงสองประการตามที่ เดวิด เอ. ดิกซสัน (David H. Dickason)^๒ ได้กล่าวไว้ คือ

๑. คุณค่าในทางความรู้ (Knowledge or Information)

๒. คุณค่าในทางความบันเทิง (Pleasure or Recreation)

คุณค่าในทางความบันเทิง (Pleasure)

๑. รหัสแห่งกาพย์กลอน อาจกล่าวได้ว่าเพลงยาวให้คุณค่าทางก้านที่ครบทั้งสี่รสตามที่โบราณได้กล่าวไว้

^๑ เจื้อ สดะเวทิน ประวัติวรรณคดี หน้า ๙ - ๘

^๒ David H. Dickason, Introduction to Literature in English for Thai Students, p.3

เสาวรจณี
นารีปราโมทย์
พีโรชาทัง
กัลลามังกพิสัย

เสาวรจณี ได้แก้บทชมความงาม ในกลอนเพลงยาวมีทั้งบทชมโฉมของหญิงคนรัก
และชมความงามของธรรมชาติดังตัวอย่างในจารึกวัดพระเชตุพนฯ ถ้าถว้บรรณคดีว่า
ไก่อ้น้องน้องนวลพัศตร์พัศตร์ม่งนิว
เจ้างามโฉมโฉมขึ้นจิตรวิตรเจียนบลิ่ว
จะหาไหนไหนจะเหมือนเหมือนโฉมสมร
มารยาทยาตร์เยื้องย่างอย่างกนิริน
คู่งลิวลิวลอยเลื่อนเลื่อนลงคิน
จรีงอนงอนงามเฉิดเฉิดโฉมฉิน
พี่แค้นคินโดยรักรักริงใจ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

* ในเพลงยาวนิราศรพม่าที่ท่าคินแกง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
ยอดฟ้าจุฬาโลก มีบทชมความงามธรรมชาติเมื่อเดินทัพไปถึงวังตะเคียน ดังกล่าวกลอนใน
ประชุมเพลงยาวว่า *

เป็นช่องชั้นเชิงผาศิลาลาก	รุกชชากรีนรวบสวยสม
ไพจิตรพิศพรณอยู่น่าชม	ดมพิศพากคิ่นสูมาดย์มา
มีทอธารน้ำพุคุดัน	ตลอดคิ่นไหลลงแค่ยอกผา
เป็นไปลงปล่องช่องชั้นบรรพตา	เข็นช่าดังสายสุหร่ายริน
บ้างเป็นทอแกวทางหว่างบรรพต	เลี้ยวลดไหลมาไม่รู้สิ้น
น้ำใสไหลชอกกิชรินทร์	แสนถวิลถึงสวาทไม่กลากกลา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

รสนารีปราโมทย์ ได้แก้รสนีในทางแสดงความรักใคร่ พுகจาเกี่ยวพาราสี
ในเพลงยาวสั่งว่าสม่มากที่สุดดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

ขอฝากจิตมาสนิหเสนห์น้อง	ขอฝากกรมาตระกองโฉมสมร
ขอฝากน่านาสุบกันขรร	ขอฝากโอบรมาชะอ่อนให้เอ็นดู
	กรมหมื่นสภิกขางรงสวัสดิ์

นอกจากนี้ก็มีปรากฏในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

แม้มือของ เหมือนหนึ่งชี้ในที่ชาย

ไม่ถืกกายเลยจะลอบไปโถมนวล

หัตถ์จะลง เรณูสูมามาต

ถนอมนาฏนึ่งนองแนบสงวน

เกลือกกลั้วยั่วเข้ายัยวน

ไม่หวดหาอื่นแอมแนบประกอง

เจ้าฟ้าจีก

นายพนินทรธิเบศร์ (อิน) เขียนจำนวนเกี้ยวพาราสีแสดงความรักได้ไพเราะ
ดังคำกวดอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ขอเชิญโอรุ์ตอบโอรุ์จงเอมอร

ขอฝากกรกระกองชมโฉมสวรรค์

ขอฝากเฝ้าที่แบบเฝ้านวลจันทร์

ขอฝากขวัญมอบขวัญเย็นนา

ขอเชิญเนตรสบเนตรสักหน่อยบ้าง

ขอฝากปรางมาถ่มอบกันนาสา

ขอฝากใจร่วมใจจอมสุกา

ขอฝากชีวาไว้เป็นคู่ชีวิตเดียว

บทคัดพ้อ หรือเรียกว่าพิโรชาหัง เป็นจำนวนคัดพ้อแสดงความโกรธ ความแค้น
หรือเสียสละ, บทนี้ก็นิยมเขียนในเพลงยาวส่งวาทะมาเช่นเดียวกับบทเกี้ยวพาราสี

จำนวนคัดพ้อของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ทรงนิพนธ์ไว้ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ประหนึ่งพึงพบปะกับประเปรย

เห็นจรีตบิกเหมือนท่าเวียนเฉย

แก่เวียนหวังตั้งใจมารุ้งรัก

ถ้าที่เคยยังมีกันก็ควรเป็น

เหมือนทาระกรรมจะให้น้ำตากระเด็น

สักเท่าไรมาแล้วไม่เล็งเห็น

หรือเห็นหลังยังน้อยไม่หน่ายใจ

ไม่มีเรื่องเกื่องชดถึงตักรอน

อนิจจาน้อยๆใจกระไรสพร

ซึ่งแรกเริ่มรักกันนั้นไฉน

มามันพึงบึงบอนไม่เบิกยาน

แต่กล่อมเกลี้ยงเลี้ยงน้อมมานมนาน

ยังมีไต่ว่ากล่าวให้ร้ายจาน

สิ่งสำราญอย่างไร ไม่โรยรา

กรมหมื่นสภิดิธำรงสวัสดิ์

ปรากฏว่ากรมหมื่นสฤติธารังสวัสดิ์ กวีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเขียน
สาบวนคักพ้อไถ่ไพเราะะ ดังเท้อย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

อนิจจาจิตใจไถ่ง่ายดาย
เมื่อไม่ผิดจริงสักสิ่งอัน
กินรินจากถันยังสั่งตำ
วิรุณรู้สั่งเข้ากวยอาดิย

ไปบรรยายข้อหาที่หนุนหัน
เหมือนหักก้านขุนบันไม่ไวโย
มักน้ารู้สั่งที่อาภัย
แต่หน้าใจเจ้าไม่สั่งเป่าวงเฉย

กรมหมื่นสฤติธารังสวัสดิ์

นอกจากนี้กวีใช้สำนวนก่อนข้างเผือกอื่น รุนแรง คักพ้อคนรักที่เอาใจออกห่าง
ซึ่งปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

๒ ฤกิดเหมือนหมากรุกหลายมักกลายหน้า
จึงเลือกชิมจะหาน้ำเช่นน้ำตาล
ฝ่ายข้างโน้นเห็นจะมีภาสีกว่า
ข้างฝ่ายนี้ก็มีม้วยบ่เขาไป

ผลพุกน้าส้อมสุกกกลางลูกหวาน
ผลไหนพานจึกน้อง ไม่ค้องใจ
ดวงสุกาจึงได้กิดพิศมัย
เจ้าจึงไม่มีสวาสกัคักชาคเอย

กรมหมื่นหลวงภูวนาถนเรศวรฤทธิ

ในเพลงยาวกลอุกักรตาย ใจกล่าวตายเพื่อแสดงความรูสึกโกรธ ไม่พอใจ
ดังตัวอย่างจาก กิลาวรรีกวัดพระเชตุพน ภาควรรณคดีว่า

เทวณักรักจะหลุกสุจะยึก
พิโรธรักจะยักยอกนิกลอกกดับ
มีกิมยคชีหนะเพราะงะงุ
จะพรากรักชักรมิตรประคิพุก
ชาติบะตึกตึกก็แหลอกแตกสัคนัด

เจ็นจิตรักกิดกิดกิดอกอีก
กิดเคียกชัคชัคกิดกิดประพุก
เคิดจะดับมีกิดเคิดกุด
กับคิตกรุ ทรากยาภิวกชัค
อกจะกรากปากจะบูคจะบอกระหัส
ประมาทระมัทละเมิดเคิดกุดละ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทโศก หรือเรียกว่า สัจดา บังคับเสีย เป็นบทแสดงความเศร้าโศก หรือกร่ำกรว
ในเรื่องความรัก ในกลอนเพลงยาวสังวาสก็มีมาก กวีมักนิยมกร่ำกรวดูถึงความทุกข์ไ
กนรักนี้ ถึงกล่าวตอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ไปสู่ทนายที่จะมาสู่มาศย์สมาน	สู่จะหาญที่จะ เห็นเวหาสห้อง
สู่กักที่จะเข้าเฝ้าประคอง	สู่สนองใจสนิทเสน่หกัน
โอ้แต่นี้นับหัวแก่เขาก	จะต้องนองชลเนตรกรรแสงกัลย์
จะแลลับเหมือนเท่งกับเกื่อนทวิ	เมื่อเลี้ยวเหลี่ยมสัต์อัศย์คุณนร
ยิ่งกึ่งก็ยิ่งนามจะเห็นพักตร์	ถวญกรรักแล้วก็ทอดกาศยาน
ไม่เห็นกรรมว่าจะนำให้ไกลกร	ไม่เห็นรักว่าจะรอนให้แรมโรย

เจ้าเจ้าธรรมธิเบศร

* ในกลอนเพลงยาวนิราเรยพม่าที่ท่าดินแดง ก็พรรณนาความเศร้าโศกที่ต้องจาก
กันรักไว้ว่า ๔

เป็นว่าน้ำฟ้าละอองฝน	มาคนเวทศกรังนี้จะมีไหน
สิ่งทั้งหลายทนายกายก้วยเกินไพร	ไม่เหมือนพืชนาวกายที่ในทรวง
ยามกีกตรักถึงถึงงินหา	ใบอุราเสียงทักภูเขาลวง
อันทนายมาซึ่งตามมาทั้งปวง	ใบหนักทรวงเหมือนพืชนักอาศัยไกล
เขาหนักทนายถึงที่เขากัก	พืชนักรักนี้ไม่ปลงลงได้
แต่จะกอดก่อนทุกข์เทวทไป	จะเห็นใจหรือว่าใจการุญกัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด ฟ้าจุฬาโลก

การแสดงความรัก กร่ำกรวญนี้ กวีมักจะถ้อยเป็นเชรรมนิยมนิยม ในการเขียน
เพลงยาวสังวาส แม้เพลงยาวกลอนกรก็มีการกร่ำกรวญ ถึงปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเมรุมา
ภาควรรณคดีว่า

อะไรเลยระกำใจอะไรเลย

สงสารนุชสุดแสนสงสารนุช

รักทใจให้สลกรับใจ

ชลเนตรจะไหลหลังถึงชลเนตร

เมื่อยามนอนจะหนาวเมื่อเมื่อยามนอน

ไอ้ออกเอยแสนวิตไอ้ออกเอย

จะจากไกลไม่เอยจะจากไกล

จะโหยให้โหยจะเอยจะโหยให้

กองไกลจรรกรมในกองไกลจรร

สั่นอันไอ้ทเวสสั่นอัน

ไม่วายวันกระสันสมรไม่วายวัน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากตัวอย่างที่กล่าวมานั้น อาจสรุปได้ว่ากลอนเพลงยาวมีรสแห่งวรรณคดี หรือรสน่าฟังกลอนกรบถันทั้งสี่สยอมาทำให้ผู้อ่านได้รับรสไพเราะนี้เป็นอันมาก

๒. ความแจ่มแจ้งในการบรรยายถ้อยถ้อยคำ บั่เสียงกลมกลืนเหมาะเจาะ มีจังหวะไต่สัดส่วนกัน ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เกิดภาพพจน์ ในกลอนเพลงยาวมีบทกลอน ไพเราะ กล่าวคือ มีจังหวะและสัมผัสคล้องจองกัน ทั้งตัวอย่างในฉุมนุญเพลงยาวสมัย โบราณว่า

กัณฑ์มาวง/หมายเคื่อน/การการ

แม่นพี่เหิร/เดินไถ่/ในเวหาส

ปางพี่มาก/สมาน/สุมาลย์สมร

อันลอยเิน/อัมพร/โผยบพราย

ถึงจะมาก/ก็บ่เสีย/ซึ่งแรงหมาย

เจ้าฟ้าจรรรมชื่เบร

กลอนของสุนทรภู่ที่ว่าไพเราะถ้อยสัมผัส สละสัมผัสพญชนะและจังหวะของกลอน ความหมายก็แจ่มแจ้งชัดเจน ปรากฏในเพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่ว่า

อัถวาคึก/วิทยา/เหมือนอาวุธ

สูงวนถม/สมนึก/ไกรสีสุก

จับให้มั่น/คั่นหมาย/ให้วายวอด

หักให้ขาด/ปรารถนา/หาสิ่งใด

ประเสริฐสุด/ซ่อนใส่/เสียในฝัก

จึ่งก่อขัณฑ์/เชื้อคั่น/ใหม่บรรดิษ

ช่วยให้รอด/รักให้ฉีก/พิสมัย

เพียรจงไถ่/ทั้งประสงก์/ที่ตรงกั

จะเห็นว่ากลอนของสุนทรภู่จะมีสัมผัสสระอย่างน้อยหนึ่งแห่ง ถ้ามีสัมผัสสระน้อย
ก็จะเพิ่มสัมผัสพยัญชนะ เพียงสองก้ากลอนก็ได้ความชัดเจน และความหมายเชิงเปรียบเทียบ
ทำให้อ่านแล้วไม่เบื่อ

บางกรั้กวีเล่นคำ และเล่นอักษรทำให้มีเสียงเสนาะยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างจากชุมนุม
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

โอเจ้าผู้เจริญอารมณ์ขาย

เจ้าแห่งนายผีแล้วหรือฉันใด

โอเจ้าผู้เฉลียวเฉลียวจิต

จงชวนจิตที่บางอย่าห่างไกล

โอเจ้าโยนนะนุสสุกอาลัย

ไวใจที่ไวซึ่งพาที

เจ้า! เจ้า!

กวีใช้คำ "โอเจ้า" โดยตลอด และในวรรคก็เล่นอักษร

อย่าให้เสียที่พี่ว่านอนมิตร

อย่าให้เสียที่พี่คิดปรารภนา

อย่าให้เสียที่พี่อุส่าห์มา

อย่าให้เสียที่พี่อาทรใจ

เจ้า! เจ้า!

บางกรั้ต้องการให้คนรักเชื่อถือ จึงใช้คำซ้ำ ๆ กัน ดังตัวอย่างจากชุมนุม
เพลงยาวสมัยโบราณว่า

พี่ไม่อ้อแอ้พอโดยไก่อ

พี่มิให้เจ้าบัวหมองศรี

พี่ไม่เรีกร้างประเวณี

พี่ไม่ลงให้พี่เป็นเท็จ

พี่ไม่เล่นคังเอนชายู้

พี่ไม่ลงให้ผู้อื่นเช็ด

พี่ไม่เกี้ยวเป็นกลลกลเม็ด

พี่ไม่เด็ดเสียได้เหมือนทุกคน

เจ้า! เจ้า!

ภาพพจน์ ในการเขียนกลอนเพลงยาวกวีสามารถพรรณนาถึงสิ่งต่าง ๆ
เช่นกล่าวชมนาง พรรณนาธรรมชาติ ชมความงามของสถานที่ หรืออธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม
ก็ใช้วิธีการเปรียบเทียบให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ดังตัวอย่างจากศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ว่า
วรรคที่ว่า

ชมนาง

เจ้างามเนตรระหนึ่งนัยนาทราย
เจ้างามนาสายลึงกลดขอ
เจ้างามกรรณกลลื่นนุสบง
เจ้างามมรางเปล่งมัจจุ์เปรมปราโมช
เจ้างามทนต์กลนิล ร่วงเจียรระโน

เจ้างามพักตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย
เจ้างามชนงก่งละม้ายกันศรทรง
เจ้างามทอเหมือนกอสวรรรหงส์
เจ้างามวงวิลาศเรียบระเบียบไร
เจ้างามโอษฐ์แย้มยลจิวาฬะพิสมัย
เจ้างามเกศคำประไพเพียงภูมริน

พระบาทสมเด็จพะพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชมความงามของมณฑป ปรากฏในพระชูปเพลงยาวว่า

กระดังรายฉายการะย้าย้อย
เสียงเสนาะเพราะชวนประสานกัน
ที่มีทวยหาญปลายเสาก็เหราพริ้ง
พื้นเงินเก่าเบาบางก็สร้างทวิ
พระมณฑปน้อยในก็ใหม่่อง
ล้วนลวดลายพรายพราวดูวาววาม

โพธิ์ทองห้อยกอยคมระคมณัน
ทั้งก็วันบรรเลงดังเพลงก็
ฉนังถึงกานแย่งเป็นแสงส
แลนบัคกรัณศักเปลี่ยนให้เลี่ยนงาม
แล้วก้วยทองแกมแก้วแววอร่าม
แต่ฐานงามถึงยอดกลดอดปสี

นายปี มหาเกล็ก

การเปรียบเทียบที่ได้ี้ สามารถอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยยกเหตุการณ์
ในวรรณคดีมาประกอบ จากตัวอย่างในมุนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

อันจินตะทราวาทีภิรมย์รัก
เมื่อแรกเหมือนจะรักจีรังกาล
อันไวยะเกินประหนึ่งเท้กับใจเจ้า
มาสู่สุขสู่ทุกข์ทุกอิริยา

อิเหนาหมักมีรู้สุกเกษมสาคต์
มีรู้ก็รานไปรักข้างนุญา
อันรักเราเหมือนถึงเรื่องจินตะทรา
เออสาสที่รักให้เร่งครอม

นายภิมเสน

✓ อป่ง การอธิบายให้คนรักเห็นกล้อยความว่าอยู่เป็นโสดไม่ใช่ออย่างไรรั้น ควมีวิธี
พูดเปรียบเทียบให้เห็นจริงจึงคังคำกลอนในมุนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ธรรมทานารัไว้ที่ฝั่ง
 รักษาตัว เต็มดีเหมือนมีกา
 คงเพชรเคลื่อนเรือนเก็บอยู่เมื่อกเฒ่า
 ฉาเรือนรองทองดมให้สมตัว
 แขนเองก่อางขวางอยู่อย่างนี้
 กวรองงักจงกำรักันก็เกียน
 ซึ่งกำเปรียบเลียบลัดด้วยมริกา
 เห็นอยู่เกี่ยว เติญวอรรณเฒ่านมนาน

ถึงต้องถึงเทียมอย่างนก บางชาว
 คงคงกล่าวขาว ผ่องได้หมองมัว
 จะเสื่อมเฝ้าแสงมณีศรีสลับ
 จะยังชั่วชู่ช่วงกว้างว เขียร
 ไม่พ้นที่คิกากำพาเหียร
 ถักนเมียนเบี่ยงถอยพลอยรำกาญ
 วานอย่าว่าหวังสวาสค์เอื้อมอาจหาญ
 กิดสงสารแสนรักจึงชักจูง

กรมหลวงภูวเนกรนรินทรฤทธิ

คุณกาทางคามความรู้

การเขียนบทประพันธ์ใดก็ตาม กวีมักจะแสดง^{15๑}ความรู้และปฏิกิริยาของตน
 ไว้ในบทประพันธ์นั้น ตลอดจนสิ่งอื่น เช่น ทักษะคติ ความเชื่อ บางครั้งก็เรื่องราวของชีวิต
 ทั้งของกวีเองและของผู้ที่เกี่ยวข้อง อาจจะรวมไปถึงสภาพความเป็นอยู่ของบ้านเมืองไทยสมัย
 นั้น ๆ ไว้ด้วย เป็นการสะท้อนภาพในอดีตให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

อนึ่ง วรรณกรรมนั้นย่อมประกอบด้วยศัพท์และภาษาที่จะต้องศึกษาด้วย
 กันนั้น การศึกษาวรรณคดีเท่ากับการช่วยเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องนี้ได้

วรรณกรรมกลอนเพ่งยาวมีกวีศัพท์ และสำนวนภาษาตลอดจนความรู้
 ที่ควรศึกษามาก เพราะเหตุว่าข้อมูลที่น่าสนใจนี้ เป็นผลงานของชนชั้นสูงเป็นส่วนใหญ่ หรือ
 แม้จะเป็นกวีในราชสำนัก ย่อมมีความรู้และการศึกษาที่พอสมควร กันนั้น ผลงานของท้าวเวียง
 มีคุณค่าควรแก่การศึกษา ดังจะได้อีกกล่าวต่อไปนี้

ถ้าฝึกบวกลบเพลงยาวสังวาสพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตอนหนึ่งในประชันเพลงยาวกล่าวว่า

แต่แรกเริ่มเดิมใดภิรมย์รัก

ถนอมรักมิให้ซักมัสสสมร

สุดแสนสวาทเท่าที่รำระอ่อน

ให้พาจรปลอมประชาทกราตรี

เมื่อครั้งเง้าหาหงส์ก็สงสัย

เหมือนไกรธซึ่งจึงไปกล้วยพี

พลเลื้อยรู้ข่าวระวายว่าร้ายก็

เขายจกมีก็ไม่แหงระวางความ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กลอนตอนนี้กล่าวถึง พืชข้าหงส์ เป็นการบอกว่าคนรักที่ไม่ไปฟังข้าหงส์ด้วยกัน คำว่า ข้าหงส์ เป็นวิธีของนราหมณ์ ข้าหงส์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "กล่อมหงส์"

พระราชกรณียาคมนี้^๑ อธิบายกรรมพืชข้าหงส์ไว้ว่า การข้าหงส์หรือข้าเจ้าหงส์ ขาวบ้านมักเรียกกันเป็นสามัญว่า "กล่อมหงส์" เป็นตอนหนึ่งของพิธีกรรมพวดย ตรีปาวาย ปัจจุบันนี้เป็นพระราชพิธีหลวง กระทำในเดือนปี ถือว่าเป็นพิธีใหม่แห่งถักราชของศาสนา-นราหมณ์ จัดเป็นพิธีใหญ่ที่สุด กรรมพิธีแบ่งเป็นสามตอน ตอนแรกเป็นพิธีเบิกประตูควาด้วย ไกรลาศ อัญเชิญเทพเจ้าลงสู่มนุษยโลก เพื่อทรงประทานพร จากนั้นเป็นพิธีได้ซึ่งข้าของ นาลิวัน เพื่อขึงความมั่งคั่งของโลกว่าจะมีความแข็งแรงทนทานถ้อยหรือไม

ตอนที่สอง เป็นกรรมพิธีของพราหมณ์ถวายกรวยกล่าวสรรเสริญเทพเจ้า ถวาย ข้าวคอกกอกไม้ เครื่องกระยาบวชโภชนาแก่องค์เทพเจ้า สิ่งเหล่านี้เป็นอาหารทิพย์ เมื่อถวายแก่องค์เทพเจ้าแล้ว จะได้นำมาแจกจ่ายแก่ฆราวาสเพื่อความสุขสมแก่ ผู้บริโภคนั้น ต่อไปซึ่งเป็นตอนสุดท้าย เป็นกรรมพิธีตั้งน้ำเทพเจ้า เสร็จแล้วอัญเชิญ หงส์ ซึ่งเป็นพาหนะที่นำองค์เทพเจ้ากลับขึ้นสู่วิมาน ตอนนี้แหละที่เรียกกันว่า "กล่อมหงส์" หรือ "ข้าหงส์"

พิธีตอนที่สามคือพืชข้าหงส์นั้น เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องในวรรณคดีอันสำคัญ เริ่มด้วยพระมหाराชกรกระทำกรรมบูชา หรือกรรมพิธี อัญเชิญเทพเจ้าลงสู่กัณธกะ

^๑ พระราชกรณียาคมนี้ กรรมพิธี-ข้าหงส์และวรรณคดียุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์
หน้า ๘ - ๙

สังข์ เสร็จแล้วอัญเชิญสู่ทวารวดี ทำสาครบูชา อัญเชิญเทวรูปตั้งบนพานทอง แล้วเดินดู
ประตักขี้นรอบหงส์ เทพพาหะที่ตั้งหงส์ให้ทวารวดีคล้ายเปิด เมื่อเวียนครบสามรอบแล้ว
อัญเชิญเทวรูปขึ้นบนบุษบกหงส์ พิจารณาจากนี้ พระกรุณาหมื่นหนึ่งกว่านพระเวทเจ้าหงส์
พระกรุณาหมื่นเอกกนหนึ่งโกวเปลหงส์ฯ ๆ เป็นจิ้งฉะเสมียนหนึ่งพญาหงส์โอบยบินไปรอบ ๆ
วิกรวาลกรรไลสู่สุวรรณภูมิ จากการอ่านพระเวทเป็นท่านองฉันทพร้อมกับการแกว่งโกวของ
เปิด ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า "กล่อมหงส์" ท่านองฉันทกล่อมหงส์มีอยู่ สี่ท่านอง แต่ละท่านอง
ก็มีลีลาฝึกกันเฉพาะแต่ละอย่าง มีความไพเราะเพราะพริ้งกว้าง ๆ กันคนละแบบ ซึ่งผู้
เคยได้ฟังมักกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นลีลาของเสียงอันไพเราะนุ่มนวล ยากที่จะ
หาได้จากที่อื่น ๆ ได้

เนื่องจากท่านองการกล่อมหงส์ หรือข้าหงส์มีความไพเราะมากนั่นเอง หม่อมสาว
ลงียบไปวังกัน และคงนิยมไปวังกันมาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงมีคำว่าข้าหงส์ปรากฏอยู่ในเพลงยาว

กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีมหาดเล็ก กล่าวถึงพระราชนิพนธ์กิจจานุเบกษา ดังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

ถึราชบุรุษทุกซุกเขย เป็นเววาก	เก็คน้ำมากไปไหม้ในเกหา
ทั้งข้ายากหมากแพงฝนแล้งนา	ที่ตกกล้าแห้งไปใบข้าวราญ
ให้วารถร้อนในพระทัยเทวษ	ไปทั่วเขตไพร่ฟ้าสุธาสถาน
จะอดอยากยากจนทนทรมาน	ให้เกณฑ์การทคนน้ำใจท้านบ
ให้ถึงราชพิธี <u>พืชรูเสาศร</u>	ทั้งอังกา สักหลวงทั้งวังจบ

นายมี มหาดเล็ก

เมื่อเกิดข้ายากหมากแพงฝนแล้งจะโปรด ให้ถึงราชพิธีพืชรูเสาศร ถือพิธีขอฝน
แสดงว่าผู้แต่งจะคงมีความรู้เกี่ยวกับพิธีนี้เป็นอย่างดี ราชพิธีพืชรูเสาศรปรากฏในพระราช
พิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีสิบสองเดือน

อธิบายว่า

พิธีนี้เหตุใดจึงไม่มีในกฎหมายโบราณและในจดหมายเหตุหลวง นาวักทั้งสองแห่งก็ไม่ทราบเลย จะว่าไม่เกียติที่กรุงเก่าก็ว่าได้ ด้วยในการราชของพราหมณ์ก็มีอยู่ว่า ก่อนเก่า พระราชพิธีพรหมศาสตร์มหาเมฆบูชา มีวิธีซึ่งจะทำสักจน อนึ่ง การพิธีช่อฝ้าย ก็เป็นพิธีสามัญ มีเครื่องเกือกที่จะให้เล็กไม่ไถ่อยู่ ก็ถือว่าเจ้าแผ่นดินจะดำรงอยู่ใน ศตพิชราชธรรมมิไถ่บรวบแรม ซึ่งกณนางเวลมักพาโลว่า คินไปมาภายักจะเป็นไปตาม อาการของเจ้าแผ่นดินประพฤติ การฝนแล้งข้าวแพงนี้ ก็ไม่มีใครจะเลือกเวลา มีเรื่องเล่า ในโบราณและเรื่องใหม่ ๆ หลายเรื่อง ที่ไคกล่าวถึงว่าเวลาฝนแล้ง ข้าวแพง เจ้าแผ่นดิน นั้นตั้งอยู่ในยุติธรรมทรงพระกรุณาแก่อาณาประชาราษฎร์ที่ต้องอดอยาก ครมามพระองค์ต่าง ๆ เพื่อจะให้ฝนตก เช่นมาในกับที่ริมทางที่พงศาวดารลังกา พระเจ้าแผ่นดินลงบรรทมอยู่ใน ลานพระเจดีย์ ด้วยกิจอุทฺธิฐานว่า ถ้าฝนไม่ตกลงมาซึ่งลานพระเจดีย์จนพระองค์ลอยขึ้นก็จะ ไม่เสด็จลุกขึ้น เป็นต้น ก็เป็นความที่ส่วนของพระเจ้าแผ่นดินที่ปกครองแผ่นดินอยู่ในเวลา ข้าวแพงนั้น ฝนก็แล้งข้าวก็แพงได้

อึ่ง ในประเทศที่ใกล้เคียงกรุงสยาม เช่น จีน เวียดนาม และเมืองจีน ฝนแล้ง ข้าวแพง ถึงคนตายนับด้วยคนด้วยหน่นก็มีตัวอย่างเป็นอยู่บ่อย ๆ จะพาไปผู้ปกครองแผ่นดิน ว่าทำให้ฝนแล้งข้าวแพงนั้นเป็นการไม่ถาวรเลย แต่กระนั้นก็ยังนึกเห็นกันอยู่โดยมากกว่า เป็นไ้ ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าก็มีข้าวแพงหลายครั้ง จะทั้งพระราชพิธีนี้เสียไป จะไม่ได้ แต่บางที่จะคิดเห็นว่าเมื่อพระราชพิธีจร เพราะปีโคณบบริบูรณ์ ก็ยกเว้นเสีย ไม่ทำ ก่อที่ฝนแล้งจึงได้ตั้งพระราชพิธีตามที่มีแบบอย่างสืบมาจนถึงทุกวันนี้

การพิธีที่สุโขทัย มีแต่พิธีพราหมณ์ การซึ่งเกิดพิธีสงฆ์ขึ้นจะมีในภายหลัง และเอาอย่างพราหมณ์นั่นเอง ด้วยในประเทศที่มีฝนแล้งกันไม่ทั่วถึงและเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ จนถึงคนต้องอดอาหารตายบ่อย ๆ จนถึงในปัจจุบัณนี้ก็ยังเป็นอยู่บ่อย ๆ พราหมณ์จึง เป็นผู้มีความรู้เป็นที่นับถือของคนในประเทศนั้น จึงได้คิดวิธีที่จะบูชาเช่นไหว้ขอรวงคอ พระเป็นเจ้า ซึ่งเราเห็นก็ถือว่าเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ให้โทษให้ทุกข์แก่มนุษย์ทั้งมวล แต่วิธีที่ หำนนั้นก็คงจะไม่เหมือนกับทั่วไป ตามอัธยาศัยของผู้ซึ่งแรกก่อกั้น ด้วยเหตุว่าไม่สามารถ ที่จะถามพระเป็นเจ้าว่าจะชอบอย่างไรได้ จึงต้องคิดหาตาบใจที่ตัวเองเห็นว่าดีทดลองดู เมื่อ

สมชองที่ตีได้ถนัดปรารภนา ตำรานั้นก็ตั้งเป็นแบบอย่างต่อมา ก็จำผู้ที่ถึงพิธีขอฝนหรือ-
กันสามแห่งสี่แห่งในที่ไกล ๆ กัน แต่ความถนัดเห็นที่จะทำมีขึ้นต่างกันไม่ทั้งสามแห่งสี่แห่ง
เพื่อฝนตกลงมาก็ตกทั้งสามแห่งสี่แห่ง พิธีนั้นก็ตั้งทั้งสามแห่งสี่แห่ง แต่ถึงพิธีนั้นจะขลัง
ก็กลัทธิทุกกรังก็กลั เมื่อผู้ใดตั้งขึ้นที่ใด ก็คงเป็นที่ชอบใจของผู้ซึ่งมีความนับถือเป็นอย่าง
เดียวกัน

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวยังโปรดให้ถวายอาหารแด่
พระสงฆ์ ดังกล่าวตอน ในพระปฐมเพลงยาวว่า

ถวายเครื่องสุทธาระยาหาร	ทั้งถวายทานอุสารสดันสกศรี
วันละร้อยถวายเป็นกลางหัว	ยามกิจสารทอุตุกรรมสงกรานต์
ปักชัฏกับสุริยจันทร์วันวิสา	นิมนต์มาเกลื่อนกลาดพระราชฐาน
ทวัญพูนเพศตามเทศกาล	กระยาหารเนยนมระคมทวี
ทั้งยาอุขาวแซแลปายาส	กระยาสารทขาวทิพย์เกษมศรี

นายมี มหาคเล็ก

ยาอุ เป็นอาหารชนิดหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประทานกล่าวอธิบายไว้ในพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

"----- เครื่องที่จะประกอบที่ฉันมเนยซึ่งเป็นอาหารทิพย์ของคนประเทศนั้น
เจือจานไปด้วยน้ำตาลเป็นยาอุหวาน ส่วนยาอุที่มีมาในพระวินัยที่พระสงฆ์ได้ขึ้นเข้า ถิ่นยาอุ
ก่อนเป็นอาหารเข้าอย่างเหลว ๆ เช่น ยี่รังจะเรียกว่าไล้ใหญ่ จะว่าเย็นขาวคัมก็ไม่ใช่
อุเหลวกว่าเพราะคัมได้ แต่ในหนังสือพุทธสาวิณนาที่พระอัมมารภิกขิต (เกิด) แต่ง
และหนังสือพระวินัยกัมมแปลที่สมเด็จพระวันรัต (ทับ วัคโสมนัสวหาร) แต่ง ท่านแปล
ว่ายาอุนี้ว่าขาวคัมทุกแห่ง ที่แปลว่าขาวคัมนั้นเห็นจะเป็นความประสงค์ที่จะให้คนไทย
เข้าใจซึมซาบโดยง่าย เพราะถ้าจะแปลว่ายาอุก็จะต้องเข้าใจว่าเป็นของหวานที่เจือใบ
ข้าวสีเขียว ๆ เช่น เลี้ยงพระพิธีสารท ที่ไม่มีเวลาที่พระสงฆ์จะฉันนอกจากการพระราชพิธี
หรือการจรเป็นกรังกราว ถ้าใช้ว่าขาวคัมแล้วก็เป็นอุก จัมนที่พระสงฆ์จะพอใจฉันอยู่เมือง ๆ
ยาอุหรือขาวคัมที่มีมาในพระวินัยที่ยังมีแปลออกไม่อีกกว่าของเราทั้งสองอย่าง ก็คือ เจือซึ่ง

เจือใบกระเพรา และเกลือ จะทำให้รสเค็ม ชุ่ม ๆ ไม้ข้างเพื่อสกัดลมสะกดแล้ง
อะไร ยากูเร่ก็พระสงฆ์ในเวลารับก่อนเวลาฉันอาหาร จึงมีอันฉันอาหารสวย
อยู่แต่ฉันจะหน่ยกั้ว ไปไค้ฉันข้าวสวยเข้า เพล เหมือนพระสงฆ์ทุกวันนี้ บิณฑบาตไค้
เป็นครั้งเดียว คงไค้ความว่า ยากู มี ๒ อย่าง ก็ ยากูเค็มที่ไม้เข้าต้มอย่างหนึ่ง
ยากูหวานที่เป็นข้าวอ่อนกับเจื่อน้ำตาลอีกอย่างหนึ่ง ถ้าจะเทียบกับข้าวยากูของเราไค้จะ
ไค้ข้าวยากูหวาน แต่รสชาติสีสันและกิริยาที่ไค้ต่างกันแท้ ไม่เหมือนกันเลย' ๑

ในกลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
อยู่หัว นายมี มหาดเล็กเขียนไว้ว่า

ในท้องตราว่ากล่าวถามข่าวบอก
ไค้สอดส่องละดวงฝ่าธุลี
ถวายพระองค์ไค้วางต่างพระเนตร
ไค้กราบทูลตามรู้อยู่เนื่อง เมือง

ทุกบ้านนอกขอบเขตขึ้นกรุงศรี
ตามแต่ที่ชั่วราชการ เปื่อง
แม้มีเหตุสิ่งใดในไค้เบื่อง
จะมีเรื่องบอกบรรดบัณฑิตดา

นายมี มหาดเล็ก

คำว่า ท้องตรา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน^๒ แปลว่า หนังสือคำสั่ง
ที่ประทับตราของเจ้ากระทรวง หมายความว่าหนังสือราชการที่เจ้ากระทรวงมีไปถึง
ราชการในส่วนภูมิภาค ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์^๓ ว่า

ท้องตราถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชา

ในเงื่อนไขมีตราไปรคออกไปถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชาว่า
ซึ่งจะขอเข้าไค้แจ้งราชการ ณ กรุงเทพมหานครสักครั้งหนึ่งนั้น ก็ทรงระลึกถึงเจ้าพระยา
บดินทรเดชาอยู่ ถ้าเห็นว่าไม่ราชการแล้วไค้ให้เข้าไปเถิด ถ้าเห็นว่าพวญจะมากกระทำ
กับเปื่องเขนอีกจะรื้อถอนผู้คนไปไค้ไค้ให้รั้งรอ ั้งราชการอยู่ก่อน เจ้าพระยาบดินทรเดชา

^๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีสิบสองเดือน หน้า ๖๑๕-๖๑๗

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๔๕๒

^๓ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ หน้า ๒๓๖

ไ้ศทราบห้องตราถึงนั้นแล้วก็มีไ้เข้ามา

อึ่งเพลงยาวที่เขียนตอบบทพระราชโพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีคำว่า "คำว" ปรากฏอยู่ถึงสามครั้งว่า

หนึ่งว่าคำวกล่าวสิ้นยินเสนาะ

เห็นไม่เพราะคอกกระมังเหมือนยังว่า

ไซ้อักรดั่งสุนทรคำรัสมา

อันยุพานั้นไม่งามเหมือนนามชม

"ไม่ปรากฏชื่อ"

คำว่า "คำว" นั้นเป็นชื่อคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือ ประเภคนิพนธ์นิพนธ์^๑ อธิบายว่า คำวแบ่งออกเป็นสองชนิด คือ คำวขอ และคำวธรรม คำวขอหมายถึงคำประพันธ์ชนิดหนึ่งนิยมแต่งกันมากในภาคเหนือ เพราะแต่งค่อนข้างง่าย ทั้งอ่านก็เข้าใจง่ายด้วย วรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดนี้ เช่น คำวขอเรื่องหงส์หิน, เจ้าสุวัต และ คำวสืบทของพญาพรหมไวยหาร การอ่านเป็นทำนองเสนาะแต่ไม่ต้องมีดนตรีประกอบ ส่วนคำวธรรมหมายถึงนิยายธรรมหรือชาดกที่เป็นเรื่องยาว ๆ เช่น คำวธรรมเรื่องจำปาสีทัน คำวธรรมอาจแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ ต่างกับคำวขอที่หมายถึงคำวระพันธ์ประเภทหนึ่งเท่านั้น

ผู้แต่งเพลงยาวส่วนนี้คงจะคุ้นเคยกับคำประพันธ์ประเภทคำวนี้เป็นอย่างดี จึงได้เข้ามากล่าวไว้อย่างถูกต้อง

๔ ทางด้านประวัติศาสตร์ เพลงยาว เป็นเสมือนจดหมายเหตุมติเหตุการณในสมัยโบราณไว้อย่างละเอียด เพราะผู้จดบันทึกเมื่อบุคคลที่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์นั้น บางครั้งก็อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย ดังนั้น เพลงยาวประเภทนี้จึงมีรายละเอียดปลีกย่อยที่น่าสนใจเป็นอันมาก ถึงเช่น นายมี มหาเล็ก จ้างเขียนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ เปรณนาถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างละเอียด จากเพลงยาวฉบับนี้ทราบได้ว่าพระองค์ทรงใส่พระทัยในการบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ แต่นายมี มหาเล็ก กล่าวถึงพระราชกรณียกิจด้านการปฏิสังขรณ์พระอารามมาก และโปรดให้ช่างเขียนลวดลายที่เพดาน

โบสถ์วิหาร กังปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

โบสถ์วิหารการเปรียญก็เขียนวาก	เพดานคากชาคทองอันฉ่องฉาย
โบสถ์ณังอย่างเก่าเสาศาลาย	บุบสลายมัวมอมก็ซ่อมแต่ง
เครื่องเขียนหลวงตวงเค็มเพิ่มจำหน่าย	น้ำกระสายกาวนวลกวนเมืงแสง
ช่างมระสมกลมเกลียวทั้งเบียวแกง	ละลายแบ่งเขียนวาดสะอาดก็
ล้วนหมดจกสกลไปทั่วแห่ง	ทั้งพลิกเพลงภาพหาญประสานสี
ดูไม้เขาเห่อว่าสัตว์ในน้ำ	ทั้งท่วงที่เส้นสายแลลายของ

นายมี มหาดเล็ก

การเขียนลวดลายตามฝาผนังพระอุโบสถนี้ โบรคให้เขียนลายต่างกันออกไป
คือ วัดละอย่างต่างกันเป็นชั้นรอง ตามทำนองเรื่องลายหลายกระทรวง ลายต่าง ๆ
ที่เขียนมีปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

ที่ต่างโบสถ์ไปกระบายเป็นลายแย่ง	วัดกลางแห่งเขียนลายเป็นใบร่วง
บ้างเขียนเป็นลายขั้วเข้าพัวพอง	ลายอ่อนหวังเหนียววัดเครื่องกัศตรา
บ้างเขียนเรื่องเบื่องบพทศชาติ	เรื่องนิมิตน้อยใหญ่ในกาวา
เรื่องมรุมสมโพธิจรณา	เรื่องเทวาชับรำประจำงาน
บ้างเขียนเรื่องบิณฑาทารกเร้น	บ้างเขียนเป็นเรื่องโลกสิขฐาน
ทั้งเรื่องเทพมุนิบรมประชุมการ	เรื่องสระสนานบ้างจักเรื่องอัฐคุตงก์

นายมี มหาดเล็ก

วัดทั้งหลายที่ทรงโบรค ให้เขียนลวดลายตามฝาผนังนั้น มักเขียนตามแบบเก่า
แต่วัดเกร็ดวัลย์นั้นโบรคให้เขียนเรื่องชาดก ซึ่งแปลกกว่าวัดอื่น กังกล่าวลงในประชุม
เพลงยาวว่า

วัดทั้งหลายคล้ายกันเป็นอันมาก	เมื่อนี้จากอย่างเก่าเป็นอวสาน
แต่วัดเกร็ดวัลย์ใหม่เอาไพบาน	หนีบุรณแปลกเพื่อนไม่เหมือนในกร
เขียนชาดกยกเรื่องโพธิสัตว์	ทอดมระหัดคีตารางสว่างไสว
เป็นห้องห้องช่องละชาดกออกลายไป	นับชาติได้हार้อยสิบชาติเหรา
ก้วยทรงพระศรัทธาเมตกาช่าง	ให้สินจ้างช่องละบาทกังปรารณา

ด้วยบุญญาภานิสงส์ทรงกรัทธิธา

ไม่ก้องหาช่างเขียนเวียนมาเอง

นายมี มดาคเล็ก

ถามกล่าวกลอนนี้ ไกลความว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ช่างเขียน เขียนชากกเรื่องระโพธิสัตว์เป็นห้อง ๆ ห้องละชากี หังหมคหำร้อยสิบชากี และโปรดพระราชนานก้าจ้างให้ช่างเขียนช่องละบาท ด้วยอาณิสงส์อภีเจิงทำให้หมำช่างเขียนมารับอาสาเขียนเอง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดโปรดสร้างและมกุ-
สังขรวักกุธสถานในทางศาสนาเป็นอันมาก ดังปรากฏในหนังสือตำนานวัดกุธสถานต่าง ๆ ของกรมศิลป์ากร ี ว่า

วัดกุธสถานซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาขึ้นทั้งที่โปรดให้สร้างขึ้นใหม่ และที่ทรงปฏิสังขรณ์นั้น ถ้ากล่าวโดยลักษณะต่างกันตามประโยชน์ ก็เป็น ๔ ประเภท คือ สำหรับบำรุงพระศาสนาประเภทหนึ่ง สำหรับเฉลิมพระราชนิธิยยกอย่างหนึ่ง สำหรับรักษาพระราชอาณาเขตประเภทหนึ่ง และสำหรับบำรุงบ้านเมืองประเภทหนึ่ง พระอารามมีทั้งที่ทรงสร้างขึ้นใหม่และทรงปฏิสังขรณ์

พระอารามที่ทรงสร้างขึ้นใหม่ ได้แก่

๑. วัดเฉลิมพระเกียรติ (ที่จังหวัดนนทบุรี) ทรงสร้างอุทิศพระราชนานพระชนกและพระชนนีสมุเด็จพระศรีสุริยาสัย พระบรมราชชนนีพื้นป็นหลวง ด้วยที่เกศสถานอยู่
กรงนั้น

๒. วัดเทพธิดาราม สร้างพระราชนานเป็นพระเกียรติยศพระเจ้าลูกเธอ กรมหมื่นอัปสรสุภาเทพ กรมหมื่นอัปสรสุภาเทพทรงบริจาคนิธิยด้วย

๓. วัดราชนัถการาม สร้างพระราชนานเป็นเกียรติยศพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิง โสภนัสวดีนาวที่

กรมศิลป์ากร ตำนานวัดกุธสถานต่าง ๆ พิมพ์ในงานพระราชนานเพลิงศพ นายจำเริญ นกรมประกาศ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ หน้า ๒ - ๕

วัดที่ไปรื้อให้สร้างและปฏิสังขรณ์ บางวัดก็จะพระราชทานนามวัดเสียใหม่
นายมี มหาเด็ก กล่าวสรรเสริญพระเกียรติในการสร้างวัดและพระราชทานนามวัดไว้
สืบแก่วัด นับเป็นการจกบันทึกเหตุการณ์ครั้งสำคัญไว้ ซึ่งบันทึกได้กลายเป็นเรื่องราวใน
ประวัติศาสตร์ไปแล้ว นายมี มหาเด็ก กล่าวไว้ในประชุมเพลงยาวว่า

แล้วเปลี่ยนชื่อนามวัดที่จัดสร้าง	ให้คงอย่างภูมิฐานที่เรียกตาม
วัดทองนั้นชื่อสุวรรณเทวาราม	วัดนากนามขึ้นว่าพระยาทำ
วัดแจ้งแปลงสมญาตามอาวาส	อรุณเรวอารามอันงานชา
วัดเลียบราชบุรณะ เรียกประจำ	วัดบางลำภูกลาง เรียกต่างกัน
ชื่อนามงามว่าเสนาแก้วคณิศร	วัดหมื่นล็กชื่อว่าอัสสรสวรรค์

นายมี มหาเด็ก

เกี่ยวกับเรื่องการพระราชทานนามวัด การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ใน
สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมศิลป์ากร^๑ อธิบายไว้ในหนังสือตำนาน
วัดกุสุมาณต่าง ๆ ว่า

วัดทอง เป็นวัดที่ทรงอุปการะและปฏิสังขรณ์ปัจจุบันเรียกวัดสุวรรณาราม
อยู่กลางบางกอกน้อยฝั่งใต้ เดิมชื่อวัดทอง เป็นวัดโบราณ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกทรงริ่สดำเนินใหม่ทั้งพระอาราม พระราชทานนามว่า วัดสุวรรณาราม สมเด็จพระ
พระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเมรุบนหลังวัดถวายเป็นการช่วย พระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์

วัดแจ้ง เป็นพระอารามที่ทรงบูรณะ (คือตั้งสร้างและปฏิสังขรณ์) พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระราชมประสงค์จะทรงสร้างทั้งพระอาราม แต่ทรงสร้างสำเร็จ
เพียงพระอุโบสถ กับทั้งพระประธานปฏิสังขรณ์สร้างเป็นเครื่องขัดตะเกียบขึ้น กับกะการว่า
จะสร้างประปรายกองก^๒ การค้างอยู่ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งซึ่งยังบกพร่อง หรือชำรุดทรุดโทรมทั่วทั้งพระอารามและสร้างปฏิสังขรณ์
ใหม่ให้เป็นถึกทั้งนั้น แต่สิ่งสำคัญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ำงนั้น คือ

^๑ กรมศิลป์ากร ตำนานวัดกุสุมาณต่าง ๆ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง ฯ
นายจำเนียร ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๔ หน้า ๓๐ - ๓๒

พระปรารภ ทรงพระราชดำริแบบอย่างและสร้างขึ้นจนสำเร็จเป็นมหาเจดีย์ ขนาดโดย
สูงเส้นหนึ่งกับ ๑๓ วาตอกกับ ๖ นิ้ว ฐานกลมกว้างโดยรอบ ห้าเส้น ๑๗ วา ๑

วัดเลียบ เป็นวัดที่ทรงอุปการและปฏิสังขรณ์อยู่ใบกำแพงพระนคร ถนนพาราณสี
เดิมชื่อวัดเลียบ เป็นวัดโบราณ เจ้าอากรมหลวงเทพหริรักษ์ทรงสถาปนาใหม่ ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงอุปการะ และพระราชทานนามใหม่ว่า วัดระฆัง
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้สร้างพระวิหาร ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์และโปรดให้สร้างพระปรารภ ๒

วัดบางลำภูล่าง และวัดหมู่ หนังสือตำนานวัดอุษากานต่าง ๆ ของกรมศิลปากร ๓
อธิบายไว้ว่า

วัดบางลำภูล่าง เป็นวัดที่ทรงอุปการและปฏิสังขรณ์อยู่บางลำภูล่างฝั่งตะวันตก
กรมหมื่นสุรินทรรักษ์กับทรงสร้างพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ ปัจจุบัน
เรียกวัดแก้วกัณ

วัดอีกสามวัดสุดท้ายที่นายมีกล่าวถึงไว้ใบระชุมเพลงยาว คือ
ทั้งวัดสมอรายไม่กล่าวชื่อ วัดกอกกระปือกองเดิมใบระชุมขวัญ
ถวบนับเกล้าเข้าทั้งวัดเกรือวัลย์ ศาลพันจาวรสวัดคำ

นายมี กล่าวเล็ก

วัดสมอราย วัดกอกกระปือ วัดเกรือวัลย์ เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์ ทั้งที่กรมศิลปากร ๔ อธิบายไว้ใบระทานานวัดอุษากานต่าง ๆ

วัดสมอราย เป็นวัดที่ทรงอุปการและปฏิสังขรณ์ เป็นวัดโบราณในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาใหม่ทั้งพระอาราม พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า

๑ กรมศิลปากร ตำนานวัดอุษากานต่าง ๆ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายว่าเนียร น. ระว. ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๔ หน้า ๘

๒ ก. หน้า ๓๑

๓ ก. หน้า ๓๒ - ๓๓

๔ ก. หน้า ๑๔, ๒๗, ๓๒

นภาลัย กับสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ เที่ยงทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ ทรงผนวชที่เสด็จไปประทับจำพรรษาอยู่ที่วัดนี้ ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชก็ได้เสด็จประทับอยู่ในวัดสมอรายนี้ บังนี้พระกำหนดที่เสด็จประทับปรากฏอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม

วัดเกร็ดวชิรวิหาร เป็นวัดที่ทรงบูรณการและปฏิสังขรณ์อยู่ในคลองมอญฝั่งใต้ เจ้าพระยาวงษ์ภูธร (น้อย บุญรัตนบุรี) กับเจ้าจอมเกร็ดวชิรธิดาสว่างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์และพระราชทานนามว่าวัดเกร็ดวชิร

เรื่องการพระราชทานนามวัดต่าง ๆ ที่กล่าวในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ ถอนนี้ มีอีกบ้างไม่ถูกต้องทีเดียว ก่อ วัดทองที่นายมีว่า ชื่อวัดสุวรรณธาราบทันที่จริงคือวัดสุวรรณธาราบท วัดมะโกน เดิมชื่อวัดเสากระโกน เปลี่ยนชื่อเป็นวัดกุสิต ซึ่งได้แก่ วัดกุสิดาราม นายมีอาจจะคัดลอกมาเพื่อสะดวกในการเขียนกลอน วัดเกาะนายมีว่า ทั้งวัดเกาะก็จำเพาะอยู่แ่งนาม ปรากฏว่าเมื่อสมัยที่นายมีเขียนกลอนเพลงยาวนั้น ชื่อวัดเกาะแก้วสังการาม เพิ่งมาเปลี่ยนชื่อใหม่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นายมีเขียนกลอนเพลงยาวนี้แล้ว

นอกจากวัดที่ให้สร้างและปฏิสังขรณ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังให้ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมกับข้าราชการสร้างวัดต่าง ๆ อีกหลายวัด ดังกล่าวกลอนสรรเสริญพระเกียรติในประชุมเพลงยาวว่า

ยังไปเฝ้าบเฒอวืษพระกุดล
จำการหวานผลกับมมตรี
หวังจะได้ไ้ผดกุดลมาก
ไ้มนนกรสุริยวงค์มูทรงนาม

บำเพ็ญผลต่อไปไม่หน่ายหนี
จะให้มื้กรัทธาสร้างอาราม
บริจาคทรัพย์หลวงออกทองหาบ
ไ้ค้มเวาบบริพัทรพูนกรัทธา

นายปี มหาเกล็ก

วัดต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริจาคพระราชทรัพย์
สร้างกับข้าราชการ ปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

กรั้นเสรีการขนานนามตามท่านอง	วัดในกลอนบางยี่เรือตั้งสามนาม
อินทวาม <u>จันทวาม</u> นามมัตตยัตติ	อีกทั้งวัดราชกฤห์เข้าเป็นสาม
วัดท่ามราชมนตร์ที่อวราม	ขนานนามชื่อวัดกตยัค
วัดท่ามโฆฏิกสร้างกลางสนาม	ชื่อณพคุณหารามวรามคร
กุพระกสังสร้างใหม่ท้ายบวร	ลงบัญชีชื่อวัดประยูรวงศ์
วัดพระยาครุฑนิพัทธ์มัญญะนิคม	พระยาญาติการามงามระหง
<u>สามมีด</u> ชื่อจักรวรรดิอันมหัศจรรย์	เจ้าสัวหงลงนามอยู่ตามเก็บ
วัดกาลาสีหน้า <u>ที่อุทสาสุวรรณ</u>	เจิงเลนนั้นชื่อ <u>บวรพิมุข</u> เกษม
อีกสองวัดกรุงร้ายไปสร้างเติม	ชื่อคงเก็บโลก <u>สุชาสา</u> กาญจน์
สิบสามวัดด้วยกันเป็นวันกับ	พระราชทรัพย์เจ้าไปมให้สูญ
วัดพระยาน้อยใน <u>คูวังใหญ่</u> ลย์	ได้เพิ่มทุนสร้างงามตามท่านอง

นายมี มหาเดเล็ก

วัดที่กล่าวนามมาทั้งหมดนั้นนายมี กล่าวว่า เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงบริจาคพระราชทรัพย์ร่วมสร้างกับข้าราชการ ถึงจะได้ยกตัวอย่างพระวัด
วัดบางแห่งที่กล่าวถึงดังนี้

วัดจันทวาม วัดกตยัค วัดสามมีด วัดอุทสาสุวรรณ วัดมหิศรพิมุข และวัด
กาลาญณ์ ปะระวัติตามตำนานวัดอุทสาสุวรรณ ของกรมถือปากกร ” ว่า

วัดอุทสาสุวรรณ อยู่แดงบางจากเป็นวัดโบราณ เดิมชื่อวัดกาลาสีหน้า ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้เชิญพระประธานในวัดนั้นมาเป็นพระประธาน
โบระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งถวายนามว่า พระพุทธเศวตภูมิमार แล้วโปรดให้มกุฎราช
วัดกาลาสีหน้า พระราชทานนามใหม่ว่า วัดอุทสาสุวรรณ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-

^๑ กรมถือปากกร ตำนานวัดอุทสาสุวรรณ ต่าง ๆ เก็บไว้ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายจำเนียร นกรประศาสน์ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ หน้า ๑๕ หน้า ๒๒ หน้า ๒๖ -๒๗

เจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์

ตัวอย่างวัดที่กล่าวแล้วนั้นเป็นวัดที่ทรงปฏิสังขรณ์ และบริจาคพระราชทรัพย์
ร่วมสร้างกับข้าราชการถวายพระราชกรัณา

อาจกล่าวได้ว่าพระราชกรณียกิจที่เด่นที่สุดของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ได้แก่ การบำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างและปฏิสังขรณ์
พระอาราม ทั้งที่นายบ่ มหาเล็ก เขียนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าฯ ได้พรรณนาถึงพระเกียรติคุณก่อกำเนิดไว้อย่างละเอียดพิสดารยิ่ง ทั้งตัวอย่างที่
นายบ่ บรรยายถึงรายละเอียดการสร้างวัดราชโอรสไว้ในประชุมเพลงยาวว่า

วัดไหนไหนไม่สู้ระบือยศ	เหมือนวัดราชโอรสอันสกลไส
เป็นวัดเคิบเริ่มสร้างไม่อย่างไกร	ล้วนอย่างใหม่ทรงกึกกระศิฐท่า
ทรงสร้างถวายมหาวิริยาธิก	โอฬารึกพร้อมพรั่งทุกสิ่งชำ
ล้วนเกลี้ยงเกลาเพราะเพริศคุณเลิศล้ำ	เชิงช่าวกำล่อสุดคฤชยา
จะราชนัสนรเสริญก็เกินสมุค	ขอยกหมู่พองามตามเลขา
กำหนดสร้างพระอาวาสโทยมากรา	ประมาณช้านับ คัสสิบสี่ปี
วังเสร็จการอาวาสราชโอรส	วันสือยศเฝ้าทุ่งทั้งกรุงศรี
แล้วสมโภชไปรบกษัตริย์	การที่มีเหลืออันคณา
สมโภชรวมครบกับเป็นอันดับ	กำหนดนับเกินวันโดยสังขยา

นายบ่ มหาเล็ก

วัดราชโอรส กรมศิลปากร^๑ ได้รวบรวมกาอธิบายเกี่ยวกับประวัติไว้ในตำนาน
วัตถุสถานต่าง ๆ ว่า เป็นพระอารามทรงบูรณะ เดิมชื่อวัดจอมทอง เป็นวัดโบราณอยู่ริม
คลองเก่า ใกล้บางขุนเทียน แขวงจังหวัดธนบุรี มีเรื่องตำนานว่า กรังพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเป็นจอมพล ไปตั้งซีกทัพพม่าที่เมืองกาญจนบุรีในรัชกาลพระบาท-

^๑ กรมศิลปากร ตำนานวัตถุสถานต่าง ๆ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายจำเริญ แกรมกระสาสน์ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ หน้า ๔ - ๕

สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อปีมะโรงโทศก พ.ศ.๒๓๖๓ วันยาตรากองทัพออกจาก กรุงเทพฯ เสด็จพระทัยแรมที่หัววัดจอมทอง เพื่อหาพิธีเบิกโขลงทวาร และได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนสำเร็จราชการมาโดยสวัสดิภาพวังทรงสร้างวัดจอมทองแล้ว ทูลถวายเฝ้าพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระราชนามว่า วัดราชโอรส การที่ทรงสร้างวัดจอมทองขึ้นเกิมนิโกเกี่ยวข้องกับราชการ จึงทรงพระราชดำริเปลี่ยนแปลงแบบอย่างสร้างตาม พระราชนิยม บัณฑิตเอกราชบรรณแบบอย่างจีนมาใช้มาก แต่สร้างโดยฝีมืออันประณีต แม้กรวดเจ็ดลูกซึ่งเข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ชมไว้ว่าทำฝีมือดีนัก

นายมี มหาเด็ก กล่าวเปรียบเทียบกับให้เห็นจริงจึงว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระอารามมากมายเหลือจะประมาณ ดังกลอนในประชุมเพลงว่า

แต่ทรงสร้างพระอารามทั่วราชอาณาจักร	ตั้งแต่กวัดราชโอรสสา
จนเสร็จวัดทั้งปวงที่ล่วงมา	สิ้นธุระมาบุญกระเบื้องชนเป็ลืองเดิม
แม้รวมรวบกวเข้าทั้งเก่าใหม่	ประมาณใหญ่สักเท่าภูเขาเฉลิม
ทั้งน้ำเชื้อเนื้อรักที่ตักเก็บ	สิริเพิ่มกันเข้าเท่านั้น
ทั้งเสาสักจากหยาบไม่วางร้าน	มากกว่าบ้านเรือนแพในกรุงศรี
เกรืองเขียนการราวสิบสำเกาฬ	กระจุกที่เกลือบขลิบสักสิบเกวียน
กำแพงทองสักสองสามสิบหาบ	เกี่ยวหาตามหัวจังหวัดเฉวียน
ราวจำเจดีย์วิหารการเปรียญ	สิ้นทองเขียนปิดพระอนันต์กรัน

นายมี มหาเด็ก

* จากตัวอย่างที่กล่าวแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่าเพลงยาวมีคุณค่าในด้านบันทึกเหตุการณ์ไว้ได้ยิ่ง กล่าวคือ สามารถบันทึกเหตุการณ์ที่นอกเหนือไปจากพงศาวดาร หรือหนังสือประวัติศาสตร์ซึ่งมักจะกล่าวถึงแต่เหตุการณ์สำคัญ ๆ เท่านั้น ตัวอย่างเช่น เมื่อคราวที่เพลิงไหม้วัดระฆัง นายมีก็เขียนไว้ดังกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

แต่ตัวกระซังสร้างข้าทาสองกรั้ง
ใหม่ภูฏีแถบคลองของนานา
พระประธานฉานข้าจะย่ำยับ
พระสงฆ์เถรเถรตื่นยี่ไม่ทรง
บ้างกว่าได้ไม้มั่งหึ่งหนังสือ
ทุกสิ่งของกองแถวค่ายเปลวไฟ

ค่ายวัดมั่งเกิดเพลิงเริงนักหนา
แล้วลามมาการแปรญจนเลื่อนลง
ค่ายชื้อทับหักแตกแหลกเป็นผง
เสียสงฆ์จิวรสะท้อนใจ
ออกวิ่งฮือตามกันคนันไหว
รับสั่งให้ไปดับระงับเพลิง

นายมี มหาดเล็ก

ผู้อ่านจะเห็นสภาพที่อุดมมลายในวัด ขณะที่เกิดเพลิงไหม้และทราบรายละเอียดกว่าในพงศาวดาร หรือหนังสือตำนานที่กล่าวถึงเรื่องนี้ ดังปรากฏเรื่องเพลิงไหม้วัดกระซัง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดไฟไหม้วัดกระซัง พระองค์จึงโปรดให้สร้างพระอุโบสถขึ้นใหม่ และขยายเขตวัดขึ้นไม่ข้างเหนือ"^๑

จะเห็นว่าในหนังสือตำนานให้รายละเอียดน้อยกว่ากลอนเพลงยาวของนายมี มหาดเล็กมาก ดังนั้น จึงน่าจะกล่าวได้ว่า กลอนเพลงยาวให้ข้อมูลที่กว้างขึ้นถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในอดีตได้ยิ่ง อาจเปรียบได้กับการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุนิชิโวรสรงนันท โกลดกัน เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ครั้งนั้น นับเป็นการบันทึกเหตุการณ์ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์การปฏิสังขรณ์พระอาราม เพราะพระองค์ทรงบันทึกเหตุการณ์ในการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ อย่างละเอียดครบถ้วนทั้งผู้ควบคุมการปฏิสังขรณ์ ดังกล่าวอย่างในหนังสือโกลดกัน เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนว่า

จักนิพนธ์เพียรเพิ่มสาร เสนอแม่การแม่กอง ทั้งผองเพื่อพึงรู้ ทกษัตติยพงศ์
องค์กรมไกรสรวิชิต ภูกิจการงานสรรพ สองกับกรมมคยา กรมวงถ่านามยศ องค์มรกฎบุบแดง
องค์กรกลางแสงโคยกิจ ภูพิหารทั้งสี่ทิศ --

^๑ กรมศิลปากร ตำนานวัดสุทัศน์ ๓๖๖-๓๖๗ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายจำเนียร นกประศาสน์ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ หน้า ๑๔

กรมหมื่นไกรสรวิชิตกับกรมหมื่นนาคยาพิทักษ์ ทรงกำกับการทั่วไป กรมหมื่นวงศ์สนิท
พระองค์เจ้ามรกต (กรมขุนสถิตย์สถาพร) พระองค์กลาง (กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์)
ทรงกำกับการสร้างพระวิหารทิศ ๔

✱ นอกจากนี้เพลงยาวยังบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของชาติไว้ ทำให้
ผู้อ่านทราบเรื่องราวและสภาพบ้านเมืองในอดีตได้พอ ๆ กับการอ่านพงศาวดาร ปรากฏว่า
ในกลอนเพลงยาวบรรยายที่ท่าคันแดง บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก กล่าวถึงสงครามครั้งกระนั้นไว้ด้วย และเหตุการณ์นั้นก็มีในพงศาวดารไทย ✱

สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบภาพ? ประทานคำอธิบายสงครามไทยกับพม่า
ที่ท่าคันแดงไว้ว่า เหตุที่เกิดสงครามการรบพม่าที่ท่าคันแดงเนื่องมาแต่สงครามครั้งที่ ๑
ซึ่งพม่ายกมาหาทาง เมื่อมีมะเ็ญ พ.ศ. ๒๓๒๔ พม่าเสียที่ไทยกลับไม่หมดทุกทาง พระเจ้า
มกุฎมีความอภัยสลดดู ด้วยว่าสงครามไม่เคยแพ้ใคร เพิ่งมาแพ้ไทยเป็นที่แรก เกรงกันทั้งหลาย
จะดูหมิ่น จึงพยายามขานตีเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง พอพระเจ้าปดุงกลับมาก็ให้เตรียมทัพในต้นปี
มะเมีย พ.ศ. ๒๓๒๕

คราวนี้พระเจ้าปดุงรู้สถานการณ์ที่คำผินไปในครั้งก่อนคิดแก้ไขจะมีให้ผลพลั้งใจไม่
จึงจะยกเป็นกระบวนทัพใหญ่ติดตามกันมาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ อันเป็นทางใกล้
กรุงเทพฯ แต่ทางเดียว และจะจัดวางเสบียงอาหารสำหรับกองทัพไว้ให้พอทุกระยะทาง
ที่เข้ามามิให้ไพร่พลอดอยาก แล้วจะบดักก่อเรือรบที่ปลายน้ำไทรโยค ยกทั้งกองทัพมา
เรือเข้ามาตีกรุงเทพฯ ให้จงได้

การที่พม่าเตรียมทัพคราวนี้มีปรากฏในเบื้องต้นว่า พระเจ้าปดุงให้กองทัพที่กลับ
จากเมืองราชบุรีตั้งค่าย ณ เมืองเมะตะมะ และให้กองทัพกองหนุนมียี่สิบกลับมาจาก
เมืองนครราชสีมาตั้งค่าย ณ เมืองทวาย กองทัพอื่นก็เห็นจะให้ตั้งค่าย ณ เมืองยี่สิบอีก
แล้วให้กะเกณฑ์เสบียงอาหารตามบรรดาหัวเมืองมณฑลตลอดไปจนถึงเมืองยะไข่ ขนมารวบรวม
ขึ้นยังฉางไว้ที่เมืองเมะตะมะ เป็นอันมาก ารันถึงปลายฤดูฝนจึงได้เกณฑ์ไพร่พลเพิ่มเก็บบรรดา
ตั้งประชุมทัพที่เมืองเมะตะมะ ให้ราชบุตรองค์ใหญ่ซึ่งเป็นพระมหาอุปราชลงมาบัญชาการ

กองทัพหนึ่ง มีจำนวนพล ๕๐,๐๐๐ คน ยกเข้ามาเตรียมการในแดนไทยก่อนแล้วพระเจ้า
ปลื้มจึงจะยกทัพหลวงตามเข้าอีกทัพหนึ่ง

พระมหาอุปราช ลงมารวบรวมพลที่เมืองเนาะตะมะพร้อมแล้ว พอเข้าฤดูแจ้ง
ก็แต่งให้เขียนหนังสือเวียนเมฆวน ซึ่งเคยเป็นนายทัพที่สี่ ที่ห้า ขารบกับไทยที่ลาดหญ้า
เมื่อคราวก่อน คุมพล ๓๐,๐๐๐ คน ยกล่วงหน้าเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ได้เข้ามา
ถึงรายมะ และหาทางเสี้ยมอาหารสำหรับกองทัพใหญ่ที่จะยกตามเข้ามาย่ำไม้ดึกซึ้ง
ในตอนที่ข้ามเข้ามาถึงในแดนไทยได้ครึ่งก่อน กองทัพเมียนหมื่นและเจียนเมฆวน
จึงเข้ามาถึงที่ท่าสิบแดงแห่งหนึ่ง ที่สาบสูญแห่งหนึ่ง ท่าภายในอยู่หลายค่าย รั้งมูกกา
ถึงกัน และซุหลามเพาะจะมักขวากเมืองกันแน่นหนา ประสงค์จะมีให้ไทยชิงไปทำดาบการได้
ในตอนนี้ แล้วให้ปลุกยุงฉางวางเสี้ยมอาหารทุกระยะแม่ทางที่จะเดินทัพนั้นก็ให้ทำสะพาน
ทอดข้ามห้วยธารมาทุกแห่ง แล้วพระมหาอุปราชก็ยกกองทัพหลวง มีจำนวนพล ๒๐,๐๐๐
ตามเข้ามาตั้งค่ายอยู่ริมลำน้ำแม่กบฏริย์ ใกล้กับด่านพระเจดีย์สามองค์กักทัพหนึ่ง

การตั้งค่ายของพม่าครั้งนี้ปรากฏในนิราศรบพม่าที่ท่ากินแดง ในหนังสือประชุม
เพลงยาวว่า

ทัพพม่าอยู่ยังท่ากินแดง
ทั้งเสี้ยมอาหารสารพันมี
ก็หึ่งพ่อก้ามาย
คานดั่งท่าทางวางสะพาน
ร้อยเส้นเฝ้าจางระหว่างค่าย
แล้วแต่งกองร้อยอยู่คอยคน
อันค่ายอยู่ประจัญหน้า
ถึงขวากหนาม เชื้อนคูเมืองกัน

แต่งค่ายรายไว้เป็นถ่วงถ่วง
ดั่งสร้างสร้งธานีทุกประการ
ร้านรายกระโจมผลทุกสถาน
ตามละหานด้วยน้ำทุกตำบล
ค่ายเสี้ยมมาไว้ทุกแห่งหน
จนตำบลสามสบครบครัน
คบแต่งสารเสกเป็นที่มั่น
เนินชันชันอันคืบมากมาย

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

กองทัพวังหน้าเข้าตีค่ายที่สามสบ กองทัพวังหลวงเข้าตีค่าย ที่ท่ากินแดง
รบกับพม่าอยู่สามวันถึงวันศุกร์ เดือนสี่ขึ้นเจ็ดค่ำ เวลาบ่ายไทยเข้าค่ายมาได้ พม่าต่อสู้
อยู่จนเวลากลางก็ทั้งค่ายแตกหนีไม่หมดทุกค่าย ถึงปรากฏในคำกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

ไฉนหนาร เจ้าหักโหมโรมรัน
แตกยับกระจัดพลไพราย
ให้ถนัดวางไปจนเม็กน้ำวีย์
บ้างก็ตายกำกอลงในมดผี

สาววันพวกเหล่าก็พังพ่าย
ทั้งค่ายกลย่น้อยใหญ่ไปต่อตี
เหล่าพวกรับรักสัดหนี
ก๊วยเถระบารมีที่ท่ามา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๕

ทางก้านธัมมและชีวิตของนกกต

ถ้าใครอ่านนอกบทเพลงยาวที่แต่งกวีเขียนจมนักราชามาตย์ (ทองปาน) แล้ว
ก็จะทราบชีวิตและความเมื่อยอยู่ของจมนักราชามาตย์ในครั้งนั้นว่าเป็นที่อื้อฉาว เกี่ยวกับความ
ร่ำรวยและการฉ้อโกงกักจี จนกระทั่งมีผู้แต่งเพลงยาว เป็นท่านองเลียบคล้อเลียน ถึงมีรากฏ
ให้ตรวจณคดีเปรียบเทียบเล่น ๆ ว่า

แต่เห็นเด่นที่เขาเป็นขุนนางมา
ประกอบหมกยดักกักและทรัพย์สิน
เพื่อชาติก่อนได้พร ของหลวงชี้
เขาชมบุญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์
ลงนั่งยังบ่าวาเหมือกบจาละวัน
จะเข้าวังตั้งให้เสียสามาน
ห่อผ้ากาน้ำปิ่นานรอง
นุ่งมูบเขมรไหม่วไลเกลือ
ลงจากหอกลางทางหงส์ยาว

บิเสษที่ที่เขาว่ามีวาสนา
ไม่เดบือนราชามาตย์ในชาตินี้
เจ้าจั่นกสิกว่าราชามาตย์
จึงยังมีคุณถึงจรรยารับ
แต่ร้ายกาจเกือบยักยักกะสัน
ขึ้นบกกกมัทเหมือนส่งห่ทอง
กรวจพลวีกทีกกีกกอง
ห่อสบุกชุกกล้องร่มก้างลาว
สวมเสื้อได้ระคานหม่มส่วนชาว
เมื่อบรมว่างามราวกับนายโรง

พระมหามนกร (จรัญ)

กิตติเกศของจมนัราชามาตย์ คงจะเป็นที่ปรากฏในหมู่ข้าราชการและคนทั่วไป เพราะในหนังสือพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ๑ ยังบันทึกการกระทำของจมนัราชามาตย์ให้ชื่อว่า ความอัครจริยของระยามหาเทพ (ทองปาน) คงจะไต่ถากถางกล่าวต่อไป

ในเกณีสืบสอง ข้างแรมยังมีกาอัครจริยจะกล่าวไว้ด้วย ระยามหาเทพ คำว่าน่าจะไม่ได้ทอดทิ้งด้วยมรดก มีนายเวรซุเห็นผู้ถูกในกรม และขุนนาง เจ้สัว จันจู่ ฝูงสัตว์ และชาวแพ มาขออาสารับรักษาไปท่ามากกว่ามากจนเหลือพระในวัด ก่องเอาไป ทอดไว้ถื่น ๆ ต่อไป คำว่านั้นหาพระกวประชันกันเป็นกระจากสามชั้นบ้าง สี่ชั้นบ้าง เมื่อก่อนใหญ่บ้าง เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ บ้าง เป็นอกุศลบ้าง มีเกรื่องเล่นสำหรับกระจากทุก กระจาก จะพรรณนาก็ยากยาว ลงทุนเจ้าของหนึ่งก็หลายซึ่ง ไม่เสียกาย กิดแต่จะให้เจ้ากู มีความกรุณา อย่าให้ชมเหงอย่างเกี้ยว เจ้ากูนั้นก็คล้ายเหมือนอย่างในคลอง ผูกแพใหญ่ ขึ้นมาเร็วดีปากกลองหน้าบ้าน แล้วถั่งลงบ้านั่งอยู่ในแพ บ่หม่อม ๆ ละกรและมิโหรี หม่อมแพ สี่สิบสิบลงบาทหมอบเฝ้าดูคำมาอยู่หน้าแพ ก็เป็นการเอิกเกริก อย่างใหญ่ในแผ่นดินกรุงนี้ ถึงโดยว่าเจ้าและขุนนางผู้ใหญ่จะทำบ้างก็ไม่ได้เช่นนั้น และเมื่อมีฉลุรักศนั้น กรมหมื่นอภัยสุภาเทพ เป็นถึงพระราชบุตรไปปรดปรานมาก คนก็เข้าฟังพระบารมีแทบทั้งแผ่นดิน คำว่ามา กระจากใหญ่ขึ้นที่หน้าพระตำหนักน้ำกรังหนึ่ง ก็ยังสู้ระยามหาเทพไม่ได้ พระยามหาเทพว่า กรังนั้น ก็เพื่อจะลองบุญวาสนาว่าตัวกับกรมหมื่นอภัยสุภาเทพ ผู้คนจะยำเกรงนับถือใคร มากกว่ากัน จึงได้กิดทำประกวประชันขึ้นบ้าง แต่ผู้เฒ่าและของไปช่วย ขุนนางดูเหวอ จะหมดทั้งแผ่นดิน เจ้สัว เจ้ากาบี่ นายอากกร จันจู่ และราษฎร ชาวแพทพจะหมด มาหา ใช้ในการศพ ทาบุญให้ทานก็ไม่หมด แต่เหลืออยู่ก็หลายพันนับ กรังที่ตัวตายลงบ้างก็ไม่มีใคร ไปช่วย ได้มาชาวไม่ถึงร้อยพัน แต่ขึ้นหีบก็ไม่มีผู้ใดคิดต่อให้ บุตรภรรยาที่มัวแต่รู้ว่าทจะชิงสมบัติกัน หลวงเสมวามิชไปอยู่ที่นั่น เห็นว่าไม่มีผู้ใดห้ามก็ไปเรียบบ่าวไพร่ของตัวมาช่วยก่อหีบขึ้น จึงได้ไว้ศพ อันนี้ก็เป็นที่น่าสังเวชอย่างหนึ่ง เมื่อมีชีวิตอยู่ผู้คนมาว่าไพร่ทั้งชายหญิงมีใช้อยู่

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓

พ.ศ. ๒๓๒๗ - ๒๓๕๔ พิมพ์แจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงวงษา บุนนาค อ. อ. (ตาค สนิทวงศ์ ๓ อนุชยา) ๑๗ มีนาคม ๒๔๕๑

โขนกว่าพัน กล่าวไว้เพื่อให้ท่านทั้งหลายสืบไปภายหน้ารู้ไว้ การเบียดเบียนข่มเหง
กันทั้งมวลเมื่อตนยังปกติขี้อวดอยู่ พอเป็นสุขสบายไปได้ สิ้นชีวิตไปแล้วทรัพย์สินเงินทอง
เครื่องใช้ บ่าวทาสก็ฉกฉวยเป็นของอื่นไป บุตรก็ไม่ได้สืบทระกูล และบ้านเรือนโตใหญ่
ก็เป็นป่าหญ้าไม่ทิ้งสิ้น

จะเห็นว่าเพลงยาวเสมือนเป็นเครื่องบันทึกเหตุการณ์ของชนในสังคมสมัยหนึ่ง ๆ
ได้ และบางครั้งก็เชื่อถือได้เพราะสอดคล้องกับข้อความในพระราชพงศาวดาร

ในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
เราวาทราบชีวิตความเป็นไปของกษัตริย์ เพราะผู้แต่งแทรกประวัติของตนเองเอาไว้ด้วย

กุดพุ่มเป็นข้าภรรยาราชมนตรี (ภู่) ข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว บ่เรื่องประวัติปรากฏว่า เดิมถวายตัวหาราชการฝ่ายใน ได้เป็นตำแหน่งพนักงาน
พระแสง ประวัติตอนนี้ กุดพุ่มเขียนไว้ในประชุมเพลงยาวว่า

ข้าพเจ้าเล่าเป็นข้าเฝ้าพระบาท	ธรรมิกราชบพิตรอดิศร
ถือพระนั่งเกล้ากับตรีชัยฉัตรนกร	โปรงบิครสื่อตั้งหึงแม่ดิน
ทรงเลี้ยงเราเข้าระยะที่พระแสง	ต้องจัดแจงจกพระเคอแขวนถวิล
เฝ้ากตัญญูมัญจาคาแผ่นดิน	ช่วยเพิ่มเกียรติพระบารมี

เมื่อถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรงจะให้เข้าไปทำ
ราชการในพระบรมมหาราชวังอีก แต่พอใจจะอยู่นอกวัง จงทูลขอตัวเสีย แต่มาระยะนี้
กุดพุ่มอายุล่วงเข้ากลางคน ไม่บริบูรณ์สุขเหมือนเมื่อก่อนยังมีชีวิตอยู่ในรัชกาลพระบาท-
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คงมีแต่มีมากกลอนเป็นสมบัติสำคัญติดตัว แต่ก็ยังมีนับถืออยู่
ปรากฏตามคำกลอนจากประชุมเพลงยาวว่า

กว้างแผ่นดินเป็นเอกจอมมงกุฎ	กลัจนรุดเกิดรีบที่ฉิบหาย
เหลือแต่กลอนกับชีวิตอยู่ติดกาย	จึงพากเพียรเขียนถวายชาวยมัญญา
คนที่ผู้รู้พระเคอเกษกระหม่อม	เขาก็อ่มนับถือมักซื้อหา
เอาอ่านเอื้อนเชิดชูขึ้นบูชา	เกี้ยวนี้ก็มาขอลอกฉันออกเต็ม

กุดพุ่ม

นอกจากนี้ทำให้ทราบถึงหน้าที่ของตำรวจใน ว่าต้องปฏิบัติหน้าที่หนักแน่นใด
เมื่อทำผิดจะต้องได้รับโทษหนักสถานใดบ้าง "เพลงยาวตำแหน่งตำรวจใน" ซึ่ง
เจ้าพระยาโกศรสุรราชฯ แต่งไว้กล่าวถึงเรื่องราวของตำรวจในไว้อย่างละเอียด
ดังจะยกตัวอย่างรากเอกสารตัวเขียน ใ้โดยคุณแห่งชาติว่า

บรรบาทโดยราชกฤฎิการ

จะรับเวรนอกเวรในราชฐาน

ให้นั่งยามตามเฝ้าในราศรี

เวรจบหนนั้นนอนหิบลายนอก

นอนท่าตามนอนหน้าวังใน

กับม้าใจก็จะไ้ไปสืมกิจ

แล้วบอกต่ออีกความนั้นเข้ามา

จะกล่าวเรื่องตำรวจในไ้รักษา

สำหรับข้าพระนรินมีเกียรติ

ระวังการกรักรักรองให้ต้องเฝ้า

ผู้เฝ้าเวรสถิตที่หิมคาลัย

อันเวรว่างสำหรับนอกกักไซ

ถ้าเพลิงไหม้มีการสิ่งใดมา

ให้วินัยแนในมนัสสา

ผู้อยู่ในจะไ้ว่าไม่แปรปรวน

หน้าที่ของตำรวจในสมัยโบราณ มีรากฐานอยู่ในหนังสือราชสำนักไทย ของพระยาศรี
สิทธิพันธ์^๑ ว่า

"ต่อไปนี้ เป็นหน้าที่ของตำรวจ ขนบธรรมเนียมราชการกรมตำรวจในซ้ายขวา
กรมตำรวจนอกซ้ายขวา ได้สลับเปลี่ยนเข้าเวรประจำของรับราชการตามพนักงาน ถ้ามีเวลา
สงคราหรือไม่เสด็จอยู่เฝ้าพระนคร เวลาทำให้เข้าเวรประจำของทั้งสี่เวร และธรรมเนียม
ประคองเฝ้ารอบพระราชวังนั้น ขาววังไ้เกณฑ์นายตำรวจในไปกำกับ รักษาประตูตามซ้ายขวา
และประตูหน้าตามนั้น ให้หัวหมื่นพันนายกำกับทุก ๆ เวร ตำรวจในซ้ายขวากำกับขาววังเวร
นั้นซึ่งผู้เฝ้าเวรประจำของ และถ้ามีไ้เสด็จ มาห้ามปี่ปากเสียงนอกพระราชฐาน ถ้าทรง
พระกรุณาสิ่งใดเป็นการก่น ผู้รับสั่งให้ตำรวจในไป ถ้าทรงพระกรุณาให้ประหารชีวิต
สิ่งไปทรงพระนครบาล"

^๑ พระยาศรี สิทธิพันธ์ "ราชสำนักพระเจ้าปราสาททอง" ราชสำนักไทย

เมื่อเสด็จออกนอกพระราชมวัง คำรวิวรณ์หน้าที่นั่งนี้

หนึ่งเสด็จออกทองพระโรงรัตน์	ขุนตำรวจแลมัลลิกอย่าแมร่น
จงเป่ากังวาลกิจได้คตพัน	ท้าวสัสมรหัวหมื่นอย่ากลาตกลา
แม้จะให้หาทำอยู่โคโค	จงจำใจกำหนดแน่ว่าแมร่น
จะเกื่องข้อมมั่งคองตามพระบัญชา	โดยอาญาระวางหวังว่าเบาควา
หนึ่งให้ลงราชทัณฑ์หาฝาก	โดยกิจเขียนนโยบายและจำกาม
ไม่ชักใจจะจางจางงาม	ขุนการวรรับสั่งตามพั่งงาน

พระยาไกรสรสรราช

จากที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่า กลอนเพลงยาวมีคุณค่ามากในการสะท้อนให้เห็นสภาพ ชีวิตของสังคมสมัยโบราณ ซึ่งคนรุ่นหลังไม่มีโอกาสรู้เห็นได้ด้วยตนเอง

๒. วิวัฒนาการของกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิวัฒนาการของกลอนเพลงยาวสองสมัยนี้ จะกล่าวแต่ประการที่เด่น ๆ หมายถึง จักขะที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งภาษาและสำนวน ลักษณะทางฉันทลักษณ์ แนวการเขียน (style) และความคิดในการแต่ง (Theme)

ภาษาและสำนวน

เรื่องภาษาที่ใช้เขียนเพลงยาว ปรากฏว่า ในเอกสารตัวเขียนกลอนเพลงยาวที่ผู้สันนิษฐานกันว่าจะเป็นบทพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ใช้ภาษาเก่ามาก สืบเนื่องจากอักษรวิจิตรลากเปลี่ยนมาก คือ

๑. การใช้วรรณยุกต์ไม่ถูกต้องแน่นอนว่า จะใช้รูปวรรณยุกต์ใดแทนเสียงอะไร ใช้ปะปนกันหมด เช่น ใช้รูปวรรณยุกต์โท (˘) และไม้ทัต (ˊ) แทนเสียงสามัญ เอก โท ตรี จัตวา ดังแสดงไว้ในตาราง

ตาราง ๑

แสดงการใช้รูปวรรณยุกต์ในสนับกรงหรือบุรุษและ สมัยปัจจุบัน

เสียงวรรณยุกต์	การฟัง	
	สมัยอยุธยา	สมัยปัจจุบัน
สามัญ	ร้าง, ม้า	งาม, มา
เอก	แต่, โบก	แต่, โบก
โท	หึ, ย่าง	หึ, ยาท
ตรี	ไซร์, ห้า	ไซร์, ห้า
จัตวา	หอน, สรร	หอม, สรร

จากตารางแสดงว่ารูปวรรณยุกต์ใช้คู่หนึ่งรูป กับรูปวรรณยุกต์โท (~)
ใช้แทนเสียงสามัญ เอก โท ตรี จัตวา และใช้รูปสระคือไม้ยมก (~) แทนเสียง
สามัญ เอก โท ตรี จัตวา เช่นเดียวกัน

๒ การจะกลตวัก็ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ดังปรากฏในตาราง ๒

ตาราง ๒

แสดงการเปรียบเทียบอักษรวิธีสมัยอยุธยา กับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สมัยอยุธยา	สมัยปัจจุบัน
ช หงวน	สงวน
เนษ, เมศ	เนตร
รักษ	รัก
วัง, อัง, ลัม	วงศ์, ลง, ลม
ใจ	ใจ
จักรพัก	จักรพรรดิ
สังเกศ	สังเกศ
พิริย	ภิรมย์
เพริศ	เพริศ
อุษัก	อุษัติ
เพชร, เพชร	เพชร

จากตารางจะเห็นว่า มักจะใช้ตัวสะกดตรงความมาตรา และมักจะใช้ นก หิต (๐) กับคำที่ประสมด้วยสระ โอะ ลครูป

ก็นับมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาจกล่าวได้ว่าภาษาที่ใช้ถูกต้องกว่า
สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็คือ

มีรูปวรรณยุกต์ครบ สี่รูป และใช้แทนเสียง เอก โท ตรี จัตวา เสียงสามัญไม่มี
รูปวรรณยุกต์กำกับ เช่นเดียวกับปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

ไม่เลงเห็นว่าจะเป็นเช่นนี้เลย

ไฉนนาถวาทหนานิจาเอย
เพราะไม่เกยเชยชู้ไม่รู้ทัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

การสะกดการันต์ ยังใช้ภาษาที่เขียนผิดจากอักษรวิธี ในปัจจุบันกล่าวคือ

๑. ไม่นิยมใช้ไม้ไต่คู้ (๕) กับคำที่มีเสียงสั้น เช่น

เล็งเห็น จะเขียนว่า เลงเห็น

เป็น จะเขียนว่า เปน

๒. มักจะใช้พยัญชนะเกิน เช่น ข ฦ ซึ่งปัจจุบันไม่ค่อยมีใช้
ในคำบางคำดังตัวอย่าง

ขวัค	ปัจจุบันใช้	ขวัญ
สกฦ	ปัจจุบันใช้	สะกด
ขวาง	ปัจจุบันใช้	ขวาง
ขอ	ปัจจุบันใช้	ขอ
เขียนล	ปัจจุบันใช้	เขียน

๓. การใช้ ใ ไ อัย ยังสับสน ดังตัวอย่าง

คำว่า ใ	จะเขียนว่า	ไ
คำว่า นวลใ	จะเขียนว่า	นวลไ
คำว่า อำนวยัย	จะเขียนว่า	อำนวยการ
คำว่า ใจ	จะเขียนว่า	ไใจ
คำว่า อาลัย	จะเขียนว่า	อาไล
คำว่า สงสัย	จะเขียนว่า	สงไทรย

๔. การเขียนกำกับศัพท์ต่าง ๆ มักจะใช้ตัวสะกดตรงตามมาตรา และคำนึงถึงเสียงเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยคำนึงถึงการสะกดการันต์ว่าจะใช้อย่างไร ดังตัวอย่าง

คำว่า วาสนา	จะเขียนว่า	วาเกหนา
คำว่า ชู้	จะเขียนว่า	ชู
คำว่า มิ	จะเขียนว่า	หมี

คำว่า รัง เกียจ จะเขียนว่า รัง เกียจ
 คำว่า สัมผัส จะเขียนว่า สำนัด

ฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่า การใช้ภาษาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีรูปวรรณยุกต์ใช้แทนเสียงจึงทำให้อ่านง่ายกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งผู้เขียนพบเอกสารตัวเขียนว่ามีรูปวรรณยุกต์สองรูป คือ ไม้เอก (') และไม้โท (˘) กับใช้รูปสระไม้คั่น (ˊ) เข้ามาเกี่ยวข้องกับเสียงวรรณยุกต์ด้วย จึงทำให้ภาษาสมัยกรุงศรีอยุธยาอ่านไต่ยากกว่าสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองสมัยนี้ก็เขียนนิคคักษรวินัยเหมือนกัน

อนึ่ง การใช้ภาษาต่างประเทศในการแต่งร้อยกรอง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชวรมหาสมเด็จพะเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ในคำกล่าวต่างประเทศเมื่อเขียนกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังตัวอย่างในประชุมเพลงยาวว่า

ทุกเขตแดนแสนสวาทบาทพิตร

จนดังกฤษพรุชาสุชาสถาน

ก็อทวีปเข็นตอรอบวิวาร

พรมแดนคานไคยนครอุดรกา

โรที่เคียงเวียงวังฝรั่งเสส

พุทธเกศอเมริกันคัมภีร

คุณพูน

เป็ เมืองมิตรกับพระวิศตอริยา

ไทยสุชาชื่นแ่มแจ่มจำเริญ

ชรบเนียมในไตรจักรเป็นหลักไค

สัมิสยฝรั่งสั่งรเสริญ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาผู้เขียนไม่พบว่ามีผู้ใดใช้คำภาษาต่างประเทศ ในการแต่งร้อยกรอง เหมือนกับสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อาจเป็นเพราะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไทยได้มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ เช่น อังกฤษ อเมริกัน มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในค่านววรรณกรรม นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงศึกษาภาษาต่างประเทศจนแตกฉานอีกด้วย อิทธิพลของภาษาต่างประเทศจึงมาปรากฏให้เห็นในวรรณกรรม

คำสำนวนที่ใช้มีวิวัฒนาการดังนี้

ปรากฏว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้แต่งเพลงยาวใช้สำนวนโลกิณ
เผ็ดร้อนกว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา มักจะเป็นการคัดลอกเอา หรือแสดงอารมณ์โกรธไม่พอใจ
คนรัก ดังตัวอย่างจากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

นิจจาเอ๋ย เกยสำราญสมานสมัคร
เพราะสิ่งสักรักก่อเผ้าตอแย

ประมาณรักมา กลายกลับชาติประหลาดแหก
อีไถ่แกแจ้ว เมียมัน เขี่ยโศก

กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ

✓ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ มักโปรดใช้สำนวนเผ็ดร้อนในการทอว่าคนรักที่คบ
ผู้ชายหลายคนว่า

ทั้งรวรรักนั้นกะเป็นระนาว
อึงการหลุกหลุทเข้าระเสาร์จ้อง
องคั่นออกไปสักคั่นองคั่นแทน

นั้เมื่อไรได้ทุกคราวไม่ขาดแคลน
ชะตาของคลองขึ้นนักหนาแทบคาแซน
ใส่ละแนแนบไว้มีใครทัน

ตอนจบเพลงยาวยังทอว่า และเสียสีกว่า

ถ้าผิดเหมือนหมากหลายนักกลายหน้า
จึงเลือกชิมจะหาฉำเช่นน้ำตาล
ฝ่ายข้างโน้นเห็นจะมีภาวีกว่า
ข้างฝ่ายนี้ผอมผอมเขาไป

ผลพฤกษาสอมสูงกลางลูกหวาน
ผลไหนพานจืดของไม้ทองใจ
ดวงสุคาจึงได้คึดพิสมัย
เจ้าจึงไม่มีสวาสักคึดชากเอ

นอกจากนี้ กรมหมื่นสัทธิธำรงสวัสดิ์ ก็ทรงใช้สำนวนรุนแรง และตรงไปตรงมาทอว่า
คนรัก ปรากฏในประชุมเพลงยาวว่า

ชะกระไรใจหญิงยิ่งกว่าชาย
เราเชื่อใจมิได้เจ้าน้ำจิตเจ้า
เหมือนหนึ่งสอนทอนไว้มีใจคน

เงินอุบายลวนเอาแบบเป็นแบบล
เผ้าสั่งแล้วสอนเล่าสักรอยหน
คำลงบนกันเหมือนน้ำพึ่งคาปี

สำนวนที่ไอคอนข้างจะเป็นภาพพุทฺธ เช่น

เพราะรู้เห็นชัดเป็นกัฏฐ
เสียไม่วิกฤตจะคาตองหนาคาน
ข้างดวงล่อให้เราหลงปลงอารมณ์
จริงนะเชื่อไม่รู้เชิงเจ้าชัชชัต
กีนุกยอของนงจนทองโร

แต่จนอยู่จำมาสมาคม
ทำปากหวานแก้ไขแต่ใจชม
สนิทสนมมิได้แห่งแครงมโน
เห็นให้สัถย์กันสอสดนบคโทโส
เห็นยิ่งโจแจวกระไรมิให้เงย

บางครั้งก็ใช้สำนวนถึงอกถึงใจ พุคฺตรอง ๆ ไม่เปรียบเทียบอ้อมค้อมแต่อย่างใด
ดังตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวว่า

เถออุกจิตกิดรำคาญ เมื่อปานนี้
ถ้าเสียให้เพียงเท่านั้นกันนิทา
ไม่มีลูกมีนัวทำตัวเปล่า
ใครไม่บนหงุดหงิดตะบิดตะบอย

กลับเป็นพรหมจารีได้อีกฤาหนา
จะอยากหยาลองอยู่คู่คอยสอย
ชีเกียจเผ่าใหญ่โตมาโซสอย
เป็นหม้ายหนอยหนึ่งไม่เนาสิ่งไหนไป

เมื่อจะเยาะเย้ยหรือเสียดสีก็ใช้สำนวนโลกิณว่า

นำสำรวลสรวลสันต์ให้หันกระเด็น

มิเสียหิมิตาใดมาเห็น
จะซ้เช่นเพียบเท่าที่เมาแมว

✽ บทคร่ำครวญ หรือที่เรียกว่าสัลลปะกพิสัยก็ใช้สำนวนโลกิณเช่นเดียวกัน ดังปรากฏ
ในเอกสารตัวเขียนที่หอสมุดแห่งชาติว่า

พี่รับหัตถ์รับขวัญอันวยชัย
เจ้าเป็นอนาชาวยตามาทอง เนตร
ทรงสกีวามสงลง เหว

จำจิตรให้ไปสวัสดี
สุดเทวบวบิจะไกลถรี
ดังฤาถี้เค็ดกระเด็นค้ำยัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

การตำหนิคนที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสมมักจะใช้สำนวนเปรียบเทียบกับรุนแรง ดัง
คำกลอนในประชุมเพลงยาวว่า

ไม่รักตัว เคยว่าบัวบกสรกัน
จะคิดกลาย ขยายแถมทอหามควร
มิได้เลือก เดยอุบลทูนแบะ
แมลงภู่นาวารุสสุมาลย์

ในจังหวัดสินธุวงศ์ไว้งสงวน
อรุณจวนจะสองแสงจึง เบงบาน
ไหราเบ่งมุงทะเปื้ออาหาร
ก็กรบานกลีบรับสำหรับเซย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากตัวอย่างที่แสดงมาแล้วอาจสรุปได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็มีก
นิยมใช้สำนวนโคลงโณ เน้นรอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนตัดพ้อ ซึ่งในสมัยกรุงศรี
อยุธยาไม่ปรากฏลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากการตัดพ้อมักจะชวนให้คนรักสงสารและเห็นใจ
ดังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

นี่ถือศัตย์วิจนา เป็นกราทรง
มีแต่หากวามผิดคิดความพ้อ
ความปรานีไม่มีบ้างหรืออย่างไร

กวหรือไม่หยุดยั้งร้องร้อใจ
ถึงจะง้อก็จะง้อไปไหนไหว
ไม่อาลัยถึงความหลังนั้นบ้างเลย

เจ้าฟ้าจิด

๔ อนึ่งผู้เขียนพบว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการเขียนบทกวีจรรยในเพลงยาว
อย่างละเอียดพิสดารกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นดังนี้

๕ สำนวนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากเอกสารตัวเขียนที่หอสมุดแห่งชาติว่า

นั่งประกองกอดน้องสนิทแนบ
สัมผัสเนื้อนุ่มนิ่มนวลไย
เชยปรางปลุกนางครั้นหว่างทรวง
เกาเตงเครงสวดยช่วยชด
เกี่ยวกระหวัดสัมผัสภริยาเยศ
เกมรสรอยเสาวคนธ์จรจาย

แทบประหนึ่งจะกลักกลืนได้
บัวใจจุมพิตภริยาเยศ
สองดวงคอกสัตะบงกช
รอนงอนงามสดสงายกาย
ยิ่งยวนกาเบกระส่าระสาย
สาโรชโรยโปรยปรายล่อนวล

ล่องอานาชาธานคำราญร้น
ระลุงเคาเรารสเรณูพล
รศกรสร้างทรงแด
ไม่สิ้นสุดจุทอนที่ถัน

ฐขึ้นเขยกลิ่นประทินหวด
สงวนสองเนห์แนสนิทกัน
คังกระแสดินฐที่หลังล้น
ชื่อว่าัญจมหาวารี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเชษฐาธิราชเจ้า

สำนวนสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้เขียนไม่พบลักษณะการบรรยายแบบกรุงรัตนโกสินทร์
สมัยอยุธยาเพียงแต่กล่าวสั้น ๆ ดังคำกลอนในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า
สุดถวิลคังจะสิ้นเสน่ห์สนิท
วารวมอาสน์เจ้าไท่เศลาคลึง
จนพิณพิราทรนาสอง
ยังไม่ทันสิ้นชนกทันตา

ลับหลังกันแต่คณิศรถึง
รักจริงแนแนบอุระพา
กรกระกองเกี้ยวกอดสอดหา
ไม่ว่าผันเลยสำคัญว่าจริงเจียว

เจ้าฟ้าจิก

จะเห็นว่าวิธีบรรยายบทรักสั้น ๆ และดูเหมือนว่าไม่มีใครอยากพูดหรือกล่าวถึงด้วยตนเอง
จึงทำให้เป็นเรื่องของความฝันปรากฏว่ามีบทรักอย่างมาก ไม่เหมือนกับสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้น กวีจะเขียนบทรักได้ไพเราะมาก ดังสำนวนของนายเนริเทธิเบกร์ (อิน) เขียนไว้
ในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

ขอเชิญโอรสจอมโอรสจ้จ เอมอร
ขอฝากเนื้อที่แนบเนื่อนวจันทร์
ขอเชิญเนกรสบเนตรสักหนอยบาง
ขอฝากใจรวมใจจอมสุตา

ขอฝากกรกระกองชมโฉมสวรรค์
ขอฝากขวัญมอบขวัญนิเณนา
ขอฝากปรางมากมอบกับนาสา
ขอฝากชีวาไว้เป็นคู่ชีวิตเดี่ยว

นายเนริเทธิเบกร์ (อิน)

★ จะเห็นว่จำนวนกัศพอสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็เผ็ดร้อนโลดโผนกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา การเปรียบเทียบ เยาวะเยย ก็เขียนได้ดังอกถึงใจ ตลอดจนบทกวีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็นิยมเขียนกันอย่างละเอียดลออ และไพเราะกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ★

ลักษณะทางฉันทลักษณ์

ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวอาจกล่าวได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นไปทั่วยี่กว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะเหตุว่า เมื่อผู้เขียนเปรียบเทียบผลงานของกวีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทดแทนกับสมัยกรุงศรีอยุธยากันแล้ว ทำให้เห็นว่การระบวงการแต่งกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยายังสู้สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ได้ กล่าวคือ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา การเขียนกลอนเพลงยาวเพิ่งมาเริ่มนิยมเขียนกันมาก ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นระยะเวลาของกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ผลงานที่ผู้คนน่าจะได้อ่านเพลงยาว ส่วนวนเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร เพราะจ้คว่าทรงนิพนธ์ได้ไพเราะทั้งการระบวงการและกาวมกัศพอ กังตัวอย่างในชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า

คังหมายดวงหมาย เคือนการการ
แม่นพี่เหิร เค้นไคโนเวหาส
มิไคชบกัพอไคคำ เนินชาย

ปางพม่าดสมานสุมาลย์สวร
อันลอยพันอันพรโพนมพราย
ถึงจะมากก็ไมเสียซึ่งแรงหมาย
เมียงหมายรัศมีพินาทอง

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

จะเห็นว่ทรงนิพนธ์ได้ไพเราะ มีสัมผัสพญูชนะสัมผัสสระมีบ้างเล็กน้อย แต่ดูเหมือนว่จะทรงนิยมสัมผัสพญูชนะมาก ลักษณะฉันทลักษณ์ถูกต้อง กวาวหมายนับว่ดี อาจกล่าวได้ว่า จำนวนเพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรจ้คอยู่ไนชั้นไพเราะ

เพลงยาวอีกจำนวนหนึ่งสมัยนี้ ก็คือ เพลงยาวจำนวนที่กล่าวกันว่เป็นพระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราชปรากฏอยู่ไนชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณขึ้นต้นว่

แก้โศกโศกได้แว่นทิวาครวญ
งามเสียงมอญเยิ้มฉับฉอนพักตร์
งามทักท้วงมอญพรพาสารพางค์

โคมทอมทอมเหิรเวหาทวล
กวรสงวนเนตรทักทวนาง
เจริญรักภักฐ์เอนนอองขวาง
คำเก็บนางอวยงเหมมราทบิน

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

สำนวนกลอนไพเราะ มีสัมผัสพยางค์มาก สัมผัสสระมีบ้างเล็กน้อยและใจความก็
ผู้เขียนได้สันนิษฐานไว้ในภาคประวัติแล้วว่าไม่น่าจะเป็นกลอนที่แต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
ควยเหตุว่า สำนวนกลอนไพเราะขนาดเพลงยาวเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร จึงอาจกล่าวได้ว่ากลอน
เพลงยาวที่เขียนขึ้นอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับเพลงยาว
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้วก็น่าจะดีกว่า เพราะเนื้อพิพรรณนางของกวี และจำพวกกวีที่
เขียนเพลงยาวแล้วยอมเพื่อถวายถวายประการทั้งปวง กล่าวคือ ในสมัยนั้นผลงานของกวีมีมากมาย
ทั้งที่เขียนเป็นกลอนสุภาพและกลอนกลบท กลอนอักษร สมเด็จพระนารายณ์มหาราชภาพ^๑
ประทานความเห็นไว้ว่า

การแต่งบทกลอนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ มา แต่งดีขึ้นโดยลำดับ
ดูเหมือนจะถึงอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ ๓ ถ้าจะเทียบกับบทกลอนที่แต่งครั้งกรุงศรีอยุธยา ความรู้
ภาษาสันสกฤตในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์เสื่อมลง แต่สำนวนบทกลอนที่แต่งขึ้นสู่สำนวนครั้งกรุง-
ศรีอยุธยาไม่ได้ตกต่ำ นอกจากนั้นโคลงและลิลิตแต่งถึงขั้นที่นับว่าเป็นอย่างเอก ในครั้งกรุง
ศรีอยุธยาฉันท์ยังแต่งดีกว่ากรุงศรีอยุธยา แต่กลอนบทละครก็กลอนสุภาพ เช่น บทเสภาหรือ
เพลงยาวก็ดี สำนวนครั้งกรุงศรีอยุธยาสู่สำนวนในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ไม่ได้หลุดๆ จะเปรียบกับ
ไม้ไผ่ที่เขียว ที่การแต่งบทกลอนนับว่าถึงอย่างดีที่สุด ในรัชกาลที่ ๓ นั้น เพราะกวีที่เป็นอย่าง
เยี่ยมในรัชกาลก่อน ก็พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส
และสุนทรภู่ เป็นต้น ยิ่งแต่งหนังสือบทกลอนต่อมาในรัชกาลที่ ๓ และในรัชกาลนั้นเองก็เกิด

^๑ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชภาพ บันทึกสมาคมวรรณคดี ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ - ๒๑

กวีชั้นนี้อีกมาก กวีที่มีชื่อเสียงในรัชกาลที่ ๓ มีชื่อแต่งเพลงยาวกลบทซึ่งจารึกไว้ในวัดพระเชตุพนฯ แทบทั้งนั้น เว้นแต่สมเด็จพระยาเดชาดิศรพระองค์หนึ่ง เพราะทรงสันตติแต่ โคลง ฉันท์ ไม่โปรดทรงเพลงยาว กับกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิธิดาพระองค์หนึ่ง ส่วนงานเพลงยาว เบื้องหน้าก็ แต่หาได้ทรงรับแต่งเพลงยาวกลบทไม่ เพลงยาวกลบทซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริให้ประชุมกวีแต่งขึ้น เนื่องในการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เมื่อปีออก พ.ศ. ๒๓๗๕ การที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ครั้งนั้นมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ตั้งคางมาสมกับที่เป็นพระอารามหลวงอันใหญ่ยิ่งอยู่ในราชธานีอย่างหนึ่ง และจะให้วัดพระเชตุพนฯ เป็นสถานที่สำหรับนักเรียนทั้งหลายศึกษาหาความรู้วิชาต่าง ๆ อย่างเราเรียกกันทุกวันนี้ว่าเป็น "มหาวิทยาลัย" ด้วยอีกอย่างหนึ่ง

ผู้เขียนคิดว่ากวีที่แต่งเพลงยาวได้ไพเราะควรจะได้แก่ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิธิดา นายนรินทรธิเบศร์ (อิน) กรมหมื่นสวัสดิวัดสุทนต์ สุนทรภู่ และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเหตุว่าผลงานของกวีที่ได้เคยพระนาม และนามนั้น ก็ทั้งกระบวนกลอนและเนื้อความ คงดีอย่างสำนวนกลอนของสุนทรภู่จากเพลงยาวถวายโอวาทว่า

อันอุบายศาล/เวลานั้น/แล้วสิ้นซาก
แบบเข็มนั้น/เหมือนแสง/จะแคลนคลาย
จะรักซึ่ง/ทั้งสิ้น/เพราะดินพลอด
อันช่างปาก/ปากที่/จะมีใคร

แคลนปากหวาน/ไม่ร้าย
เข็มนั้นตาย/นั้นเพราะเห็น/ให้เข็มนั้น
เป็นอย่างขลุ่ย/แล้วพระองค์/อย่าสูงสย
เขาชอบใจ/ช่างมี/ออกอุบาย

กลอนของสุนทรภู่มีสัมผัสในทุกวรรคตั้งแต่หนึ่งถึงสองแห่ง และสัมผัสพยัญชนะมากเกือบทุกวรรค ทำให้เสียงของกลอนไพเราะยิ่งขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือจังหวะของกลอนจะเป็น ๓/๒/๓ หรือ ๓/๓/๓ ตามลักษณะของกลอนสุภาพจะไม่มีลักษณะการวางจังหวะคลาดเคลื่อน ประกอบกับความหมายของกลอนก็เป็นเลิศ จึงทำให้กลอนของสุนทรภู่ไพเราะขนาดที่กวีรุ่นหลังจดจำเป็นแบบอย่างไปมาก

อาจกล่าวได้ว่าบทกลอนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจะไม่มีลักษณะการวางจังหวะ กลอนกลั่นกันแบบสมัยอยุธยาตั้งแต่ตัวอย่างจากประชุมเพลงยาวภาคที่ ๒๓ ของกรมศิลปากรว่า

ควมพระกฤตภาทำนุก
เป็นท้อไทรยแกมบุรุษในไพร
ทุกนกรรชนมนตรี

จึงอยู่เย็นเป็นสุขสวัสดิ
เป็นท้อไทรยแกเทวาทุกราศรี
คะหะบิตขพรหมณพฤดา

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

จะเห็นว่าลักษณะสมัยสมัยอยุธยาและสมัยสุโขทัย การวางจังหวะกลอนก็ดี ตลอดจน
ความหมายของกลอน ทำให้กลอนไม่ไพเราะเทียบกับส่วนกลอนชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ไม่ได้ อาจจะเป็นเพราะว่ากลอนสมัยกรุงศรีอยุธยาแม้จะนิยมเขียนกันมากก็ตามแต่คงจะเป็น
เพียงบางส่วน ก็ส่วนใหญ่ยังนิยมแต่งโคลง กาพย์ นิราศ คำฉันท์ หรือกาพย์ห่อโคลงอยู่
กันมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วรรณกรรมประเภทกลอนได้เจริญขึ้นมา ดังที่
เปลื้อง ณ นคร * กล่าวไว้ว่า ลักษณะของวรรณคดียุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังกล่าวได้ดังนี้
คือ วรรณคดีประเภทกาพย์ กลอน ไม่ว่าจะเป็นกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ ได้เจริญขึ้นสุดขีด
ทั้งในทำนองกลอนและเนื้อเรื่อง

ดังนั้นการเขียนเพลงยาวก็น่าจะเฟื่องฟูไปด้วย ดังมีหลักฐานพอที่จะเข้าใจได้เช่นนั้นคือ
การเขียนเพลงยาวเป็นกลบทและกลอักษร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
นิพนธ์ไว้หลายสำนวนทั้งกลบทและกลอักษร เช่น กลบทครอบจักรวาล ซึ่งปรากฏอยู่ในศิลาจารึก
วัดพระเชตุพนฯ ภาควรรณคดีว่า

ความจริงใจในใจแห่งความ
พินางแกดแปลงเรื่องให้เคืองพิ
จวนจะขึ้นขางมาคืนให้ขวัญ

จามจิตรก็คิขหมายระคางขาม
ควรจะถามก็ไม่ถามกับตามควร
สรวลขิกขี้กันเสียไปไต่สวน
ขอสำนวนพินางอย่างนั้น

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างกลบทะ เข้มไต่ขอน

ระเหระหนกระวนกระวายระกายระคาง
เพราะยดเพราะยีนะบีระหัดสนัดสนั่น
ระชิกระชักระระมระอมระอา

ระทวยระทศสกละสนะสนาง
จะแรมจะร้างองค์อนาถิราศนิรา
จะเกียจจะกันก็สุดจะสอนจะวอนจะวา
จะไปจะมาระราระเริงทะเหลิงทะคุย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากกลบทแล้วมีเพลงยาวกลอักษร ดังปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ
ภาควรรณคดีว่า

นิจาเอยกะไรนาว่าตากะเค้น
แก่นใจเจ็บใจมหลอหลอ
แก่นใจเจ็บใจเหลือเพราะเรือกี้

นิจาเอยกะไรเลยไม่เคยเห็น
นิจาเอยกะไรเป็นไคเห็น
แก่นใจเจ็บใจหนอไม่พอที่
แก่นใจเจ็บใจกระจับคัสใจ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กลอนกลบทที่นำมาแต่งเป็นเพลงยาวสังวาสนั้นมักจะไพเราะ เพราะเหตุว่าลักษณะ
บังคับของกลอนเปิดโอกาสไว้มาก และถ้าจะต้องเลือกคำใช้ตามข้อบังคับ ดังนั้น ผู้ที่จะแต่งกลอน
กลบทได้น่าจะมีความชำนาญในการแต่ง แต่งกลอนสุภาพมาก่อน เพราะกลอนกลบทย่อมจะอาศัย
กลอนสุภาพเป็นหลัก ควดยเหตุนี้จึงน่าจะเป็นเหตุให้สันนิษฐานได้ว่า ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ตอนต้นวรรณกรรมกลอนเพลงยาวเจริญสูงสุด ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
และเมื่อเปรียบเทียบกับสำนวนกลอนสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ย่อมจะดีกว่าควดย

วิวัฒนาการเกี่ยวกับลีลาหรือทำนองเขียน (Style)

อาจจะกล่าวได้ว่าลีลาหรือทำนองเขียนเพลงยาวสังวาส สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
ก่อนต้นศตวรรษที่ ๒๓ คือ มักจะขึ้นต้นด้วยการกล่าววาทะ ชมโฉม ตัดพ้อต่อว่า เกี่ยวกับราสี และจบ
ลงด้วยการอ้อนวอนให้เกสรรักขอบจิตหมาย เพลงยาวกลบทกลอักษรก็จะจบลงด้วยการบอกชื่อกลบท
แต่ปรากฏว่าแนวการเขียนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักจะนิยมการกล่าวตัดพ้อ หรือเป็นเชิงคำทัก

คนรักควย อารมณ์รุนแรง และอาจกลัวไคว่ไม่ค่อยคำนึงถึงความรู้สึกของ คนรักว่าจะพอใจหรือไม่ ดังตัวอย่างจากประจักษ์เพลงยาวว่า

เซนสนิมักขมาทำเหยา
แล้วแยก เขียวชู้คำรามตามจ่า
คังหึงคอบนอยนิทระนงนัก
มีแววฉีกตึกกนอหังการ

สะเออะเหาโดนสู้เสียงประสงค์
สถุลพงกัมิไคยังกำสังพาล
ไม่เจียมพัคตรเพียงชาติเคียรนาน
บินทะยานสองสู่ศศิธร

กรมหมื่นสฤทธำรงสวัสดิ์

การอุปมาอุปไมยก็ใช้คำพูดเปรียบไว้ตลอดใน ประจักษ์เพลงยาวว่า

จักจั่นเรไรมิไคร
ระแรรอง เลื่อนลิ้นสนั่นป่า
กิริฉานัญญานั้พพาไป
จะทำรังหมายกระทั้งเทวโลก
เฝ้าเกาะกักบัถพีทวิมา

ควยฟังดูเสียงคังก็หวังใจ
ว่าเพราะกวางคนครีปีไฉน
อุปไมย เปรียบปลวกพวกพาลา
ให้ไครจไทรกคังสิแมญญา
อหังกาเกิดเกินสกุลเอย

กรมหมื่นสฤทธำรงสวัสดิ์

สำนวนเพลงยาวที่เขียนตามสำนวนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้สำนวนเผ็ดร้อนรุนแรง ปรากฏในเอกสารตัวเขียนที่หอสมุดแห่งชาติว่า

สำนวนถาม

อันใดคเคี้ยวเราพลอยเปลี่ยนวไจระทค
แต่ไม่มีเรือนรับสัพพณพิน
เอนดูควยอย่าให้ป่วยพยายาม

ถึงปรากฏจะว่าเพร่นี่เลี่ยมงาน
ไม่ น้าขึ้นที่จะชูออกสนาม
เชิญปรณามโนมนอบเสน่ห์ใน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำนวนทอง

หนึ่งคือความฉิบสลายแสง
ถ้าเรือนงามก็จะงาบควยเรือนท่า
ถ้าเสียโฉมแล้วเขียรเวียนสลาย
ถึงทุนพันก็ไม่พาพยายาบ
อันเพชรรัตนที่ไม่มุงบำรุงเรือน
ควยกองกรืออยู่ไม่มีสลายมัว

แมนรายเรื่องแล้วไม่แจ้งกระจ่างซ้ำ
ฉวยเรือนระยำแล้วจะไหยังโรงงาม
ควยเรือนหายนาอณาถสวาพหวม
เป็นใจความเรือนหลายจึงหมายมัว
ไม่งานเหมือนเรือนมีแต่ไม่ชั่ว
ชยากกถัวอยู่แต่เพชรเรือนระยำ

"ไม่ปรากฏชื่อ"

จะเห็นว่าสำนวนที่ใช้เป็นแบบตรงไปตรงมา ซึ่งในสมัยนั้นนิยมกันมาก แต่สมัยอยุธยา
ไม่ปรากฏเด่นชัด

ลีลาหรือทำนองเขียนของเพลงยาวประเภทธรรมคา เช่น บันทึกเหตุการณ์ สั่งสอน
ล้อเลียน สรรเสริญพระเกียรติ ไก่กลาวไว้ในเรื่องลีลาหรือทำนองเขียน ในบทที่ ๓ แล้ว
จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก เพราะในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่ามีเพลงยาวประเภทนี้เพียงสำนวนเดียว
จึงไม่เห็นประโยชน์ที่จะกล่าวถึงในเชิงเปรียบเทียบ

แนวความคิดในการแต่ง (Theme)

สมัยกรุงศรีอยุธยาความคิดในการแต่งมักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ การแสดงความรัก
ใ้ทกนรักทราบเกือบหมด ที่เขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ของบ้านเมืองเป็นทำนองจดหมายเหตุเพียง
ฉบับเดียว ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความคิดในการแต่งกว้างขวางออกไป เช่น
เขียนเป็นทำนองจดหมายเหตุ สรรเสริญพระเกียรติ เลียดสี เยาเย็บ และโต้ตอบกัน
ในเรื่องต่าง ๆ แต่ไม่ใช่เรื่องความรัก เช่น เพลงยาว เสนาความ เป็นตน ญแต่งเพลงยาว
โต้ตอบกันดังกล่าว อาจมีหลายคน เรื่องที่จะเล่นกันก็แล้วแต่จะกำหนดเรื่องใด ดังตัวอย่าง
จากประชุมเพลงยาวว่า

พระยามหานุภาพ

ขอประคองกรวางมาตากราบ

ก็ยินดีด้วยเป็นพี่พี่นักพัก

แต่กรังเมรุมาพะพาน

ช่วยดับเชื้ออย่าให้มองทั้งสองข้าง

เขารองพ้องกันอย่างไรก็ไม่รู้

สวราของพระยามหานุภาพ

ทราบพระกรุณาตรลาการ

เจริญรักยังไม่วายหายสมาน

ขอประทานพิงบุญพระคุณ

บรรเทาทางทุกข์ที่ผิด

ทอดิคุหมายแสดงจึงแจ้งการ

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ทอดำเนินธุระบวรขยาย

ในแคว้นพระยามหานุภาพ

เราชอบกันก่อนไรก็ไปมา

เห็นกระดานประหลาดจิตคิดความหมาย

ก็ยิ้มพริ้มยิ้มมิใช่หาไฉนมา

อย่าทำกราบที่เป็นเกรงวาสนา

ไต่ปากหนาแล้วไม่ละธุระนาย

จึงน่าจะสรุปได้ว่าแนวความคิดในการแต่งกลอนเพลงยาว สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีวิวัฒนาการไปในทางกว้างขวางขึ้นกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมักจะแต่งเกี่ยวกับเรื่องความรัก เป็นการแสดงความในใจ ให้คนรักทราบเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น อาจเป็นเพราะว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมเขียนกลอนเพลงยาวกันมาก พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงสนับสุนนในด้านนี้ อย่างจริงจัง

๓. แนวโน้มของกลอนเพลงยาว

หนังสือโครงการตำรา^๑ กล่าวไว้ว่าควรเป็นที่เข้าใจว่า เมื่อพิจารณาแนวโน้มของสิ่งใดก็ให้เราพิจารณาคำของสิ่งนั้น ในการที่เราจะคาดคะเนอนาคตนั้น ทางที่เราจะทำได้ก็มีอยู่ทางเดียวคือพิจารณาอดีตกับปัจจุบัน

ตามคำกล่าวนี้ผู้เขียนจึงคิดว่าน่าจะได้อภิปรายเพลงยาวในสมัยโบราณ และสภาพ
 ของกลอนเพลงยาวในปัจจุบันนี้ด้วย เพื่อที่จะได้คาดคะเนถึงอนาคตได้ เราอาจกล่าวได้ว่า
 เพลงยาวมีกำเนิดมาจากการที่หนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน ข้อนี้ผู้เขียนได้แสดง
 หลักฐานประกอบคำสันนิษฐานไว้แล้วในภาคประวัติ ดังนั้น เพลงยาวที่เขียนในระยะแรก ๆ
 จึงน่าจะใช้เป็นจดหมายแสดงความรักของชายหญิงจริง ๆ และน่าจะลักลอบส่งให้แก่กัน
 ก็มีข้อความปรากฏอยู่ในเพลงยาวสำนวนเกาตรึงกรุงศรีอยุธยา จากชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณว่า
 ถาแมงขอบเชิญตอบสาราเรื่อง ให้ประเทืองความทุกขุรุพี
 จะสงงามตามรักด้วยภักดี ในความลับอย่าให้มีใครรู้เคย
 เจ้าฟ้าจิด

และในสมัยนั้นหนุ่มสาวก็คงจะนิยมเขียนกลอนโต้ตอบแสดงความรักกันมากกว่าการเขียน
 เป็นร้อยแก้ว ดังที่เบ็ลื่อง ๓ นคร^๒ กล่าวว่า ถึงตัวจะเขียนไม่เป็นก็วานหรือจ้างให้คนกลอน
 เขียนให้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการเขียนเป็นกลอนนั้น เขียนได้ไพเราะจึงใจผู้อ่าน
 ได้ดีกว่าภาษาร้อยแก้ว เพราะลีลาของกลอนจะเปิดโอกาสได้มาก

ครั้นมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาจกล่าวได้ว่าความมุ่งหมายของการเขียนกลอน
 เพลงยาว เปลี่ยนไปจะคลี่คลายไปอย่างกว้างขวาง คือ เขียนเป็นทำนองจดหมายเหตุ เขียนเพื่อ
 สรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เสียดสีหรือเยาะเย้ย เขียนโต้ตอบกันในเรื่อง
 ต่าง ๆ เช่น เพลงยาว เล่นวาทกรรม แมแต่กลอนนิราศก็เรียกเพลงยาวนิราศ เป็นต้น

★ อนึ่ง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การเขียนเพลงยาวคงจะมุ่งแสดงฝีมือ
 ในเชิงกลอนโอ้อวดกันมากกว่า เขียนเพื่อให้คนรักอ่านกันจริง ๆ ผู้เขียนสันนิษฐานตามหลักฐาน
 ที่ปรากฏก็คือ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ประมุขนักปราชญ์และ
 กวี เขียนเพลงยาวกลบทและกลอักษร เพื่อจะได้เป็นวิทยาทานแก่บุคคลทั่วไป ดิถีไฉนเส้า
 พระระเบียงพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อคราวที่ทรงปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่
 ย่อมแสดงให้เห็นว่า เพลงยาวคงใช้เรียกแต่ชื่อเท่านั้น แต่ตามความเป็นจริงเพลงยาวก็คือ

^๒ เบ็ลื่อง ๓ นคร "จิตรกรรมวรรณคดี เพลงยาว" ตำรา ๓ เมืองใต้ (นามแฝง)

การเขียนกลอนเพื่อแสดงความในใจหรือเพื่อเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้แต่งต้องการจะบันทึกเหตุการณ์นั้นไว้ หรือร่าพันความในใจบางอย่างก็ได้อีก ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นเรื่องความรัก และก็ไม่ได้ว่าจะต้องปกปิดเป็นความลับต่อไป คนทั่วไปก็สามารถจะอ่านได้

ปัจจุบันนี้ผู้เขียนก็ว่าการเขียนกลอนแสดงความในใจยังมีอยู่ เพราะในหนังสือนิพนธ์สารายเดือน หรือรายสัปดาห์ที่เราอ่านกันทุกวันนี้ เช่น สกุลไทย สตรีสาร ขวัญเรือน คุณหญิงวิทยาสาร ฯลฯ มักจะมีผู้เขียนร้อยกรองประเภทกลอนไปลงเสมอ ๆ กลอนนั้นอาจจะร่าพันความในใจของผู้แต่ง เป็นส่วนตัวก็มี เขียนต่อวาทะคนใดคนหนึ่ง หรือร่าพันถึงความผิดหวังในชีวิต ในความรัก ทั้งนี้โดยให้ชื่อต่าง ๆ กัน เช่น กังวานหวานคำ บทเพลงแห่งชีวิต เพลงกล่อมหัวใจ ชารวระทม เป็นต้น การเขียนกลอนลักษณะดังกล่าว ผู้แต่งอาจจะไม่ได้มีความมุ่งหมายให้ใครอ่านโดยเฉพาะ แต่คงจะต้องการเขียนเพื่อความสนุกสนาน หรืออาจจะเฝ้ามองบันทึกลงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้เขียนกลอนออกมาในลักษณะต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตามเราก็เห็นแต่เพียงว่าผู้แต่งกลอนทำนองนั้นย่อมแต่งเพื่อแสดงแก่สาธารณชน คงจะไม่มีใครแต่งกลอนเป็นจดหมายรักส่งให้คนรักอ่านกันจริง ๆ เพราะปัจจุบันนี้สภาพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จะเห็นว่าการดำรงชีวิต การประกอบกิจการหรืออาชีพ ที่ต้องค้นคว้าให้ชีวิตคงอยู่นิ่งค้ำบัลลังก์มั่นคงของค้ำค้ำ และเร่งรีบในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิต ดังนั้น การสื่อสารต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เมื่อพิจารณาถึงสิ่งสื่อสารรอบ ๆ ตัวเราจะเห็นว่าก้าวหน้าไปมาก เครื่องมือที่ใช้ก็ช่วยทุ่นเวลา หรืออำนวยความสะดวกได้ ผู้เขียนจึงคิดว่า การสื่อสารเกี่ยวกับความรักก็ย่อมจะต้องปรับตัวให้ทันกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป และในกรณีเช่นนี้บ้านเมืองกำลังได้รับการพัฒนาทุก ๆ ด้านการศึกษาของประชาชนก็ก้าวหน้ายิ่งขึ้นเทคโนโลยีสารสนเทศมากมาย เรามองจะรู้จักเลือกวิธีสื่อสารที่ดีที่สุดสำหรับเราได้เกี่ยวกับความคึกคักปรากฏในหนังสือวรรณไวทยาการ ของโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์^๑ ว่า ได้แลเห็นมาแล้วในประเทศต่าง ๆ ที่ค่อย ๆ พัฒนาทางวรรณกรรมว่า เมื่อถึงยุคการศึกษาทวยราษฎร์ โดยเฉพาะในประเทศที่ปกครองอย่างประชาธิปไตย จะเพิ่มพูนอุดมคติหรือไม่ก็ตาม ความนึกคิดที่จะต้องเผยแพร่ไปเฝ้าอาศรัยแก้ว

^๑ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ วรรณไวทยาการ หน้า ๑๔๓ - ๑๔๔

เป็นพาหนะมากกว่าร่ายกรอง ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าร่ายกรองไม่ใช่วาทะที่ดีของความคิด
แต่ยิ่งเวลาล่วงเลยไปความคิดทั้งที่เหมาะแก่ร่ายกรองและทั้งที่ไม่เหมาะย่อมขยายปริมาณ
จนจึงต้องพึงร่ายกรองมากขึ้น อีกประการหนึ่งการอ่านร่ายกรองนั้น ต้องตั้งใจอ่าน และกว่าจะ
แยกสาระออกจากศิลปะได้ ก็ต้องมีความชำนาญพอสมควร คนในสมัยปัจจุบันเป็นคนใจเร็ว
ความได้ ย่อมจะหมดไม่ไหว ร่ายกรองจึงกลายเป็นพาหนะของความคิดที่มากขึ้นทุกที

การไชร้อยแก้วเป็นความสะดวกอีกอย่างหนึ่ง ก็ไม่ต้องเสียเวลาศึกษาค้นคว้าถึงแก่นหลัก
และไม่ต้องมีความรู้ทางอักษรศาสตร์มากนัก ในขณะที่เดียวกัน ถ้าต้องการเผยแพร่ความคิด
ที่แนว ไม่มีก้ำกวม ก็จะใช้ร้อยกรอง ถ้าเขียนร้อยกรองด้วยศัพท์พหู ๗ กันเพื่อความแนบแน่น
ของความหมาย ไม่ยอมให้ก้ำกวมเลย ร้อยกรองนั้นก็หาความไพเราะยาก จึงไม่เป็นที่น่าสนใจ
แปลกใจที่ร้อยแก้วจะขยายปริมาณดังกล่าว

จากข้อความที่ยกมานั้นทำให้ผู้เขียนคิดว่าปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่าไม่มีคนนิยมเขียน
เพลงยาว มีแต่การเขียนกลอนรำพันความในใจที่เป็นเพียงบทกลอนสั้น ๆ และคงไม่เจาะจง
ให้ใครรักอ่านดูเดียว มักจะเขียนเพื่อความสนุกสนานหรือเป็นงานอดิเรกมากกว่า การสื่อสาร
เรื่องความรักก็คงใช้ภาษาร้อยแก้วหรือพูดจากันโดยตรง นั่นย่อมจะหมายถึงสภาพกลอนเพลงยาว
สิ้นสุดลงแล้วก็ได้

ในอนาคต ภาษาร้อยกรองคงเป็นเพียงเครื่องจรรโลงใจของผู้เขียนกลอน
และผู้อ่านเท่านั้น และการเขียนร่ายแก้วเพื่อสื่อสารความรัก อาจจะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป
ก็ได้

สรุป ข้อเสนอแนะ และบทขอ

การศึกษาคุณค่าเรื่องกลอนเพลงยาวสรุปได้ดังนี้

คำว่า "กลอน" ในสมัยโบราณมีความหมายกว้าง คือ หมายถึงร้อยกรองหลายชนิด เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ควยดโศ แต่ในปัจจุบันนี้ "กลอน" หมายถึงร้อยกรองประเภทหนึ่ง โดยเฉพาะที่ ไม่บังคับวรรคยุกต์ ตรี หุ แต่กำหนดจำนวนคำในวรรคว่ามีวรรคละหกถึง เก้าคำ และมีสัมผัสคล้องจองกันตามชอบบังคับ

ความหมายของกลอนเพลงยาว

คนทั่วไปมักเข้าใจผิดว่ากลอนเพลงยาว เป็นเพียงจดหมายแสดงความรักของ ชายหญิงเท่านั้น ความเข้าใจผิดเช่นนี้ต่อมาเคลื่อนคลาดไป กล่าวคือสมัยโบราณเพลงยาว เป็นเรื่องจดหมายรักของชายหญิง แต่ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นเพลงยาวมิได้เป็นจดหมาย รักแต่อย่างเดียว แต่ยังเขียนเพื่อความประสงค์อื่น ๆ ด้วย เช่น สั่งสอน สรรเสริญพระเกียรติ เสียคดี เยาเย้ย และเป็นรูปนิราศ แต่กระนั้นคนทั่วไปก็อาจมีที่เข้าใจตามความหมายเดิมอยู่

ประวัติของกลอนเพลงยาว

คำประพันธ์ประเภทกลอนของไทยน่าจะเกิดจากคนไทยภาคกลางคิดขึ้น มิได้ คัดแปลงมาจากคำประพันธ์ประเภทอื่นของอินเดีย โบราณอย่างที่สันนิษฐานกัน กลอนเพลงยาว ซึ่งจัดเป็นวรรณกรรมประเภทกลอนนั้นก็น่าจะเกิดจากที่หนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน จึงเขียนจดหมายลักลอบส่งให้กันอ่าน และที่เรียกว่าเพลงยาวนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าความถึงการ ขบถหรือทำเขาทำนองคนทรยศแต่อย่างใด คงเป็นกลอนที่ใช้อ่านแต่เพียงอย่างเดียว แต่รำลึก ยืดยาวไม่มีที่สิ้นสุด

ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาว

กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีลักษณะ ทางฉันทลักษณ์คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เรื่องจำนวนคำในแต่ละวรรค กล่าวคือ สมัยกรุงศรีอยุธยาจำนวนคำในวรรคหนึ่งมีตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๓ คำ แต่ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วรรคหนึ่งมีเจ็ดถึงสิบคำ

ลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาว

ได้แก่ลักษณะที่ไม่อยู่ในลักษณะบังคับของกลอน ปรากฏว่ามีดังนี้

๑. การใชถ้อยคำ ทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น กวีมักนิยม การซ้ำคำ ซ้ำความ ซ้ำวลี, ใ้ช้คำเลียนเสียง, ส่วนเปรียบเทียบ, กวียานุโลม (Poetic License)

๒. ทักทะกวี ปรากฏว่ากวีแสดงสัมพันธภาพที่ตนมากกว่าวิสุทธิทัศนะ กวีแสดงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวเองมากกว่าอื่น

๓. ประดิษฐการ (Invention) ได้แก่การที่กวีคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ผลของการศึกษาก็ปรากฏว่า มีประติษฐการทางความคิดในการแต่ง และประดิษฐ์การคำโวหารเท่านั้น

ลีลาหรือทำนองเขียน (Style)

ลีลาหรือทำนองเขียนที่ปรากฏในกลอนเพลงยาวมีดังนี้คือ

๑. การขึ้นต้นเพลงยาว
๒. การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง
๓. ความคิดในการแต่ง (Theme)
๔. ลักษณะการจบเพลงยาว

ลีลาหรือทำนองเขียนของกลอนเพลงยาวธรรมดา

การเขียนเพลงยาวเพื่อบันทึกเหตุการณ์, สั่งสอน, สรรเสริญพระเกียรติ พยากรณ์ เยาะเย้ยหรือเสียดสี มีลีลาหรือทำนองเขียนแตกต่างจากเพลงยาวสังวาสดังนี้

๑. การขึ้นต้น เป็นไปตามความประสงค์ของผู้แต่ง
๒. การเลือกถ้อยคำและสำนวนที่ใช้ในการแต่งอาจกล่าวได้ไม่ผิดนัก เหมือนกับการเขียนเพลงยาวสังวาส

๓. แนวความคิดในการแต่ง แตกต่างออกไป กล่าวคือไม่จำกัดว่าเป็นเรื่องความรักอย่างเดียว แต่จะมีแนวความคิดในการแต่งกว้างขวาง ตามความประสงค์ของผู้แต่ง

๔. ลักษณะการจบ จะลงท้ายด้วยบาทโท คำสุดท้ายของบาทโทจะใช้คำว่า "เฮย" เสมอ แต่สำหรับเนื้อหาไม่มีลักษณะพิเศษ เช่น อ่อนหวานให้คนรักตอบจดหมายเหมือนกับ การเขียนเพลงยาวสังวาส

คุณค่าของกลอนเพลงยาว

เท่าที่ปรากฏมีสองประการ คือ

๑. คุณค่าทางความรู้
๒. คุณค่าทางความบันเทิง

วิวัฒนาการ ของกลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

โลกกล่าวไว้เฉพาะวิวัฒนาการที่ปรากฏเด่นชัดได้แก่

๑. วิวัฒนาการด้านภาษาและสำนวน
๒. ลักษณะทางฉันทลักษณ์
๓. ลีลาหรือทำนองเขียน (Style)
๔. ความคิดในการแต่ง (Theme)

แนวโน้มของกลอนเพลงยาว

การที่จะกล่าวถึงแนวโน้มควรจะได้อธิบายถึงอดีตกับปัจจุบันเสียก่อน ดังนี้คือ

ในสมัยโบราณเพลงยาวน่าจะใช้เป็นจดหมายรักของชายหญิงที่ลักลอบส่งให้กัน ครั้นมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น จุดประสงค์ของการเขียนเพลงยาวเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นจดหมายรักอย่างเดียว แต่เขียนเพื่อบันทึกเหตุการณ์, สั่งสอน, สรรเสริญพระเกียรติ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น และมักจะเขียนเพื่ออวดฝีปากโอเชิงกลอนกันด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า เพลงยาวไม่ถือว่าเป็นความลับต่อไป

ปัจจุบันนี้ คงจะมีผู้เขียนบทกลอนสั้น ๆ แสดงความในใจลงในนิยายสารหรือวารสารต่าง ๆ แต่ไม่เรียกว่าเพลงยาว และไม่ใช้เป็นจดหมายแสดงความรักเหมือนสมัยโบราณ ทั้งนี้ อาจเป็น เพราะภาษาร้อยแก้วสื่อสารความคิดได้รวดเร็วกว่าภาษาร้อยกรอง ในอนาคตคงจะมีแต่การเขียนบทกลอนเพื่อความบันเทิง หรือเขียนเพื่อแสดงฝีปากโอเชิงกลอนเท่านั้น

ขอเสนอแนะ

ผู้เขียนขอเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยต่อไป ดังนี้

๑. กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีมากมายหลายร้อยสำนวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เขียนด้วยตัวจริง เรียกว่า เอกสารตัวเขียนที่หอสมุดแห่งชาติ จึงน่าจะได้นำมาศึกษาต่อไป บางสำนวนไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่เป็นสำนวนที่ไพเราะ และไปเคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้นำเอามาศึกษา อาจจะได้ประโยชน์แก่วงการศึกษาประเภทนี้ยิ่งขึ้น

๒. การศึกษารังนี้ ผู้เขียนศึกษาได้ไม่ลึกซึ้งมากนัก เพราะมีจุดประสงค์ที่จะเผยแพร่ให้รู้จักธรรมชาติของกลอนเพลงยาวในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ปรากฏว่ากลอนเพลงยาวมีคุณค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง จึงเห็นว่าน่าจะได้ทำการศึกษาต่อไปให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในแกน สำนวนโวหาร ลีลาหรือท่วงท่าเขียน คุณค่า และลักษณะพิเศษของกลอนเพลงยาว ซึ่งควรจะได้ศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณกรรมประเภทอื่น เช่น กลอนนิราศหรือกลอนเพลงพื้นเมืองที่มักจะร้องเป็นเชิงเกี่ยวพาราสี เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารต้นฉบับกรุงศรีอยุธยา

เพลงยาวสังวาล เอกสารทวิเขียน ส่วนพระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.

เอกสารต้นฉบับกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เพลงยาวภิกษุภยสังวาล เล่ม ๑ เลขที่ ๔๗๒ จ. ส่วนพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กระแสร นาด ยากรณ วรรณคดีจักษุและวิจารณ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางเขน ๒๕๐๘, ๘๕ หน้า.

กาญจย ทองทอ ฉันทภาษาไทย พิมพ์ครั้งที่ ๒ บ้างสำส่น ๒๕๐๘, ๓๕๔ หน้า.

กุรุฎภา, ชุนนุฎภาษาไทย คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูงของชนมภาษาไทย กรุงเทพฯ ๒๕๐๑, ๘๖๕ หน้า.

จุฑจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระราชพิธีสมโภชเดือน ศิลปบรรณาการ ๒๕๐๓, ๓๑๘ หน้า.

เจ้า สตะเวทิน คำรับแจ้งกลอน โรงพิมพ์พาณิชย์เจริญ ๒๕๕๓, ๖๖ หน้า.

ขนบคำร่ากลอน องค์การการกุศลสภา ๒๕๐๔, ๓๒๓ หน้า.

การรราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา ไทยรมพมา พิมพ์ครั้งที่ ๔ กลังวิทยา ๒๕๐๕, ๔๐๓ หน้า.

การรราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๔๘, ๓๒๕ หน้า.

ภิกษุภยรังส, เจ้าพระยา พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๔๑, ๔๔๓ หน้า.

ธรรมาภิรมย์, ต่ลง ประชุมลำนน้ำ โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ๒๕๑๔,

๔๒๑ หน้า.

นิรันดร์ นวมารก และคนอื่น ๆ ประวัติวรรณคดี เดิม ๑ โรงพิมพ์ปริยกิจ ๒๕๕๑, ๑๔๒ หน้า.

โบราณราชธานินทร์, พระยา ตำนานกรุงเก่า โรงพิมพ์สวอปกรณการพิมพ์ ๒๕๐๒, ๑๑๔ หน้า.

ปรมาณูจิตรโนรส, กรมสมเด็จพะ โคลงก้นเรื่องปรีสังขรณ์ วัคพระเชตุพน โรงพิมพ์รุ่งเรือง

ธรรม ๒๕๐๕, ๑๐๐ หน้า.

ประดอง นิมนานเทินท์ ลักษณะวรรณกรรมเหือ ปริญฐานิพนธ์ ปริญฐานามณโฑ พุฒาลงกรณ

มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐, ๒๒๕ หน้า.

ประยงค์ อานันทวงศ์ กลอนและวิธีเขียนกลอน (ชนะประกวด) ชอประยงค์ (นามแฝง)

รวมสำส่น ๒๕๑๓, ๓๗๒ หน้า.

เปลื้อง น นกร "จิตรกรรมวรรณคดีเพลงยาว" ตาราง ๓ เมืองไค้ (นามแฝง) วิทยาสาร

๓ : ๒๔ - ๓๐, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๐๘.

เปลื้อง น นกร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ ๒ โรงพิมพ์นิยมวิทยา ๒๕๔๘,

๕๗๒ หน้า.

พิทยาลงกรณ, พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่น สามเรื่องเอกของ น.บ.ส. แพรพิทยา

"ม.ป.ป.", ๔๑๖ หน้า.

พิทยาลงกรณ, พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่น กนกนกร พิมพ์ครั้งที่ ๒ คลังวิทยา ๒๕๐๓,

๒๐๔ หน้า.

มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย โรงพิมพ์นเมืองการพิมพ์ ๒๕๑๓, ๒๒๑ หน้า.

นการาชกร, พระ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และกรมสมเด็จพะปรมาณูจิตรโนรส สมุทรโฆษ

คำฉันท์ พิมพ์ครั้งที่ ๕ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๔, ๒๔๔ หน้า.

นกริ ตรามอ การละเล่นของไทย โรงพิมพ์พาพระวันทร์ ๒๕๔๗, ๑๒๒ หน้า.

โมริ พิเศษกุล และ เทือก กุสุมา น อุษยา คำร่ำว่าชาดกฉบับขมของคุรุสภาวรรณคดีไทย

ตอน ๓ ประวัติวรรณคดีไทย คุรุสภา ๒๕๑๒, ๔๙๔ หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่เจ็ด โรงพิมพ์
รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๗, ๑๐๕๓ หน้า.

ราชบัณฑิตยสภา ตำนานพระอารามหลวง โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๕๓๓, ๔๕ หน้า.

รองรัตน์ อิศรภักดี คำวาทวิชาการมัธยมของครูสภา ภาษาไทย ตอน ๑ วิธีสอนภาษาไทยชั้นมัธยม
องค์การการการสภา ๒๕๐๖, ๑๘๓ หน้า.

ลัดดา สิริเจริญ วิบุรุษ โสภางค์ และ วรณี สังขนิม ภาษาไทย ตอน ๒ ศัพท์ภาษา
พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง โรงพิมพ์การสภา, ๓๔๔ หน้า.

ถ่ายของ วิมุกตะสพ "เพลงยาว" วัฒนธรรมไทย ๔ : ๔๓ - ๔๗ มิถุนายน ๒๕๑๒.

ลาชูแบร์, เกอ จดหมายเหตูลาแบร์ กรมพระนราธิปประพัทธ์พงศ์ แบล องค์การการสภา
๒๕๐๕ หน้า ๒๖๕ - ๒๖๖.

วรรณคดี, สภากร บันทึกสมาคมวรรณคดี ฉบับที่ ๕ โรงพิมพ์ไทยใหม่ ๒๕๓๕, ๔๔ หน้า.

วิทย์ ศิวะถียรานนท์ วรรณคดี และวรรณคดีวิจารณ์ ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๔๒, ๓๔๔ หน้า.

ศรีธรรมมาธิราช, เจ้าพระยา ตำราพิไชยสงครามคำกลอน โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
๒๕๓๓, ๓๑ หน้า.

ศิลากร, กรม จินตภาพ เล่ม ๑ - ๒ กับบันทึกเรื่องหนังสือจินตภาพ และวินาทีฉบับ
พระเจ้าบรมโกศ พิมพ์ครั้งที่ ๕ โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา ๒๕๑๒, ๒๐๒ หน้า.

ศิลากร, กรม ประชุมบทสักรวาลเล่นอวายุในรัชกาลที่ ๕ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
อำมาตย์โท พระยาวิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง กุศลศาลา) หน้า ๑ - ๒, ๓๐ ตุลาคม
๒๕๐๘.

ศิลากร, กรม ประชุมเพลงยาวฉบับหอสมุดแห่งชาติ โรงพิมพ์วิบูลย์บริการ ๒๕๐๙, ๔๒๓ หน้า.

ศิลากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๓ เรื่องกรุงเก่า โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
๒๕๐๘, ๒๓๒ หน้า.

ศุภางรีภักดีพระเชษฐภคินีวรรณคดี โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๕, ๒๐๒ หน้า.

กัณยานมิตร, สภากร ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ โรงพิมพ์เจริญศิลป์ ๒๕๐๘, ๑๗๔ หน้า.

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมศาสนา ตำนานพระอริยวงศาคตญาณ กรมการศาสนา กระทรวง
ศึกษาธิการ ๒๕๐๖, ๑๓๑ หน้า.

ศึกษาธิการ, กระทรวง แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่องลิเกพระลอ
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๐๕, ๑๘๐ หน้า.

ศึกษาธิการ, กระทรวง หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๐๓ โรงพิมพ์
กรมการพิมพ์ ๒๕๐๓, ๔๖ หน้า.

ศึกษานิเทศก์, หน่วย กรมการฝึกหัดครู เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๐๐ คู่มือวิชาภาษาไทย
เล่ม ๓ กรมการฝึกหัดครู ๒๕๑๒, ๔๒๐ หน้า.

วรรณกรรมนิราศของสุนทรภู่ โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา ๒๕๑๓, ๓๕๐ หน้า.

อนุমানราชชน, พระยา คำของวรรณคดี เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) กังวิทยา ๒๕๐๕,
๓๔๔ หน้า.

อนุมานราชชน, พระยา วรรณกรรม กังวิทยา ๒๕๕๔, ๕๖๔ หน้า.

อิสริยาภณ, หม่อมเจ้า เพลงยาวเจ้าศรีสุพรรณ และอักษรสุภาพ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
นาวาตรี หลวง เชนจบสมุทร (เจ้า สหาวิน) ๓ ธันวาคม ๒๕๐๕, ๒๖ หน้า.

อุกฤษ ประมวลวิทยา, ในสำนักพระนารายณ์มหาราช โรงพิมพ์อภัยบริการ ๒๕๐๕, ๔๖๐ หน้า.

อุปกิตกิตติสาร, พระยา "ไวยากรณ์โดยต้นทอักษณ" หลักภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช
๒๕๕๔ - ๒๕๕๘, ๓๔๔ หน้า.

Dickason, David Howard Introduction to Literature in English for Thai Students, with study helps and review questions by Pranee Charachedda, illus, by Viraj Ngerpalboon. Bangkok, Ministry of Education, 1958, 377 illus.

ประวัติย่อของผู้เขียน

นางสาว สุภา ทิพนอม บุตรนายโสภณ นางธนอม ทิพนอม เกิดเมื่อวันที่ ๕
เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ได้รับความศึกษาเบื้องต้น
จากโรงเรียนวัดบางช้างใต้ (วิทยากร) สำเร็จชั้นประถมศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ สำเร็จ
ชั้นมัธยมปีที่ ๒ จากโรงเรียนนาครประสิทธิ์ อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม เมื่อปี พ.ศ.
๒๔๙๕ และได้รับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาจากวิทยาลัยครูสวนสุนันทา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘
สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ และ
ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาเฉพาะภาษาและวรรณคดีไทยจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ สำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต ในสาขาคูณศึกษาและการฝึกหัดครู วิชา
สามัญภาษาไทย จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

๑๕๑๘
๒๔๘๙
—
๒๙